

KUR'AN OKURKEN

AYMELEK ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
Âmin	174
Âyet	71
Âyetlere Sebep Olan Savaşlar	247
Bedir Savaşı	247
Hayber'in Fethi	257
Hendek Savaşı	252
Hudeybiye Antlaşması	254
Huneyn Seferi	261
İlk Hacc	258
Kurayza Gazası	253
Mekke'nin Fethi	260
Mûte Seferi	259
Taif Seferi	262
Tebük Seferi	262
Uhud Savaşı	249
Veda Haccı	266

Kur'ân Okurken

Bazı Bilgiler	271
Âl-i Abâ	271
Aram	272
Arami	272
Aramca	272
Cüz	272
Ebced (Abced veya Abuced)	273
Fasıla	274
Filistiler	274
Gomora (Gomore/ Gomorrah)	274
Hanif	275
Hanifiye	276
Hatim	276
İrhasat	276
Kenan	276
Kenan İli	277
Kutsal Kitaplar	277
Lebbeyk (Telbiye)	281
Melekler	281
Mina	285
Münafıkûn	286
Nebatiler	287
Putlar	287
Siccîn	289
Sidret-ül Münteha	289
Besmele	163

Kur'ân Okurken

Fâtiha	169
Hız. Muhammed'in Soyacağı	269
Kur'ân Kelimesinin Kaynağı	30
Kur'ân-ı Kerim	15
Kur'ân'ın Dili	40
Kur'ân'ın Toplanması	46
Kur'ân'ın Tercümesi	56
Kur'ân'da Adı Geçen Peygamberler	176
Âdem	179
Dâvûd	198
Elyesa	203
Eyyüb	193
Hârûn	198
Hûd	184
İbrahim	185
İdris	172
İlyas	202
İsa	207
İshak	191
İsmail	189
Lût	188
Mûsâ	194
Nûh	172
Salih	185
Süleyman	200
Şuayb	194

Kur'ân Okurken

Yahya	205
Yakub	191
Yunus	203
Yusuf	193
Zülkifl	204
Zekeriya	204
Kur'ân'da Adı Geçen Kavimler	211
Acem	211
Âd	211
Bedevi Araplar	212
Çöl Arapları	212
Hıristiyanlar	212
İbrahim Kavmi	213
İsrailoğulları/ Yahudiler/	
Beni İsrail/ İbraniler/ Mûseviler	213
Kurayza Kabilesi	214
Kureyş	215
Lût Kavmi	217
Mecûsîler	217
Medyen	217
Nasârâ	217
Nûh Kavmi	218
Ress Halkı	218
Rûm	219
Saba	219

Kur'ân Okurken

Sâbiûler	219
Semud	220
Tübba Ulusu	220
Kur'ân'da Adı Geçen Yerler	221
Arafat	221
Bâbil	221
Cudi Dağı	222
Hayber Kalesi	222
Hicr	222
Kâbe	223
Medine	225
Mekke	226
Merve	228
Mescid-i Aksa	228
Mescid-i Haram	229
Meş'ar-ı Haram / Müzdelefe	229
Safa	230
Sebe (Saba)	230
Sina / Sînin / Sina Dağı /Tûr-i Sina	230
Tuva	231
Kur'ân'da Adı Geçen Veya Dolaylı Geçen Kimseler ..	232
Asiye	232
Âzer	232
Aziz	233
Belkıs	233
Câlût	234

Kur'ân Okurken

18. Hucrat
19. Esmâ Lâhute
20. Fâtiha
21. Fâtiha
22. Fâtiha
23. Fâtiha
24. Fâtiha
25. Fâtiha
26. Fâtiha
27. Fâtiha
28. Fâtiha
29. Fâtiha
30. Fâtiha
31. Fâtiha
32. Fâtiha
33. Fâtiha
34. Fâtiha
35. Fâtiha
36. Fâtiha
37. Fâtiha
38. Fâtiha
39. Fâtiha
40. Fâtiha
41. Fâtiha
42. Fâtiha
43. Fâtiha
44. Fâtiha
45. Fâtiha
46. Fâtiha
47. Fâtiha
48. Fâtiha
49. Fâtiha
50. Fâtiha
51. Fâtiha
52. Fâtiha
53. Fâtiha
54. Fâtiha
55. Fâtiha
56. Fâtiha
57. Fâtiha
58. Fâtiha
59. Fâtiha
60. Fâtiha
61. Fâtiha
62. Fâtiha
63. Fâtiha
64. Fâtiha
65. Fâtiha
66. Fâtiha
67. Fâtiha
68. Fâtiha
69. Fâtiha
70. Fâtiha
71. Fâtiha
72. Fâtiha
73. Fâtiha
74. Fâtiha
75. Fâtiha
76. Fâtiha
77. Fâtiha
78. Fâtiha
79. Fâtiha
80. Fâtiha
81. Fâtiha
82. Fâtiha
83. Fâtiha
84. Fâtiha
85. Fâtiha
86. Fâtiha
87. Fâtiha
88. Fâtiha
89. Fâtiha
90. Fâtiha
91. Fâtiha
92. Fâtiha
93. Fâtiha
94. Fâtiha
95. Fâtiha
96. Fâtiha
97. Fâtiha
98. Fâtiha
99. Fâtiha
100. Fâtiha

ÖNSÖZ

Kur'ân'ı ve onunla ilgili kitapları okurken de, her zaman yaptığım gibi, not tutma alışkanlığımın sonucu olarak notlar tuttum ve neticede elimde bir çok bilgi toplandı. Bu çalışma, Kur'ân'ın ansiklopedik ögeleri üzerine, tarih eğitimi almış bir kimse gözüyle yapılan bir araştırma; herkesin her yerde bulabileceği bir derlemedir de, diyebiliriz.

Kur'ân-ı Kerim'in nâzil olan ilk âyeti “İkra” (Oku) ve nâzil olan ikinci sûresi ise “Kalem” sûresi olmasına rağmen islâm toplumu, yeni dinin verdiği heyecanla başladığı ilmi çalışmalarını devam ettirememiştir. Çünkü müslümanlar asırlar boyu Kur'ân'ı anadilleriyle okumadıklarından onu zâhirî yani görünen haliyle bile anlayamamışlar, başkalarının anlatıklarıyla yetinmişlerdir. Bu bakımdan Allah'ın insanlığa bir lutfu olan Kur'ân'dan tam anlamda yararlanamamışlardır. Şimdi bu noksanı telafi etmemiz gerekmektedir.

Babamın sohbetlerinden hatırladığım bir konuya burada yer vermek istiyorum. İslâm tarihinde kullanılagelmiş olan ay yılı takviminin başlagıcı için niçin Hicret'in seçilmiş olduğu ilginçtir. Hicret, Peygamberimizin doğduğu ve islâmiyeti yaymaya başladığı şehirden çıkıp bir başka yere göç etmek mecburiyetinde bırakıldığı üzüntü verici bir olaydır. Takvimin başlangıcının Peygamberimizin ilk vahiyi aldığı veya islâmı ilk tebliğ ettiği tarih hattâ doğduğu yıl olması gerekmez miydi? Bütün hayatı kesin olarak bilinen bir Peygamberin yaşantısındaki bir göç mü takvim başlangıcına esas alınacak bir olay niteliğindedir? Bu bana müslümanlara Peygamberimizin göçünün devamlı olarak hatırlatmak istenmesi gibi gelmektedir.

Yazılarımın içinde bir kaç kere değindiğim ve özellikle işaret etmek istediğim bir husus var. Bugün dünyanın her yerinde okunan, asırlardır kabul edilmiş olan Kur'ân tertibinin asla değişmeyeceğini kabul ediyorum. Ancak bunun Cenâb-ı Hakk'ın vahyine ters düştüğü ve nüzul sırasının hikmetini henüz bilmediğimiz görüşündeyim. Bu bakımdan Kur'ân'ın, nüzul sırasına göre incelenmesinde yarar olduğuna eminim.

Doğru yolda olan halifeler anlamında genel olarak "Hülefâ-i râşidin" diye bilinen ve "Halife" ünvanıyla anılan Eubekir Sıddık (M.571-634), Ömer bin Hattâb (M.591-644), Osman bin Affan (M.574-656) ve Hz.Ali'ye (M.598-661) aile isimleriyle veya ünvanlarıyla hitap etmiş olmam dikkatini çekebilir. "Halife" kelimesinin sözlükteki karşılığı "birinin yerine geçen kimse" olmakla beraber peygamberin vekili ve bütün müslümanların başkanı gibi genel bir anlam taşır; daha çok bu şekilde bilinir. Peygamberlerin halifesi olmaz; ol-

ması gerektiğinde Allah, başka bir peygamberi görevlendirmiştir. Hz.Muhammed son peygamber olduğundan ve peygamberlik müessesesi Peygamberimizle son bulduğundan dolayı, O'nun hiç bir suretle halifesi olamaz.

Peygamberimiz, nübüvvet görevinin yanı sıra ilk islâm devletinin de başkanıydı. Bu bakımdan "Halife"ler sadece devlet başkanlığında O'nun halifesi olabilirler; kelimeyi bu anlamı ile kullanmak gerekir. Halife kelimesi "devlet başkanı" anlamında Ebubekir Sıddık zamanında kullanılmaya başlanmış; Ömer bin Hattab devrinde ise iyice benimsenmiştir. Emevîler devrinde kelime tamamen anlam değiştirmiştir; her ne kadar belirtilmemekteyse de bu ifadede "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi; Allah'ın halifesi" anlamı saklıdır. Muaviye ve Yezid'in de birer halife olduğunu hatırlamakta yarar var. Kelimeyi bu şekilde ele alsak da böyle kimselerin Aziz Peygamberimizin devlet başkanlığı görevinde bile halifesi olmayacakları kesindir. Osmanlı padişahları da müslümanların halifesi anlamında "Halife-i müslimîn" ünvanını taşımışlardır. Yavuz Sultan Selim'in 1517 tarihinde Ridaniye'de yapılan savaşta Mısır Memluklularını yenmesi neticesinde Kutsal Topraklar, Osmanlıların himayesine geçmiştir. Mekke şerifi kendi arzusuyla Mekke ve Medine'nin anahtarlarını ve kutsal emanetleri I.Selim'e teslim etmiştir. Halife kelimesi, tasavvuf dilinde şeyhin vekili olarak da kullanılmıştır.

"Hazret" kelimesini kullanırken de son derece hassas davranmaktayım. Kur'ân'da adı geçen peygamberlerin hepsine tereddütsüz "hazret" kelimesini kullanıyorum. Fakat bu kelimenin anlamı o kadar yaygınlaşmış vaziyette ki saygıdeğer yerine bile "hazret" denilmekte. Yazı akışını bozmamak

açısından çoğu yerde “Hz.Muhammed” diye yazıyorsam da Peygamberimizden bahsederken saygımı ifade için aziz, yüce gibi daha başka kelimeler kullanmayı tercih ediyorum. Aynı titizliği Hz.Ali için de yapıyorum. Zira o, Hz.Muhammed’in en yakını, en sevdiği, yeğeni, damadı, kıymetli torunlarının babası ve “Âl-i Abâ” olarak Peygamberimiz tarafından kutsanmış bir zâttır. Onun yeri islâm âleminde kimseyle kıyaslanamaz. Bunda hiç birimizin şüphesi yoktur.

Çalışmayı belirli bir plan içinde tutmak gerektiğinden bir çok noksanın olması doğaldır; yine de bir başvuru kitabı olarak faydanılacağını düşünmekteyim. Sûrelerin isim ve kurân’daki sıra numaralarının öğrenilmesi açısından her ikisini birlikte yazıp âyet numarasını (/) işaretinden sonra belirttim. Âyetlerin Türkçe meâllerini Sayın Yaşar Nuri Öztürk’ün “Kurân Meâli”nden aldım.

Her an rûhen birlikte olduğum babamın, bu çalışmamdan mutlu olacağından eminim. Bu kitabı O’nun aziz varlığına takdim ediyorum.

F.Aymelek Öztürk

İzmir; 14 Şubat 2000

KUR'ÂN-I KERİM

İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm, semavî kitapların dördüncüsü ve sonuncusudur. Kur'ân, Hz.Muhammed'e gönderilmiş en büyük mucizedir. 610 yılında ilk vahiyi alan Hz.Muhammed'e Kur'ân, Mekke ve Medine'de 23 sene boyunca vahiy suretiyle, âyet âyet nâzil olmuştur. Her âyet indiğinde bizzat Peygamberimiz tarafından yazdırılarak tesbit edilmiştir. Peygamberimizin vahiy gelir gelmez bunları yazı ile kaydettirmesinden dolayı Kur'ân'da Allah'ın sözlerinin hiçbirisi değişikliğe uğramamış ve kaybolmamıştır.

Kur'ân-ı Kerim'in, Kelâmullah (Tanrı kelâmı) yâni Cenâb-ı Hakk'ın sözü olduğu konusunda hiç bir kimsenin şüphesi yoktur. Kur'ân vahyedilmeğe başlandığı ilk andan itibaren insanoğlunun kaderini değiştirmiş ve toplumu Allah'ın emrettiği gibi iyiliğe, doğruya ve güzele yöneltmeye davet etmiştir. Kur'ân-ı Kerim, Kitab-ı Mukaddes'de adı geçen peygamberleri kabul eder. Zira, bu peygamberlerin hepsi insanları Allah'ın birliğine ve doğru yola davet etmek için gönderilmişlerdir.

Allah'ın indirdiği gerçek din, Hz. Muhammed'in tanıttığı dindir. Peygamberimize vahyedilen Kur'ân-ı Kerim ile din, son ve gerçek şeklini almıştır. Diğer semavî kitaplardan hiçbirisi, Kur'ân gibi, yazılmamış yani kaleme alınmamış ve vahyedilen peygamber tarafından son şekliyle kontrol edilmemiştir.

Peygamberler, Levh-i Mahfuz'da, Allah'ın katındaki ana kitaptan vahiy suretiyle Allah'ın emirlerini almışlardır (*Ra'd 13/39*): "...Kitap'ın anası / ana Kitap O'nun katındadır.". Kur'ân, bu kitaplara inanılmasını ister. (*Bakara 2/213*): "İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, peygamberleri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber, anlaşmazlığa düştükleri konularda, insanlar arasında hükmetsinler diye gerçeği taşıyan Kitap'ı hak olarak indirdi." (*Bakara 2/285*): "Resul, Rabb'inden kendisine indirilene inanmıştır; müminler de. Hepsi; Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, resullerine inanmışlardır. Allah'ın resullerinden hiçbirini ötekinden ayıramayız...." (*Nisa 4/136*): "Ey iman edenler! Allah'a, onun resulüne, resulün indirmiş olduğu Kitap'a, daha önce indirmiş olduğu Kitap'a inanın. Kim Allah'ı, O'nun meleklerini, kitaplarını, resullerini ve âhiret gününü inkar ederse geri dönüşü olmayan bir sapıklığa gömülmüş olur." (*Fâtır 35/25*): "...Resulleri onlara açık-seçik mesajlar, sayfalar ve aydınlatıcı kitap getirmişlerdi."

Hız. İbrahim'e suhuf denilen on sayfalık bir kitap vahiy edilmiştir. Tabii ki bu, bugün anladığımız anlamda on sayfalık yazılı bir kitap değildir. "Ana Kitap"ın bir bölümüdür. (*Bakara 2/136*): "Şöyle deyin: Allah'a, bize indirilene, İbra-

him'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, onun torunlarına indirilene, Mûsâ'ya ve İsa'ya verilene ve diğer nebilere verilene inandık. Bunlar arasında hiç kimseyi ayırmayız. Biz yalnız O'na / Allah'a teslim olanlarız." (Âl-i İmran 3/84 âyeti de aynı anlamdadır.) (Hadid 57/26): "Andolsun Nûh'u ve İbrahim'i de resul olarak gönderdik. Peygamberliği ve Kitap'ı bunların soyları arasına koyduk. O soylardan bir kısmı hidayete ermiştir. Ama onların çoğu, yoldan çıkmış bulunuyor.

Hiz. Mûsâ'ya da kitap inmiştir. (Hûd 11/17): "...bir kılavuz ve rahmet olarak Mûsâ'nın kitabı var..." . (Âli İmran 3/3-4): " O, sana Kitap'ı, önündekini tasdikleyici olarak hak bir yoldan indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de indirmişti. Daha önce insanlara bir yol gösterici olarak Furkan'ı da indirdi...." Âyette geçen Furkan kelimesi Tevrat'ı işaret etmektedir. Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat (Torah) daha sonraki yıllarda, 500 sene içinde oluşmuştur ve ilk beş bölümü Hiz.Mûsâ'nın öğretisidir.

Hiz.Davud'un milletini uyarmak için söylediği ve bugün Kitab-ı Mukaddes içinde bulunan 150 şiir, zaman içinde değişikliğe uğramıştır. (Nisa 4/163): "...Dâvud'a da Zebur'u verdik." (İsra 17/55 âyetinde de aynı husus vurgulanmaktadır) (Enbiya 21/105): "Andolsun, Zikir'den sonra Zebur'da şunu yazmıştık: Yeryüzüne benim iyilik ve barış seven kullarım vâris olacaktır."

Hristiyanların kutsal kitabı olan İncil ise, Hiz.İsa'nın ölümünden 100 sene kadar sonra Mısır'da toplanarak oluşturulmuştur. Matta, Luka, Markos ve Yuhanna adlı dört havarinin

kitaplarından ve "Paul Mektupları" da dahil olmak üzere daha sonra yazılan bölümlerden meydana gelir.

Kur'ân'ın mânâsının genişliğini insanların akli almaz. Bütün kâinat Kur'ân'ın mânâsında gizlidir. Kur'ân'ın konusu insandır. Amacı insanları doğru yola davet etmek, onlara yanlış davranışlara karşı ikaz etmek gibi görülüyorsa da Kur'ân ilim, fen ve sanayi konularını da kapsayan yüce bir kitaptır. Kur'ân'da insanların akıl ve anlayışlarının dışında hiç bir emir buyurulmamıştır. Ancak insanların Kur'ân'ı anlamaları medeniyetteki yükselmeleri oranında artacaktır. Seyyid Ahmed Hüsameddin Hazretlerinin buyurdıkları gibi "Gelmiş geçmiş bütün ilimler Kur'ân'da mevcuttur. Var olan, yeniden vücuda gelmekte olan, akıl ile bilinen ve gözle görülen şeyler Kur'ân'ın mânâsıdır."

Kur'ân'da bu husus defalarca tekrarlanmıştır. (*Enam 6/59*): "...O karada, denizde olanı da bilir. O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. Toprağın karanlıklarındaki bir dane, yaş ve kuru her şey apaçık bir Kitap'ın içindedir." Buradaki yaş ve kurudan maksat canlı ve cansız bütün varlıklardır. Kâinatta, Kur'ân'ın yüce anlamının dışında var olan hiçbir şey düşünülemez.

Kur'ân, insanın bütün bir ömrü içinde karşılaşacağı her konuya değinir. Yeteneği olup çalışanlara ondan çeşitli ilim, sanat ve fen akseder. Her düşüncesi ve her zorluğu için Kur'ân'a başvuranlar onda sorularına cevap bulabilirler. Ahlâk kurallarından, hak ve hukukdan, günlük yaşantıdan, mirasdan da söz eden Kur'ân'dan insanoğlu Allah'ın verdiği nimetler için nasıl şükredeceğini, duâsının hakkında hayırlısı

ise kabul edileceğini de öğrenir. Kur'ân iyilik yapanlara müjdeliler getirir; kötülük yapanlara da karşılaştıkları cezaları haber verir. Kur'ân bu özelliği ile insanları önceden uyarır. İnsanın önüne öyle bir dünya açar ki iyilik ve kötülük, gece ve gündüz gibi fark edilir. Az evvel belirtildiği gibi fenalık yapanın kötü geleceği de işaret edilerek açık açık bildirilir.

Hazretti Muhammed, Kur'ân hakkında şöyle buyurmuştur: *“Onda sizden evvelkilerin ve sizden sonrakilerin haberi vardır; aranızdaki ilişkilerin hükmü vardır. Onu zorla terk ettiğinin Allah belini kırar. Doğru yolu ondan başkasında arayanı Allah, doğru yoldan uzaklaştırır. Kur'ân, Allah'ın bir habl-i metini, nûr-u mubini, zikr-i hakimi ve sırât-ı müstakimidir. O'nun ilmini bilen ileri gider, onunla hareket eden sevaba erişir, ödüllendirilir. O'nunla hükmeden adaletli hareket etmiş olur. Ona sıkı sarılan doğru yolu bulur.”*

Yukarıdaki hadisde Yüce Peygamberimiz, Kur'ân'ın özünü anlamamızın gerekli olduğuna veciz ve mükemmel bir şekilde bir kere daha işaret etmişlerdir. Buna göre hayatımızı doğru bir şekilde yaşamamız için yeğâne rehberimiz olan Kur'ân, dürüst bir hayata ve kuvvetli bir imana sahip olmak için tutunacağımız bir “Habl-i metin” yani bir ucu Allah katında olan sağlam bir iptir. Hadisdeki “Nûr-u mubin” deyimini ise âlemlere rahmet olan Hazretti Muhammed'in rûhaniyetini tasvir eder. Kur'ân'ın bir “Zikr-i Hakim” Tanrı sözü ve “Sırât-ı müstakim” doğru yol olduğunda şüphe yoktur.

Hazretti Ali ise “Nehcul Belaga”¹ adlı eserinde Kur'ân'ı şu şe-

1- Nehcül Belâga, hazırlayan A.Gölpınarlı, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi, sayfa 59

kilde tanımlamaktadır: “Allah O’na (Hz.Muhammed’e) bir kitap indirdi ki o, bir nûrdur, ışığı sönmez; bir ışıktır, yalımı tükenmez; bir denizdir, dibine inilmez; bir yoldur, tutan sapmaz, yol yitirmez; bir yalımdır, alevi kararmaz. Hakkı, batılı ayırır; delili reddetmez. Bir yapıdır direkleri yıkılamaz. Bir şifadır, hastalananların onunla iyileşemeyeceklerinden korkulmaz. Bir üstünlüktür, yardımcıları bozguna uğramaz. Bir gerçektir, ona uyanlar horluğa düşmez. O, imanın madenidir, orta yoludur. İlmin kaynaklarıdır, denizleridir. Adaletin bağları, bahçeleridir, kaynaklarıdır, sularıdır. İslâm’ın esasıdır, yapısıdır. Gerçeğin vadisidir, dümdüz ovasıdır. Bir denizdir ki, ne kadar su alan olursa olsun, tükenmez. Kaynaklarıdır ki su alanlar, dibine varamazlar; sağarlardır², dolduruldukca doldurulur, gelenlere sunulur, suyu bitmez. Konaklardır, yolcular yol yitirmezler. Dikilmiş alâmetler, yakılmış yandırılmış ateşler, yol alanlar, onları görmezlikten gelemeyiz. Uyu-
lacak kudrettir, ona uyanlar, ondan dönmezler.”

“Allah onu bilginlerin susuzluğunu gidermek, din hükümlerini bilenlerin gönüllerine ilkbahar güzelliğini vermek, temiz kişilerin yollarını göstermek için sebep kılmıştır. Bir ilaçtır ki onu kullanana artık hastalık gelmez; bir ışıktır ki onunla beraber karanlık hüküm sürmez. Yapışılacak düğümü sağlam bir iptir; yücesi sarp bir kaledir, ona dost olana üstünlüktür; oraya girene emindir, ona uyana yol gösterendir, ona mensup olana makbûl özürdür, onunla konuşana burhandır, ona uyup düşmanı ile savaşına tanıktır, furkandır; onu yükleneni yüklenir, onunla amel edeni taşır. Kim onu kendi-

2- Sağar (farsca) kadeh

sine bir alâmet, bir nişan olarak alırsa delil olur ona, kim onu taşırsa kalkan kesilir ona, dinleyip belleyene bilgi olur, O'ndan rivayet edene sözdür o, onunla gerçek üzere hüküm verene hükümdür o.”

Hız.Ali, aynı eserin bir başka yerinde Kur'ân hakkında yine aynı anlamda şöyle söylüyor: “Allah'ın kitabına sarılın; sağlam ip, apaçık ışık, fayda veren şifa, susuzları kandıran su O'dur. O'dur yaşayana temizlik veren, O'dur sarılana kurtuluş ihsan eden. Eğrilmez ki düzeltilmeye muhtaç olsun; eğilmez ki halkı yorsun. Dillerde çok okunmaktan, kulaklarda çok dinlenmekten yıpranmaz. O'nunla söz söyleyen doğru söyler, O'nunla amel eden yürür gider, öne geçer.”

Nehcul Belaga'da³ Hız.Ali, Kur'ân'ın önemini defalarca tekrarlamaktadır: “Bilin ki şu Kur'ân, öğüdünde aldatmayan, yol göstermede insanları azdırmayan, söylenişte yalan söylemeyen bir öğütcüdür. Bilin ki hiç kimseye Kur'ân'dan sonra bir ihtiyaç, bir yoksulluk gelip çatmaz; hiç kimseye O'na uyduktan sonra bir zenginlik ulaşmaz. Dertlerinize O'ndan şifa dileyin; güçlüklerinize O'ndan yardım isteyin; çünkü O en büyük derde bile devâdır ki o da küfürdür, nifaktır, azgınlıktır, sapıklıktır. Allah'tan Kur'ân ile dilediğinizi dileyin. Bilin ki O şefaattcidir, şefaati kabul olur ve Kur'ân, kıyamet gününde kimin aleyhinde söz söyler ise sözü makbul sayılır.”

Hız.Ali'nin, Kur'ân ile ilgili bir başka güzel görüşü de şöyledir: “Gerçekten de Kur'ân'ın dışı güzel mi güzeldir; insan şaşırır kalır; iç yüzü derin mi derindir, sonuna erilemez,

3- Nehcül Belâga, Gölpınarlı, sayfa 54

4- kûnh: bir şeyin aslı, hakikati, temeli

kühüne⁴ varılamaz. Sırlarının sonu bulunmaz; karanlıklar, O'ndan başka bir şeyle aydınlanmaz.”

Seyyid Ahmed Hüsameddin Hazretleri “Şanı yüce Kur'ân'ın kainatın bir aynası olduğunu her gören göz görebilir. Yalnız bu aynaya bakanlarda görüş kuvveti lazımdır.” buyuruyorlar.

“Mezâhir-ul Vücud” adlı eserinde yüce Seyyid, Kur'ân'ı güneşin dünya ve insanlar üzerindeki etkisine benzetmektedir. “Güneş, eşyanın hayatı üzerine bir etken ve mutlak feyz kaynağı olduğu gibi Kur'ân da hayat üzerinde bir mukayyed feyz ve sonsuz hayırdır. Güneş, eşyaya olan görünür etkisiyle cisimlerden bu etkiyi açıkca gözler önüne çıkarır. Kur'ân ise etkisini, eşyadaki incelik ve mânâları göstermek suretiyle ortaya koyar. Güneşten gelen hayra ilişkin enerji, açık ve maddî; Kur'ân'dan gelen oldurucu ve erdirici enerji, mânevîdir. Birincisi bedende intizamı sağlar, ikincisi rûhlarda yükselme vücuda getirerek evren ve hayatın sırrına ulaşmayı temin eder. Güneşin etkisi nüzulî (iniş yoluyla iş gören) olup maddîdir ve beden oluşturmaktadır; Kur'ân'ın etkisi urucî (yükseltici, yukarı çekici) olup rûhun keşfi ve ruhsal sırların açılması yönündedir. Bu kavsin⁵ ikisi de insanın tekamülüne hizmet eder. Birinci kavs insanın bedenini inşa ve devamını; ikinci kavs insana özgü özelliklerin elde edilmesini sağlar.”

Yukarıda anılan eseri günümüz Türkçesi ile yayınlayan Kâzım Öztürk'ün “Kur'ân'ın 20.Asra Göre Anlamı” adlı ki-

5- kavs: yay

Kur'ân Okurken

tabının önsözünde Seyyid Ahmed Hüsameddin Hazretlerinin Kur'ân ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

Kur'ân, körü körüne inanmayı istemez. Bu yüzden âyetlerinde sık sık “Bakın, görün, düşünün, hatırlayın, ibret alın, aklınızı işletin” gibi hitaplar vardır.

(Sad 38/29): “*Kutsal/bereketli bir Kitap bu; sana indirdik onu, âyetlerini derin derin düşünsünler ve öğüt alabilsin temiz özlüler.*” Bu âyetten de anlaşılacağı gibi Kur'ân okurken âyetlerindeki hikmeti düşünmek gerekmektedir.

(Fatır 35/28): “*...Kulları içinde Allah'dan ancak bilginler ürperir.*” Bu âyette de bilimde ilerlemiş olanların Allah'ı, diğer kimselere nazaran daha iyi anlayacakları açıkca belirtilmektedir.

(A'raf 7/2): “*Bir Kitap'tır bu; sana indirildi; onunla uyarıda bulunasın diye ve inananlar için bir öğüt ve düşündürme olarak. O halde, bundan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın.*”

(Yusuf 12/111): “*...Bu Kur'ân uydurulacak bir hadis/söz değildir; aksine o, önündekini tasdikleyici, her şeyi detaylandırıcıdır. İnanan bir topluluk için de bir kılavuz ve rahmettir.*”

(Zümer 39/27): “*Andolsun, Biz bu Kur'ân'da insanlara her türden örnekler verdik ki düşünüp öğüt alabilsinler.*”

(Hadid 57/22): “*Yeryüzünde ve kendi benliklerinizde meydana gelen hiçbir musibet yoktur ki, Biz onu yaratmadan önce bir Kitap'ta belirlenmiş olmasın. Bu Allah için çok kolaydır.*”

Kur'ân'ı gereğince anlamak için ilâhî kaynaktan gelen ve adına gönül gözü, ilham, kalp, basiret de denilen vasıtasız bilgi nasibine ihtiyaç vardır. (*Kaf* 50/ 37)⁶ : “Hiç kuşkusuz bunda, kalbi olan yahut tam bir tanık olarak kulak veren için mutlak bir öğüt vardır.” Bu vasıflara ulaşmak için de gayret sarfetmek gerekir. Sadece genel bilgi ve akıl, Kur'ân'ı gereğince anlamak için yetmez. Hele anlamadan okumak, Kur'ân okumak değildir. Kur'ân anlaşılmak üzere gönderilmiştir. Bulduğumuz kültür seviyesi, anlayışımızı kolaylaştırır. Kur'ân'ı her sefer okuduğumuzda yeni bir şey öğreniriz. “Kur'ân okudum ama anlayamadım.” diyen kimse bir uğraş içinde olduğundan öğrenmeye heveslidir ve onun gönlü, Cenâb-ı Hakk tarafından, gayreti nisbetinde açılır. Ancak “Kur'ân anlaşılmaz bir kitaptır.” diyen kişi gaflet içindedir.

Kur'ân, âyetleri ile kendi hakkında bilgi verir.

1-Kur'ân bir Allah kelâmıdır.

(*Ra'd* 13/38): “...Hiçbir resul, Allah'ın izni olmadıkça herhangi bir mucize getiremez....”

(*Yunus* 10/37): “Bu Kur'ân, Allah'tan başka kimse tarafından uydurulmuş değildir. O, kendinden öncekinin tasdiki ve Kitap'ın detaylandırılmasıdır. Kuşku ve çelişme yoktur onda. Âlemlerin Rabb'indendir o.”

(*Kasas* 28/49): “De ki: Eğer doğru sözlüyseniz, Allah katından, bu ikisinden daha aydınlık bir kitap getirin, ben ona uyayım.”

6- YNÖ “Kur'ân'daki İslam” s.87

Kur'ân Okurken

2-Kur'ân, bir melek aracılığı ile Allah'tan Hz.Muhammed'e inen bir kitaptır.

(Şuara 26/193): "O, güvenilir rûh indirdi onu, ..."

(Bakara 2/97): "De ki: Kim Cebrail'e -ki o, Allah'ın izniyle Kur'ân'ı kendinden öncekini doğrulayıcı, insanlara yol gösterici ve müjde olarak senin kalbine indirmiştir-..."

3-Kur'ân kutsal bir gecede vahyedilmeye başlanmıştır.

(Duhan 44/3): "Biz onu mübarek bir gecede indirdik..."

4-Kur'ân âyetlerinden bir sonraki, bir öncekini feshedebilir.

(Bakara 2/106): "Biz bir âyeti siler, unutturur veya ertelersek ondan daha iyisini veya onun bir benzerini getiririz..."

5-Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiği âyetlerle bildirilmiştir.

(Müzzemmil 72/4): "...Kur'ân'ı tane tane, dürüst oku..."

6-Kur'ân, kendinden önceki peygamberlerin kitaplarında olan mesajları teyid eder.

(Âl-i İmrân 3/3): "O, sana kitabı önündekileri tasdikleyici olarak hak bir yoldan indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de indirmişti."

(Maide 5/48): "Sana da Kitab'ı hak olarak indirdik..."

(Fâtır 35/31): "Kitap'tan sana vahyettiğimiz, kendinden öncekini tasdikleyici hakkın ta kendisidir. Allah, kullarından tam haberdardır, onları , iyice görmektedir."

7-Kur'ân taklid edilemez.

(İsra 17/88): "De ki: Andolsun, eğer insanlar ve cinler şu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere biraraya toplansalar, birbirlerine de destek olsalar, onun bir benzerini yine de ortaya getiremezler."

8-İnsanoğlu onu değiştiremez.

(Kehf 18/27): "Rabb'inin kitabından sana vahyedileni oku. O'nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kudret yoktur. Onun dışında bir sığınak/bir dayanak asla bulamazsın."

9-Kur'ân, Hz.Muhammed tarafından yazılmamıştır ve Kur'ân Peygamberimize herhangi bir kişi tarafından da telkin edilmemiştir.

(Yunus 10/37-38): "Bu Kur'ân Allah'tan başka birileri tarafından uydurulmuş değildir. O, kendinden öncekinin tasdiki ve Kitab'ın detaylandırılmasıdır. Kuşku ve çelişki yoktur onda. Âlemlerin Rabb'indendir o. Yoksa onu uydurdu mu diyorlar! De ki: Eğer doğru sözlü iseniz Allah dışında, elinizin yettiklerini de çağırın da onun benzeri bir sûre ortaya çıkarın."

(Nahl 16/103): "Andolsun ki Biz, onların Kur'ân'ı ona bir insan öğretiyor demekte olduklarını biliyoruz. Nisbet etmeye uğraştıkları adamın dili yabancısıdır. Oysaki bu, apaçık Arapça bir dildir."

10-Kur'ân'ın şeytan tarafından telkin edildiğini bile söyleyenler çıkmıştır.

(Şuara 26/210-212): "Onu şeytanlar indirmede. Onlara yaraşmaz zaten güçleri de yetmez. Çünkü onlar dinleyişten azledilmişlerdir."

Kur'ân Okurken

11-Kur'ân, hitap ettiği Arap toplumunun rahatça anlaması için sarîh bir arap diliyle yazılmıştır. Dinleyenlerin ve okuyanların indirilen vahiyleri anlayıp üzerinde akıl işletmeleri, uyarılmaları ve başkalarını uyarmaları, okunan âyetlerin anlaşılması ve üzerinde uzun uzun düşünülmesi gerekmektedir.

(İbrahim 14/4): “Biz, görevlendirdiğimiz her resulü ancak kendi toplumunun diliyle gönderdik ki, onlara açık-seçik beyanda bulunsun. ..”

(Zuhruf 43/3): “Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'ân yaptık.”

(Yusuf 12/2): “Biz onu sana, aklınızı çalıştırarsınız diye, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.”

(Zümer 39/28): “Bunu, eğri-büğrüsü olmayan Arapça bir Kurân olarak indirdik ki, korunup sakınabilsinler.”

12-Okuyanların kolayca anlayacağı açık âyetler olduğu kadar anlamı kapalı kısımlar da vardır.

(Âl-i İmran 3/7): “Kitabı sana indiren O'dur. Onun âyetlerinden bir kısmı muhkemlerdir ki; onlar Kitab'ın anasıdır. Diğer âyetlerse müteşabihlerdir. Şu var ki, kalplerinde bir eğrilik ve bozukluk bulunanlar, fitne aramak, onun yorumuna öncelik tanımak için Kitab'ın sadece müteşabih kısmının ardına düşerler. Onun tevilini ise Allah bilir; bir de ilimde derinleşmiş olanlar. Bunlar, ona inandık, hepsi Rabb'imizin katındandır” derler. Gönül ve akıl sahiplerinden başkası gereğince düşünemez.”

13-Kur'ân kat'idir.

(Fussilet 41/42): "Bâtıl ona, ne önünden gelebilir ne de arkasından. Hakîm ve Hamid Allah'tan bir indirmedir o.."

14-Kur'ân şifa vericidir.

(Fussilet 41/44): "...O, iman edenler için bir kılavuz, bir şifadır."

(Yunus 10/57): "Ey insanlar! İşte size Rabb'inizden bir öğüt, gönüller derdine bir şifa, inananlara bir kılavuz ve bir rahmet geldi."

15-Kur'ân bütün insanlara tevcih edilmiştir.

(Tekvir 81/27): "...O, âlemlere bir öğütten başka bir şey değildir,"

(Kalem 68/52): "Oysa ki o Zikir/Kur'ân âlemler için bir öğütten başka şey değildir."

16-Kesin kaynaktır.

(Nisa 4/82): "...Eğer o, Allah'tan başka birinin katından gelseydi, elbetteki onun içinde bir çok ihtilaf bulunacaktı."

(En'am 6/38): "...Biz bu Kitap'da, herhangi bir şeyi ne eksik bıraktık ne fazla yaptık...."

17-Kur'ân hikmettir.

(Yâsin 36/2): "Andolsun o hikmetlerle dolu Kur'ân'a ki,..."

18-Kur'ân korunmuştur.

(Hicr 15/9): "Hiç kuşkusuz, o Zikir'il Kur'ân'ı biz indirdik, Biz; her hal ve şartta onu muhakkak koruyacak olan da Biziz."

19-Öğrenmesi kolaydır.

Kur'ân Okurken

(Kamer 54/17): "Andolsun ki Biz Kur'ân'ı öğüt ve ibret için kolaylaştırdık..".

20-Kur'ân kusursuzdur.

(Kehf 18/1): "Hamd o Allah'a ki, kuluna Kitap'ı, kendisinde hiçbir eğiklik ve çelişme yapmaksızın indirdi."

21-Kâfirlerin anlamalarına kapalıdır.

(İsra 17/45): "Kur'ân okunduğunda, seninle, âhirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz."

KUR'ÂN KELİMESİNİN KAYNAĞI

İslâm âlimleri “Kur'ân” kelimesinin kaynağı hakkında değişik fikirler ileri sürmüşlerdir.

Yaşar Nuri Öztürk, Kur'ân kelimesinin etimolojik kökü için Arap dili lügatlarının iki kök gösterdiklerini belirtiyor. “Bunlardan biri okumak anlamındaki kıraat, ikincisi ise toplamak, kompoze etmek anlamındaki karn köküdür.” Kur'ân'ın Temel Kavramları⁷ adlı eserinin “Kur'ân” bölümünde Prof.Öztürk, Seyyid Ahmed Hüsameddin'in bu konudaki fikirlerine de geniş yer vermiştir.

Yukarıdaki bu anlaşılır açıklamanın yanı sıra kelimenin kökü ile ilgili başka fikirler de vardır. Bazı dilbilimciler, Prof.Öztürk gibi, Kur'ân kelimesinin, Türkçeye “toplamak” şeklinde tercüme edebileceğimiz Arapça karn (karana) kökünden geldiğini ileri sürerler. İmamı Şafii gibi hemzesiz

7- Yaşar Nuri Öztürk, Kur'ân'ın Temel Kavramları, Yeni Boyut, İst.1991

olarak “Kuran” şeklini kabul edenler ise bunun İncil, Tevrat gibi özel bir isim olduğu fikrini benimsemişlerdir.⁸ Hemzeli olarak “Kur’ân” şeklinde okuyanlardan bir kısmı kara’a (toplamak) fiilinden türetilen bir niteleme sıfatı ile anlamını açıklıyorlar. Diğerleri ise bunun yine aynı fiilden türetilen bir sıfat fiil olduğunu düşünüyorlar. Kur’ân’da kelimeye masdar halinde rastlandığına işaret eden Taberî, kelimenin bir masdar fiil olması gerektiğini ifade etmiştir. (Kıyamet 75/17-18): “*Onu toplamak ve okumak Bize düşer. O halde Biz onu okuduğumuzda, sen onun okunuşunu izle.*” Burada “Kur’ân” kelimesi “Allah’ın peygambere öğrettiği ve peygamberin tekrar ettiği” şeklinde de açıklanabilir. Kur’ân, bu adla kendini yetmişe yakın yerde anmaktadır.⁹

Kur’ân kelimesinin doğru anlamını, Kara’a fiilinin sık sık kullanıldığı Kur’ân’ın kendi metninde aramayı gerek görenler vardır. (İsra 17/45): “*Kur’ân’ı okuduğunda seninle, ahirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz.*” Bu âyet-te muhakkak ki “okumak” anlamına kullanılmıştır.

Kur’ân kelimesi “irşad etme, ezberden okuma” anlamına da gelir. Kelimenin bu anlamda kullanılmasında her zaman yazılı bir metin gerekmediği anlaşılır.

(A’raf 7/204): “*Kur’ân okunduğu zaman...*”

(İnşikak 84/21): “*Karşılarında Kur’ân okunduğu zaman...*”

(A’la 87/6) “*Seni okutacağız da artık unutmayacaksın.*”

8- Osman Keskiöglü, Kur’ân Tarihi s.95, Nebioğlu Yayınları, İst.

9- Yaşar Nuri Öztürk, “500 soruda İslam” s.101, Yeni Boyut, İst.1990

Kur'ân Okurken

Bazı batılı ilim adamları Kur'ân kelimesinde "lectio" (okuma) veya (okunan) anlamını görüp, bunun Süryanî veya İbranî dilinden alınmış olduğunu ve saf Arapça bir kelime olmadığını iddia ediyorlar. Zira Süryanicedeki "keryana" (ker-yani, kiryani) kelimesi, vaazları içeren bir kitabı işaret eder. Batıda Kur'ân ile ilgilenen düşünürlerden Wellhausen, Horowitz ve Schwally bu şekli savunurlar.¹⁰

Kur'ân kelimesi "yazı ile tesbit edilmiş vahiylerin bütünü" anlamında bizzat Kur'ân'da bulunmaz. Kur'ân kelimesi bazen Peygamberimize yavaş yavaş gönderilen vahiyler için kullanılır.

(Yunus 10/16): *"De ki: Allah dileseydi onu size okumazdım, onu size bildirmezdim de."*

(Yusuf 12/3): *"Biz bu Kur'ân'ı sana vahyetmekle hikâyelerin en güzelini anlatıyoruz..."*

(Cin 72/1-2): *"De ki: Cinlerden bir topluluğun dinleyip şunu söyledikleri bana vahyolundu. Gerçekten biz, hayranlık verici bir Kur'ân'ı dinledik."*

(Bakara 2/185): *"Ramazan ayı ki onda Kur'ân indirildi."*

Kur'ân kelimesi bazen de "gökten parça parça gönderilen" anlamında kullanılır.

(İsra 17/106): *"Onu bir Kur'ân olarak, insanlara dura dura okuyasın diye kısımlara ayırıp ağır ağır indirdik."*

(İnsan 76/23): *"Sana Kur'ân'ı değişik zamanlarda indirdik."*

10- İslam ansiklopedisi, MEB; Kur'ân maddesi, yazar:F.Buhl,

Kur'ân Okurken

Kur'ân ve Kitap kelimeleri eş anlamlı olarak tekrarlanır. Kur'ân, 250 den fazla yerde Kitap tabiriyle yalnız kendini kastetmektedir. Diğer peygamberlere gelen vahiylerin bir kısmı da kitap olarak anılıyor.¹¹

(Bakara 2/2): “İçinde şüphenin yer almadığı kitap.”

(Duhan 44/2): “O ayan-beyan gösteren Kitap’a yemin olsun ki,..”

Burada Türkçeye bazen Kur'ân kelimesi ile de çevrilen kelimenin orijinali metinde “Velkitabülmübin”dir.

Yine Duhan sûresinin 3. âyetinde Kitab’ın da “Mübarek bir gecede gökten indirilmiş” olduğu vurgulanır.

(Mümin 40/2): “Bu kitabın indirilişi Aziz ve Alim olan Allah’ dandır.” (Nisa 4/105), (Kehf 18/27), (En’am 6/114), (Casiye 45/2), (Sad 38/29), (Fussilet 41/3) gibi benzer âyetlerde de bu husus tekrarlanmıştır.

O halde Kur'ân gibi Kitap da soyut bir vahiy için kullanılmıştır.

(Hicr 15/1): “İşte sana o Kitab’ın ve açık anlatımlı Kur’ân’ın âyetleri.” denilmektedir. (Neml 27/1): “İşte bunlar Kur’ân’ın ve açık-seçik beyanlar sunan Kitab’ın âyetleridir.”

Ancak her iki tabir daha yakından tetkik edilirse, aralarında fark bulunduğu görülür. Aşağıdaki âyetlerde de görüldüğü gibi Kitab’ın daha geniş bir deyim olduğu ve anlaşılır

11- YNÖ “500 soruda İslam” s.102

bir şekil ile insanlara vahyedilince Kitab'a, Kur'ân denildiği anlaşıyor. Buna göre Hz.Muhammed'e yollanılmış olan, ilâhî Kitab'ın kendisi değil, fakat bu Kitab'ın Arapça nazil olmuş kısımlarıdır, ki Kur'ân kelimesi işte bu kısımlar için kullanılmıştır.

(Yusuf 12/1-2): "...O, apaçık apaydınlık Kitab'ın âyetleridir bunlar. Biz onu sana, aklınızı çalıştırarsınız diye, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."

(Tâ-Hâ 20/113): "Biz onu işte böyle, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ve onun içinde tehditleri türlü ifadelerle sıraladık ki korunabilsinler, yahut da Kur'ân onlara yeni bir hatırlatıcı/hatırlatma sunsun."

(Zuhruf 43/2-3): "...O apaçık, Kitab'a yemin olsun ki, Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'ân yaptık."

(Yunus 10/37): "Bu Kur'ân, Allah'tan başka birileri tarafından uydurulmuş değildir. O, kendinden öncekinin tasdiki ve Kitab'ın detaylandırılmasıdır. Kuşku ve çelişme yoktur onda. Âlemlerin Rabb'indendir o." Bu âyette "ellerindeki tasdik" denilirken Tevrat ve İncil; Kitab kelimesi ile de "Levh-i Mahfuz" ifade ediliyor. Buna göre peygambere yollanılmış olan, ilahî Kitab'ın kendisi değil, fakat bu Kitab'ın Arapça nazil olmuş kısımlarıdır, ki Kur'ân kelimesi işte bu kısımlar için kullanılmıştır.

Kur'ân'a sık sık "Zikr" adı da verilir. Bu kelimenin birçok âyette Kur'ân kelimesi yerine kullanılmış olduğu görülür. "Anma, hatırlatma" anlamında kullanılan Zikr yâni Kur'ân, Allah'ı andırıp tanıtır ve unutmamak üzere hatırlatır.

Kur'ân kelimesi gibi Zikr'e de "kıymetli, parlak, aziz" bir kitap denilir. Kur'ân'da Ehl-i Kitap yerine Ehl-i Zikr denildiği görülmektedir.

(Hicr 15/6): "Şöyle haykırdılar: Hey! Kendisine o Zikir/Kur'ân indirilen! Sen gerçekten tam bir delisin."

(Enbiya 21/24): "...Benimle beraber olanların da, ben-den öncekilerin de Zikir'i budur..."

(Sad 38/8): "Öğüt ve uyarı içimizden ona mı indirildi?" Hayır, onlar benim Zikrim'den/Kur'ân'dan kuşkudadırlar. Hayır onlar Benim azabımı henüz tatmadılar."

(Sad 38/87): "Bu âlemler için bir Zikr'den başka bir şey değildir."

(Fussilet 41/41): "Kur'ân (Zikr) kendilerine gelince onu tanımayanlar azaptan kurtulamayacaklar, halbuki o, yüce mertebede bir kitaptır."

"Hikmet" kelimesi de Kitap kelimesi ile kullanılır ve onun da Allah tarafından inzal edildiğinden bahsedilir. Hikmet'in sözlük anlamı bilgelik, hâkimlik demektir. Arapçaya İbranî dilindeki "hokna" sözünden gelen "hikmet" kavramı daha çok derin bir düşüncüyü, ilâhî bir niteliği anlama karşılığı olarak kullanılır. İslâm felsefesinde hikmet; varlığın özünü, Tanrı'nın Kur'ân hükümlerine uygun olarak niteliklerini bilme, âlemle ilgili gerçekleri, insanla âlem, Tanrı ile evren (kainat) arasındaki varlık bağlantılarını derinden kavramadır.

(Bakara 2/231): "...Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve kendisiyle size öğüt vermek için indirdiği Kitab'ı ve ve Hikmet'i hatırlayın..."

(Nisa 4/113): "...Allah sana Kitab'ı, Hikmet'i indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir..."

(Ahzab 33/34) de Hikmet'in yüksek sesle okunduğu söylenir. "Evlerinizde Allah'ın âyetlerinden ve Hikmet'ten okunanları hatırlayın..."

Kur'ân'ın bir ismi de "Furkan"dır. Bu kelime Arapça "fark" kökünden masdar olup tefrik etmek, ayırmak, temyiz, delil anlamınadır. Bu da "doğru ile yanlış" yani "hak ile batılı" ayırt etmek demektir. Kur'ân'da "inzal edilmiş kitaplar" anlamında kullanılmış olması da mümkündür. Kelime, Kur'ân'da Peygamberimizden evvelki devirlerde inzal olunmuş kitaplar için kullanılmıştır. Hz.Mûsâ'ya indirilen vahiy de Furkan olarak anılmaktadır.

(Bakara 2/53): "...İyiye ve güzele yol bulursunuz ümidiyle Mûsâ'ya Kitab'ı ve Furkan'ı/hakla bâtili ayıran mesajı vermiştik."

(Enbiya 21/48): "Andolsun Biz, Mûsâ'ya ve Harun'a hak ile bâtili ayıran, korunanlar için bir ışık ve öğüt olan Furkan'ı verdik."

(Âl-i İmran 3/3-4): "O, sana Kitab'ı önündekileri tasdikleyici olarak hak bir yoldan indirdi. Daha önce insanlara bir yol gösterici olarak Furkan'ı da indirdi Şu bir gerçek ki, Allah'ın âyetlerini örtüp inkâr edenler için şiddetli azap vardır..." Burada "hak ile batılı ayıran kitap" demek için Furkan kelimesi kullanılmıştır.

Furkan sûresinin (29/1) ilk âyetinde Furkan kelimesi ile Kur'ân'ın asıl kendisi kastedilmiştir. (Furkan 25/1): "Şanı

yücedir o kudretin ki, hakla bâtilı ayıran o Furkan'ı, bütün âlemler için bir uyarıcı olsun diye kuluna indirdi." Sonraları bu âyete dayanarak din âlimleri Furkan'ı, Kur'ân ile eş anlamlı kullanmışlardır. Furkan ayrıca insandaki duyularüstü algılama ve çözümleme gücünün adı olarak da gösterilmektedir. (Enfal 8/29): "Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, Allah size hakla bâtilı/iyiyle kötüyü ayırma gücü verir, kötülüklerinizi örter. ..."

Furkan, selâmet anlamında da kullanılmıştır. (Enfal 8/41): "... Eğer Allah'a ve kavlimize hak ile batılın ayrıldığı gün ve..." Bedir savaşına "Furkan Günü" denilmiştir. Selâmet anlamına kullanılışının Aramice¹²den geçtiğini ileri sürenler vardır. Bunu, İbranice Yesa (Selâmet) kelimesinin Aramicedeki eşanlamı olan furkana'ya dayanarak yukarıdaki şekilde açıklarlar. Bazıları da bu kelimeye al-nasr (nusret ve zafer) anlamı verirler.

Kalpleri ve fikirleri aydınlatmasından dolayı Kur'ân için "Nur" kelimesi de kullanılmıştır. (Maide 5/15): "...Size Allah'dan bir ışık ve apaçık bir Kitap gelmiştir..."

Kur'ân, yukarıda saydığımız isimler de dahil kendisini değişik isimlerle anmıştır. (Bunların geçtiği yerlerden birer örnek, sûre ve âyet numarası belirtilerek ve kelime anlamları verilerek, aşağıda gösterilmiştir.)

12- Aramca: Batı Sâmi dillerinin tamamına verilen genel ad. Aramca, Fenike diliyle İbranî dilinin yakın akrabası olan bir sâmi dildir. Arapçayı hatırlatan bir takım özellikler gösterir. Nebat, Tedmür (Palmyra), Süryan ve Manac lehçelerine ayrılır. Büyük İskenderin ölümüne kadar Yakın Doğu'da genel olarak konuşulurdu. O tarihten sonra Aramca'nın yerini Yunanca almıştır.

Aram: İncil'e göre Sam'ın oğullarından biriydi; Suriye ve Mezopotamya'ya yerleşen Aramilerin onun soyundan geldiği kabul edilir.

Kur'ân Okurken

Beyan	(3/138) (anlatma, açıklama)
Bürhan	(4/174) (delil, tanık)
Furkan	(25/1) (iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışın farkını gösteren)
Habl-ullah	(3/103) (Allah'ın ipi, Kur'ân-ı Kerim)
Hadis	(18/6) (çıkan, meydana gelen)
Hakk	(17/81) (doğruluk ve insaf)
Hayr	(3/104) (iyi, hayırlı, faydalı)
Hüda	(2/2) (doğru yol gösterme)
Hükm	(18/37)(hikmet, hakim, mhkem)
Kayyum	(18/2) (bâkî ve ezelî)
Kitab	(2/2) (kitap)
Kur'ân	(2/185) (Hz.Muhammed'e inen kutsal kitap)
Mev'iza	(10/57) (öğüt)
Muheymin	(5/48) (birini korkudan koruyan)
Mübarek	(21/50) (bereketli, feyizli)
Ni'met	(93/11) (iyiylik, lutuf, ihsan)
Nûr	(7/157) (aydınlık, parlaklık)
Rahmet	(17/82) (esirgeme, koruma)
Rûh	(42/52) (can, nefes)
Şifa	(10/57) (hastalıktan kurtulma, iyi olma)
Tenzil	(26/192) (indirilmiş)
Zikr	(15/9) (anma, anılma)

Kur'ân Okurken

Bunlardan başka Kur'ân-ı Kerîm şu deyimlerle de anılır:

Adil (doğruluk gösteren); Aziz (muhterem, sayın); Belağ (yetiştirme, eriştirme); Büşra (müjde); Hitâb (Bir veya birçok kimseye ağızdan veya yazı ile söyleme); Kerim (cömert, verimli); Mecid (büyük, ulu); Mushaf (sahife hâline getirilmiş şey); Necm (Yıldız); Siddık (pek doğru, sözünün eri); Ümm-ül Kitâb (Kitapların annesi); Belâg-ul-Mübin (İlâhî tebligat, Kur'ân-Kerim); Ahsen-ül Hadis (En güzel Söz); Kitab-ı Münzel (Gönderilmiş Kitab)

KUR'ÂN'IN DİLİ

Kur'ân, Arap dili üzere inmiştir. Nitekim bir çok âyette Kur'ân'ın, Arapça indirilmiş olduğu belirtilir. (12/2; 13/37; 14/4; 16/103; 19/97; 20/113; 26/195, 198; 39/28; 41/3,44; 42/7; 43/3; 46/12)

Arapça, Kur'ân'ın indiği dönemde çeşitli lehçeleri olan bir dildi. O tarihlerde Mekkeliler, büyük bir ihtimalle, Arapçanın Hicaz'da kullanılan Kureyş lehçesini konuşuyor olmaları. Zira Hz. Muhammed Kur'ân'ı onların anlayacakları açık bir dille bildiriyordu. Mekke'de o dönemde konuşulan dilden, bugün elimizde örnekler olmadığından bu konu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Sami dillerin güney grubuna giren Arapça, Kur'ân ve islâm sayesinde büyük bir gelişme ve yayılma göstererek islâm âleminin dili olmuştur. İslâmiyetten çok önce Milâdî II. veya III. yüzyıllara doğru Nebatîlerden alınan arap yazısı, islâmlığın başlangıcında mükemmelleştirilmiş ve daha sonra Milâdî VIII. yüzyılda bugünkü şeklini almıştır.

Mekke, hem kültür hem de bir ticaret merkeziydi Arapça en güzel orada konuşuluyordu. Hac mevsiminde birer edebî dernek diyebileceğimiz Ukâz, Zül, Mecaz ve Mecenne gibi panayırlar kuruluyordu. Ticarî ilişkiler dolayısıyla Farsca ve Yunanca hattâ Süryanice ve İbranice kelimeler de Arapçaya girmişti. Ticaretin böyle canlı olduğu Mekke'de az da olsa İranlı, Yunanlı, Mısırlı ve Habeş kimseler gelip oturuyordu. Şüphesiz bunlar Arapça öğrendikleri gibi onların dillerinden bazı kelimelerin de Arapçaya girmesi doğaldır. Netice olarak Mekke'de konuşulan dil, diğer Arap lehçelerinden daha zengin ve farklı idi. Kur'ân'da o zamana ve o çevreye göre yeni olan fikirler ve kavramlar için yeni olan kelimeler vardır. Son zamanlarda bulunan sikke ve benzeri kalıntılar bir dereceye kadar bu konuyu aydınlatmaktadır.

Kur'ân, nesir hâlindeki ilk yazılı Arapça eserdir. Kur'ân'ın uslûbu, İslâm'dan önceki devirlerde de bilinen "secili" yâni kafiyeyle nesirdir. Kur'ân, Arap edebiyatını derinden etkilemiş, fakat edebî değeri bakımından da mânevî değeri gibi eşsiz kalmıştır.

İlk yıllarda Kur'ân'ın okunuşu ve yazılışında bazı güçlükler doğmuştu. Öncelikle Kur'ân'ın okunuşunda anlam olarak değil ancak dil ve imlâ bakımından ayrılıklar oluyordu. Kurranın yani Kur'ân okuyanların, ellerinde yazılı Kur'ân olmasına rağmen bir türlü bırakmak istemedikleri okuyuş farkları vardı. Bütün bunlara sebep de Arap yazısının yetersizliği idi. Kısa sesliler ve kısmen uzun sesliler için harfler olmadığı gibi harfleri iki kez okutmak için de işaretler yoktu. Kur'ân'ı doğru okumak ve anlayabilmek gayreti, Arap dilinin ilmî bir

esas üzerine kurulması ve sonraki gelişimi için, çok mühim olan iki ilmin, Arap fonetik ve gramerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sınırlı olmakla beraber noktalama usûlünün İslâm'dan evvel de var olduğu tahmin ediliyor. Bununla beraber sesli harfler genellikle bir tek işaretle belirtilmekte ve Arap yazısından tamamiyle ayrı olan harfler de tek şekille gösterilmekteydi öyle ki mesela r ve z, b, t, s ve kelimelerin başında ve ortasında kullanılan n ve y harflerinin birbirinin aynı olan görünüşleri vardı.

VII.yüzyılın başında bugün kullanılmakta olan ve seslilerin yerini tutan işaretler konuldu. Bu işaretlerin kabulü ile Kur'ân okunuşu kolaylaştırıldı. Aynı şekilde yazılan harfleri birbirinden ayırmaya yarayan, yazıya ilave edilmiş noktalar ile alfabede işaretli bulunmayan kısa ünlüleri gösteren ve hareke adı verilen bir takım işaretler belirlendi: Üstün (Fet-ha/zeber), Esre (kesre/zîr), Ötre (zamme/pîş). Arapça bir kelime olan hareke, hareket kelimesinin tekil hâlidir. Gramerde ise harfin nasıl okunacağını gösteren işaretler, demek olan özel bir anlamı vardır. Sessiz bir harfin okunmasını sağlar. Arap gramercilerine göre arap alfabesi hep sessiz harflerden meydana gelir. Sesliler ancak sessizlerin belirli bir değişikliği olarak kabul edilmiştir. Sessiz bir harften sonra sesli bir harf geldiği takdirde bu sessiz harfe "müteharrik" (harekeli); aksi takdirde "sakin" (hareketsiz) denir. Sesli bir harfin sessiz bir harfi takip etmesi, hareket gibi görülmektedir.

Arapça kelimeler yapıları ve söylenişleri itibariyle müennes (dişi) ve müzekker (eril) olarak ikiye ayrılırlar. Müennes özellik eki olan -e ve çoğul eki olan -ât takıları yine bu dönemde Arap alfabesine girdi.

İslam öncesi 18 harfli bir arap alfabesi vardı. (Bugün kullanılan Arap alfabesi 28 harftir.) Bunda elif bugünkü anlamda kullanılmıyordu. Yapılan araştırmalar sonucu elif'in bir arap buluşu olmadığı, Hint kaynaklı olduğu anlaşılmıştır. Arap dili üzerinde araştırma yapanlara göre bu harf, bütün harfleri birleştirdiği, uzlaştırdığı (telif ettiği) için elif adını almıştır. Dudak ucundan söylendiği için, daha çok gırtlaktan çıkarılan seslere dayanan arap alfabesine uymaz. Bu yüzden araplar elif'i "ayn" harfine yaklaşan bir sesle okurlar. Elif, arap dilinde "a" harfinin uzun okunduğu zamanki görevini yapar. Elif üzerine konulan işaretlerin yanına gelen harflerin yardımıyla arap dilinin yapısına uygun olarak bazen "u,o,e" bazen de "u" ile "ü" arasında bir ses çıkaracak durumda okunur. İsimlerin başında "harf-i tarif"¹³ ve isim tamlamalarında duruma göre ulaştırma eki olarak kullanıldı. Kelime sonlarına geldiği zaman gırtlak sesi çıkabilmesi için bazı işaretler eklenmiştir. Elif değişik durumlar için özel isimler aldı.

Arap harfleriyle yazılmış bir kelimedede sessiz bir harfin iki kere okunması gerektiğini belirten ve harfin üzerine konulan şedde ile Arapça'nın okunması kolaylaştırıldı.

Yine aynı dönemde VIII.yüzyılda arap fonetiği ele alındı. Sessiz harflerin gerektiği gibi telaffuzunu öğreten vakf (durma), imâle (vezne uydurmak için kısa heceyi lüzumundan fazla uzun okuma), tenvin (kelimenin sonunu nun gibi okutmak üzere konulan iki üstün, iki esre, iki ötre gibi) ve benzeri hususları da içine alan "Tenvin ilmi" kuruldu. Böylece kla-

13- Kelimelerin dişi, eril/erkek veya nötür olduğunu belirtmek için kelimenin önüne konulan ek (ingilizcede:article)

sik Arapça, islâm öncesinde Arabistan'da konuşulan lehçelerden ve özellikle de lehçe sınırlarını aşan bir çeşit ortak şiiir dilinden türedi.

Önceleri bu işaretlerin Kur'ân'da kullanılmasında tereddüt edildi. Nitekim Medine'de oturan Malik bin Anas (ölm. M.795/H.179) bunların Kur'ân yazmalarında değil ancak öğretime mahsus yazmalarda kullanılmasına izin veriyordu. Bazıları işaretlerin kullanılmasına olumlu yaklaştılar. Farkı belirtmek için harekeler başka bir renkle, harflerin parçası olan ilave noktalar harfler ile aynı renkte yazılmaya başlandı.

Kur'ân'da Arapça olmayan kelimeler üzerinde de çalışmalar yapılmıştır. Kahire Doğu Dilleri Enstitüsü, Sami Diller¹⁴ profesörü Ajeffery 1938 de yayınladığı eserinde Kur'ân'da, 320 yabancı kelime olduğunu yazmıştır.¹⁵ Bunların üçte biri yer ve kişi isimleri, diğerleri ise Sami dillerle kökleri aynı olan kelimelerdir. Âyet, rahman, tefsir, din, rabb, kitab, nebî, ilâh gibi. İbni Hacer "rahim" kelimesinin, Suyutî de rahman, melekût, kâfir ve kayyum kelimelerinin yabancı kökenli olduklarını belirterek bunları Arapça olmayan kelimeler olarak sayarlar.

Arapçaya girmiş yabancı kelimeler için Arapçalaştırılmış anlamında "muarreb kelimeler" deyimini de kullanılmaktadır. Telaffuzu ve yazılışı aynı olduğu halde değişik anlamlara gelen kelimelere de Kur'ân ilmi ile uğraşanlar tarafından "müteradif kelimeler" adı verilmiştir. Bu gruptan olan "hüdâ" kelimesinin 17 anlamı olduğu belirtiliyor. Bazı yazarlar da bü-

14- Sami diller: Asurca, İbranice, Habeşçe ve Arapça dillerinin de içinde bulunduğu, Hâmi - Sâmi dil ailesinin beş kolundan biri

15- O.Keskioğlu , Kur'ân Tarihi, Nebioğlu Yayınları,s.107

tün bu yabancı kökenli kelimeler için “garip kelimeler” diye genel bir isim kullanmışlardır. Küfür, imân, salât, zekât, rıba, sebat, duâ gibi.

Peygamberimizin eşlerinden Hafsa ve Ümmü Gülsüm'ün okuma-yazma bildikleri, Ayşe ile Ümmü Salama'nın yalnız okuyabildikleri biliniyor. Mekke gibi önemli bir ticaret merkezinde bir çok kimsenin okuma-yazma bilmesi normaldir. Ancak yazı bilen kimseler olmasına rağmen yazının çok yaygın olduğu hakkındaki anlatılanları ihtiyatla karşılamak lazımdır. İslâmiyetten evvel arap tüccarlarının borç senetleri tanzim ettikleri bilinmektedir. Her ne kadar araplar hafızalarına çok güveniyorlarsa da önemli metinleri yazarlardı. Bunları herkesin görmesi ve hayran olması için umumî yerlere asarlardı. As-sab'ul-mu'allagat “yedi asılı” adlı lirik şiirler öylesine meşhurdu ki yazarları tarafından Kâbe'ye asılmışlardı. İslâm öncesi yedi şair tarafından yazılan bu yedi lirik şiir, yazılı arap edebiyatının şaheseri kabul ediliyordu; bu da yazının araplar tarafından bilinmeyen bir şey olmadığını açıklıyor.

KUR'ÂN'IN TOPLANMASI

Peygamberimizin vahiylerin yazılması konusunda büyük özen gösterdiği her türlü kuşkunun üstündedir. Kur'ân'da Ankebut sûresinde (29/48) *“Sen bundan önce herhangi bir kitap okumuyordun; onu sağ elinle de yazmıyorsun. Eğer böyle olsaydı bâtıla saplananlar mutlaka kuşku duyacaklardı.”* buyuruluyor. Bu âyetin Kur'ân'ın yazılması gerektiğine bir işaret olduğu kabul edilmiştir.

Hız.Muhammed'in, inzal olan âyetleri ashâba¹⁶ okuduğu ve onlar tarafından iyice ezberlenmesini sağladığı ve zamanla vahyedilen bütün sûrelerin hafızlar tarafından ezberlendiği bilinmektedir. Bir sûre ezberlendiği zaman hafızların onu kendi aralarında birbirlerine tekrarladıkları, unutulmuş veya eksik kalan âyetler varsa düzeltildiği ve gerektiği zaman Peygamberimize sorulduğu konuyla ilgili kaynaklarda belirtilmektedir.

16- Ashâb (sahib'in çoğulu): Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler

Peygamberimizin hayatında yazılan vahiylerin nelere yazılıp, nerede ve kimlerce saklandığına dair çok kesin bir bilgi yoktur. Ashab, Hz.Muhammed'den öğrendikleri âyetleri kağıtlara, tahta levhalara, yassı deve kemiklerine özellikle geniş kaburgalara, hurma dallarına, deri, çanak-çömlek, parşümen ve papirus üzerine yazarlardı. Vahiylerin tamamının yazılmış bulunduğu kesindir. Ancak vahiyler, derlenmemiş bir halde saklanıyorlardı. Çünkü Peygamberimiz hayatta olduğu müddetçe yeni vahiyler gelip eskilerine eklenebiliyordu. Peygamberimizin risaletinin ilk zamanlarında vahiyler bir çok defa tekrarlandığı için bunlar zaten müslümanlarca ezberlenmiş bulunuyordu.

Kur'ân'ın, ilk olarak Hz.Fatıma'nın arzusuyla Hz.Ali tarafından toplanıp yazılmış olduğu bilinir. Hz.Ali'nin, Fatihâ sûresinden başlayarak Kur'ân'ı, altı ayda, sûreleri nüzul sırasına göre tertip ederek yazdığı ve bunu Peygamberimizin sağlığında ve O'nun onayı ile yaptığı muhakkaktır. Bazıları bu olayın Peygamberimizin vefatından hemen sonra olduğunu ve Hz.Ali'nin Ebubekir'e biat etmemek için bu yazı işini bahane ettiğini söylerler. Bazıları da Hz.Muhammed'in vefatından sonra Hz.Ali'nin, insanoğlundaki unutkanlığı göz önüne alarak Kur'ân'ı hafızasından üç gün içinde kağıda geçirdiğini anlatırlar.

Sûreleri uzunluk ve kısalıklarına göre ayırarak ancak değişik bir tertip ile Kur'ân yazanlardan biri de Abdullah İbni Mes'ud'dur. O, Ha-Mim ile başlayan yedi sûre (40-46. sûreler) dışında sûreleri ayrı bir sıraya koymuştu. Bu sûrelere de Dibâc-al-Kur'ân adını vermişti.

Peygamberimizin vefatından sonra çıkan bazı ayaklanmaların bastırılması için açılan savaşlarda Kur'ân'ı ezbere bilenlerin ölümünün, müslümanlarda vahiylerin kaybolacağı endişesine yol açmasından korkan Ömer bin Hattâb¹⁷, Ebubekir'den, dağınık sûre ve âyetleri toplatmak iznini almıştı. Bu iş, Peygamberimizin vahiy katibi Zeyd bin Sabit'e verildi. Ebubekir Sıddık, Zeyd'e "Kur'ân'ı tettebbu et ve topla" demişti.¹⁸ Ömer bin Hattâb, "Resul-ü Ekrem'den Kur'ân'dan kim ne telâkki ettiyse onu getirsin." diye ilan etti. Bunlardan birinin getirdiği yazı, onun, bu âyetleri Hz.Muhammed'den aldığına dair iki şahit göstermedikçe kabul olunmuyordu. Zeyd, bu yolla, çoğu çok ilkel olan değişik maddeler üzerine yazılmış olanlar ile halkın ezberindeki sûre ve âyetleri topladı. Kur'ân toplanırken sadece hafızların ezberindekilere güvenilmedi. Peygamberimizin gözü önünde yazılan nüshalar istendi. Yazılı nüshalar bir araya getirildi; incelemeler sonunda güvenilir beş nüsha bulunduğu anlaşıldı. Bunlar Zeyd bin Sabit, Ubeyd bin Ka'b, Abdullah bin Mesud, Ebu Mûsâ Abdullah el-Aşerî ve Mikdat bin Amr'a ait nüshalardı. Bir sene gibi bir zamanda Kur'ân toplandı. Zeyd bunları suhuf tabir edilen ayrı yapraklar üzerine yazıp Ebubekir'e teslim etti. Bu toplatılmış sahifeler düzenlenerek. "Mushaf" elde edildi.

"Yazılı kağıt" anlamına gelen suhuf kelimesinden türeyen "Mushaf", o gün Kur'ân için kullanılan kelimedir ki Kur'ân da bizzat kendini mushaf olarak da tanımlar. Mushaf kelime-

17- Ömer bin Hattâb, haklıyı haksızdan ayırmakta pek mahir olan anlamına gelen Faruk ismiyle de tanınır. "Ömer el-Faruk"

18- Tettebbu, bir işin arkasına düşmek, bir meseleyi incelemektir.

sinin kökü Habeşçedir, iki kapak arasına toplanmış sahifeleri (Suhuf) dile getirir. Suhuf deyimi Kur'ân'ın birçok âyetlerinde kullanılmıştır.

Hazırlanan bu mushaf, Ömer bin Hattâb tarafınca saklandı. Sonra Ömer ölünce mushaf, Hz.Muhammed'in eşlerinden ve Ömer'in kızı Hafsa'ya kaldı. Kesin olarak bilinen şey ilk mushafın Zeyd tarafından yazıldığı ve babası Ömer vasıtasıyla Hafsa'nın mülkiyetine geçmesidir. Bazı bilim adamlarına göre, hazırlanan bu mushaf şayet resmen kabul edilmiş olsaydı, Peygamberimizin eşine bırakılmış olmaması gerekirdi.

Osman bin Affan devrinde uzak ve yeni islâm illerindekiler arasında okuma farkları doğdu, münakaşalar oldu. Yeni hafızlar Kur'ân okumayı değişik şekilde öğretiyorlardı; bu yüzden kavgalar çıkıyordu. Hattâ Irak dolaylarındaki bir savaşta askerler arasında Kur'ân'ın doğru şekli hakkında çıkan münakaşalardan korkan Emir Huzayfa, bu hâle bir çare bulmasını Osman bin Affan'dan rica etmiştir. O, bu görüşün doğruluğunu hemen anlamış ve kopyaları çıkarılmak üzere Hafsa'dan, örnek mushafı bir süre için kendisine vermesini istemiştir. Hafsa buna razı olunca Osman bin Affan bir komisyon kurarak Zeyd, Abdullah bin Zübeyr, Said bin ve Abdurrahman bin Haris'i bu işe memur etti. Burada başka kişilerin de ismi geçiyorsa da, en doğru rivayetin bu olduğu kabul ediliyor. Zeyd'in bilinen meziyetleri bakımından bu işe katıldığı muhakkaktır. Zira Zeyd, Peygamberimizin sekreteriydi ve O'nun emriyle İbranice ve Süryanice öğrenmişti.¹⁹

19- O.Keskioğlu, aynı eser, s.157

Abdullah bin Zübeyr'in Osman bin Affan'a takındığı karşı tavır göz önüne alınınca, bu komisyonun oldukça geniş bir çevre tarafından seçildiği düşünülür.

Yukarıda adı geçen kimseler ve yardımcıları ile 12 kişilik bir grup Kur'ân'ı düzenleme işinde görevlendirildi. Osman bin Affan "İhtilafa düştüğünüzde onu Kureyş lisanıyla yazın" emrini vermişti. Bu komisyon tarafından Suyutî'ye göre beş, Abu Hatim al-Sidjistanî'ye göre de yedi nüsha yazdırıldı. O zaman mükemmel olmayan arap alfabesi ile telaffuza ait ince farkların açık bir surette gösterilmesi imkansızdı. "Mushaf-ı Osman" denilen yazılı ilk Kur'ân'ın, büyük ölçüde Zeyd'in nüshasına dayandığı fikri yaygındır. Yazılan bu nüshalara "Mesahif-i Ensar" denilir. Böylece elde edilmiş elyazmalarından birinin Medine'de kaldığı söyleniyor. Diğer yeni nüshalar Kûfe, Şam, Basra, Mekke, Yemen, Bahreyn'e gönderildi. Hicrî 25-30 yılları arasında Osman bin Affan'ın kurduğu heyet işini bitirdi. Doğru okuyuşa uymayan mushaflar düzeltil-di, düzeltilmesi mümkün olmayanlar ise yakıldığı söylenir.

Bu yeni nüshaya uymayan yâni "Mushaf-ı Osman"a uymayan bazı hususlar olmasına rağmen Osman bin Affan, Hz.Ali'nin tertip ettiği Kur'ân'a ve Abdullah ibni Mes'ud'un yeni mushaftan biraz farklı ama sûreleri uzunluk ve kısalıklarına göre tertip etmiş olduğu nüshalarına dokunmadı. İbn-i Mes'ud, Osman kopyasına karşı çıkmıştı. O, Hz.Muhammed'e ilk bağlananlardan biriydi; Peygamberimizin şahsî işlerinde kendisine yardım ederdi. Ancak islam teolojisinin direklerinden biri olan İbn-i Mes'ud'un yeni mushafa karşı itirazları etkili olmadı.

Osman tertibi olan mushafın, islâm topluluğunun her tarafında memnuniyetle karşılandığı belirtilir. Rivayete göre sadece Kûfeliler kendi İbni Mes'ud nüshalarından vazgeçmediler. Bununla beraber günün siyasî iktidarı tarafından resmen kabulü sayesinde ve müslümanların tek bir tertibe sahip olmak için duydukları arzuyla, yeni mushaf farklı nüshaların yerini tuttu.

Kur'ân âyetlerinin tertibi vahye dayanır; bizzat Hz.Muhammed tarafından, nâzil olduğu zaman bu şekilde tertip olunmuştur. Bunda hiç ihtilaf yoktur. Duraklar yani fasılalar, âyetlerin sonu demek değildir. Bu fasılalar tam cümle de oluşturmazlar. Bir âyet bir kaç cümleden oluşabilir. Kur'ân'ın anlamına uygun, daha iyi, düzgün ve hatasız okunması, duraklarda durulması veya kelimelerin birleştirilmesi için bazı işaretler konulmuştur ki bunlara, yalnız Kur'ân'a mahsus bir tabir olarak, "secâvend"²⁰ denir. Bu, bir nevi noktalamadır. Kıraat-ı aşere bunun esaslarına göre tertip edilmiştir.²¹

Bu ilk nüshalarda her beş ve her on âyetin sonuna içinde üç veya beş çizgi olan küçük daireler konuluyordu. Sonraları âyetlerin sonlarını göstermek için yalnız bir daire, her beş âyeti belirtmek için yukarıya doğru sivri bir ucu olan bir daire ve her on âyeti belirtmek için az çok süslü bir daire ya-

20- Secavend, bu işaretleri koyan kimsenin memleketinin adından gelir. Bu işaretlerde kaf harfı durmayı; sad, geçmeye izni; cim, durma veya geçmenin mümkün olduğunu; mim, kesin olarak durmayı işaret eder.

21- Kıraat-ı aşere: Kelimelerin anlamını değiştirmeden Kur'ân okumayı sağlayan on türlü makam bulundu. Bunların dışında kesin ve genel geçerliliği olan bir başka tilavet usulü yoktur.

pılırdı. Daha sonraları her on âyet için içine 10 yazılı bir kare kullanıldığı; bunun çoğu kez metin içinde değil, sayfa kenarına konulduğu görülür. Ancak bu tarz M.VII. yüzyılda kaybolmuştur. Yalnız âyetlerin sonuna kimi zaman âyet numarasının belirtildiği küçük daireler ve aşır adı verilen her on âyetin sonuna da daha büyük daireler konulması tercih edilmiştir.

Sûrelerin tertibi için de Hz.Muhammed'in "Bu sûre, şu sûreden evveldir veya sonradır" dediği rivayet edilir ki bu bazı sûreler için geçerliyse de genellikle doğru değildir. Osman tertibi olan ve şimdi okunan Kur'ân metni düzenlenirken vahiy sırası dikkate alınmamıştır. Uzunluklarına göre dizilince eski sûreler en kısa olduklarından en arkaya konulmuş oldu. Fakat tarih tesbiti, her parçanın anlaşılması için öneme haiz olduğundan, müfessirlere yeni bir görev çıkmıştır. Her şeyden önce sûrenin Mekkî mi, Medenî mi yoksa iki devre ait unsurlardan mı meydana geldiğinin anlaşılması gerekmiştir.

Kur'ân Fâtiha sûresinin ilk âyeti olan "Elhamdülillâh rabbil âlemin" ile başlar ve Nas sûresinin son âyeti olan "Minel cinneti vennâs" ile biter. Kur'ân 114 sûredir. Dünyanın neresinde olursa olsun Kur'ân'da zerre kadar farklılık yoktur.

Burada, bence çok önemli olan, bir hususa dikkat çekmek istiyorum. Kur'ân'ın, sûrelerin uzunluklarına göre tertip edilmesinin ilâhî vahye ters düşdüğü kanısındayım. Zira Cenâb-ı Hakk, Bakara sûresinin Kur'ân'ın başında olmasını

murad etseydi, öyle vahyederdi. Vahiy sırasındaki hikmeti, o tarihte islâm devletinin başında olan bir kimsenin veya komisyonun değiştirmesinin doğru olmadığını düşünüyorum. Hz.Ali hayattayken onun fikri alınmadan yapılmış bu tertipde, Cenâb- Hakk'ın kelâmının, maddî bir nesne gibi uzunluklarına göre sıraya konulmasının bir hatâ olduğu görüşündeyim. Bu bakımdan incelemek ve anlamına varmak için Kur'ân'ı, Hz.Ali'nin tertibi üzere okumamızda yarar vardır. Zira Seyyid Ahmed Hüsameddin Hazretleri de Kur'ân meâllerini Hz.Ali tertibi üzere kaleme almışlardır.

Vahiy sırasına göre okunduğu takdirde iman ve inanca dair olan âyetler ile perçinleşen düşüncemizin hak, hukuk, adalet, sosyal yaşantı ve insan ilişkileri ile ilgili âyetlerle olgunlaşması ve hikmetini henüz bilemediğimiz nice ilâhî lutuf ile de hayatımızın Cenâb-ı Hakk'ın arzusuna uygun bir mecraya girmesi mümkün olacaktır. Kur'ân, kendini insanoğlunun medeniyetteki ilerlemesine göre açacağından ilâhî sıradaki hikmeti anlamaya, şu anki ilmimiz yeterli değildir.

KUR'ÂN'I TOPLAYAN KOMİSYONDA

BULUNAN KİŞİLER:²²

Zeyd bin Sabit: Hazrac kabilesinin bir alt kolu olan Naccar boyundan gelen Medineli bir kişidir. Çok genç yaşta Peygamberimizin vahiy kâtibi olarak hizmet görmüştür. Sonra "Hafsa mushafı" da denilen ilk mushafı kaleme almıştır. Osman bin Afvan zamanında kadılık yapmıştır. Onun sarsılmaz

22- Nöldeke, Kur'ân Tarihi, İlke Yayınları, İst.1970, s.36

bir destekcisiydi; onun ölümüyle de Emevîlerin tarafını tuttu. Hz. Ali'ye biat etmeyi red etti. H.45 de öldü.

Said bin As: Hicretten hemen sonra doğmuştu. Emevîydi. Osman bin Affan'ın yakını ve sevdiği biriydi. Rivayetle, evlendiği çok sayıda kadın arasında Osman bin Affan'ın iki kızı da vardı. Valid bin Okba'dan sonra Kûfe valisi oldu ve H.34 sonuna kadar bu görevde kaldı.

Abdurrahman bin Haris: Said'le tahminen aynı yaşıyordu. Mekke'nin ileri gelen ailelerinden Mahzumî'lerdendi. Babası vebadan ölünce, Ömer bin Hattâb onun dul kalan annesiyle evlenmişti. Abdurrahman'ın eşleri arasında Ebubekir'in, Zübeyr'in ve Osman bin Affan'ın kızları vardı. Haremine Emevilerden iki kız aldığı için onlarla ilişkisi iyiydi.

Abdullah bin Zübeyr: Abdurrahman'la aynı yaşıyordu. Onun gibi Mekke'nin ileri gelen ailelerinden birine mensuptu. Annesi Esmâ aracılığıyla sadece Ebubekir Sıddık'ın torunu Ayşe'nin yeğeni değil Ömer bin Hattab'ın da üvey oğluydu. Dindarlığı ile tanınmış biriydi. Osman bin Affan'ın taraftarı değildi hattâ ona karşı baş kaldırmıştı.

Mikdad bin Amr: Yemen'deki Bahra kabilesindendi. Bir kan davasına karıştığı için kabilesinden kaçıp Mekke'ye yerleşmişti. İslâma ilk katılanlardandı. İyi bir biniciydi. Mısır'ın fethi sırasında görev yapmış ve Muaviye zamanında Kıbrıs seferinde bulunmuştur. H.33 de öldüğü zaman cenaze namazını Osman bin Affan kıldırılmıştı.

Ebu Mûsâ Abdullah bin Kays al-Aş'ari: Yemen'in aşar soyundan Peygamberimize gelen elçiler heyetine katılarak

H.7 yılında Medine'ye gelmişti. Peygamberimiz o sıralarda Hayber kalesini kuşatmaktaydı. Ebu Mûsâ hemen müslüman oldu. Ömer bin Hattab ve Osman bin Affan dönemlerinde idarî ve askerî görevler aldı ve bunlarda başarılı oldu. H.17 de Basra valiliğine atandı. H.34 de Said bin al-As'ın yerine Kûfe valiliğine tayin oldu. Ayrıca Kur'ân öğreticisi ve okuyucusu olarak da çalıştı. Etkili ve güzel bir sesi vardı. H.42 de öldü.

Abdullah bin Mes'ud: Huzeyl kabilesinden islami ilk kabul edenlerdendi. Bedir savaşında çarpışmıştı. Peygamberimizin hizmetinde çalıştığından vahiy alanında geniş bir bilgi sahibiydi. "Daha Zeyd bin Sabit, çocukken ve sokakta arkadaşlarıyla oynarken ben 70 sûreyi ezbere bilirdim." dermiş. Ömer bin Hattab, onu Beyt-ül mal (devlet hazinesi) temsilcisi olarak Kûfe'ye gönderdi. Bir rivayete göre H.33 de öldü.

Ubeyd bin Ka'b: Neccar soyundan bir Medinelidir. Bedir ve Uhud savaşında yararı görülmüştür. Bütün Kur'ân'ı ezbere bilen biri olarak tanınırmış. İslâm öncesi dönemde yazı bilgisiyle ön plana geçtiğinden Peygamberimiz onu vahiy katibi olarak yanına almış. Ölüm tarihi H.19 hattâ H.30 olarak da gösterilmektedir.

Kur'ân üzerinde çalışan bu kişilerin bazılarının, uzak ülkelerde görevler almaları Kur'ân'ın daha geniş bir alana kısa zamanda yayılmasına sebep olmuştur. İbn Mes'ud ve Ebu Mûsâ'nın yeni kurulan islâm devletinin yüksek mevkilerinde oldukları düşünülürse etkilerine şaşmamak gerekir.

KUR'ÂN'IN TERCÜMESİ

Kur'ân'ın insanlığa getirdiği ilâhî aydınlıkla nurlanmak, islâmın yüksek gayelerini anlayıp doğru yolda olmak, gönüllerine şifalar bulmak, engin bilgilerden ders almak isteyenler Kur'ân'a sarılmalıdır. Bu da Kur'ân'ı anlamak isteyen herkesin kendi ana diliyle Kur'ân okumasıyla mümkün olur. “Bütün insanlığa hitap eden bir kitabın anlaşılmasını, bütün insanların Arapça öğrenmesine bağlamak vahye ters düşer.” diyen Yaşar N.Öztürk'e göre Arapçayı veya İbraniceyi kutsal dil ilan etmek büyük kötülük ve Kur'ân'ın açık beyanlarına ters düşen bir yalandır. Kur'ân'ı anlayabilmek için tek çare tercüme edilmesidir. Arapça, din âlimleri arasında ortak dil olmuştur; ancak halkın Arapçayı öğrenip Kur'ân'ın anlamını anlayacak hâle gelmesi imkânsız denecek kadar güçtür.

Kur'ân âyetleri onun insanlara duyurulmasını emreder.

(Maide 5/67): “Ey Resul! Rabb'den sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun ...”

(Nahl 16/44): "Açık delillerle, kitaplarla gönderdik. Sana da bu Zikir'i/Kur'ân'ı vahyettik ki kendilerine indirileni insanlara açık-seçik bildirsin de derin derin düşünebilsinler."

(En'am 6/19): "...Bu Kur'ân; bana vahyolundu ki, onunla sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım"

(Al-i İmrân 3/138): "Bu, insanlara bir açıklama, korunup sakınanlara da bir öğüttür."

(İbrahim 14/4): "Biz görevlendirdiğimiz her resulü ancak kendi toplumunun diliyle gönderdik ki, onlara açık-seçik beyanda bulunsun..."

Kur'ân-ı Kerim bir hazinedir. Bu hazinenin geniş kitlelere bildirilmesi ve yayılması gerekir ki bunun için tercümeyle lüzum vardır. Zira Kur'ân-ı Kerim anlaşılacak için indirilmiştir.

(Kamer 54/17): "Andolsun ki, Biz Kur'ân'ı öğüt ve ibret için kolaylaştırdık. Fakat düşünen mi var?"

(Duhan 44/58): "Biz o Kur'ân'ı, senin dilinle/senin diline kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alabilsinler."

Kur'ân, mânâsını düşünüp anlamayanları tenkid eder. (Muhammed 47/24): "Peki bunlar Kur'ân'ın anlamını inceden inceye düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri üzerinde kilitler mi var?"

Kur'ân'ı anlamak, anlatmak, bildirmek, yaymak ve sevdirmek için tercüme etmek şarttır. Kur'ân-ı Kerim'i müslümanların konuştuğu çeşitli dillerde yayınlamak, onun yüce mânâsını anlamadan sadece ibadet için okuma durumunda

kalınmaması için adetâ bir görevdir. Ancak Kur'ân'ın aslındaki "icaz ve belagatı" (yâni mucize sayılacak kadar güzel söyleme ve sözün düzgün, kusursuz ve yerinde söylenmesini) koruyarak bütün kuvvet ve heyecaniyle tercüme etmek mümkün değildir, fakat meâl olarak tercümesi mümkündür. Sözlük anlamı "anlam, kavram" olan "Meâl" bu konuda "mânâ bakımından, harfi harfine olmayarak" anlamında kullanılır. Esasen herhangi bir dilden başka bir dile yapılan tercümelerde her iki dilin özelliklerini hakkıyla belirtmeye imkan yoktur. İnsanların yazmış oldukları eserlerin tercümesi için dahi vaziyet böyle olursa, ilâhî bir kitap olan Kur'ân'ı Kerîm'in başka bir dile çevrilmesinin güçlüğü daha açık olarak ortaya çıkar.

Kur'ân Arabça inmiştir ancak bütün insanlara gelmiştir. Bu bakımdan Müslümanların islâmı yaymaları görevlerindendir. (Âl-i İmran 3/104,110): *"İçinizden hayra çağıran, doğruyu-güzeli emreden, kötü ve çirkinden alıkoyan bir topluluk olsun. Kurtuluş ve zafere eren işte onlardır."*, *"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiyi-güzeli emredersiniz, kötü ve çirkinden alıkoyarsınız, Allah'a iman edersiniz...."*

Peygamberimizin ashabına yabancı dil öğrenmelerini tavsiye ettiğine dair hadisler vardır. Bu bizler için önemli bir uyarıdır. Hz.Muhammed, Zeyd bin Sabit'in (öl.H.45/M.665) İbranice ve Süryanice öğrenmesini istemiş ve o da kısa zamanda bu iki dili öğrenmiştir.

H.z.Muhammed evvela Kureyş'i, sonra diğer kabileleri ve daha sonra da komşu ülkeleri islâma davet etti. Bu amaç-

la devlet başkanlarına hitaben yazılan mektuplara Kur'ân'dan âyetler konuldu. Dolayısıyla âyetler ilk kez bu vesile ile tercüme edildiler. Ashabtan bazılarının mektuplarda mühür olmadığı takdirde o devlet başkanlarının bu mektupları dikkate almayacaklarını söylemeleri üzerine Peygamberimiz üzerinde "Muhammed, Allah'ın resulü" yazılı gümüş bir yüzük yaptırmışlar ve bununla mektupları mühürlemişlerdir. Hicrî 7. yılın Muharrem ayında, aynı gün altı kişi bu mektupları alarak yola çıktılar.

Habeş²³ kralı Negus'a yollanılan mektupta şu âyet yazılıymış. (Haşır 59/23): "Öyle Allah ki O, ilah yok O'ndan gayrı. Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min, Müheymin, Azîz, Cebbâr, Mütekebbir. Allah, onların ortak koşmalarından yücedir, arınmıştır".²⁴ Peygamberimizin elçisi Amr bin Umayyah, mektubu kralın anlayacağı dile tercüme etmişti.

Hz.Muhammed, Dihya al-Kalbî ile, Bizans imparatoru Heraklios'a bir mektup göndermiştir. İmparator, mektubun tercümanlarca tercüme edilmesini istemiştir. Hz.Muhammed'in amcası Abbas'ın oğlu olan Abdullah, mektubun şöyle olduğunu rivayet eder. "Bismillâhirrahmânirrahim. Allah'ın kulu ve resûlü Muhammed'den Rumların büyüğü Heraklios'a: Yol gösterilmişlere selâm olsun. Bundan sonra ben seni islâma çağırıyorum. Müslüman ol, kurtulursun ve Allah sana iki kat sevap verir. Eğer müslüman olmaktan kaçırırsan

23- Eski coğrafyada Habeşistan (Bugünkü Etopya), "Abyssinia" olarak anılır.

24- Allah'ın, yukarıdaki âyette geçen isimlerinin sözlük anlamı şöyledir: "İlâh: Tanrı, Allah; Melik: hükümdar, her bir şeyin sahibi; Kuddûs: temiz, pak; Selâm: sonu bulunmama; Mü'min: inanan ; Müheymin; korkudan koruyan; Azîz: değerli ve güçlü; Cebbâr: kuvvet ve kudret sahibi; Mütekebbir: her şeyde ve her olayda büyüklüğünü gösteren

Kur'ân Okurken

elbette bütün sana uyanların günahı senin üzerinedir. “*Ey Ehl-i Kitab! Sizin ve bizim aramızda aynı olan söze gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da birbirimizi rabbler edinmeyelim.*” Eğer yüz çevirirlerse şöyle söyle: “*Tanık olun, biz müslümanlarız/Allah'a teslim olanlarız.*”

Mısır idarecisine giden mektupda da Bizans imparatorunun mektubunda belirtilen aynı âyet yer almaktaydı. (Âl-i İmran 3/64)

Peygamberimizin hayatın sırasında Selmân-ı Farisî'nin (öl.H.35/ M.655) Fâtiha sûresini Farscaya tercüme ettiği biliniyor. (Şems'ül Eimme Serahsî, Mebsût cilt I, s.37; Hasan Şurunbulâli, En-Nefhâtü'l Kudsiyye s.15)²⁵ Aynı yazar, aynı eserinde H.127 de Kur'ân'ın Berberî diline tercümesinden de bahsetmektedir.

İslâmiyetin daha ilk yıllarında arap olmayan müslümanlar Kur'ân'ın kendi dillerinde açıklamasına ihtiyaç duydular. Bu çalışmaların yapılabilmesi için 704 de Emevi hükümdarı Abdülmelik bin Mervan tarafından Horasan valiliğine getirilen Kuteybe bin Müslim (M.670-715)'in Buhara'da bir cami inşa edilmesine izin verdiği bilinir. Bu cami 712 yılında eski bir pagan mabedinin yanına yapılmıştır. Her cuma bu camide dailer yani halkı islâma davet edenler konuşma yapıyorlardı. Buhara halkı Kur'ân'ı Farsca okuyorlardı. Bu, Arapça bilmeyen Türk müslümanların Arapça bilmedikleri halde kendilerini eğitmek için nasıl çalıştıklarını gösterir ki,

25- Ekmelüddin İhsanoğlu, “World Bibliyograhpy of Translation of the Meanings of Holy Quran” İst.1986

Kur'ân âyetlerinin veya tamamının tercüme edileceğine dair değerli bir belgedir.

Rivayet edildiğine göre Arapça ve Farscada bir uzman olan Mûsâ bin Sayyar al-Asvarî, önemli bir öğretmenmiş; derslerinde sağ tarafında araplar, sol tarafında iranlılar oturmuş. Aynı akıcılık ve mükemmellikle âyetleri arap öğrencilerine Arapça, iranlı öğrencilerine de Farsca anlatırmış. Öyle ki hangi dilde daha mükemmel olduğunu bilemezlermiş. Bu da gösteriyor ki o tarihlerde Kur'ân'ın Farscaya yazılı bir tercümesi olmasa bile Farscaya tercüme ve meâlleri sözlü olarak yapılıyordu.

Buharî (öl.H.255/M.869), Ebu Hurayrah (öl.H.56/M.676)'dan rivayetle yahudilerin Tevrat'ı İbranice okuyup, Arapça tercüme ettiklerini anlatır.

Kur'ân'ın ilk tercümesi Farscayadır. Bu tercüme Samânî²⁶ prensi Ebu Salih Mansur bin Nuh ibn Nasr Ahmed bin İsmail (H.348-364/M.961-976) zamanında H.345/M.956 yılında yapılmıştır. Tabarî de bu zamanda bir Kur'ân tefsiri yapmıştır. Mushaf'ın âyetlerinin altına Farsca kelimeler, Farsca nesir metodu dikkate alınmaksızın yazılmıştır. Bundan sonra Farscaya tercümeler devam etmiş, Hoca Abdullah Ansârî, H.520 tarihinde kendinden evvel gelip geçen 107 müfessirden yâni Kur'ân yorumlayan din bilginlerinden faydalanarak tefsirini yazarken Farscaya yeni bir tercüme daha kazandırmıştır. Şirazlı Sadi de Kur'ân'ı tercüme edenlerdendir. Basılmış ilk Farsca meâl olan "Mevahib-i Aliyya" 1837

26- Sâ mâniler, Horasan ve Maveraünnehir'de hüküm süren, İran kökenli müslüman bir hanedandır. (819-999)

de Kalküta, Hindistan'da basılmıştır. Farscada olduğu gibi Urduca da yüze yakın tercüme vardır.

İlk Türkçe tercüme için iki ayrı görüş vardır. İlki, Prof.Zeki Velidî Togan'a (öl.1970)'a ait olanıdır ki o, Kur'ân'ın Tabarî tarafından yapılan tefsirini Farscaya tercüme eden komitenin aynı zamanda Kur'ân'ın edebî bir tercümesini, satır aralarına, yapmış olduğunu düşünmektedir. Prof. Mehmet Fuat Köprülü (öl.1966) ve Prof. Abdullah İnan (öl.1976) ise ikinci bir fikri destekleyenlerdir. Bunlar, ilk Türkçe tercümenin yukarıda adı geçen Farsca tercümeden bir asır evvel, yani Hicrî V.yüzyıl/Milâdî XI. yüzyılda yapıldığı görüşündedirler. Bu tercümeler bugün elimizde değildir. Bugün kesin olarak bilinen şudur, en eski türkçe tercüme H.734/M.1333 yılında doğu türk dillerinden Uygurcaya yapılan tercümedir. Bu tercüme İstanbul'daki Türk ve İslam Sanatları müzesinde 73 numara ile kayıtlıdır.²⁷ Bu tercümenin Farsca tercüme örnek alınarak yapıldığı açık bir şekilde görülmektedir. XII. yy ile XVI.yy arasında altı Türkçe tercüme yapıldığı bilinmektedir. Bu tercümeler iki katogoriye ayrılır: İlki edebî tercümelerdir ki Mushaf'ın kelimeleri satır aralarında herhangi bir açıklama veya ilave yapılmadan yazılmıştır. İkincisi ise kısa tefsirler ve uzun açıklamalar ihtiva etmektedir. Muhammed bin Hamzah tarafından XV.yüzyıl Anadolu Türkçesi ile yapılmış Türkçe bir tercüme vardır.

Kur'ân'ın ilk basılı Türkçe tercümesi Kahire'de "Tefsir el-Tıbyan" ismiyle basılmıştır. Bu ilk basımdan sonra tercümelerin sayısı artmıştır. "Cevâhirü'l Esdâf ve Mevâkib" bun-

27- Ekmelüddin İhsanoğlu, asrı eser

lardandır. Ferruh İsmail tarafından yapılan Mevâkıb tercümesi Mushaf-ı Şerif'in kenarlarında eskiden beri tab'oluna gelmiştir. Halk gibi ulema da bundan seve seve faydalanmıştır. Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım efendi,²⁸ Kur'ân-ı Kerim tercümelerine duyulan ihtiyacı şöyle ifade etmektedir; "Biz kitabımızı, Kitâbullah'ımızı bilmeyeceğiz mi? Dünyada hiç bir kavim yoktur ki kitabını bilmesin. Tevrat'ı Yahudiler bilir, çünkü kendi lisanlarıyla yazılmıştır. Kur'ân bizim lisanımız üzerine nâzil olmamıştır. O halde tercüme edelim. Bildiğimiz bir lisan var ya ona tercüme edelim."²⁹

Özellikle XX.yüzyılın ikinci yarısında tercümeler çok artmıştır.1924-27 arasında altı, 1953-1959 yılları arasında da yine altı tercüme basılmıştır.

Muhtelif kalemlerden çıkan tercümelerin arzu olunan derecede olmaması üzerine TBMM'in aldığı bir karar gereğince Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'ân'ın hem tercümesini hem de tefsirini yaptırmıştır. Bu tercüme işi Mehmet Akif Ersoy'a, tefsir de Dersiâm³⁰ Elmalılı M.Hamdullah Yazır'a yani halk arasında bilinen ismiyle Hamdi hocaya³¹ havale edilmişti. Ersoy tercümeyi tamamladıysa da bastırılmadı. Elmalılı Hamdullah Yazır'ın "Hak Dini Kur'ân Dili" adlı dokuz cilt tutan tefsiri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1936 ve 1960 yıllarında yayınlanmıştır. Elmalılı, Kur'ân ter-

28- Mûsâ Kâzım efendi, Osmanlının son şeyhülislamıdır,1911 de göreve gelmiş ve 1919 da diğer devlet adamlarıyla birlikte Malta'ya sürülmüştür..

29- Şeyhülislam Mûsâ Kâzım,"Dinî, içtimâî makaleler", s.298, Sırat-ı Müstakim 1325/Ağustos nüshası

30- ders-i âam (evvelce) talebeye, medreseliye ve herkese ders vermeye yetkili bulunan kimse, cami hocası

31- Elmalılı M.Hamdullah Yazır (Antalya 1877-İstanbul 1942)

cümesinin, “Tercüme yapanın anlayabildiği kadar bazı şeyleri anlatabilmesidir.” diye düşünüp kimsenin hakkıyla anlamayacağını açıklıyor.³² Elmalılı, tercümenin Kur'ân'ın “hükm-ü kıymetini haiz olamayacağını” belirmesine rağmen “Şunu da unutmamalıdır ki Kur'ân anlaşılmaz bir kitap değildir” der. Ona göre fasıla harflerinden dolayı Kur'ân'ın başka bir dilde tanzimi mümkün olmadığından aynen tercümesine de imkan yoktur. Zira “o mümtaz uslub-u beyan” kaybolmaktadır.

Ord.Prof.Süheyl Ünver,³³ arap harfleriyle Türkçeye kelime kelime yapılmış Kur'ân tercümelerinden memleketimizin çeşitli kütüphanelerinde bulunanların sayısının 60 kadar olduğunu söylüyor.

1956 da Diyanet İşleri Başkanlığında, Kur'ân'ın zamanın ihtiyacına uygun tercümesini hazırlamak üzere bir heyet kuruldu. Bugün latin harfleriyle yapılmış yirmiye yakın Türkçe meâl bulunuyor. Prof.Yaşar Nuri Öztürk, Kur'ân'ı, son yıllarda, yaşayan Türkçeyi kullanarak ve meâlinde parantez içi açıklamalar yapmadan tercüme etmiştir. Ayrıca nüzul sırasına göre tertip edilmiş bir meâl de hazırlamıştır.

Müslüman olmayanlar tarafından Kur'ân ilk kez Hicrî birinci yüzyılın ikinci yarısında Haccac ibn Yusuf döneminde Süryaniceye³⁴ tercüme edilmiştir.³⁵ Hicrî 127 de Berber di-

32- Elmalılı, cilt 1,s.15

33- Prof. Süheyl Ünver (İst.1898-1986) tıp doktoru, ünlü türk süsleme ve hat sanatı hocası ve araştırmacı

34- Metinde syriac şeklinde geçiyor ki bu dil doğu aramaik dilinden olup samitik kökenlidir.(s.436)

35- Prof.M.Hamidulah, Le Saint Coran-Traduction integrale et notes, 10th Ed., Beirut 1980

line tercümesinin yapıldığı da imkân dahilindedir. H.270 den evvel tam bir Hindçe tercümesinin olduğu biliniyor. Çince tercümesinin de var olduğu tahmin ediliyor. M.713-742 dönemine rastlayan bir Çin tarihçisi batıdan Çin'e gelen müslümanların kutsal kitaplarını yanlarında getirdiklerini ve onu imparatorluk sarayında kutsal kitapların tercümesi için ayrılan salona teslim ettiklerini ve imparatorlukda dinlerini açıkca uyguladıklarını yazmaktadır. Bu konu üzerinde henüz ciddî bir araştırma yapılmamıştır.

Kur'ân, Avrupa'da ilk kez 1141 yılında Latinceye çevrilmiştir. 1513 de İtalyancaya, 1616 da Almancaya, 1647 de Ryer tarafından Fransızcaya ve 1648 de de Ross adlı biri tarafından İngilizceye tercüme edilmiştir. Bugün ise dünya dillerinin çoğuna tercüme edilmiş durumdadır. Almanca, İngilizce de otuza yakın ve Fransızcada da elliye yakın tercümesi vardır. İslâmın tanınması hususunda bu tercümelerin faydası büyük olmuştur. Dillerine tercümesi yapılan milletlerde islâmın yayıldığı görülmüştür.

Tarih boyunca müslüman bilim adamları Kur'ân'ın duâ sırasında tercüme edilip edilmeyeceği hususunda farklı düşünmelerine rağmen, hepsi Kur'ân'ın Arapçadan başka bir dile tercümesinde hem fikirlerdir. Hanefî mezhebine mensup bazı din âlimleri İranlıların Salman-ı Farisî'den, Fatiha'nın Farsca tercümesini istediklerini ve bunu, Peygamberimizin de onayladığını bildirirler. İmam Ebu Hanefî'nin, önceleri Kur'ân'ın tercümesine izin vermişken, sonraları bu fikrinden caydığı rivayet edilir. Buna karşı bazı ilim adamları Yüce Peygamberin bunu tavsiye ettiğini, şayet müslüman kişinin

Arapça okuyamıyorsa “Subhanallah”, “Elhamdülillah” gibi kelimeleri değiştirmeksizin kendi ana dilinde Kur'ân okuyabileceğini söylüyorlar.

Bazı Şafi âlimleri Kur'ân'ın Arapça dışında herhangi bir dilde okunmasını onaylamazlar. İbadet için okumadığı zamanlar dışında bile Kur'ân'ın tercümesinin okunmasına izin vermezler. Malikîler ve Hanbelîler Kur'ân'ın ibadet için okunmasında tercümesinin okunmasını onaylamazlar. Hattâ bu şekilde davranmanın haram olduğunu söylerler. Şayet müslüman kişi Arapçaya yabancı ise, Arapça dışında bazı kelimeleri söylemesine izin verir. Kur'ân'ı Farsca yazmanın bile günah olduğunu kabul eder. Arapça bilmeyenlerin, dualarında herhangi bir Kur'ân âyeti söylemeden yapmalarını isterler. Gazalî,³⁶ tercüme aslın yerini tutamayacağından tercümenin Arapçasıyla birlikte yazılmasını şart koşturmaktadır.

Al-Zamahşari (öl.H.539/M.1144) (İbrahim 14/4): “*Her bir peygamberi ancak, kavmine beyan etsin diye o kavmin lisanıyla gönderdik....*” âyetine dayanarak peygamberin bütün insanlara gönderildiğini fakat Kur'ân'ın bütün dillerde vahyedilmesine gerek olmadığından, âyetlerin tercümelerle bütün dillerde ifade edilebileceğini söylemiştir.

XX.yüzyılda (H.XIV.yy) bile hâlâ Kur'ân'ın tercüme edilip edilmeyeceği konusunda veya tercümelerin orijinalinin yerine geçip geçmeyeceği konusu tartışılmaktadır. Prof.Yaşar Nuri Öztürk bu konuda şöyle demektedir: “Kur'ân'ın hiç bir dile tam bir çevirisi yapılamaz. Hiç bir çe-

36- Gazalî (Ebu Hamid bin Muhammed) Doğumu Tus 1058- ölümü1111

viri, ne kadar mükemmel olursa olsun Kur'ân değildir. Çeviri, çeviridir. Ancak, unutmamalıyız ki meâl zaten olabilecek en yakın çeviridir. Bunun için parantez arası ilaveler koymaya başladığımız anda, yapılan meâl olmaktan çıkar, tefsir olur. Getirilen yorumların kısa olması, parantez içine alınması, yapılan işi bilimsel anlamda tefsir olmaktan çıkarmaz. Parantezli ilavelerle hazırlanacak bir esere, meâl yerine “kısa tefsir” veya “açıklamalı Kur'ân tercümesi” denebilir. İlâhî kelâmın karşılığı olan bir kaç anlamdan birini esas alıp ötekileri, meâli yapanın kendi kanaatiymiş gibi parantez içine sokmak, bilimsel olmadığı gibi, Kur'ân'ın insanlığa sunduğu mesajı daraltmak, kayıtlamak şeklinde bir yanıla da vücut verir.”

Kur'ân, asırlardır tercüme edilmektedir. Böylece Kur'ân vasıtasıyla Allah'ın emirlerinin böyle semavî bir rehber kaynak aracılığıyla bütün insanlara yayılması istenmektedir.³⁷

37- Ekmeliddin İhsanoğlu, “World Bibliyographfy”, s.XXVII

TEFSİR VE TEVİL

Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini anlamak için mânâsını anlamak lâzımdır. Bunun için de tefsire³⁸ yani Kur'ân'ı yorumlama ilmi olan "Tefsir"e gerek vardır. Kur'ân'ı ilk tefsir eden bizzat Hz.Muhammed'dir. Ancak Peygamberimizin yaşadığı çağ böyle bir bilimi gerektirmiyordu, çünkü Kur'ân'da iyice anlaşılmayan kısımları bizzat kendisine sorup öğrenmek kolay ve mümkündü.

Kur'ân, Arapçaya o güne kadar arapların bilmedikleri birçok sözcükler ve deyimler getirmiştir. Dil özelliği bir yana Kur'ân'ın müteşâbih ve muhkem âyetleri Arapça bilenler için dahi açıklamaya ihtiyaç gösterir. Tefsir ilmi, Hz.Muhammed'in vefatından sonra bu konuda bilgili olan sehâbelerin de ölümleriyle ortaya bir ihtiyaç olarak çıkmıştır.

İslâm terminolojisinde tefsir denilince Kur'ân'ın anlamını incelikleriyle inceleyen kitap anlaşılır. (Başka metinleri açıklayan kitaplara "şerh" denilir.) Başlangıçta tefsir, hadisin bölümlerinden biri olarak doğdu. Hz.Muhammed'in, Kur'ân'ın bazı âyetlerinin anlamlarını açıklayan hadisleri,

38- Tefsir: (fesr kökünden arapça kelime, çoğulu tefsirât) yorum

tefsir ilminin temelini oluşturdu. Bir süre sonra sehabe ve tabiîn³⁹ naklettiği tefsire ait rivayetler, bazı yazarlar tarafından bir araya toplanmaya başlandı ve böylece ilk tefsir kitapları ortaya çıktı.

Tefsir kitaplarının en tanınmışları Tabarî⁴⁰, Zamahşarî⁴¹, Beyzavî⁴² ve Süyutî⁴³ ninkilerdir. İlk tefsir kitabı, Mücahit'in yazdığı "el-Itkan" dır. Türkiye'de bu alanda en geniş eser olarak Elmalılı M.Hamdi Yazır tarafından 1935-1939 yılları arasında yazılmış olan "Hak Dini, Kur'ân Dili" adlı dokuz ciltlik büyük tefsir gösterilebilir.

Tefsirle ilgili bir terim de "Tevil"⁴⁴ dir. Te'vilin sözlük anlamı; sözü çevirme, söze ayrı anlam vermeye kalkışma demektir. Bir başka söyleyişle te'vili "bir sözcüğü ya da sözü kendi anlamından saptırıp başka anlama yorma" diye açıklayabiliriz. Te'vil, tefsire yakın bir anlam taşımaktadır. Netice itibariyle iki kelime de "anlaşılması zor bir şeyden murad olanı bulup çıkarma"dır.

Seyyid Ahmed Hüsameddin Hazretleri, "Mezâhîr-ül-vücûd alâ Menâbir-iş-şuhûd" adı ile Kur'ân'ın türkçe tevilini yapmıştır.⁴⁵ "Esrâr-ı Ceberût-il a'la"⁴⁶ adlı eserinde de

39- tabiîn: Hz.Muhammed'i görmüş olanları görüp kendilerinden hadis dinlemiş olanlar

40- Tabarî: (öl.923) Tefsir adlı eseri, belgelere dayanan rivayetlerden toplanan çok sayıda hadisten oluşur.

41- Zamahşarî: (öl.1143) eserinin adı "Tafsir al Kaşşaf"dır.

42- Bayzavî: (öl.1286) Tefsiri medreselerde okutulurdu. Önemli bir çalışmadır.

43- Süyutî: (1445-1505) Memluklar döneminde Kahire'de yetişen, arap dilinde en çok eser veren biridir. Kur'ân ilimleri ile ilgili 300-600 kitabının olduğu söylenir. "ai-Itkan fi umumi'l- Kur'ân" en mühim ve sahasının en geniş bilgi veren eseridir. Bir çok tefsiri vardır.

44- Te'vil: evl kökünden

45- "Kur'ân'ın 20.Asra Göre Anlamı", M.Kâzım Öztürk, İzmir, 1974

46- "Te'vil", M.Kâzım Öztürk, İzmir, 1987

te'vile esas olacak hususları ele almıştır. Eserinin önsözünde bu konuda önemli bir açıklama vardır: “Şeriat ile ilgili hükümlerin dayandığı Âyât-ı muhkemât te'vile muhtaç olmayıp zâhir mânâları delâleti veçhile hükmolunur. Şer'i hiç bir hükmü ifade etmeyen Âyât-ı Müteşâbihât'a gelince; islâmiyetin sahih düşünce ve inanışlarını kendi görüşlerine göre beyanlarla karma karışık eden mücessime⁴⁷ ve mutezile⁴⁸ 'den korumak için bu âyetler âlimler ve ehl-i sünnet tarafından tevîl edilerek herkesin yararına sunulmuştur. Yazdığım te'vil-i şerif, kendi görüşüne göre yorumlamak kabilinden olmayıp muhtelif ihtimallerden bazen bir ve bazen de bir kaç vecih üzere tertip edilmiştir. Ceberût-il a'lâ adlı bu eser, tevillerden daha ziyade feyz alınması ve yararlanılması maksadıyla Amme cüzüne ek olarak yazılmıştır.”

Te'vil, Arap harflerine verilen matematiksel değerlere göre yapılır. Yukarıda adı geçen eser, te'vil ilminin anahtarı gibidir. Ancak bu harflerin değerlerini bilen veya Ebced'⁴⁹ den anlayan herkesin te'vil yapması imkansızdır. Kur'ân'daki gizli hakikatlerine erişip onları elde etmek, ancak insân-ı kâmil kişilere ait bir Tanrı vergisidir.

47- mücessime: İnsanbiçimcilik, antopomorfizm; Allah'ı insan biçiminde tasvir ve tasavvur edenlerin mensup bulundukları kelâmî yani söze dayalı bir mezhep

48- mutezile: Kaderi inkâr edip “kul, ettiklerinin yaratıcısıdır” diyen ve Allah sıfatlarını kadîm saymakla ehl-i sünnetten ayrılan ve Vâsıl bin Atâ yolunda olan kimse-ler ki “Kaderiyye” de bunun kollarındandır.

49- Ebced (Abced veya Abuced): Arapların alfabesinin akılda kolaylıkla kalması için düzenlenen sekiz kelimenin ilkidir. Abced, Havvaz, Huttîy, Kalaman, Safaş, Karaşet, Sakez, Zazag. Magrip müslümanları son dört deyime Safaz, Karasat, Sahaz, Zağaş derler. Bu düzende harfler, İbranice ve Arami dillerinin aynıdır. Bu da Arapçanın arapların Nebatî'ler tarafından geldiğini gösterir. Arap alfabesinin İbranî-Aramî kökenli olduğu şüphe götürmez. Ama kendilerini çok beğenen araplar bun u asla kabul etmezler. Bazı rivayetlere göre altı Medyen hükümdarı arap harflerini kendi isimlerine göre düzenlemişlerdir. Avrupalı dil bilimcilere göre harflerin düzeninde fonetiğin esaslı bir rol oynadığı ileri sürülür. Harflerin değerleri hakkında daha geniş bilgi için M.Kâzım Öztürk'ün “Te'vil” adlı eserine bakınız.

ÂYET

“Âyet”⁵⁰ kelimesi belirti, açık işaret, nişane, ibret, acaip şey, emare, delil anlamına gelir. Ancak, İbranicede bu anlama gelen “ot” kelimesi gibi, bu belirti, nişan ve delil özelliği bunların Tanrı tarafından gönderilmiş olmalarıdır. Kelimenin Allah’ın varlığına, peygamberin doğruluğuna işaret eden delil ve mucize gibi özel bir anlamı vardır.

İnsanı, âlemlerin sahibi olan yaratıcıya yaklaştıracak olan izler, işaretler, deliller âyetlerdir. Âyetleri umursamayanlar bundan mahrum kalacaklardır.

(Yunus 10/7-8) : “Şu bir gerçek ki, bize kavuşmayı ummayanlar, iğreti hayatla tatmin bulup onunla rahatlayanlar ve âyetlerimizden uzaklaşıp gaflete dalanlar, kazandıkları şeyler yüzünden varış yerleri ateş olacakların da ta kendileridir.”

(A’raf 7/40): “Âyetlerimizi yalanlayan ve onlar karşısında büyüklük taslayanlar var ya, gök kapıları açılmayacaktır onlar için ve deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyeceklerdir onlar. Suçluları böyle cezalandırırız biz.”

50- Âyet kelimesinin çoğul hâli âyât’tır

(Ankebut 29/23): "Allah'ın âyetlerini ve Allah'a varmayı inkâr edenler, işte onlar, rahmetimden ümidi kesmişlerdir. Ve bunlar için acıklı bir azap öngörölmüştür."

Allah'ın varlığı ve birliğini anlamak hususunda kâinat bir âyettir; Kur'ân bütün kainatı bir âyetler topluluğu olarak görmekte ve göstermektedir. Felâketleri de Allah'ı hatırlatan ve ibret verici birer âyet kabul etmek gerekir.

Allah ile kul arasında sözlü ve sözsüz olmak üzere iki haberleşme vardır. Sözsüz âyetler bütün insanlara gönderilmiştir. Kainattaki âyetlere kevnî⁵¹, tekvinî⁵² veya ilmî âyet de denilir. Bunlar hiç bir aracıya gerek olmadan her canlıya doğrudan doğruya hitap ederler. Sözsüz âyetlerde Tanrı iradesi arka arkaya değil, birden verilir. Bir tabiat olayı, bir tabiat olayı olma özelliğinden öteye aynı zamanda bir işarettir. İnsanların dikkatini, kendi üzerinden başka bir yöne çeker. Kur'ân buna da âyet der. Kur'ân'a göre birer âyet olan tabiat olayları, Allah'ın zâtını, sıfatlarını, merhametini, saltanat ve adaletini gösterir. Âyetler, Allah tarafından verilmiş bir nişan yani tanınma alâmetidir. Allah varlığının delilidir. Buna göre göklerin ve yeryüzünün belli bir düzende yaratılışı, yer küresinin canlıların yaşamasına elverişli hale getirilişi, hayat kaynağı olan suyun gökten indirilmesi, aynı su ile beslenen aynı iklim topraklarında tadı ve besin değeri farklı yiyeceklerin bitirilişi, güneşin ısı ve ışık kaynağı olması, gemilerin denizde batmadan seyredişi, uykuya yatan insanın bir tür ölü haline geldikten sonra tekrar hayata dönüşü...bütün bunlar

51- Kevn: oluş, olmak.(tas.) tüm varlıklar, kâinat, âlem, kün emri ile oluşan varlıklar

52- Tekvinî: var oluşa ait

“her şeyi bilen”, “her şeye gücü yeten”, “her şeye kadir” tanrının âyetleridir.

(Bakara 2/248): “...Onları melekler taşıyorlar, imanınız var ise bu hususta size alâmetler vardır.”

(Yusuf 12/105): “Göklerde, yerde nice nişanlar vardır ki ondan yüz çevirerek yanından geçerler.”

(Yasin 36/33): “Kurumuş bir yere yağmurla taze can vermemiz; ondan hububat çıkarmamız ve o hububattan yiyip geçinmeleri onlara vahdaniyet ve kudretimiz hakkında bir nişandır.”

Peygamberlerin, Allah tarafından görevlendirilmiş elçiler olduklarını ispat eden harikulade olaylar da Kur'ân'da “âyet” diye ifade edilmiştir. Peygamberlerin davetini alan bütün milletler, davet sahibinin doğruluğundan emin olmak düşüncesiyle ondan tabiat kanunlarını aşan ve ancak ilâhî bir kudret sayesinde gerçekleşen, gözle görülebilir bir alâmet (âyet) göstermesini istemişlerdir. Bu vaziyette âyet, “mucize” anlamına da gelmektedir. Âyetleri anlama, insanlığın ilerlemesine paralel bir gelişme göstermiştir. Bu âyetlerin türü ve onları anlamak, bu gelişmeye orantılı olarak basamak basamak yüceltilmiştir.

Peygamberlerin mucizeleri bunun için en belirgin delildir. İlk peygamberlerin mucizeleri yâni âyetleri, beş duyuya ve her seviyede insana hitap eden âyetlerdi. Bu âyetler, onları yalanlayanların hemen ve görülür bir şekilde felâketlerine sebep oluyordu. Hz.Nûh'un tufanı, Hz.Salih'in devesi, Hz.Mûsâ'nın asâsı ve diğer mucizeleri. (A'raf 7/73, 106; Âl-

i İmran 3/49; Maide 5/114; Tâ-Hâ 20/22; Meryem 19/17-21; İsra 17/59)

(Furkan 25/37-38): “*Ve Nûh kavmi...Resulleri yalanladıklarında hepsini boğup, insanlara bir ibret yaptık. Zalimler için acıklı bir azap hazırladık. Âd' ı, Semûd' u, Ress halkını ve bunlar arasında birçok nesilleri yere batırdık.*”

Hız.Mûsâ ve Hız.Muhammed kendi devrelerinin en büyük âyetlerini müşahede eden ve ettiren peygamberlerdir. Hız.Mûsâ'nın Kur'ân'da en çok bahsedilen peygamber olması çok uzun bir gelişmenin son merhalesini damgalaması ve ikinci ve en büyük devreye geçişi hazırlamasıdır.

(Zuhruf 43/46): “*Biz Mûsâ'yı mucizelerimizle Firavun'a ve saltanatına şerik olan ileri gelenlerine göndermişiz...*”

Mirac olayı ile Hız.Muhammed'in müşahede⁵³ ettiği âyet ise bir zirvedir. Hız.Muhammed'e nübevvetini belgeleyecek maddî bir âyet indirilmesi yerine ilim, hukuk, ahlâk ve benzeri beşerî bilgiler açısından erişilmez bir mucize olarak Kur'ân-ı Kerim verilmiştir.

Her âyet bir öncekine göre daha gelişmiş bir seviyededir ve daha üstün bir müşahede ve düşünce gerektirir. Âyet, medeniyetin ilerlemesi ile daha derin düşünce, araştırma ve müşahedeye konu olacak bir hüviyet kazanır. Önceki devirlerin en gelişmiş merhalesi olarak görülen Hız.Mûsâ devrinin mistik hayata ve mistik talimata yeteneği yoktu. Hız.İsa devri, “müktariha” denilen ve inanmayanların felâketlerle cezalandırıldığı âyetlerle Kur'ân'ın gösterdiği âyetler arasında bir

53- müşahede: bir şeyi gözle görme; tasavvufta: Allah âlemini görme

geçiş dönemidir. Hz.İsa kendinden basit muziceler istenmesine üzölmüştür. (Mâide 5/112-116) Zira, ilkel âyetler yâni mucizeler istemek geriye dönüştür. Bu yüzdendir ki Kur'ân'da "babalarının izinden gideceklerini" söyleyen put-perestler şiddetle kınanmaktadır. Hz.Muhammed devri âyetlerde olgunluk devridir. Bu dönemde âyetler düşünme ve akıl işletme, ilim, sanat ve daha ileri bir noktada mistik tecrübe konusu olmuştur. "Âfâkî" yâni dış dünya ile ilgili âyetlerin yanı sıra iç dünyanın tetkikini gerektiren "enfüsî" âyetler de ortaya çıkmıştır. Enfüsî âyetlerin incelenmesi ilk kez Hz.Muhammed'in ümmetine öğretilmiştir.

(Zâriyat 51/20-21): *"Yeryüzünde âyetler vardır görürcesine bilenler için. Benliklerinizin içinde de. Hâlâ bakıp görmeyecek misiniz?"*

Sözlü âyetler (kavlî âyetler) yani vahiyler, sözsüz âyetlerden daha açıktır. Âyet denilince akla ilk olarak vahiy gelir. Vahiy, Allah'ın iradesinin söz şeklinde ifadesidir. Sözlü âyetler bir peygamber aracılığıyla gönderilir. Sözsüz âyetleri anlamak için akıl sahibi olmak yeterliyken, sözlü âyetler için bir peygamber vasıtası esastır. Hz.Muhammed devrinde "kelâm" (söz) bir âyet olmuştur. Yâni Kur'ân-ı Kerim'in kendisi en büyük âyetlerden biridir. Kur'ân, vahyedilen sözlere Allah'ın bir delili olduğu için "Âyet" der ve sözsüz tabiat işaretleri ile vahiyler (sözlü âyetler) arasında bir ayırım yapmaz.⁵⁴

Âyet kelimesi, gerçek arap dilini meydana getiren bedevî dilinde kullanılmamıştır. Kullanıldığı yerlerde de dinî bir an-

54- T.Izutsu, Kur'ân'da Allah ve İnsan, s.126

lamı işaret etmemiştir. Âyet kelimesi, Hz.İbrahim'e bağlı hanifler dışındaki araplar tarafından, tabiat ile ilgili anlamda kullanılmışdır.

Âyet kelimesinin bu genel anlamı yanında Hz. Muhammed'e, Allah tarafından vahyolunan Kur'ân'ın belirli parçalarına verilen bir isim olarak da özel bir anlamı vardır. Kur'ân terminolojisinde "Âyet" cümle demek olmayıp Kur'ân'ın belirli parçalarına verilen isimdir. İnmiş, gökten inmiş, Allah tarafından gönderilmiş âyetler anlamına bunlara "Âyât-ı Münezzele" adı verilir. Yani Kur'ân'ın içinde, evvelinden ve sonundan ayrılmış kısımlardır. Kur'ân'da genel kanıya göre 6666 âyet vardır. Kur'ân âyetlerinin inmesine yâni nâzil olmasına "nüzul" denilir.

Kur'ân'da tekil ve çoğul olarak 382 defa geçen âyet kelimesi yukarıda da belirtildiği gibi terim olarak çeşitli anlamlar ifade etmektedir.

"Ya Sin" (36/1), "Elif, lam, mim" (2/1) veya "Elif, lam, mim, sad" (7/1) birer âyet kabul edildikleri halde "Elif, lam, rad" (12/1) harfleri ayrı bir âyet sayılmaz ve "O apaçık apaydınlık Kitab'ın âyetleridir bunlar." şeklinde devam eder.

Bundan başka bazı âyetler kendi başlarına bir hükmü ifade etmeseler de, yine bir âyet sayılırlar: (Fatiha 1/2): "Errahmanirrahiym"

En kısa âyetler şunlardır: "Yasin"(36/1), "Errahman"(55/1), "Sümme nazara" (74/21), "Ve'l fecr" (80/1), "Ve'l-asr" (103/1)

Bazı âyetler de yarım sahife veya bir sahife uzunluğundadır. Meselâ Nisa sûresinin 11.âyeti yarım sahife uzunlu-

ğundadır. Bakara sûresinin 282. âyeti bir sahife uzunluğundadır.

Âyetler birbirlerinden “fasıla” ile ayrılırlar ki bu, âyetin son kelimesidir. Bunun son harfine de “fasıla harfi” denir. Mesela Fatiha sûresinin fasıla harfleri (m) ve (n)’dir. Bakara sûresinin (m,n,d,b,r,k ve l) harfleridir. Bu, şiirdeki kafiyeeye benzer.

Hız.Muhammed’e gelen ilk vahiy, peygamberimiz 40 yaşındayken (M.610) vaktini duâ ve ibadetle geçirdiği Hira dağında⁵⁵ bulunduğu bir sırada vahiy meleği Cebrâil tarafından, islâm geleneğine göre 17 Ramazan günü, inzal olan âyettir. Beş kelimededen oluşur. Kur’ân’ın vahyedilen ilk âyeti (A’lak 96/1): “*Yaratan Rabb’inin adıyla oku*”. Son vahiy olan âyet ise Hicret’in 10. yılında, yüce Peygamberimiz 63 yaşındayken, Zilhacce ayının 9. gününde gelmiştir. Maide sûresinin üçüncü âyetidir. (Maide 5/3): “*Sizin için din olarak islâmı ihtiyar ettim...*” Bu âyet Peygamberimizin, peygamberlik görevinin bittiğine işaret etmiyorsa da müslümanlık dâvâsının galip gelmiş olduğunu ifade etmesi ile, son âyet olmaya tamamiyle uygun kabul edilmektedir. Bu âyet muhakkak ki Veda Hacc’ında peygamberimizin konuşmasında kullanıldığı “bugün” kelimesine bağlıdır. Bu son âyetten 8-9 gün sonra Peygamberimiz vefat etmiştir.⁵⁶

Kur’ân’ın bugünkü yani son şekliyle ilk âyeti Besmele’dir. Ancak bazı islâm bilginleri besmele bütün sûrelerin

55- Hira dağı (Cebel-ün Nûr), Mekke’nin kuzeydoğusunda bulunan kayalık bir tepedir.

56- O.Keskinoğlu s.74

başında tekrarlandığı için Fatiha sûresinin ilk âyeti olan “*El-hamdülillâhir rabbil âlemin*” âyetini ilk âyet kabul ederler. Buna göre Nas sûresinin altıncı âyeti olan “*Minelcinneti ven-nâs*” ı da Kur'ân'ın son âyetidir.

Yaşar Nuri Öztürk bu iki âyetin ortaya ilginç bir tablo çıkardığını; ilk ve son âyetleri birleştirdiğimiz zaman “Cinlerden ve insanlardan bütün övgüler, âlemlerin Rabb'i olan Allah'adır.” şeklinde bir ifade doğduğuna işaret ediyor.

Âyetlerin bazılarının özel isimleri vardır. “Âyet-i maksad” (41/52); cennetten bahseden “Âyet-i Tergib”⁵⁷, cehennemden bahseden “Âyet-i Terhib”⁵⁸; “Âyet-el kürsî” (2/283); “Âyet-ül hıfz”; veraset ile ilgili “Âyet-ül mevaris”; “Âyet-in nur” (24/1), bir sahife uzunluğundaki “Âyet-i Mudayene”(2/282) gibi.⁵⁹

Kur'ân olaylara göre kısım kısım nâzil olduğundan bir sûre tamam olmadan başka sûreden âyetler vahyolunurdu. Değişik sûrelerin değişik âyetleri değişik zamanlarda inmiştir. Uzun sûrelerdeki bir olaya ait âyetler birden inmiş değildir. Bu ancak vahiy ile bilinen bir özelliktir. Onun için vahyedi-len âyetin nereye ilave edileceği Peygamberimiz tarafından belirtilirdi. Âyetlerin tertibi vahye göredir.

Âyetler ihtiva ettikleri hükümlere göre “Muhkemât” ve “Müteşabihat” diye ikiye ayrılır ki bu tasnif bizzat Kur'ân'da bulunmaktadır.

57- terhib: arzu ettirme, istek verme, isteklendirme

58- terhib (rehb'den) çok korkutma, korkutulma

59- Meydan Larousse ansiklopedisi, âyet maddesi

(Âl-i İmran 3/7): “Kitab’ı sana indiren O’dur; onun âyetlerinden bir kısmı muhkemlerdir ki; onlar Kitap’ın anasıdır. Diğer âyetler ise müteşâbihlerdir. Şu varki, kalplerinde bir eğrilik ve bozukluk bulunanlar, fitne aramak, onun yorumuna öncelik tanımak için Kitap’ın sadece müteşâbih kısmının ardına düşerler. Onun tevilini ise bir Allah bilir, bir de ilimde derinleşmiş olanlar. Bunlar “ona inandık, hepsi Rabb’imizin katındandır” derler. Gönül ve akıl sahiplerinden başkası gereğince düşünemez.”

(Hud 11/1): “...Bir kitaptır ki bu, âyetleri önce muhkem kılınmış, sonra detaylandırılıp açıklanmış...”

Muhkem âyetler yâni “Muhkemât”, içinde hüküm bulunan, mânâsı açık âyetlerdir. Bunlar açık ve kesin kural koyan ahkâm âyetlerdir. Mânâsının açıklanmaya ihtiyaç yoktur yahut bunlara yalnız bir şekilde mânâ verilebilir. Bunların sayısı fıkıh bilginlerine göre 400 ilâ 30 arasında değişir; genel bir görüşle sayıları 200 kadardır. (Şura 42/2,3): “Burhan ile apaşikar olan kitap hakkı için, mânâlarına akıl erdiresiniz diye Biz, onu arap dili ile bir Kur’ân yaptık.”

Kur’ân Allah’ın birliği, peygamberlik, ahiret inancı, insanın sonu ile ilgili sorumluluğu gibi temel kavramları saklı tutmak kaydıyla, hemen hemen içerdiği her konuda kendisini yoruma açık tutmuştur. Kur’ân’ın muhkem (sağlam kılınmış, sağlam, sağlamlaştırılmış) kısmı Ümm-ül Kitap (kitabın anası) diye adlandırılmaktadır.

Muhkemat dışında kalan bütün konular yoruma açıktır. Kur’ân’ın yarısından fazlasını teşkil eden bu âyetlere “Mü-

teşabihat" denir; bunlar mecazî⁶⁰ mânâyâ elverişli âyetlerdir. Tevile yâni söze ayrı mânâ vermeye uygundurlar. Kur'ân'ın yaklaşık yüzde doksani müteşabih âyetlerden oluşur. Buna göre Kur'ân', bir âyetler topluluğu olan kâinatı, insanı ve Kitab'ı (Kurân'ı) bilim ve düşünce faaliyetine açmaktadır. Müteşabih âyetler' bu bakımdan araştırma ve düşünmeyi öngörür.

Kur'ân'da "Mensuh" yani bir evvelki âyeti hükümsüz kılmış, onun hükmünü kaldırmış âyetler vardır. Kur'ân'da bir âyetin başka bir âyet ya da âyetleri ortadan kaldırması ya da değiştirilmesine "Nesh" denilir. Hükümsüz bırakılmış demek olan "Mensuh" kelimesi bu kökten türemiştir. Bugün gereken bir hüküm yarın gerekmebilir ya da bugün gerekmeyen yarın gerekebilir tarzındaki yargı Kur'ân'ın özelliklerinden biridir. Bu konuya açıklık getiren bir kaç âyet vardı.

(Nahl 16/101): "...bir âyeti diğer bir âyet yerine getirirsek ki Allah indirdiğini daha iyi bilir..."

(Bakara 2/106): "Biz herhangi bir âyeti nesh veya tehir eder isek ondan hayırlısını veya onun gibisini getiririz..."

Kur'ân'da mensuh âyetlerden en önemlileri şu sırayla geçer; (Nahl 16/67), (Nisa 4(43), (Maide 5/90,91) ve (Bakara 2/219). Bunlar haram olan yiyecekler, içecekler, kumar gibi alışkanlıklar için indirilmiş âyetlerdir.

Bunlardan başka bazı âyetlerin "mücmel" yani mânâsı açıklanmaya ihtiyaç olacak gibi kapalı; bazılarının da "mü-

60- mecaz: bir bilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz; mecazî; mecazla ilgili olan (hakikînin zıddı)

beyyen" veya "müfesser" yani mânâsının açıklanmış olduğu kabul edilmiştir.

Genel olarak Kur'ân âyetleri nazil oldukları yere göre Mekkî ve Medenî olmak üzere ikiye ayrılırlar. Hicretten evvel Mekke'de inmiş olanlara Mekkî, hicretten sonra Medine'de inmiş olanlara da Medenî ismi verilir. Farklı bir ayırımla Mekkelilere hitap edenlere Mekkî, Medinelilere hitap edenlere de Medenî denilmektedir. Mekke'nin fethinde, Veda haccında veya bir sefer esnasında nazil olanlar ise ne Mekkî ne de Medenî'dir.

Haz. Ali, nüzul sebeplerini en iyi bilen kimseydi. Şöyle buyurmuştur: "Hiç bir âyet yoktur ki, onun gece mi gündüz mü, ovada mı, dağda mı yâni nerede ve ne zaman nâzil olmuş olduğunu başkasından daha iyi bilmiş olmayayım." Bu bakımdan âyetler indirilen yer ve zamana göre şöyle de sınıflandırılırlar:

1- Arzî-semavî: Hz. Muhammed yeryüzünde veya gökte yani miraçta iken inenler

2- Hazarî-Seferî: Barış zamanı veya seferde iken inenler

3- Neharî-Leylî: Gündüz veya gece inenler

4- Firaşî-Nevmî: Yatakta, uykulu iken inenler (kevser sûresi gibi)

5- Sayfî-Sitalî: Yaz veya kış mevsiminde inenler.

İslâma davetin ilk zamanlarında Peygamberimiz, vahiyleri duyurduğunda düşmanları bunları kabul etmiyor, uydurma olduğunu söyleyerek Peygamberimizi üzüyorlardı.

O'ndan, bir mucize ile inanılmağa layık olduğunu isbat etmesini istiyorlardı.

(En'am 6/10): "Kendilerine istedikleri bir mucize geldiği takdirde mutlak iman edeceklerine dair Allah'a olanca yeminleriyle yemin ettiler..."

(En'am 6/37): "Onlar, Peygambere Rabb'i tarafından bir mucize indirilmeliydi, dediler. Onlara de ki Allah mucize indirmeye kadirdir. Fakat onların pek çoğu bilmezler."

(Yunus 10/20): "Müşrikler ona Rabb'i tarafından istediğimiz gibi bir mucize indirilmeliydi, derler."

Hız. Muhammed'e, Hız. İsa gibi mucize göstermek vazifesi verilmemişti, ancak ona indirilen vahiyler en büyük mucizedir.

(A'raf 7/203): "Onlara istedikleri bir mucize getirmediğin zaman "Kendinden onu getirmeliydin" derler. Onlara de ki: "Ben ancak Rabb'im tarafından bana vahiy olunan şeye tabi olurum. Bu Kur'ân Rabb'iniz tarafından bir takım aşikar delillerdir. İman getirenler için hidayettir, rahmettir."

(Tâ-Hâ 20/133): "Müşrikler, o bize Rabb'inden bir mucize getirmeliydi, dediler. Evvelki sayfalar dakini açık beyan eden Kur'ân onlara gelmedi mi?"

(Ankebut 29/50): "Müşrikler dediler ki "Ne olur! Ona Rabb'i tarafından bir mucize ineydi!" Onlara de ki mucizeler ancak Allah'ın elindedir. Onları dilediği gibi indirir. Ben yalnız aşikar söyler, azap ile korkutur bir peygamberim."

Hız. Muhammed'e gelen vahiyler hakikî mucizelerdi ve bunlara, yukarıda da belirtildiği gibi, âyet adı veriliyordu.

Kur'ân Okurken

(Bakara 2/253): "Bu peygamberler ki bazıları bazılarında üstün eyledik. Allah bunlardan bazıları ile söylemiş bazıının da derecesini yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik, kendisini ruh-ül kudüs ile teyid ettik..."

(Casiye 45/5-6): "Gece ile gündüzün gitmesinde, Allah'ın rızka sebep olan yağmuru indirip onunla kuru bir halde bulunan yere taze bir can vermesinde, rüzgârları bir taraftan bir tarafa estirmesinde de akıl erdiren cemaat için yine bir takım alâmetler vardır. İşte bunlar Allah'ın vahdaniyet ve kudretine ait alâmetlerdir. Biz onu sana doğru olarak okuyoruz. Artık Allah'ın bu âyetlerinden sonra onlar hangi söze inanırlar."

(Nur 24/1): "Bu, inzal ettiğimiz, ahkamını farz eylediğimiz bir sûredir. Biz, o sûrede nasihat kabul etmeniz için delaleti aşîkar olan âyetler de indirdik."

(Sad 38/29): "Sana mübarek ve hayır ve bereketi çok bir kitap indirdik ki âyetlerini inceden inceye düşünenler, tam akıllılar da ibret alsınlar."

(Yunus 10/1): "Bu, hikmeti müstemil olan kitabın âyetleridir."

(Yusuf 12/1): "Bu, apaçık bir kitabın icazını müstemil âyetleridir."

(Ra'd 13/1): "Bu âyetler, kitabın âyetleridir, sana Rabb'in canibinden inzal olunan Kur'ân doğrudur."

(Lokman 31/2): "Bu, hikmeti havi olan kitabın âyetleridir."

SÛRE

Sûre, sözlüklerde yüksek makam, yüce derece, şeref ve şan, bir yerin etrafına çevrilmiş sur, hisar anlamına gelmektedir. İsmail Hakkı Elmalılı, kelimenin “yüksek rütbe” anlamına göre Kur’ân’ı, semaya ve her sûreyi de semanın yüksek rütbede bulunan takım yıldızlarına benzetir ki buna göre âyetler de sanki birer yıldızdır. Yine aynı düşünürün, kelimenin “büyük bir şehri çevreleyen sur” anlamına verdiği açıklama da şöyledir: “Kur’ân’ın, yer yüzünde yüksek bir medeniyet kuracağına işaret eden her sûresi, büyük bir suru bulunan korunaklı bir şehre ve bunun yanında da her âyet bir konağa benzemiş olur.” Ancak bunlar zoraki yapılan benzetmelerdir.

Sûre kelimesi genelde, Hz.Muhammed’e âyetler halinde gönderilen semavî kitabın her bir bölümüne verilen özel bir isim olarak kabul edilmektedir. Bu husus Kur’ân’da değişik yerlerde geçer:

(Nur 24/1): “Bu, inzal ettiğimiz, ahkâmın farz eylediğimiz bir sûredir. Biz o sûrede nasihat kabul etmeniz için delâleti aşikâr olan âyetlerde indirdik.”

(Tevbe 9/86): “ -“Allah’a iman getirin, peygamberi ile beraber duruşun” diye tamamen veya kısmen bir sûre indirildi mi?”

Kelimenin kökünün nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Batılı Kur'ân araştırmacılarından olan Nöldeke, bu kelimenin İbranice “sıra” anlamına gelen şura kelimesinden geldiğini söyler. Şura kelimesinin süryanice “surte” (şurta, sürta)’dan türetildiği de diğer bazı batılı yazarlar tarafından düşünülmüştür. Bu şekilde “yarı satır, yazı parçası” anlamına gelmektedir.

(Tevbe 6/74): “ İkiyüzlüler, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin tepelerine inmesinden çekinir dururlar.”

(Tevbe 9/124): “ Bir sûre inzâl indirilse içlerinden biri “bu hangimizin imanını artırdı.” diye konuşur. İmanı olanların imanını artırmıştır. İşte sevinip duruyorlar.”

(Tevbe 9/127): “Bir sûre indirildi mi, “sizi birisi görüyor mu” diye birbirlerine bakar, sonra da sıvışıp giderler...”

Bu durumda sûre kelimesi, “Kur'ân” deyiminin başlangıçta ifade ettiği anlamı ile aynıdır, fakat dilin daha sonraki kullanılışında iki kelime birbirinden ayrılmış ve “Kur'ân” yazı ile tesbit edilmiş ve bir araya getirilmiş vahiylerin adı olmuştur. Sûre ise başlangıçta her biri, bir vahye delâlet eden fakat sonra Kur'ân'ın bir çok vahiyler veya vahiy parçalarının

dan meydana gelen kısımlarını ifade için kullanılmıştır. Belki kelime, peygamberimizin, içindekileri kendisine parçalar halinde gönderilen semavî kitaptan yaptığı tebliğ ile ilgilidir. Bu şekilde “parça, kısım” anlamı, bize kelimenin sonraki kullanılışına uygun bir mânâ verebilirdi fakat bu tam olarak isbat edilemiyor. Ama bizim için geçerli olan anlamı Kur'ân'ın bölümlerine verilenidir.

Kur'ân 114 sûredir. İlk sûre Fatiha, son sûreler de Muavvizeteyn diye tanınan Felâk ve Nâs sûreleridir. Sûrelerin uzunluğu birbirinden farklıdır. En uzun sûre olan Bakara, 286 âyet ve 48 sahife iken en kısa sûreler olan Kevser üç âyet, İhlâs da dört âyettir. Sûreler uzunluklarına göre dört kısma ayrılırlar:

1-Uzun sûreler: Yedi uzun sûredir. Bakara(2), Âl-i İmran(3), Nisa(4), Maide(5), En'am(6), A'raf(7) ve Yunus(10)

2-Orta uzunlukta olan sûreler: Âyetleri 100 dolayında olanlar ki bunlar Tevbe sûresinden sonra gelenlerdir. Tevbe(9), Nahl(16), Hud(11), Yusuf(12), Kehf(18), İsra(17), Ebniya(21), Tâ-Hâ(20), Mü'minûn(23), Şuara(26) ve Sâffat(37)

3- Âyetleri 100 den az olanlar. Bunlara Mesanî de denilir. (Mesanî, bir şeyin tekrarı demektir. İkişer ikişer anlamına gelen mesnâ kelimesinin çoğul şeklidir.) Mesanî ismi Hicr sûresinin 87. âyetinden gelmektedir. (15/87): “*Andolsun ki Biz sana ikişerlilerden / ikililerden / iç içe kıvrımlılar hâlindeki çift mânâlılardan yedi taneyi⁶¹ ve şu büyük Kur'ân'ı ver-*

61- Bu âyetin açıklaması şöyledir: Fatihâ âyetleri veya yedi uzun sûre veya yedi hamimler.

dik." Ahzab(33), Hac(22), Kasas(28), Neml(27), Nur(24), Enfal(8), Meryem(19), Ankebut(29), Rum(30), Yâsin(36), Furkan(25), Hicr(15), Rad(13), Sebe(34), Fatır(35), İbrahim(14), Sad(38), Muhammed(47), Lokman(31), Zümer(39), Şura(42), Mümtetine(60), Fetih(48), Haşr(59), Secde(32), Talak(65), Kalem(68) ve Hucurat(49)

4-Kur'ân'ın sonundaki kısa âyetlerdir. Hucûrat sûresinden başlar. Bunlar da kendi aralarında:

- a) Uzun: Hucurat'tan Büruc (85)'a kadar
- b) Orta: Büruc'tan Beyyine(98)'a kadar
- c) Kısa: Beyyine'den sona kadar olmak üzere sınıflanırlar.

Sûreler, Tevbe sûresi hariç Besmele ile başlar.

Sûreler kısım, parça, bölük anlamına gelen cüz'lerde toplanmıştır. Cüz, Kur'ân'ın yirmi sahifeden oluşan otuz bölümünden her birine verilen isimdir. Bu bölümlere mushaf da denilir. Her cüz de yine aynı anlamdaki dört hizb'e ayrılmıştır. Hizb'ler de Arapça on demek olan aşır'lara bölünmüştür.

Sûre isimlerinin Miladî VIII. asrın ilk yarısından beri tanınmış oldukları muhakkaktır. Bazı batılı yazarlar, bu sûre isimlerinin bizzat Hz.Muhammed tarafından konulduğunu söylerler. Sûrelerin isimleri Kur'ân metninden değildir; yine de sûre içinde geçen bir kelimedir:

1- Sûreler isimlerini bazen sûrelerin başındaki bir kelimeden alırlar: Müzzemmil (73/1), Takâsür (101/1).

2- Bazı sûreler ise ilk âyette geçen bir kelimenin ismini taşır: Necm (53), Asır (103), Kevser (108).

3- Bazan da bahsedilen konu sûreye isim olur: İbrahim (14), Âl-i İmran (3), Nisa (4).

4- Değişik konulara temas eden sûreler genelde ilk inen konunun adını taşır: Bakara (2) sûresinin 67. âyetinde adı geçen "inek" kelimesi sûreye ad olmuştur.

5- Yâ-Sin (39), Nun (68), Kaf (50), Sad (38) ve Tâ-Hâ (20) sûreleri ise isimlerini, sûrenin başındaki harflerden almışlardır.

Değişik baskı ve tercümelerde sûrelerin birden fazla başlığı vardır:

İsra veya Beni İsrail (17)

Şuara veya Ta, Sin, Mim (26)

Neml veya Tasin (27)

Kasas veya Mûsâ (28)

Fâtır veya Melâike (34)

Zümer veya Guref (38)

Mümin veya Gafir (40)

Şura veya Hâ, Mim, Ayın, Sin, Kaf (42)

Kital veya Muhammed (47)

Nûn veya Kalem (68)

Beyyine veya Lemyekûn (98)

Kureyş veya Li'ilaf (106)

Kevser veya Nahir (108)

İhlas veya Tevhid , Samed (112)

Kur'ân Okurken

Kur'ân, 22 sene 2 ay ve 22 gün zarfında Mekke ve Medine şehirlerinde nâzil olmuştur. Bu bakımdan sûreler de, indirildikleri şehirlerin isimleri ile yani "Mekkî" ve "Medenî" olarak anılırlar.

Mekkî sûreler, genel olarak Hicret'ten evvel 12 yıl, 5 ay ve 13 gün boyunca Mekke'de nâzil olanlardır. Ancak Medine'deyken, Mekke hakkında gelen ve Mekke'nin fethi sırasında inen âyetler de "Mekkî" sayılmaktadır. İlk inen âyetlerin meydana getirdiği sûreler, Allah'ın birliğine davet ve din usulünü açıklayıcı karakterdedir. Bu âyetler kısa ve veciz cümleciklerdir. Sözler azametli ve ihtişamlıdır. Dilleri gayet etkileyici ve ifadeleri çok akıcıdır. Mükemmel edebî tarzları öyle cezbediciydi ki, insanların kalplerine dokunuyordu. O kadar teskin ediciydi ki, işitenlerin dikkatlerini çekiyordu; insanlar işittikleri sözlerin güzelliğinden ve zarafetinden dolayı hemen tekrarlamaya başlıyorlardı. İlk hitap edilen kimselerin aşına oldukları çevreden örnekler, izahlar ve deliller veriliyordu. Hitap edilenleri tesirli bir şekilde etkilemek amacıyla bu ilk âyetler, duyanların dikkatleri çekecek güzelliğe sahiptiler. Âyetlerin mahalli bir rengi vardı. Etkili olmaları için Hicaz halkının kendi tarihlerinden, geleneklerinden, mâbetlerinden, inançlarından, ahlâkî değerlerinden, günahlarından ve bildikleri kimselerden söz ediliyordu. Tarihî hikâyelere ve nasihatlarla yer veriliyordu.

İlk vahiyler, müslümanlara ilk görevlerini öğretiyordu; onları birbirine bağlayacak ruhanî sadakatı aşıyordu. Merhemetin yollarını, yüksek ahlâkı ve karakter saflığını öğretiyordu. Diğer taraftan bu vahiyler müslümanları teselli edi-

yor, rahatlatıyor ve cesaretlendiriyordu. Bu dünyadaki başarıları ve ahiret için ebedî saadet sözü veriliyordu. Bu vahiyler aynı zamanda, Allah yolunda cesaret, sebat ve metanetle ellerinden geleni yapmalarını bildiriyordu. Aynı zamanda bu hitaplar islâm harekâtına karşı olan kimseler için bir ihtar oluyordu. Bu erken vahiyler, kültür ve ahlâkın temel prensiplerini koyuyordu.

Mekkî sûrelerde çoğu zaman “Kellâ” gibi sert ifadeler yer verilmiştir. Mekkî sûrelerde yahudilerden ve hristiyanlardan söz edilmemiştir.

Mekkî sûrelerin özelliklerinden biri de yemin tabirleridir ve bundan başka onüç defa geçen “mâ edrâke” (“Sana ne bildirdi, Bilir misin?” Hûmeze 104/5) ve “ma yüdrike” (“Ne bilirsin?” Şûra 42/17; Abese 80/3) ifadeleridir. Bu sûrelerde tek tanrı düşüncesi konunun merkezini teşkil eder ve bundan dolayı ilâhlara karşı tenkitlere rastlanır. (Tur 52/43): “*Yoksa onların Tanrı’ dan başka tapacak tapacakları var da ona mı tapıyorlar?...*”, (Necm 53/19-20): “*Lât ve Uzza’ ya, üçüncü olarak Menat’ a ne dersiniz?*”

Mekkî sûrelerin bir başka özelliği de diğer peygamberlere ait hikayelerin anlatılmasıdır. Evvelki peygamberlerin yaşantıları, Hz. Muhammed’e cesaret verecek, düşmanlarını ür-kütecek şekilde hikaye edilir. Kur’ân’da adı geçen yirmidört peygamber arasında Hz. İbrahim tamamiyle birinci sırada yer alır. O da diğerleri gibi bir peygamberdir ve araplarla bir ilgisi yoktur. Ona “hanif” denildiği zaman, bizzat Hz. Muhammed’e hanif denildiği zamanlarda olduğu gibi, bu onun müşriklerle karşı bir tavır aldığını gösterir. (Meryem 19/41): “On-

lara Kur'ân'da İbrahim kıssasını zikret. Çünkü o, baştan ayağa doğruydu, peygamberdi.” (En'am 6/75-84), (Nahl 16/120-123) Medine'de yahudilerle ilişkilerin kat'i olarak kesilmesinden sonra Hz.İbrahim ayrı bir önem kazanır. Bundan dolayı hanif sıfatı ile Hz.İbrahim, yalnız müşriklerden değil, fakat aynı zamanda yahudi ve hristiyanlardan da ayrılmaktadır. (Âl-i İmran 3/67): “İbrahim ne Yahudi' ydir ne de bir Hristiyan. O, sadece hanif bir müslümandı. O, müşriklerden değildi.” Hz.İbrahim'in Mekke'de peygamberlik görevlerini yerine getirdiği ve oğlu İsmail ile birlikte, orada Hacer-i Esved haremmini⁶² yâni Kâbe'yi yaptıkları anlatılır.

Kutsal kitaplar, Tevrat ve İncil, ancak Hz.İbrahim'den sonra gönderilmiştir. İnsanoğlu, Hz.İbrahim ve daha sonra gelen peygamberlerin öğretilerini ve gösterdikleri dini gerektiği gibi takip etmeyerek ilk kitaptaki yâni Levh-i Mahfuz'daki dinî bozmuşlardır.

Yetmişbir sûrenin Mekkî olduğuna dair genel bir fikir birliği vardır. Mekke'de ilk inen âyet Alak (96) sûresinin birinci âyetidir. “İkra” kelimesi ile başlayan bu âyet şöyledir: “*Yaratın Rabb'inin adıyla oku. O, insanı kan pıhtısından yarat-tı....*” Mekke'de son nâzil olan sûre Mü'minun (23) sûresidir.

“*Yâ eyyühennâs*” hitabı ile başlayan âyetler Mekkî'dir. Çünkü o dönemde müslüman topluluğu henüz ufaktı. Bu hitap ile “Ey halk, ey insanlar” deniliyordu. Şu örnekleri verebiliriz: Nisa (4/1), A'raf (7/158), Hac (22/1,5,49,73), Lokman (31/33), Fatır (35/3,5,15), Infitar (82/6), İnşikak (84/6)

62- Harem:herkesin girmesine müsaade edilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer

Kur'ân Okurken

Medenî sûrelerde "Yâ eyyühüllezine âmenu" hitabına rastlanır. Artık Medine'de kendilerine hitap edilecek büyük bir islâm kitlesi oluşmuştur. Bu bakımdan hitaplar "Ey iman edenler, ey müminler" şeklindedir.⁶³ Hac (22/72), Nur (21/77)⁶⁴, Muhammed (47/7), Mücadele (58/11,12), Mümte-hine (60/1), Saf (60/2), Münafikun (63/9), Tegâbün (64/14), Tahrim (66/8)

Onüç yıl Mekke'de islâma karşı gelenlerle mücadeleden sonra islâm hareketi Medine'de yeni bir merkez buldu.

Medenî sûreler, M.622 yılında Hz.Muhammed'in ve müslümanların Mekke'den Medine'ye göçlerinden sonra nâzil olan sûrelerdir. O tarihten Peygamberimizin vefatına kadar geçen dokuz yıl, dokuz ay ve dokuz gün boyunca nâzil olmuşlardır. Medenî sûreler, Kur'ân'ın aşağı yukarı üçte birini oluştururlar. Bunlar Allah'ın emirleri ve dinin hükümlerine ait sûrelerdir. İnsanı derin derin düşündüren uzun sûrelerdir. Dili, kanun dili gibi dolgun ve sakindir. Medenî sûrelerde, Mekkî'lerin aksine yahudi ve hristiyanlardan bahsolunur. Medine'de ilk inen Bakara (2), son inen ise Nasr (110) sûreleridir.

Hicretten sonra islâm toplumunda bazı değişiklikler oldu ve her değişim kendi problemlerini getirdi. Artık islâm topluluğu belirli bir devlet kurmuş, eski cahiliye düzenini değiştirmeyi başarmıştı. Hristiyan ve yahudilerle anlaşmazlıklara düşüldü; bunların yanı sıra ikiyüzlü müslümanlarla da uğra-

63- O.Keskioğlu, "Kur'ân Tarihi" s.73

64- Bu sûre Mekke ve Medine'de inzal olunduğu için "Ya eyyühennâs" diye başlayan âyetleri de vardır (22/73)

şıldı. Ancak bütün bu zorluklara rağmen islâm bütün Arabistan'a yayılma başarısını gösterdi. On yıllık bir mücadeleden sonra islâm dininin mesajlarını her tarafa yayabilecek bir duruma geldi.

Bu dönemde olayların icap ettirdiği özel vahiyler gönderildi. Bundan dolayıdır ki âyetlerin bazıları ikaz edici belâgatlı sözlerdir, diğerleri kanun verici şahane fermanlardır. Bir kısmı öğretici, eğitici ve reformcu metodla bir toplumun organizasyonunun prensiplerini, devlet kurmayı, hayatın değişik meselelerinin idaresi için iyi bir medeniyet kurmayı öğretiyordu. Diğer bir kısmı da müşrikler ve inançsızlarla mücadele için talimatlar veriyordu. Bu âyetlerden bazılarında müslümanlara kitap ehli kimselerle, düşmanları veya onlarla anlaşmış olanlar ile ilişkilerinin nasıl olması gerektiği öğretiliyordu. Bir bölümü müslümanların iyi bir insan olarak yapmaları gereken şeylerin öğretisine aitti. Bazı sûreler ise rehberdi ve müslümanları zayıflıklarına karşı ikaz ediyordu; yenilgilerinde ve zaferlerinde, savaş ve barışlarda, düşkünlüklerde ve zenginliklerde insanların ihtiyacı olan ahlâkî dersleri onlara öğretiyordu.

Medine devri vahiylerini araştırmak daha kolaydır. Yahudilere ve münafıklara yâni ikiyüzlülere, riyakârlara karşı mücadeleye çağıran, sosyal konulara değinen hükümlere ve emirlere bu sûrelerde rastlanır.

Herkesce kabul edilen Medenî sûreler ondokuz adettir ve âyetlerin sayısı 1456 dır. Bunlar: Bakara (2), Âl-i İmran (3), Nisa (4), Maide(5), Enfal (8), Tevbe (9), Nur (24), Ahzab (33), Kıtâl (47), Feth (48), Hucurat (49), Mücadele (58), Ha-

şır (59), Mümtetine (60), Cum'a (62), Münafikûn (63), Talâk (65), Tahrim (66) ve Nasr (110). Yetmişbir sûre Mekkî olup, yirmidört sûre ise ihtilaflıdır. Buna sebep içlerinde hem Mekkî hem de Medenî âyetlerin olmasıdır.

Sûrelerin Mekkî veya Medenî olduğunu bilmek nüzûl zamanını ve âyetin gerçek mânâsını anlamada faydalı olabilir. Özet olarak:

1. Din usulüne ve tevhide davet edenler Mekkî; dinin emirleri ve hükümlerine dair olanlar Medenîdir.

2. "Ya Eyyehennâs" hitabı olanlar Mekkî, "Ya eyyehellezine" hitabı olanlar ise Medenî'dir.

3. Mekkî sûreler kısa, Medenî sûreler uzundur.

4. Mekkî sûreler insanın rûhunu çeken, kulağa hoş gelen tatlı ahenklerle doludur. Medenî sûreler derin derin düşündürür.

5. Mekkî sûrelerdeki âyetler azametli ve ihtişamlıdır. Medenî sûrelerde daha çok kanun gibi sözler ve hüküm deyimleri bulunur; kanun dili gibi dolgundur.

6. Mekkî sûreler nasihatlar ve insanların kalbini yumuşatacak, onları iyiliğe yöneltecek sözlerle doludur. Tarihî hikâyeler vardır.

7. Mekkî sûrelerde yahudi ve hristiyanlardan söz edilmezken Medenî sûrelerde onlardan bahsedilir.

8. Mekkî sûrelerde davet edici ve aydınlatıcı veya kişinin sonunun fena olacağını haber vererek korkutan sözler ve tehdit varken Medenî sûrelerde çalışmadan, çabadan, gayretten ve mücadeleden hattâ savaştan söz edilmektedir.

Kur'ân Okurken

Sûrelerin birbiri ile olan münasebetleri de Kur'ân ile ilgilenen din bilimciler tarafından araştırılmıştır. Kur'ân ilimlerinden bahsedilen eserlerde buna "Tenasübü süver" adı verilir. Nüzûl sebepleri sûreler anlamayı kolaylaştırır.

1- Fatiha, Kur'ân'ın özüdür. İslâm dininin konusunu, gayesini ve esaslarını içerir.

2- Sonraki dört sûre Bakara, Âl-i İmran, Nisa ve Mâide (2,3,4,5) Kur'ân'ın beşte birini oluşturur. Müslümanlığı derinlemesine ve genişlemesine anlatır. İslâmı, geçmiş dinlerle yahudilik ve hıristiyanlık ile kıyaslar. Müslümanlığın kişisel, ailevî, hukukî ve medenî vazifelerini anlatır.

3- En'am (6) Allah'ın birliği ve A'raf (7) peygamberlerin doğruluğu anlatılır.

4- Enfal ve Tevbe (8,9) sûrelerinde Hz.Muhammed'e düşmanlık gösterenlerin cezaları bildirilir ve onların yenilgiye uğrayacakları haber verilir.

5- Yunus(10), Hud (11), Yusuf (12), Rad (13), İbrahim (14), Hicr (15) ve Nahl (16) sûrelerinde geçmiş peygamberlerin hayatı anlatılır.

6- İsra (17)'da yahudilikden, Kehf (18) ve Meryem (19)'de hıristiyanlıktan, Tâ-Hâ (20)'da Hz.Mûsâ'dan ve Enbiya (21) sûresinde de bütün peygamberlerden bahsedilerek islâmın kaderi olan yükseliş ve azamet müjdelenir.

7- Hacc (22)'da Hz. Muhammed'in bu Hakk davasında muzaffer olacağı anlatılır ve aynı konu Mü'minun (23) sûresinde müslümanların kazançlarının mânevî olacağı açıklanarak devam eder.

8- Nur (24) sûresinde islâm nûrunun her tarafı kapladığı konu edilir. Furkan (25)'da ise hak ile batıl konusu ele alınır.

9- Şuara (26), Neml (27) ve Kasas (28) sûrelerinde ise Hz.Mûsâ'nın Firavun'la mücadelesi ve kesin zaferi işlenir.

10- Ankebut (29), Rum (30), Lokman (31) ve Secde (32) sûrelerinde müslümanların çok geçmeden vaziyetlerinin düzeleceği, sahip oldukları yüksek ve sağlam ahlâk ve meziyetleri sayesinde bahtlarının açılacağı haberi verilir.

11- Ahzab (33)'da Hz.Muhammed'in aile hayatı, O'nun her devirde bütün, insanlık için sevilen bir örnek, peşinden gidilen bir rehber olacağı bildirilir.

12- Sebe (34), Fâtır (35), Yasin (36), Saffat (37), Sad (38), Zümer (39), Mümin (40), Fussilet (41), Şura (42), Zuhurf (43), Duhan (44), Casiye (45), Ahkâf (46) isimli sûrelerde ise Hakk'ın her muhalefet ve inadı yeneceği, dünya ile ilgili hiçbir kuvvetin Hakk'ı asla mağlup edemeyeceği anlatılır.

13- Medenî sûreler olan Muhammed(47)'de müslümanların yakında zafere ulaşacakları, Hicret'in altıncı yılında inzal olan Fetih (48)'de islâmiyetin zaferi ve Hucurat (49)'da müslümanlar arasındaki saygı, kişi ve toplum olarak yapmaları gereken vazifeler konu edilir.

14- Mekkî sûreler olan Kaf (50), Zariyet (51), Tûr (52), Necm (53), Kamer (54), Rahman (55), Vakıa (56), ve Medenî olan Hadid (57), Mücadele (58), Haşr (59), Mümtetine (60), Saf (61), Cuma (62), Münafikun (63), Tegabün (64), Talak (65) ve Tahrim (66) sûrelerinde Kur'ân'ın yeryüzünde açtığı ruhanî uyanıklık devrine işaret olunur.

15- Bundan sonra 48 Mekkî sûre vardır ki bunların özelliklerine daha evvel yer verilmişti.

16- Kevser (108), Kâfirun (109), Nasr (110), Tebbet (111), İhlas (112), Falak (113) ve Nas (114) Kur'ân'ın son ve en kısa sûreleridir.

İslam dini üzerine çalışma yapan bazı batılı düşünürler, sûre başlarının ("inna" ile başlayan 48,70,97,108. sûreler dışında) daima hakikî vahiy ile bir olduğunu; başta bulunan yeminler ile "Bunlar Kitab'ın âyetleridir" veya "İşte gönderdiğim bu sûre" ve benzeri ifadelerin bunu göstermekte olduğunu söylemektedirler.

Nüzul tarihi sırasıyla sûreleri tertip etmenin çok önemli olmadığını düşünen bazı din adamları "Kur'ân'ın bu şekilde toplanmasında bir kusur görseydi Hz.Ali bunu söylemekten çekinmezdi. O zaman itiraz etmediği gibi kendi hilafeti sırasında da bu konu üzerinde herhangi bir beyanı yoktur." diyerek bu konuyu kapatmak yoluna gitmişlerdir. Bunlar bir sûredeki âyetlerin bir kısmının çok zaman sonra indiğini, arada başka sûreler ve âyetlerin de olduğunu söyleyerek nüzul sırasına göre tanzimin imkansızlığı savunurlar. Gerçekten de Mekke'de nüzula başlamış, Medine'de tamamlanmış sûreler vardır. Nüzul sırasının hikmeti hiç düşünülmeden Osman bin Affan zamanında yapılan Kur'ân tertibinde sûreler arasında uygunluk olduğu kabul edilerek o dönemde herkes tarafından beğenilmişti. Ancak sûrelerin nüzul sırasına göre bilinmesinde fayda vardır.⁶⁵ Seyyid Ahmet Hüsameddin, Kur'ân

65- YNÖ'ün bu sıra ile basılmış bir Kur'ân meâli vardır.

tefsirini Hz.Ali tertibi üzerine yapmıştır. Ben de, muhterem dedemin bu tutumuna dayanarak sûrelerin uzunluk sırasına göre tertip edilmesiyle ilâhî nüzul sırasının bozulmuş olduğunu düşüncesinde olduğumu tekrarlamak istiyorum.

Sûrelerin başlangıcı (fevâti-üs süver)⁶⁶ sûrelerin başlangıç cümleleri anlamında kullanılan bir terimdir. “Bir şeyin evveli; açış, giriş, başlangıç anlamındaki Fatiha kelimesinin çoğulu olan Fevatih ile sûre'nin çoğulu olan süver kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Üstün edebiyat özelliklere sahip bulunan Kur'ân-ı Kerim'in sûrelerinin başlangıçlarını, ilmî ve edebî açıdan inceleyen âlimler her sûrenin hem ifade şekli hem de anlam itibarıyla karşısındakinin ilgisini çekecek, âdetâ onu dinlemeye zorlayacak çarpıcı ifade şekilleri ile başladığını tesbit etmişlerdir. Bu özellikler on madde üzerinde özetlenmiştir.

1. Övgü ile başlayanlar: Bu sûreler Allah'ın acz ve eksiklik niteliği taşıyan sıfatlardan tenzih⁶⁷ eden (sebbeha, tebareke) veya O'nu kemal sıfatlarıyla nitelendiren (hamd) bir ifade ile başlamaktadır. Bu grupa giren ondört sûre şunlardır: (1) Fatiha, (6) En'am, (18) Kehf, (17) İsra, (25) Furkan, (34) Sebe', (35) Fatır, (57) Hadid, (59) Haşr, (61) Saf, (62) Cuma, (64) Tegabün, (67) Mülk ve (87) A'lâ

2. Hecâ⁶⁸ harfleriyle başlayanlar: Bunlar Mukatta'at başlığı altında bu çalışma içinde ayrıca işlenmiştir.

66- Diyanet Vakfı, İslâm ansiklopedisinden alınmıştır.

67- Tenzih: Allah'ın, her türlü eksik ve noksandan uzak bulunduğuna ve insan vasfında olmadığına inanma; kusur kondurmama, kabahat ve kusuru yok etme

68- hecâ/hece: hep birden telaffuz olunan bir veya bir kaç harf; bir harekette ağızdan çıkan söz

3. Ünlemle başlayanlar: “Ya eyyüha!” ile başlayan on sûre vardır. Bunlardan Ahzab (33); Talak (65); Tahrim (66) sûrelerinde “Ey Nebi!”; Müzzemmil (73) de “Ey örtünüp bürünen”; Müddessir (74)‘de “Ey bürünüp sarınan” şeklinde doğrudan Hz.Muhammed’e hitap edilir. Maide (5), Hucurat (49), Mümtetine (60) de “Ey iman edenler!” diye mü’minlere ve Nisa (4) ve Hacc (22) sûrelerinde “Ey insanlar!” ifadeyle bütün insanlara seslenişle söze başlanmaktadır.

4. Haber cümlesiyle başlayanlar: Bir haber veya bilgi vererek söze başlayan yirmibir sûre vardır: Tevbe (9), Nahl (16), Enbiya (21), Nur (24), Zümer (39), Muhammed (47), Fetih (48), Rahman (55), Mücadele (58), Hakka (69), Meariç (70), Nuh (71), Abese (80), Kadr (97), Beyyine (98), Karia (101), Tekasür (102), Kevser (108)

5. Yemin ile başlayanlar: Sayıları onyediye ulaşan bu sûrelerin beşinde önem ve özelliklerinden dolayı bazı zaman dilimlerine: Kıyamet (75), Fecir (89), Leyl (92) , Duha (93), Asır (103); altısında mekân ve cisimlere Tûr (52), Necm (53), Burûç (85), Târik (86), Beled (90), Şems (91); beşinde meleklerle, savaş atlarına, rüzgâr gibi güçlere Saffât (37), Zâriyat (57), Mürselât (77), Nâziyat (79), Âdiyat (100); birinde de incir ve zeytine (95 Tin) yemin edilerek söze başlanmaktadır.

6. Şart ile başlayanlar: Yedi sûrede söze başlarken şart cümlesi kullanılmıştır. Vakia (56), Münafikûn (63), Tekvir (81), İnfitar (82), İnşikak (84), Zilzal (99), Nasr (110)

7. Emirle başlayanlar: Tamamı Mekkî olan altı sûreden beşinin başında “De, Söyle” mânâsına gelen “Kul” emri yer

Kur'ân Okurken

alır. Cin (72), Kâfirun (109), İhlâs (112), Felâk (113), Nâs (114) Bir sûre de "Oku" mânâsına "İkra" emriyle başlamak-
tadır Alak (96)

8. Soru ile başlayanlar: Kendisine söz söylenen ile diya-
log kurmak ve söylenenlerin ilgisini çekmek için fikirlerin
soru cümleleri halinde şekillendirilmesi edebiyatta başvuru-
lan bir yoldur. Kur'ân'da altı sûre farklı soru edatlarıyla baş-
lar. İnsan (76), Nebe (78), Gaşiya (88), İnşirah (94), Fil
(105), Mâun (107)

9. Kınama ile başlayanlar: İki sûrenin başında "Yazıklar
olsun!", "Vay hâline!" gibi kınama ve azarlamayı ifade eden
"Veyl" sözü Mutaffifin (83), Hümeze (104) sûrelerinde;
"Kurusun! Yok olsun!" mânâsını taşıyan "Tebbet" fiili de
(111 Lehep) sûresinin başında bulunmaktadır.

10. Sebeb bildirme ile ise sadece Kureyş (106) sûresi
başlar.

SÛRELER HAKKINDA GENEL BİLGİ:
(ALFABETİK OLARAK)

Sûre adı:	Kelime anlamı	Sûre No	Nüzul Sırası	*
Abese	Yüzünü buruşturmak	80	24	A
Âdiyat	Acele koşanlar	100	14	A
Ahkaf	Kum tepeleri	46	66	A-B
Ahzâb	Bölüm	33	97	B
A'lâ	Yüce, en yüce	87	8	A-B
A'lak	Kan pıhtısı	96	1	A
Âl-i İmran	İmran ailesi	3	94	B
Ankebut	Örümcek	29	85	A
A'raf	Kum tepesi	7	39	A
Asr	Zaman	103	13	A
Bakara	İnek	2	92	B
Beled	Kent	90	35	B
Beyyine	Kanıt	98	101	A-B
Büruc	Burçlar	85	27	A

*Mekkî A
Medenî B

Kur'ân Okurken

Câsiye	Diz çokmuş	45	65	A
Cin	Cin	72	40	A
Cuma	Cuma günü	62	96	B
Duha	Kuşluk vakti	93	11	A
Duhân	Duman	44	64	A
En'am	Davarlar	6	55	A
Enbiya	Nebiler	21	73	A
Enfâl	Ganimet	8	93	B
Fâtır	Yaratan	35	43	A
Fâtiha	Başlangıç	1	5	A
Fecr	Tan yerinin ağırması	89	10	A
Felak	Gün doğması	113	20	A
Fetih	Ele geçirme,zaptetme	48	109	B
Fil	Fil	105	19	A
Furkan	Ayırdetme, tefrik	25	42	A
Fussilet	Uzun ve ayrıntılı açıklama	41	61	A
Gasiye	Örtü, perde	88	68	A
Hacc	Hac	22	88	A-B
Hadid	Demir	57	112	B
Hâkka	Başa gelecek olan	69	78	A
Haşr	Toplanma	59	95	B
Hicr	Hicr kavmi	15	54	A
Hucûrat	Odalar, hücreler	49	105	B
Hûd	Hız,Hûd	11	52	A
Hümeze	İftira eden	104	32	A
İbrahim	Hız.İbrahim	14	72	A

Kur'ân Okurken

İhlas	İçten gelen bağlılık	112	22	A
İnfitar	Yarılma, açılma	82	82	A
İnsan/Dehir	Zaman	76	90	A
İnşikak	Yarılma, ikiye ayrılma	84	83	A
İnşirah	Ferahlık	94	12	A
İsra	Geceleyin yola çıkan	17	50	A
Kadir	Değer, itibar, şeref	97	25	B
Kaf	Kaf harfi	50	34	A
Kafirûn	Kafirler	109	18	A
Kalem	Kalem	68	2	A
Kamer	Ay	54	37	A
Karia	Felâket, kıyamet	101	30	A
Kasas	Hikaye etmek	28	49	A
Kehf	Mağara	18	69	A
Kevser	Bolluk ve çokluk	108	15	A
Kıyamet	Ayağa kalkma/dirilme	75	31	A
Kureyş	Kureyş kavmi	106	29	A
Leyl	Gece	92	9	A
Lokman	Lokman adlı Habeşli	31	57	A
Maide	Yemek sofrası	5	110	B
Mâûn	Yardım, imdat	107	17	A
Meâric	Derece sahibi	70	79	A
Meryem	Hız. Meryem	19	44	A
Muhammed	Hız. Muhammed	47	99	B
Mutaffifin	Ölçüye hile katanlar	83	86	A
Mücadele	Tartışan, yakınan kadın	58	104	B

Kur'ân Okurken

Müddessir	Elbise giyme/ libasa bürünme	74	4	A
Mülk	Egemenlik/ kullanma yetkisi	67	77	A
Mü'min	İnanan	40	60	A
Mü'minûn	İnananlar	23	74	A
Mümteherine	Sınamak	60	111	B
Münafikûn	İkiyüzlü	63	103	B
Mürselât	Birbiri ardınca gönderilen	77	33	A
Müzemmil	Örtüsüne bürünen	73	3	A
Nahl	Balarısı	16	70	A
Nâs	İnsanlar	114	21	A
Nasr	Yardım	110	114	A
Naziât	Bir şeyi yerinden çekip koparan	79	81	A
Nebe	Haber	78	80	A
Necm	Yıldız	53	23	A
Neml	Karınca	27	48	A
Nisa	Kadınlar	4	98	B
Nûh	Hız.Nûh	71	71	A
Nûr	Işık, aydınlık	24	102	B
Ra'd	Gök gürültüsü	13	87	A
Rahman	Merhamet eden	55	89	A
Rûm	Bizanslı	30	84	A
Sâd	Sad harfi	18	38	A
Saff	Sıra, dizi	61	108	B

Kur'ân Okurken

Saffat	Namazda sıraya dizilenler	37	56	A
Sebe	Yemen'in Sebe kenti	34	58	A
Secde	Yere kapanma	32	75	A
Şems	Güneş	91	26	A
Şuara	Şairler	26	47	A
Şura	Danışmak için toplanma	42	62	A
Tâ-Hâ	T ve H harfleri	20	45	A
Tahrim	Haram kılma	66	106	B
Talak	Boşama	65	100	B
Târık	Sabah Yıldızı	86	36	A
Tebbet	Zarara uğrasın	111	6	A
Tegabün	Kusurların ortaya çıkması	64	107	B
Tekâsür	Çok övülme	102	16	A
Tekvir	Yuvarlaklaştırma	81	7	A
Tevbe	Tövbe	9	113	B
Tin	İncir	95	28	A
Tûr	Tûr Dağı	52	76	A
Vâkıa	Olay	56	46	A
Yâ-Sin	Y ve Sin harfleri	36	41	A
Yunus	Hız. Yunus	10	51	A
Yusuf	Hız. Yusuf	12	53	A
Zâriyat	Savurup tozutanlar	51	67	A
Zilzal	Zelzele	99	91	A
Zühruf	Yalancı süs/gösteriş	42	63	A
Zümer	Zümreler/gruplar	39	59	A

SÛRELER HAKKINDA KISA BİLGİ

Sûrelerin hangi olaylar üzerine indiğini bilmek, ilgili konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen meraklı kimseler için bir kolaylık sağlayabilir. Sûrelerin diğer özelliklerini yukarıda bir liste hâlinde vermiş olmakla beraber, burada vahiy hikayesini yazarken bir kere daha tekrarlamakta yarar görüyorum. Merak edenler Seyyid Ahmed Hüsameddin Hazretlerinin yazdığı ve M.Kâzım Öztürk'ün sadeleştirerek bugünkü Türkçemiz ile yayınladığı “Kurân'ın XX.Asra Göre Anlamı” adlı eserde, işaretlediğimiz sûrelerin gerçek anlamlarını bulabilirler.⁶⁹

ABESE: (80.sûre; 42 âyet; Mekke; “Yüzü buruşturmak, ekşitmek”)

Hız.Muhammed, Mekke'nin ileri gelenleriyle dinî bir söyleşi yapıyormuş. Tam bu sırada içeriye gözleri kör olan Abdullah bin Ümmü Mektum girmiş ve Peygamberimizden kendisini aydınlatmasını istemiş. Hız.Muhammed, konuşma-

69- İlgili sûrelerin, yukarıda adı geçen eserin hangi cildinde olduğu, her bölümün sonuna konulan “SAH c.1 veya c.2,c.3,c.4” şeklindeki kısaltma ile belirtilmiştir.

sı sırasında kendisine bağırarak seslenen bu adama elinde olmaksızın yüzünü buruşturmuş. Sûre bu yüzden inmiş. Tanrı, bu davranışından dolayı Hz.Muhammed'i ikaz eder ve inanan bir körün inanmamakta direnen ilerigelenlerden daha üstün tutulması gerektiğini anlatır. Bu sûrenin inişinden sonra Hz.Muhammed, Abdullah'ı her gördüğü yerde gönlünü alır ve ona "Ey, beni Rabb'ime azarlatan adam" dermiş. (SAH c.1)

ÂDİYÂT: (100.sûre; 11 âyet; "çabuk koşanlar"; Medine)

Adiv kökünden âdiye'nin çoğulu olup at, deve ve benzeri hayvanların tozu dumana katarak koşanları demektir. Mekke ya da Medine'de indiği konusunda görüş ayrılıkları vardır. Peygamberimizin gönderdiği bir atlı bölüğünden bir ay hiçbir haber alınamayınca kimileri bölüğün düşman tarafından yok edildiği yolunda dedikodular çıkarmışlar. Bu sûre bu sebepten vahyedilmiştir. Nitekim düşmanı yenen atlılar bir süre sonra dönmüşlerdir. (SAH c.1)

AHKAF: (46.sûre; 35 âyet; "Kum tepeleri"; iki âyeti hariç Mekke'de inmiştir)

Âd ulusunun kumların altında bırakılarak yok edilmesini anlatır. Ha-Mim'le başlayan sûrelerin sonuncusudur.

AHZÂB: (33.sûre; 73 âyet; Medine; "Bölüm anlamına gelen hizb kelimesinin çoğulu")

Ahzâb olayı (Vak'a-yı ahzâb) adı verilen Hendek savaşı üzerine inmiştir. Hicri beşinci yılda Mekkeli dinsizler, bir kısım yahudileri de kendilerine katarak müslümanların üzerine

yürümüşlerse de yenilmişlerdir. Kalabalık düşman ordusu hendeklerle çevrilen Medine'yi kuşatmış, savaş günlerce sürmüştü. Sonunda çıkan bir fırtına ile düşman çadırları darma-dağın olmuş, yiyecekleri kumlara karışmış ve develeri kaçmıştı. Sûrenin dokuzuncu âyetinde böylelikle düşmanı yenenin bizzat Tanrı olduğu belirtilmektedir.

A'LÂ: (87.sûre; 19 âyet, "Yüce, en yüksek"; Mekke, Medine)

6.ve 7.âyetlerde Hz.Muhammed'in hafızasının Allah'ın denetiminde bir nev'i Levh-i Mahfuz olduğu belirtilir. Cenâb-ı Hakk, korumayı taahhüt ettiği kitabını evvelâ Hz.Muhammed'in hafızasında muhafaza etmektedir.15. âyet Allah'ın adını anarak namaz kılın, demektedir. Zirâ Enfal (8/35) islamiyeten evvel müşrik arapların Kâbe'de namaz kıldıklarını bildirir. (SAH c.1)

ALAK: (96.sûre; 19 âyet; "Kan pıhtısı"; Mekke)

Kurân'ın vahyedilen ilk sûresidir. Bu sûrenin ilk beş âyetinin, ilk vahyedilen âyetler olduğu kabul edilir. Sûre, Arapça "İkra" (oku) kelimesiyle başlar. "Oku" emri beş âyette iki kere tekrarlanır. Bu, Kur'ân'ın ilme verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir. Dördüncü âyette "o, sana kalemle yazmayı öğretti" denilmesi ile bilimin değeri vurgulanmaktadır. Sûrenin altıncı âyetinden sonra tasvir edilen kişinin müslümanlığın en büyük düşmanlarından olan Ebu Cehil olduğu kabul edilir. Hz.Muhammed'i Kâbe'de namaz kılarken görürse boynunu koparacağını söyleyen Ebu Cehil, Bedir savaşında öldürülmüştür.

ÂL-İ İMRAN: (3.sûre; 200 âyet; "İmran ailesi"; Medine)
Hz.Meryem'in ailesinden bahseder. Bakara sûresi ile birlikte "iz-zahravan" adıyla anılır. (Zahr; arka, sırt, arkada bulunan anlamına gelen bir kelimedir)

ANKEBUT: (29.sûre; 69 âyet; "örümcek"; Mekke)

Mekke'de en son inen bu sûrede Hicret'e işaret vardır. Hakk yolundan ayrılanların kendilerine yaptıkları yuva, örümcek ağına benzetilir ve böylelikle de güçsüzlüğü belirtilir. Sûrenin 8.âyetinde islâm gelenekleri bakımından anaya ve babaya itaat konusunda çok önemli bir soruna da dokunulmaktadır.

A'RÂF: (7.sûre; 206 âyet; "Kum tepeleri"; Mekke, 163-171.âyet arasının Medine'de indiği de söylenir)

A'râf, Arapça "urf" sözcüğünün çoğuludur, cennet ve cehennem arasında bulunan bir tepeyi adlandırır. Tabarî'ye göre günah ve sevapları eşit olduğundan cennete veya cehenneme gidemeyenlerin toplandığı yerdir. Sûrede A'râf, cennetliklerle cehennemlikler arasında bulunan bir örtü ya da duvar (Arapça sâr)'un en yüksek tepesi olarak nitelenir. Hz.Âdem ile Hz.Havva'nın cennetten kovulmaları da bu sûrede anlatılır. 180.âyette Allah'ın güzel isimleri (Esmâ-i Hüсна) geçer. Bu İsra (17/110); (Tâ-Hâ 20/8); (Haşr 59 /24) de de tekrarlanır.

ASR.: (103.sûre; 3 âyet; "Zaman"; Mekke)

Asır deyişi bu sûrede zaman anlamında kullanılmıştır. En kısa fakat en özlü sûrelerdendir. İmamı Şafiî "Başka hiçbir şey vahyedilmeseydi, yalnız bu sûre, insan hayatını dü-

Kur'ân Okurken

zenlemek için yeterli olurdu.” demiştir. Müslümanlara dört erdem saptamaktadır: İnan (imân), İyilik (Hayır), Doğruluk (hak) ve Katlanma (sabır). (SAH c.1) :

BAKARA: (2.sûre; 286 âyet; “inek”; Medine)

Hicret'te geçen on yıl içinde çeşitli zamanlarda inmiştir. Kur'ân'ın en uzun sûresidir. Bir çok hüküm içerir. Birinci âyetinin Medine'de inen ilk âyet olduğu kesindir. Kur'ân'ın son inen âyetinin de yine bu sûrede bulunduğu ve 280.âyet olduğu sanılmaktadır. Sûreye bu ad, 67.âyette Hz.Mûsâ'ya, Tanrı tarafından yahudi ulusunun kurban etmesi istenilen ineğin vasıflarının anlatılmasından dolayı verilmiştir. 115.âyetteki “Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır” sözü, Kur'ân'ın ana mesajlarından biridir. Bakara sûresinin 255.âyetine “Âyet-el kürsî” denilir. (Taht anlamındaki kürsü kelimeinde gelen “Kürsî”, tasavvufta göğün en yüksek katında alinyazısı defterinin bulunduğu yer mânâsında kullanılmaktadır.) Allah'ı yücelttiği için Kur'ân'ın en şerefli âyeti kabul edilir. Yine bu sûrenin “Amenesresûlü” diye başlayan 286.âyeti de aynı nitelikte diğer bir önemli âyettir.

BELED: (90.sûre; 20 âyet; “Kent”; Mekke)

Yorumcular bu sûrede o gün için sayıları az olan müslümanların bir gün bu kentte egemen olacaklarının müjdesinin verildiğini ileri sürerler. (SAH c.1)

BEYYİNE: (98.sûre; 8 âyet; “kanıt”; Medine)

Burada bahsedilen kanıtın Hz.Muhammed olduğu açıktır. (SAH c.1)

Kur'ân Okurken

BÜRUC: (85.sûre; 22 âyet; "Burçlar"; Mekke)

Burç deyiminin çoğul hali olan Büruc'a yemin ile başlayan bu sûre ilk inen sûrelerdendir. (SAH c.1)

CÂSİYE: (45.sûre; 37 âyet; "diz çökmüş"; Mekke)

Ha-Mim'le başlayan sûrelerin altıncısı olan bu sûre, "Şeriat" ve "Dehr (zaman)" adlarıyla da anılır. Sûre adını, 28.âyetindeki diz çökmüş kelimesinden alır. Bu deyim, kulların Tanrı karşısında diz çökeceklerini bildirmesindendir. Deyim, topluca boyun eğmiş anlamında da yorumlanmaktadır.

CİN: (72.sûre; 28 âyet; "cin"; Mekke)

Nûh sûresinden sonra inzal olmuş olan bu sûre hakkında şu öykü anlatılır: Hz.Muhammed bir gün Ukkâz panayırına giderken Nahle mevkiinde sabah namazı kılmış, bu sırada bir cin taifesi gelip Peygamberin okuduğu Kur'ân'ı dinlemiş ve hemen iman etmiş. Cin deyimini sözlük anlamına göre gözle görünmeyen varlık demektir. İnanç alanının başlıca ortak tasarımlarından biri olan gözle görünmez varlıklar bu ad altında anılırlar. Periler dışı cin, şeytan kötü cindir. Cin inancı Asur-Babil kültüründen başlayıp günümüze kadar süregelmiş ve hemen bütün dinlerce kabul edilmiştir.

Delilik, bir başka deyişle cinnet hastalığının, insanların vücuduna giren cinler yüzünden olduğu inancının kaynağı Matta İncil'de bulunur. İslâm inancına göre ilk yaratılan cin, İblis'dir. İnsanoğlunun atası olan Hz.Âdem'e karşılık cinlerin atası olarak gösterilir. En'am (6/100 ve 127), Hicr (15/26-27) âyetlerinde de söz edilir. (SAH c.2)

Kur'ân Okurken

CUMA: (62.sûre; 11 âyet, “bir araya gelmek/cuma günü”; Medine)

Perşembeden sonraki güne Cuma denilmesinin sebebi o günün ibadet için bir toplanma günü olmasından ileri gelmektedir. Arapçada cum'a ya da cumu'a şeklinde yazılır. Cem kelimesinin çoğul hâli olan cumû', toplamalar, cem'iler demektir. İslâmlıktan önce bu güne “yövm el-araba” adı verilirdi ve tapınma günü olarak değerlendirilirdi. Sûrede cuma namazından söz edilir. Peygamberimizin hicretinden önce Medineliler topluca namaz kılmak için bu günü seçmişlerdi, ilk cuma namazını da Asad bin Zurâra kıldırması olduğu söylenir.

DUHA: (43.sûre; 11 âyet; “kuşluk vakti”; Mekke)

Bu sûre inmeden önce uzun bir süre Peygamberimize hiç bir vahiy gelmemiş; inanmayanlar buna sevinmişler. Hz. Muhammed de çok üzülmüş. Bundan ötürü sûrenin 3.âyeti şöyleder: “Yâ Muhammed, Rabb'in seni terketmedi, sana darılmadı da.” (SAH c.1)

DUHÂN: (44 sûre; 59 âyet; “duman”; Mekke)

Sûre inanmayanların inatlarından ve uğrayacakları cezalardan sözeder. Sûrenin 10.âyetinde “duhan” sözcüğü geçer. Ha-Mim'le başlayan âyetlerin beşincisidir.

EN'AM: (6.sûre; 165 âyet; “davarlar”; Mekke)

Arapça davar demek olan na'am kelimesinin çoğul hâli olan En'am'ın sûreye ad olarak verilmesinin sebebi kelime-

70- Davar:koyun ve keçinin ortak adıdır.

nin 136. ve onu izleyen âyetlerde söz edilmiş olmasıdır. Gerek islâmlıktan önce gerekse islâmlığın ilk yıllarında araplar, davarlar üstüne bir takım boş inançlar ileri sürüyorlardı.

ENBİYA: (21.sûre; 112 âyet; “nebiler”; Mekke)

Bu sûre Hz.Muhammed'e peygamberlik verilişinin beşinci yılına doğru inmiştir. Yaşamı Hz.Muhammed'e benzetilen Hz.İbrahim'in söz edilmekte ve onun yurdundan göç edişinin Hz.Muhammed'in hicretine bir işaret olduğu anlatılmaktadır.

ENFÂL: (8.sûre; 75 âyet; “ele geçirmiş, savaşta elde edilmiş”; Medine)

Arapça ganimet anlamına gelen nefel deyiminin çoğuludur. Sûre, Bedir savaşını ve bu savaşın sonunda ele geçirilen ganimetlerden söz eder ki bu savaştan kısa bir süre sonra inmiştir.

FÂTİR: (35.sûre; 45 âyet; “yaratan”; Mekke)

Bu sûreye Melâike sûresi de denilir. Melâike, melek kelimesinin çoğuludur. Fâtır, Tanrı'nın bir niteliğidir; Tanrı'ya “fâtır-üs semâvâtı vel'arz” (gökleri ve yeri yaratan) denir. Tanrı'nın yaratma gücü de “kudret-i fâtıra” deyimini ile dile getirilir.

FÂTİHA: (1.sûre; 7 âyet, “başlangıç”; Mekke)

Bu sûrenin yirmiden fazla adı vardır. (Bk:Fâtiha) (SAH c.1)

FECR: (89.sûre; 30 âyet; “tan yerinin ağırması”; Mekke)
Gün doğuşuna yeminle başladığı için bu ismi alan sûrenin

Zilhacce⁷¹ ayının ilk sabahını dilegetirdiğini ileri sürenler olduğu gibi, Arife sabahı olduğunu da söyleyenler vardır. (SAH c.1)

FELAK: (113.sûre; 5 âyet; "gün doğması"; Medine)

Felak ya da Falak Arapçada gün doğmasını dile getirir. Nâs sûresi ile birlikte "Muavvezeteyn" adını alırlar. Şayet İhlâs sûresi de bu iki sûre ile birlikte anılacak olursa üçüne "Muavvizât" denilir. Hased, büyü, ve insanların ve gecenin şerrinde ancak Tanrı'ya sığınarak kurtulabileceği belirtilmektedir. (SAH c.1)

FETİH: (48.sûre; 29 âyet; "ele geçirme"; Medine)

Bu sûredeki fethin hangi fetih olduğu islâm bilginleri arasında tartışma konusu olmuştur. Kimi Mekke'nin fethi, kimileri Hudeybiye barışı, kimileri Hayber'in zaptı, kimileri de islâmın bütün fetihleri olduğunu ileri sürerler. Mekke'nin müslümanlarca ele geçirildiği güne "yevm-el-feth" denir. (SAH c.4)

FİL: (105.sûre; 5 âyet; "fil"; Mekke)

İslâm inançlarına göre Yemen hükümdarı Ebrehe, büyük bir fil ordusuyla Kâbe'yi yıkmak üzere Mekke'ye gelmiş. Ancak filler Kâbe'nin yüceliği karşısında diz çökmüşlerdir. Tanrı da gökten kuşlar göndererek fil sahiplerini ve filleri yok etmiştir. Bu olay Hz.Muhammed'in doğduğu yıl olmuş, bu yüzden o yıla Fil yılı denmiş. Bu olay da fil olayı olarak ünlüdür. (Bk:Ebrehe) (SAH c.1)

71- Zilhicce: ay takviminin onikinci ayıdır, kurban ayı

Kur'ân Okurken

FURKAN: (25.sûre; 77 âyet, “ayırdetme”; Mekke)

Bu deyim, Kur'ân'ın çeşitli yerlerinde değişik anlamlarda kullanılmıştır. Enbiya sûresinde (21/48) de Hz.Muhammed'den önce indirilmiş kitaplar için kullanılmıştır. Enfâl sûresinde de (8/41) sağlamlık, selâmet anlamında Bedir savaşını dilegetirir. Bundan dolayı bu savaşa Furkan günü adı verilmiştir. Bazı yorumcular da bu yüzden furkana utku (zafer) anlamı verirler.

FUSSİLET: 41.sûre; 54 âyet, “uzun ve ayrıntılı açıklama”; Mekke)

Bu sûreye Secde ve Mesâbih sûresi de denilir. Fussilet kelimesi üçüncü âyette geçtiği için sûreye isim olmuştur. Sûre Ha-Mim harfleriyle başlayan âyetlerin ikincisidir.

GAŞİYE: (88.sûre; 26 âyet; “örtü, perde”; Mekke)

Kelime, Kur'ân'da ortalığın felaketle kaplanması anlamında kullanılmıştır. Tanrı bu kelime ile kıyamet gününü bildirmektedir. Cennet ve cehennem tanımlanır. (SAH c.1)

HACC: (22.sûre; 78 âyet; “hac”; 19-24.âyetler Medine'de, diğerleri Mekke'de)

Hac zorunluğu 26.âyette bildirilmiş olduğundan sûre bu isimle anılır. Bu âyette Cenâb-ı Hakk, Hz.İbrahim'e “Beyt-i mükerremi yerini göstermiştik, ona demiştik: Bana hiç bir şeyi şerik koşma; evimi tavaf, Mekke'de ikâmet, rükû ve tavaf edenler için temizle.” buyurmuştur. Tanrı evi (Beytullah) sayılan Kâbe, müslümanların kutsal yeridir ve Hz.İbrahim'den önce de var olduğuna dair bazı inançlar vardır. İslâm

miyetten önce de aynı yerde dinsel törenler yapılırdı. Hac deyimi müslümanlık dışında da kullanılır. Mesela hristiyanlar hac için Kudüs'e giderler.

HADİD: (57.sûre; 29 âyet; "demir"; Medine)

Sûrenin 25.âyetinde geçen hadid kelimesinden ismini alır. Bu sûrede göklerin ve yerin tek sahibinin Alah olduğu belirtilir ve Allah'ın kudreti örneklerle anlatılır.

HÂKKA: (69.sûre; 52 âyet; "başa gelecek olan"; Mekke)

Sûre bu deyimle başlar. Sözlük anlamı gerçek olan, hakikat demek olan hakkâ kelimesini bazı yorumcular başa gelecek olan, vukuu muhakkak şeklinde ifade ederler. (SAH c.2)

HAŞR: (59.sûre; 24 âyet;"toplanma"; Medine)

Beni Nadir sûresi de denilir. Arapça haşr deyimini toplanma demektir; bundan ötürü de ölülerin dirilip kalkacağa günü (yövm el-haşr) dilegetirir. Bununla beraber bu sûrede haşr kelimesi bir ulusu yerinden çıkarıp tedirgin etmek anlamında kullanılmıştır. Böyle bir sonuca uğratılmış yahudi Beni Nadir kabilesi Ehl-i kitap oldukları halde müslümanlığa yanaşmamışlar ve düşmanlık göstermişlerdir. Yüksek faizle para verip tefecilik yapan ve Medine'de oturan arap kabilelerini birbirine düşürerek her iki tarafa da silah satan Beni Nadir kabilesi, arap kabilelerinin müslüman olup aralarındaki savaşa son vermeleri üzerine müslümanlığa daha büyük kin duymuştur. Hz.Muhammed, taraftarları ile birlikte onların üzerine yürüdü; bu mücadelede kabilenin başkanı Eşref bin Kaâb'ı öldürüldü, halkı da yurtlarından sürüldüler. Giderlerken araplar yararlanmasın diye evlerini ve ahırlarını bizzat yakıp yıktılar.

HİCR: (15.sûre; 99 âyet; "Hicr kasabası"; Mekke)

Hicr, çok eskilerde Semud kavminin yaşadığı bir arap kasabasıdır; sûre buradan bahsettiği için o adı almıştır.

HUCURÂT: (49.sûre; 18 âyet; "oda"; Medine)

Arapça oda anlamındaki hücre kelimesinin çoğul hâli olan hücurat odalar demektir. Sûrenin 4.âyetinde bu deyim geçtiği için sûreye ad olmuştur. Allah'a ve peygambere karşı müslümanların nasıl davranması gerektiği konu edilir. (SAH c.4)

HÛD: (11.sûre, 123 âyet; "Hz.Hûd"; Mekke)

Kimileri 114. âyetin, kimileri de 12, 17 ve 114.âyetlerin Mekke'de indiğini söylerler. Hz.Hûd, Ad ulusuna peygamber olarak gönderilmiştir. Sûre ondan bahsettiği için bu isimle anılmaktadır. Bu sûreye Gaafir (günah bağışlayıcı) adı da verilmiştir. Çünkü, cehennem azâbının sürekli olmadığı ve bir gün bütün günahların Tanrı tarafından bağışlanacağı da anlatılır. 14.âyetten anlaşıldığına göre her mümin müslümandır fakat her müslüman mümin değildir. Burada mümini samimî olarak inanan; müslüman'ı da sadece şekil ve gelenek açısından kendini bu dinden kabul eden kişi olarak düşünmek lâzımdır.

HÜMEZE: (104.sûre; 9 âyet; "iftira eden"; Mekke)

Arapça hümeze deyimini iftira eden (müfteri) anlamına gelir. İlk âyetinde bu deyim geçtiği için bu isimle anılmaktadır. Bu sûrede söz konusu edilen kişinin Velid bin Mugiye olduğu söylenir. (SAH c.1)

İBRAHİM: (14.sûre; 52 âyet, "Hz.İbrahim"; Mekke)

Hiz.İbrahim'in adını taşıyan bu sûrenin 4.âyetinde "Biz

her peygamberi, sadece kendi kavminin diliyle gönderdik ki, gerçeği onlara ayan-beyan açıklasın” buyurulmaktadır. Yaşar Nuri Öztürk⁷², “O halde, vahyin şu veya bu dille inmesinin, o dilin kutsallığıyla filan hiçbir ilgisi yoktur. Peygamber ilk hitap ettiği çekirdek neslin diliyle mesajını açıklar. O nesilden sonra gelenlerin görevleri, mesajın ilk açıklandığı dili kutsamak yerine, mesajı kendi dillerine tercüme ederek anlamaktır.” diyerek Kur'ân okumanın anlamının Kur'ân'ı anlamak olduğuna işaret ediyor.

İHLAS: (112.sûre; 4 âyet; “içten gelen bağlılık”; Mekke)

Medine'de indiğini ileri sürenler varsa da genel kanıya göre Mekkî bir sûredir. Tanrı'nın birliğini dile getirdiği için Tevhid ismiyle de anılır. Doğruluk, içtenlik (samimiyet, hâlis kılma) anlamlarına gelen ihlas kelimesi, Arapça hulûs sözcüğünden türemiştir. İslâm dilinde Tanrı'ya yürekten inanma anlamını kazanmış ve Tanrı'ya ortak koşma anlamındaki şirk (işrak) deyimini karşıtı olarak kullanılmıştır. İslâm dininin temel ilkelerini koyan ve Tanrı'yı tanımlayan bir sûredir. Tapınmanın (ibadet) sadece bu sûrede tanımlanan Tanrı için yapılacağını ve başkaca bir maksat güdülmeyeceğini anlatmak için bu sûreye ihlâs adı verilmiştir.(SAH c.1)

İNFİTÂR: (82.sûre; 19 âyet; “yarılmak”; Mekke)

İlk âyeti infitar kelimesi ile başlayan bu sûre insanın dünyada yaptığı her kötülükten ötürü mutlaka ceza göreceğini, her iyilikten ötürü de mutlaka armağana kavuşacağını anlatır.(SAH c.1)

72- Y.N.Öztürk, “Kur'ân'daki İslam” İstanbul 1992, s.293

İNSAN (DEHİR): (76.sûre; 31 âyet; “insan”; Mekke)

“İnsan kayda değer bir şey olmaksızın üzerinden kesinlikle bir çok zaman geçmiştir.” meâlindeki âyetle başlayan sûre, insan veya zaman anlamına gelen dehir isimleriyle anılır. (SAH c.2)

İNŞİKAK: (84.sûre; 25 âyet; “yarılma ve ikiye ayrılma”; Mekke)

İnfitâr sûresi gibi “Gök yarıldığı zaman” diye başladığı için bu adı almıştır. Cennete gideceklerle cehenneme gideceklerin ayrımını anlatır. İnşikak, Arapça yarılma, çatlama anlamına gelen şakk kelimesinden türemiştir.

İNŞİRAH: (95.sûre; 8 âyet; “ferahlık”; Mekke)

Bu sûre doğrudan doğruya Hz.Muhammed'e seslenir. (SAH c.1)

İSRA: (17.sûre; 111 âyet; “geçeleyin yola çıkmak”; Medine)

Kimileri bu sûrenin 7-80.âyetlerinin Medine'de diğerlerinin Mekke'de indiğini ileri sürerler. Hz.Muhammed'in geceleyin Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya kadar olan mucizevî yolculuğunu anlatmakla başladığından bu ismi almıştır. Hz.Muhammed bu mânevî yolculukta, insanoğlunun Allah'a yaklaşabileceği en ileri noktaya varmıştır. Hz.Muhammed'in mirac'ından bahseden tek âyet budur; yolculuk hakkında başka bilgi yoktur.

Sûrenin bu ilk âyeti islâm düşünürleri tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Ancak, bizlerin bu olaganüstü

yolculuğa, ayrıntılarına girmeden inanmamız, iman etmemiz söz konusudur. Kimi bilginlere göre Mescid-i Aksâ, gökyüzüdür ve bu âyet Hz.Muhammed'in miraç (göğe çıkma) olayını anlatır. Arapçada isra, miraç deyimiyle eş anlamlı da kullanılmıştır. Kimi yorumculara göre Mescid-i Aksâ, Kudüs kentidir ama bu zayıf bir görüş olarak kabul edilmektedir. Bazıları da bu iki görüşü birleştirmişlerdir. Buna göre Hz.Muhammed, Mekke'de Kâbe'nin yanındaki Ümmü Hânî'nin evinden Cebrâîl tarafından alınarak Burak adlı kanatlı atı ile Kudüs'e götürülüp orada Hz.İbrahim, Hz.Mûsâ ve Hz.İsa ile birlikte namaz kılmıştır.

Bir başka yorum da sûrenin 60.âyetindeki rüya(düş) deyimine bağlanarak yapılır. Buna göre bu gece gezisinin düştü olmuş bir keşif niteliğinde bulunduğunu ileri sürülür. Bu göğe yükselişe Peygamberimizin vücudunun mu yoksa rûhunun mu katıldığı tartışma konusudur. Sünnîler bunun Peygamberimizin uyanırken ve bizzat vücuduyla gerçekleştiğine inanırlar. Bunun için de bu yükseliş şayet, Peygamberin rûhuyla yapılsaydı Burak adındaki hayvana bindirilmezdi, diye kanıt gösterirler. Hz.Muhammed'in Kudüs'ü gördüğünü Kureyşlilere anlatması ve Kudüs yolundaki kervandan su içmesi gibi bir rivayet de vardır.

Sûrenin 22-39 âyetleri islâm ahlâkından bahseder. (SAH c.3)

KADİR: (97.sûre; 5 âyet; "değer, itibar, şeref"; Mekke)

Kadir gecesinden bahsettiği için sûre bu isimle anılır. Kur'ân, Kadir gecesinde inmaya başlamıştır. Hangi gece olduğu kesinlikle belli olmadığı halde genel inanişâ göre Ra-

mazan ayının 27.günü Kadir gecesi kabul edilir. Kadir gecesi bin aydan hayırlı olduğu, bu gecede meleklerin ve Cebrael'in Rabb'lerinin emriyle yeryüzüne indiklerine inanılır. Duhân sûresinin 3.âyetinde Kur'ân'ın mübarek bir gecede indirilmeye başlandığı bildirilir. (SAH c.1)

KAF: (50.sûre; 45 âyet; "kaf harfi"; Mekke)

Mukata'at harflerinden biri olan Arapça "kaf" harfi ile başladığı için sûre bu adla anılır. (SAH c.4)

KÂFİRÛN: (109.sûre; 6 âyet; "kâfirler"; Mekke)

Sûrenin ilk âyetinde geçen "Kâfirûn", kâfir kelimesinin çoğul hâlidir. Bu sûrenin şu olay üzerine indiği söylenir: Putperestler Hz.Muhammed'e gelerek ona tuttuğu davâdan vazgeçtiği takdirde kendisine para vermeyi, onu lider yapmayı, güzel kızlarıyla evlendirmeyi teklif ettiler. Tekliflerini kabul etmediği takdirde Hz.Muhammed'le "Bir süre sen bizim ilahlarımıza tap, bir süre de biz senin Tanrı'na tapalım." diye pazarlık yaptılar. Putperestlerin bu teklifleri üzerine Kâfirûn sûresi vahyedildi. Peygamberimiz "Sizin dininiz size, benim dinim bana" âyetini ihtiva eden bu sûreyi Mescid-i Haram'a giderek müşriklere okudu; müşrikler de tekliflerinin hiçbir değeri olmadığını anladılar. (SAH c.2)

KALEM: (68.sûre; 52 âyet; "kalem"; Mekke)

Sûre kalemden bahsettiği için bu adı almıştır. Arapça "nun" harfi ile başladığı için sûre "Nun" adıyla da tanınır. Vahyedilen ikinci sûre Kalem sûresidir. İlk vahyinde "oku" diye emreden Allah, bununla da kalemin ve yazdıklarının

önemini işaret eder. Hadislere göre kalem, Tanrı tarafından ilk yaratılan şeydir ve bizzat yazı gibi Tanrısal bir bağıştır.

51-52. âyetler “nazar”dan bahseder .Hz.Muhammed bu iki âyetin nazar tahribine karşı bir koruyucu olduğunu hem sözleriyle hem de davranışlarıyla göstermiştir. (SAH c.2)

KAMER: (54.sûre; 55 âyet; “ay”; Mekke)

İlk âyeti “Ay yarıldı” şeklinde başladığı için bu isim verilmiştir. Ayın ikiye yarılması kıyamet alâmetlerindendir. Bu anlamının dışında, ayın ikiye bölünmesi Hz.Muhammed’in mucizelerindendir. Peygamberimizin bir işaretle ayı ikiye bölmesi şeklinde görülen bu mucizeye “şakk-ı kamer” denilir. Bu sûrede dört kez Kur'ân'ın kolaylaştırıldığı bildirilmektedir. (54/17,22,32,40) Bu, Kur'ân'ı anlaşılmasız kitap ilan edip halktan uzaklaştırarak rafa kaldıran anlayışlar için bir ihtardır.

KARİA: (101.sûre; 11 âyet; “felâket”; Mekke)

Felâket anlamına gelen karia kelimesi burada kıyâmet (kalkış) anlamında kullanılmıştır. Kelimenin çoğul hâli “kavari”dir. Kur'ân'ın korkutan, ceza ve azap ifade eden âyetleri ile kıyameti anlatan âyetlerine “Kavâriu'l-Kur'ân” denilir. Kıyametin nasıl meydana geleceği, kıyamet sonrası hesapta kazananların ve kaybedenlerin durumu anlatılır. (SAH c.1)

KASAS: (28.sûre; 88 âyet; “olayları adım, adım izleyerek anlatmak”; Mekke)

Kimilerine göre 52-55 âyetler, kimilerine göre de 58.âyet Hz.Muhammed'in göçü sırasında Hacfe'de inmiştir. Sûrenin

3.âyetinde “*Sana Mûsâ ile Firavun’un olaylarını doğru olarak anlatacağım.*” denildiği için Mûsâ sûresi diye de anılır. Müslümanlara ibret vermek amacıyla Hz.Mûsâ’nın hayatı, Firavunla aralarında geçen olaylar anlatılır. Allah’dan başka Tanrı olmadığı, O’ndan başka her şeyin yok olacağı bildirilir.

KEHF: (18.sûre; 110 âyet; “mağara”; Mekke)

Bir mağaraya sığınarak yüzyıllarca uyumuş olan Ashâb-ı Kehf’in öyküsü anlatıldığı için sûre bu isimle anılır.⁷³ Sûrenin 10-25 âyetleri arasında onların hikayesi anlatılır. Sûrenin diğer âyetlerinde Hz.Muhammed ile Hızır arasında geçen olaylar ve Zülkarneyn kısaca anlatılır; müminlere bu kıssalardan ibret almaları tavsiye edilir. (SAH c.3)

KEVSER: (108.sûre; 3 âyet; “bolluk ve çokluk”; Mekke)

Hızır, bazı hadislerinde Kevser’in cennette bir ırmak, kimi hadislerinde de kendisine göğün çıkışında gösterilen ve kendisine özgü kılınan bir havuz olduğunu söylemiştir. Kevser ırmağına Nahr al-Muhammed de denildiğinden bu sûre aynı zamanda Nahr sûresi diye de anılır. Akarsu mu havuz mu olduğu kesin olmayan kevser, hadislerde “balıktan tatlı, sütten ak, kaymaktan yumuşak, kardan soğuk” olarak tanımlanmıştır. Hz.Muhammed’in oğlu Kasım ölünce, As bin Vâil Peygamberimize “ebter” (nesli kesilmiş) diyerek hakaret etmiştir. Sûrenin indirilmesine sebep olan bu olaydır. (SAH c.1)

73- Ashâb-ı Kehf: İlk hristiyanlardan Yemliha, Mekselina, Mesliha, Mermuş, Debernuş, Sazınuş, Kefestateyüş adlarındaki yedi kişi yanlarında köpekleri Kitmîr ile Efes’te (Antayla? Veya Urfa?) da 309 yıl uyumuşlardır. Halk arasında “karınca duası” diye bilinen dua bunların isimleri de geçer.

KIYAMET: (75.sûre; 40 âyet; “ayağa kalkma”; Mekke)

Sözcük anlamı ayağa kalkma (kıyam) olan kıyâmet kelimesi burada dirilme anlamında kullanılmıştır. Bu sûrede ve başka sûrelerin değişik âyetlerinde belirtildiğine göre dünyanın bir sonu vardır. Bu sonun ne zaman olacağı belli değildir, ama bir takım belirtilerden bu sonun gelmek üzere olacağı anlaşılabacaktır. Deccal çıkacaktır, Yec'uc ve Mecûc görünecektir, güneş batıdan doğacaktır ve bunlar gibi bazı belirtiler olacaktır. O zaman ölümler dirilip, yeniden cesetlerine girerek mahşerde toplanacaklardır. Dört büyük melekten biri olan İsrafil, borusunu öttürünce bütün insanlar ölecek, tüm evrende yaşam sona erecektir. Borunun ikinci öttürülüşünde bütün ölümler dirilecekler ve Tanrı'nın huzurunda toplanacaklardır. (Yâsin 36/53). Kıyamet günü deyimini Kur'ân'da yetmiş yerde geçer. (SAH c.2)

KUREYŞ: (106.sûre; 4 âyet; “Kureyş kabilesi”; Mekke)

Hız.Muhammeddin'in bağlı bulunduğu Kureyş kabilesinden söz eder. Li'ilâf sözcüğü ile başladığından sûreye “Li'ilâf” sûresi de denilir. Bu sûrede Kureyş kabilesinin kendilerini açlıktan ve korkudan kurtaran, kış ve yaz serbestce ticaret yapmalarını sağlayan Allah'a ibadet etmesi bildirilir. (SAH c.1)

LEYL: (92.sûre; 21 âyet; “gece”; Mekke)

“Güneşi örten gece hakkı için” diye başladığından bu adı almıştır. Bu sûrenin Ebu Bekir veya Ebud Behdahı Ensâri için indiği rivayet edilir. Ebu Bekir çok zengindi; müslüman olduktan sonra bütün malını ve mülkünü din uğruna harcadı.

Bilindiği gibi yaşamı sırasında cennete gireceği kendisine müjdelenmiş olan on kişiden biridir. Bu dünyada Allah'ın rızasını kazanmak için mallarını sarf edenlerden Allah'ın razı olacağı, böyle kimselerin işlerini kolaylaştıracağı; cimrilik edenlerin ise öldüklerinde mallarının kendilerine bir fayda sağlamayacağı bildirilmektedir. (SAH c.1)

LOKMAN: (31.sûre; 34 âyet, "Lokman"; Mekke)

27-28.âyetlerin Medine'de indiğini ileri sürenler de vardır. Lokman adlı Habeşliden söz edildiği için bu ad verilmiştir. Lokman ya da Arapların dediği gibi Lukman, islâm öncesi Arapların mitolojik karamanıydı. Adına Muammer de denirdi; kahraman olduğu kadar filozof biriydi.⁷⁴

6.âyette sözü edilen kimse Nadr bin Hâris adlı kişidir. Bu adam müslümanlığın en inatçı düşmanlarından biriydi. Kur'ân'ın inen âyetleri ile alay ederdi. Hz.Muhammed Kâbe'ye girince Mekke halkını etrafına toplayıp "O size Âd ve Semud masalları söylüyor, gelin ben de size Rüstem⁷⁵ ve İsfendiyar⁷⁶ masalları okuyayım." derdi. Elindeki Farsca kitaptan masallar okuyup etrafındakiler ile birlikte gülermiş. Bu âyet bu adamla, onun gibilerin ahirette büyük cezaya çarptırılacağını söyler.

74- "Kur'ân'da adı geçen peygamberler" bölümüne bakınız

75- Rüstem: İran'ın ünlü pehlivani ve savaşçısı

76- İsfendiyar: Efsanevî İran hükümdarı. Firdevsî, "Şehname"sinde efsanevî İran tarihinden bahsederken İsfendiyar'dan söz eder. Dara I ile aynı kimse olduğunu ileri sürenler vardır.

MÂİDE: (5.sûre, 120 âyet, “yemek sofrası”; Medine)

Sûrenin 112.âyeti Hz.İsa'nın havarilerince istenen sofradan bahsettiği için bu isimle anılır. İlk âyetindeki ukuud kelimesinden dolayı “Ukud” ya da “Münkiza” sûresi de denilir. 3.âyetinde “Ben bugün dininizin ahkâmını ikmâl ettim, size nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak islâmı seçtim.” denilmektedir. Bu âyet Veda Hacc'ında arife günü inmiştir ve ahkâm âyetlerinin sonuncusudur. Bu sûrede helal ve haram olan şeyler sayılır, insanlara iyilik etmeleri ve adaletle davranmaları öğütlenir. İçki ve kumar da bu sûrede kesin olarak yasaklanmıştır. 43-49. âyetlerde Tevrat ve İncil tasdik edilir.

MÂÛN: (107.sûre; 7 âyet; “yardım”; Mekke/Medine)

Yarısının Mekke, yarısının Medine'de indiğini söyleyenler gibi tamamının Mekke'de veya Medine'de indiğini söyleyenler de vardır. Avn kelimesinden türemiş olan “maun” kelimesi malın zekâtı ve hayır için yapılan herhangi bir şey anlamına gelir. (SAH c.1)

MEÂRİC: (70.sûre; 44 âyet; “derece sahibi”; Mekke)

Meâric, miraç kelimesinin çoğuludur ve miraçlar demektir. Sûreye adını veren Meâric deyimini 3-4.âyetlerde geçer ve Allah miraçların sahibi olarak tanıtılır. Üçüncü âyet bir rûh yükselişini anlatırken, çok ilginç bir şekilde matematik zamanla, tanrısal zamanı birbirinden ayırır. Bu sûrede kıyamet günü ve cehennem anlatılmakta; cehenneme gideceklerin nitelikleri belirtilmektedir. Burada kasd edilen kimsenin Ebu Cehil veya Nadr bîn Hâris olduğu rivayet edilir.

Meâric, çıkacak yer, merdiven anlamına gelen ma'rec kelimesinin çoğul hâlidir. Mi'râc kelimesinin de ilk anlamı

merdivendir. (SAH c.2)

MUHAMMED: (47.sûre; 38 âyet; “Hz.Muhammed”; Medine)

İkinci âyette Aziz Peygamberimizin adı geçtiği için bu ad verilmiştir. “Kıtal” (vuruşma) sûresi de denilir. Tefsir ilmiyle uğraşanlar yâni müfessirler hicret olayına değinen 13.âyetin, Mekke'den Medine'ye göç edildiği sırada, sığınılan mağarada indiğini söylerler. Sûrede müşriklerle yapılacak savaşlar ve savaş sonrası müslümanların müşriklere ne şekilde davranmaları gerektiği üzerinde durulur. Müminler için vaad edilen cennetin parlak tasvirleri yapılır. Sûrenin son âyetinde müminlerin, Allah'ın emirlerini yerine getirmeleri hususunda dikkatleri çekilir. (SAH c.4)

MUTAFFİFİN: (83.sûre; 36 âyet; “ölçü ve tartıya hile katanlar”; Mekke)

Sûre, “ölçü ve tartıya hile katanların vay hâline” diye başlar. Ticaret ve tüccarlarla ilgili âyetler vardır. (SAH c.1)

MÜCADİLE: (58.sûre; 22 âyet: “çekişen, tartışan kadın”; Medine)

Sûre adını ilk âyetteki mücadile kelimesinden almıştır. Yine aynı âyetteki evet işitti anlamına “kad semi'allahü” deyiimiyle başladığından “Kad sâmia” sûresi de denilir. Aile hukuku açısından önemli olan ikinci âyetin anlamı şudur: İslâmiyetten önce kocalar karılarına “Sen artık bana anam gibisin” derler ve onları kesin olarak boşamış olurlardı; buna zihar denilirdi. Bu sûreyle bu boşanma yöntemi yasaklanmış; boşanma tarzından daha ziyade böyle uygunsuz sözlerin söy-

lenmesi menedilmiştir. Ashâbdan Evs bin Sâmit'in karısı Havle bin Salebe, kocasının kendisine böyle dediğini Peygamberimize söyleyerek kocasını şikayet etmiş. Hz. Muhammed de ona "Evs'e anası nasıl haramsa sen de öyle haramsın." demiş. Kadın bu haksızlığı kaldırması için Allah'a yalvarmış. Sûrenin başında yer alan "evet, işitti" deyimini Allah'ın bu duayı kabul ettiğini anlatıyor.

Sûrenin başka bölümlerinde Allah'a ve peygambere inanmanın gerekliliği bildirilir. Yalandan, dedikodudan, başkaları hakkında kötü söz söylemekten kaçınılması öğütlenir.

MÜDDESSİR: (74.sûre; 55 âyet; "örtünmüş"; Mekke)

Arapça müddessir deyimini giysi (elbise) anlamına gelen disâr kökünden türemiştir. Bu kelime sûrenin ilk âyetinde geçer. Bu sûrenin birkaç bakımdan önemi vardır. Hz. Muhammed'e üç yıl aradan (vahiy kesildikten) sonra gelen, bu sûrenin ilk 7 âyetidir. (SAH c.2)

MÜLK: (67.sûre; 30 âyet; egemenlik ve kullanma yetkisi"; Mekke)

"Tebâreke" deyimini ile başladığından Tebâreke sûresi olarak tanınır. Tebâreke, Arapça bereket kelimesinden türemiş olup, burada "mübarek etsin" anlamındadır. Bu sûrenin birçok değişik adı vardır: Mânia, Vâkiye (Vâkia sûresi ile karıştırılmamalıdır), Münciye, Mücadele (Mücâdile sûresi ile karıştırılmamalıdır). Mülk deyimini günümüzde kök anlamından türeyen "gelir getiren taşınmaz mal"ları ifade eder. Melekût kelimesinin eşanlamlısı olarak hükümdarlık anlamında Tevrat'ta kullanılmıştır. Bütün mülk Allah'ındır, Allah Mâlik-ül Mülk'dür yani mülkün sahibidir. Bu deyim Kur'ân'ın bir çok

yerinde kullanılmıştır. Mülk sûresini sık sık okumayı teşvik eden bir çok hadis vardır. (SAH c.2)

MÜ'MİN: (40.sûre; 85 âyet; "inanan"; Mekke)

Sûrenin 28.âyetinde bu deyim geçer. Aynı âyette erdem ya da güç (kudret) anlamına gelen Arapça tavl kelimesi de geçtiğinden bu sûreye Tavl sûresi de denir. Ha-Mim'le başlayan âyetlerin ilkidir. Allah'ın birliğini, peygamberin aracılığıyla insanlara kitap indirdiğini, suçları örtücü, bağışlayıcı olduğunu, herkesin ettiğini bulacağını bildirir.

MÜMİNUN: (23.sûre; 119 âyet; "inananlar"; Mekke)

Kimileri 64-77.âyetlerin Medine'de indiğini ileri sürerler, kimileri zekâttan söz eden 4.âyet gibi bazı âyetlerin Medine'de inmiş olduğunu savunurlar. Genellikle Mekke'de inmiş son sûre olduğu kabul edilir. Sûre inananları tanımlar ve niteliklerini sayar.

MÜMTEHİNE: (60.sûre; 13 âyet; "sınamak"; Medine)

Sınamak (imtihan etmek) kelimesi onuncu âyette geçer. Bu bakımdan sûreye İmtihan sûresi veya 1.ve 7.âyetlerinden dolayı Müveddet (sevgi) sûresi de denilir. Sûre, Hudeybiye anlaşması (628) ile Mekke'nin fethi (630) arasında inmiştir. Hz. Muhammed Mekke'nin fethi hazırlıklarını gizli tutuyordu. Muhacirlerden Hatip bin Balta'a bu hazırlıkları haber vermek için Mekkelilere bir mektup göndermek istemiş, bu sûre de bu yüzden inmiştir. Sûrede din düşmanlarıyla akraba dahi olsalar dost olmamak ve onlara sevgi göstermemek gerektiği bildirilir. Ne var ki müslümanlar, müslüman olmayan akrabalarına karşı düşmanlığı aşırıya kaçırınca 7.âyet inmiş-

tir. Görüldüğü gibi Kur'ân âyetleri günlük olaylara göre inmektedir. Birinin öbürünü nesh etmesi (ortadan kaldırması) bu yüzdendir.

MÜNAFİKÛN: (63.sûre; 11 âyet; “inanır görünerek inanmayanlar”; Medine)

İnanır görünerek inanmayan ikiyüzlüler anlamına gelen münafıkûn kelimesi, münafık deyiminin çoğuludur. Deyim, Kur'ân'da özellikle iyi niyetlerine ve dürüstlüklerine güvenilmeyen Mekkeliler için kullanılmıştır. Münâfık sözcüğü Habeşçe “kararsız olmak” anlamındaki “nafaka” deyiminden Arapçaya geçmiştir. Bu kökten mesela arabozculuk anlamında “nifâk” kelimesi gibi birçok sözcük türemiştir. Arapçada münafıkûn kelimesi sadece erkek münafıklar için kullanılır, kadın münafıklara münâfikaat denilir. Bazı yerlerde bu kelime peygamberi güç durumda bırakanlar için de kullanılmıştır. Dinden çıkanlar (mürted) ve putatapanlar (müşrik)'in yanısıra, Kur'ân'da, bu sûrenin dışında seksenden çok âyet-te münafıkûn kelimesi yer almıştır.

MÜRSELÂT: (77.sûre; 50 âyet; “birbiri ardınca gönderilen”; Mekke)

Kimileri mürselat kelimesinin melekler, kimileri âyetler, kimileri de rüzgarlar demek olduğunu ileri sürerken bir diğer grup da birbiri ardınca gönderilen peygamberleri kastettiğini savunurlar. İçinde yemin olduğu için tipik bir Mekkî sûredir. 15.âyetteki “Bunu yalan sayanların vay hâline” cümlesi 19,24,28,34,37,40,45,47 ve 49.âyetlerde de tekrar edilmiştir. Dili çok şiirsel olan bir sûredir. (SAH c.2)

MÜZZEMMİL: (73.sûre; 20 âyet; “örtüsüne bürünen”; Mekke)

Müzzemmil kelimesi ilk âyette geçer. Sûrenin son âyeti Kur'ân'ın en uzun âyetlerinden biridir. Kur'ân'da kolayınıza geleni okuyun âyeti, Kur'ân hayatımıza girdiğinde bizi zora sokmayacağını bildirir. (SAH c.2)

NAHL: (16.sûre; 128 âyet; “bal arısı”; Mekke)

95-97, 110,126-127.âyetlerinin Medine'de indiğini söyleyenler de vardır. Sûrenin 87.âyetinde geçen bal arısı Nahil (el-Nahl) kelimesinden dolayı sûre bu isimle bilinir. Sûrenin 70.âyeti şöyle der: “*Sizi yaratan da, sizin canınızı alacak olan da Allah'tır. İçinizden kimini düşkünlük çağına kadar yaşatır, öyle ki bildiğini artık bilemez olur.*” Bu âyet indikten sonra Hz.Muhammed'in şu duâyı ettiğini Enes nakleder. “Allah'ım, cimrilikten ve tembellikten, yoksulluk ve bunaklıkla geçirilecek uzun ömürden, kabir azâbından, Deccal⁷⁷ fitnesinden, yaşamdaki ve ölümdeki bütün sıkıntılardan sana sığınırım.”

NÂS: (114.sûre; 6 âyet; “insanlar”; Mekke)

113. Falak sûresiyle birlikte Muavavezeteyn adıyla anılırlar. Kimi yorumcular bu iki sûreyi birbirini tamamlayıcı sayarlar. Biri bedensel zararlardan, diğeri rûhsal zararlardan Tanrı'ya sığınmayı öğütler. (SAH c.1)

NASR: (110.sûre; 3 âyet; “yardım”; Medine)

“İza cae” sûresi olarak da tanınır. Hz.Muhammed'in peygamberlik görevinin sona ermek üzere bulunduğundan ötürü

77- Deccal:kıyametten az evvel çıkacağına ve Hz.İsa tarafından öldürüleceğine inanılan yalancı ve zararlı şahıs; yalancı Mesih

“Tevdi sûresi” adıyla da anılır. Kur'ân'ın en kısa sûrelerinden biridir. En son inen sûre olduğunu ileri sürenler de vardır.

NÂZİAT: (79.sûre; 46 âyet; “bir şeyi yerinden çekip koparan”; Mekke)

İlk âyette geçen Nâziat kelimesi, naza'a' / nâzî kelimesinin çoğuludur. Nez kökünden türemiştir. Çok anlamlı bir kelimedir. Bir şeyi söküp koparmak, ayırmak, can almak, kuyudan su çıkarmak, yayı germek, atın alabildiğine ve yularsız koşması, bir şeye gönül vermek, heves etmek, vatanını özlemek, ayrılık hasreti çekmek gibi. (SAH c.1)

NEBE: (78.sûre; 40 âyet; “haber”; Mekke)

Sûre adını ikinci âyetteki nebe kelimesinden almıştır. Birinci âyeti “*Onlar birbirlerine ne soruyorlar?*” (Amma yetesâelun) sözüyle başladığından ne, neden, hangi anlamına gelen Amme sûresi de denilir. Konusu Allah'ın insanlara bağışladığı mutluluklar, yaşamaları için donattığı dünyadır. Sûre, kıyamet günü olacakları önceden haber verir. (SAH c.1)

NECM: (53.sûre; 62 âyet; yıldız”; Mekke)

“Batmakta olan yıldız hakkı için” deyiimiyle başladığı için bu ismi almıştır. Buhârî'nin birçok doğru hadise dayanarak bildirdiğine göre Hz.Muhammed'in yüksek sesle halka açıkladığı ilk sûredir; Harem-i Şerif'te yüksek sesle okunmuş ve müşrikler de dinlemiştir. İlk secde âyeti de bu sûrede inmiştir. Sûre “*Artık Allah'a secde edin, tapın*” âyetiyle biter. Bu sûre halka okunurken Hz.Muhammed de dahil herkes secde etmiştir. Bu sûrenin inişinin sebebi müşriklerin Hz.Muhammed'i delilikle suçlamaları ve Kur'ân'ı uydurdu-

ğunu ileri sürmeleridir. Arapların ünlü putları Lât, Uzzâ ve Menât'ın adı 19-20 âyetlerde geçtiğinde kalabalık içinden biri "Bunlar ulu kızlardır, bu akkuşların şefaati umulur." diye bağırınca Hz.Muhammed tarafından bu sözün şeytan tarafından söylenildiği açıklanmıştır. 38.âyetteki "*Hiç kimse bir başkasının günahını yüklenemez.*" ibaresi Velîd bin Mugiye için söylenmiştir. Müşriklerden biri çok cimri olan Mugiyr'i kandırarak para karşılığında onun günahlarını yükleneceğini söylemiş, o da buna kanmıştı. 49.âyette adı geçen Şi'ra yıldızı Huzaâ kabilesinin putuydu, onlar bu yıldızla taparlardı. Putlara tapma Araplar arasında çok yaygındı.

NEML: (27.sûre; 93 âyet; "karınca"; Mekke)

Sûrenin 18 âyetindeki karınca kelimesi sûreye ad olmuştur. Sûre, Hz.Süleyman'ın Saba melikesi Belkîs ile olan savaşından bahseder. Bu sûre bir önceki Şuara sûresinin devamı gibidir; ondan hemen sonra inmiştir. İsrailoğullarının Hz.Süleyman zamanındaki parlak devirleri anlatılır. Kötülük yapanların, doğru yoldan ayrılanların ceza görecekları bildirilir.

NİSA: (4.sûre; 176 âye; "kadınlar"; Medine)

İlk âyette bu deyim kullanıldığından sûre "Nisa" adıyla tanınır. Bu sûre Kur'ân'ın islâm hukuku açısından en önemli sûresidir; özellikle aile hukukunu ilgilendiren bütün hükümler bu sûrede indirilmiştir. Kadınların ve yetim kızların haklarının korunması, miras taksimi sırasında onlara eşit davranılması sûrenin ana konusudur.

NÛH: (71.sûre; 28 âyet; "Hz.Nûh"; Mekke)

Sûre Hz.Nûh'dan bahseder. Ünlü Tufan ve Nûh'un gemi-

si öyküleri özellikle Hûd (11/23-48) ve Mü'minûn (23/23-31) anlatılır. (SAH c.2)

NÛR: (24.sûre; 64 âyet, "ışık"; Medine)

Nûr kelimesi 35.âyette geçer. Birbirini aldatan evli erkekler ve kadınlarla yâni zina ile ilgili hükümler genellikle bu sûrede yer alır. Kur'ân'da nûr kelimesinin geçtiği bir çok âyet vardır. İslam edebiyatında nûr, Tanrı anlamına da kullanılır. Tanrı'nın Tûr-i Sina'da (Horeb çalılıklarında) Hz.Mûsâ'ya görünüşü de ışık (nûr) şeklindedir. Hz.Muhammed'e de Nûr-u Mübin, Nûr-u Âlem gibi nitelikler verilir. Bu sûre, Peygamberimizin eşi Ayşe'nin bir yolculuk sırasında, kaybettiği gerdanlığını ararken kervanı kaçırması üzerine Abdullah bin Übey adlı kişinin, "Eşi, Hz.Muhammed'i başkasıyla aldatıyor." dedikodusunu çıkarması sebebiyle inmiştir.

RA'D: (13.sûre; 43 âyet; "gök gürültüsü"; Mekke/Medine?)

Bir bölümünün Mekke'de bir bölümünün Medine'de indiğini ileri sürerler. Sûrenin 12.âyetinde ra'd (gökgürültüsü) kelimesi geçtiğinden bu isimle tanınır. Sûrenin 79.âyeti, Tevbe sûresinin 5.âyeti "Kılıç âyeti" ile nesh edilmiş yani kaldırılmıştır. (13/79): "*Sana düşen ancak bildirmektir, hesap Bize aittir.*" denilirken; Tevbe sûresinde, (9/5): "*O haram aylar çıktığında artık müşrikleri kendilerini bulduğunuz yerde öldürün. Yakalayın onları, kuşatın onları, tüm geçit noktalarını tıkayın onların. Bunun ardından tövbe eder, namaz gereğince kılar, zekâtı verirlerse, yollarını açın onların. Kesin olan şu ki, Allah Gafur'dur, Rahim'dir.*" buyurulmaktadır. Nitekim Mekke kılıç âyetinin inişinden sonra feth edilmiştir.

RAHMAN: (55.sûre; 78 âyet; “acıyan”; Mekke)

Şiirsel yapılı sûrelerden biridir. 13.âyetten başlayarak bir kaç âyette bir, aynı âyet tekrarlanır: “*Rabb'iniz nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?*” Acıyan anlamına gelen Rahman kelimesi aynı zamanda Tanrı'nın isimlerinden biridir.

RÛM: (30.sûre; 60 âyet; “Rûm”; Mekke)

Bizanslıları dile getirmek için kullanılan Rûm kelimesi sûreye isim olmuştur. Bizanslılar 613 yılında İran orduları tarafından yenilmişler, İranlılar İstanbul'a, Boğaz sahillerine kadar gelmişlerdi. Bu haber Mekke'ye ulaşınca müşrikler çok sevinmişlerdi. Çünkü hıristiyan olduklarından ötürü ehli kitap olan Bizanslıların, kendileri gibi putatapar olan İranlılar tarafından bozguna uğratılmaları, kendileri için Hz.Muhammed'e karşı bir din üstünlüğü sağlıyordu. Müşriklerden Ubay bin Half'ın Ebu Bekir'le bir bahse tutuştuğu rivayet edilir. Ebu Bekir, kitap ehli olan Bizanslıların kısa bir süre sonra kitap ehli olmayan İranlıları yeneceğini ileri sürerek on devesine bahse girmiş. Hz.Muhammed bu sûrenin ilk âyetlerini alınca, ona deve sayısını artırmasını, çünkü bahsi kazanacağını söylemiş. Sûrenin “*Yâ Resulallah, sen şimdi sabret*” diye buyuran 60.âyetinin Tevbe 9/5 kılıç âyetiyle yürürlükten kaldırıldığı ileri sürülür.

SÂD: (38.sûre; 88 âyet; “sad harfi”; Mekke)

Arap alfabesinin 14.harfi olan sad, sûreye adını vermiştir. Hz.Dâvûd'dan da söz ettiği için Dâvûd sûresi de denilir. Sad, Mukatta'at harflerinden biridir. Bu sûrede peygamberlerin çektikleri güçlükler, inanmayanların düşmanlıkları ve sonun-

da nasıl cezaya uğratıldıkları bahsedilir.

SAFF: (61.sûre; 14 âyet; “sıra, dizi”; Medine)

Hız.İsa, kendisinden sonra Hız.Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğini bu sûrenin 6.âyetinde müjdelor. “Meryem oğlu İsa'nın da şöyle dediğini hatırla: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir elçiyi müjdeleyici olarak gönderildim. ...” bilindiğı gibi Ahmed ve Muhammed kelimeleri aynı kökden, övgü anlamındaki hamd kökünden türemiştir ve her ikisi de övgüye değer demektir.

SAFFÂT: (37.sûre; 182 âyet; “namazda sıraya dizilenler”; Mekke)

Sûrenin ilk âyeti bu deyimle başladığından bu isimle anılır. Bu sûrede Nûh, İbrahim, Mûsâ, İlyas ve Lût peygamberden bahsedilir.

SEBE': (34.sûre; 54 âyet; “Sebe kenti”; Mekke)

Bir tufan sonucu yok olan Sebe ya da daha çok tanınan adıyla Saba kentinden bahseder. Hız.Süleyman'ın krallık ettiğı çağda Saba Melikesi Belkıs'ın yönettiğı Saba'ın uğradığı ceza, Tanrı'nın bir öfkesiydi.

SECDE: (32.sûre; 30 âyet; “yere kapanma”; Mekke)

Sûre, 15.âyette geçen secde kelimesi ile anılır. Fussilet sûresine de Secde sûresi diyenler vardır. Bu ikisini birbirinden ayırmak için 32. sûreye Lokman Secdesi, 41 Fussilet sûresine de Hâmim Secde'si denilir. Bu iki sûrenin düşünce dü-

zenleri birbirine benzer. Secde sûresi, Muzâcî sûresi (Yataklar sûresi) ve Curuz sûresi (Kısır toprak sûresi) adlarıyla da anılır. Muzâcî kelimesi 16.âyetinde madâcî şeklinde ve curuz kelimesi de 27.âyetinde geçer. Bu sûrenin 18-20 âyetlerinin Medine'de inmediği ileri sürülmüştür.

ŞEMS: (91.sûre; 15 âyet; "güneş"; Mekke)

"And olsun güneşe ve onu aydınlığına" diye başladığından sûre, Arapça güneş demek olan şems adını almıştır. Güneş eski çağların bir çok uluslarında tanrı sayılmış ve tapılmıştır. Bu yüzden islâmiyette güneş doğarken, tam tepedeyken ve güneş batarken namaz kılınması yasaklanmıştır. (SAH c.1)

ŞUARA: (26.sûre; 227 âyet; "şairler", Mekke)

Son dört âyetin Medine'de indiği söylenir. Arapça şairler/ozanlar demek olan şuara kelimesi 224.âyetinde geçtiğinden sûre bu isimle anılır. Hz.Muhammed ilk vahyi aldığı zaman Mekkeliler ona inanmamışlar ve Hz.Muhammed'i delilik, büyücülük ve şairlikle suçlamışlardı. Kur'ân'ın büyük etkisini şiirsel gücüne bağlıyorlardı. Yukarıdaki âyet bu suçlamaları karşılamak için inmiştir. Peygamberimizin bu suçlamalardan duyduğu üzüntüden söz eder ve daha önce gelen peygamberlerin de karşılaştıkları güçlüklerden bahseder. Mukata'at harfleriyle başlayan sûrelerden biridir.

ŞÛRA: (42.sûre; 53 âyet; "danışmak için toplanma"; Mekke)

Müslümanların işlerini birbirlerine danışarak görmelerini öğütlediğinden sûre bu adla anılmıştır. Sûre mukata'at harfleriyle başlar. Hâ-mim'le başlayan sûrelerin üçüncüsüdür.

23.âyette "Akrabaya sevgi" denirken Hz.Muhammed'in yakın akrabası yâni Ehl-i Beyt'e sevgi ve saygı kastedilmiştir.

TÂ-HÂ: (20 sûre; 135 âyet; "Tâ-Hâ harfleri"; Mekke)

Ömer bin Hattâb'ın müslüman olmasına neden olan bu sûre Hz.Mûsâ'dan bahseden sûrelerden biridir. Mekke müşriklerinin kışkırtmalarıyla Hz.Muhammed'i öldürmek için yola çıkan Ömer bin Hattâb, yolda rastladığı bir müslümanın ona kızkardeşinin de müslüman olduğunu söylemesi üzerine çok öfkelenmiş ve önce onları öldürmeye karar vermiş. Kızkardeşinin evinin kapısına geldiğinde kızkardeşi ile eniştesinin yeni inmiş olan Tâ-Hâ sûresini okuduklarını işitmiş. Bunu kapıdan dinleyen Ömer bin Hattâb, kelime-i şehadet getirerek müslüman olmuş.

TAHRİM: (66.sûre; 12 âyet; "haram kılma"; Medine)

Sûre "Ey Muhammed! Allah'ın sana helâl ettiği şeyi, eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek neden haramlaştırıyorsun?" diye başladığı için bu adı almıştır. İniş nedeni Hz.Muhammed'in eşleri arasında çıkan bir kıskançlık olayıdır. Rivayetler çeşitlidir. Kimilerine göre Hz.Peygamberi, eşlerinden Mâriye'nin odasında gören Hz.Hafsa'nın kıskançlığı üzerine Hz.Muhammed'in, Mâriye'yi kendisine haram ettiğidir. Kimilerine göre Ayşe (Ebu Bekir'in kızı) ile Hafsa'nın (Ömer bin Hattâb'ın kızı) kiskandıkları Zeynep'tir. Her ne şekilde olursa olsun, önemli olan, Hafsa'nın saklaması gereken bir sırrı, saklayacağına söz verdiği halde sözünde durmayarak Ayşe'ye açıkladığıdır. Bildirildiğine göre Hz.Muhammed bu olaydan sonra bir ay süreyle çadırına kapanarak eşlerinden hiçbirini görmemiştir.

TALÂK: (25.sûre; 12 âyet; “boşama”; Medine)

Sûre bir kocanın karısını boşamasından bahsettiği için böyle adlandırılmıştır. Bu sûrede özellikle boşanmadan sonra doğması olası çocuklar göz önünde tutulmuş; bir kadından doğacak çocuğun babasının kim olduğunu saptayabilmek için kadının belli bir süre gözlenmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Boşanan bir kadının başka bir erkekle evlenmesi için beklemesi gereken bu süreye islâm hukukunda iddet denir. (Arapça idde kelimesi süre, müddet demektir.) Kur'ân'ın bir çok sûresinde bu konu ele alınmıştır.

TÂRIK: (86.sûre; 17 âyet, “sabah yıldızı”; Mekke)

İlk âyette geçen târik kelimesi sûreye isim olmuştur. Araplar sabaha karşı doğan Zühre yıldızına târik derler. (SAH c.1)

TEBBET: (111.sûre; 5 âyet; “iki eli kurusun”; Mekke)

Hız.Muhammed'in amcası Ebu Leheb'den bahseder. Sûre “*Ebu Leheb'in iki eli kurusun*” diye başlar. Asıl adı Abd al-Uzza bin Abd al-Muttalip olup Ebu Leheb onun künyesidir. Ateşin babası veya cehennemin babası demektir. Müslümanlığa en şiddetle karşı koyanlardan biriydi. Hız.Muhammed'in başlıca düşmanlarından Ebu Sufyan'ın kızkardeşi olan karısı Cumayl binti Harb bin Umayya da ona bu kötülüklerinde yardım ediyordu. İslâmiyetin ilk yıllarında inen bu sûre ile her ikisi de lânetlenmiştir. Bedir savaşından sonra kötü bir hastalığa tutulmuş, acılar içinde kıvranarak can verdiği rivayet edilir.

Bu sûrenin inmesine sebep olan olay şöyle olmuş: “En yakın akrabamı da uyar” emrini alan Hız.Muhammed, Safa tepe-

sine çıkıp Kureyşlileri önemli bir konuşma yapmak için çağırılmış. Söze şöyle başlamış. “Ey Kureyşliler! Ben size şu dağın arkasından bir ordu geliyor, sizi kılıçtan geçirecekler desem inanır mısınız?” Topluluk bir ağızdan “Evet, inanırız. Çünkü sen asla yalan söylemezsin.” diye bağırılmış. Hz.Peygamber devam etmiş: “O halde, ey insanlar! ben size önünüzde müthiş bir hesap günü var. Allah’a inanın ve hayatınızı Allah’ın istediği şekilde yeniden düzenleyin, diyorum. Bana inanın.” Bunun üzerine topluluk susmuş. Yalnız bir kişi yerden kaptığı bir taşı Allah’ın elçisine fırlatarak “Elin, dilin kurusun ey Muhammed. Bizi buraya bu boş laflar için mi topladın.” diye bağırılmış. Bu kişi Ebu Leheb’den başkası değilmiş. (SAH c.1)

TEGÂBUN: (64.sûre; 18 âyet; “kusurların meydana çıkması”; Medine)

Hicret’in ilk yıllarında inen bu sûre özellikle göçe katılmaktan korkan Mekkeli müslümanların sonradan nasıl pişmanlık duyduklarını vurgular. Göçe katılmaktan mallarını yitirecekleri ve perişan olacakları kuşkusuyla çekinmişlerdi; oysa göç edenlerin eskisinden daha iyi bir yaşama kavuştuklarını görmüşlerdir. Bundan başka bu bu sûrede islâm dininin en güç konularından biri olan kader konusundan da bahsedilmektedir. Kıyamet gününe “yevm-i tegabün” de denilir. Kelime Arapça gabn fiilinden türemiştir.

TEKÂSÜR: (102.sûre; 8 âyet; “çok övülme”; Mekke)

Çokluk anlamındaki kesret kelimesinden türemiş olan tekâsür kelimesi ilk âyette kullanılmıştır. Dünyada yapılan işlerin ahirette hesabının sorulacağını bildirir. (SAH c.1)

TEKVİR: (81.sûre; 29 âyet; “sarma”; Mekke)

Tekvir sarma, başa sarık sarma anlamında kullanıldığı gibi bu sûrede güneşin tortop olması, dürülmesi anlamındadır. Bu sûrede Kur'ân'ın, Hz.Muhammed'e indirildiği, Kur'ân'ın Allah'ın gönderdiği bir kitap olduğu ve onun sözlerine inanmak gerektiği tekrarlanır. (SAH c.1)

TEVBE: (9.sûre; 129 âyet; “tövbe”; Medine)

Tevbe veya dilimizdeki söylenişiyile tövbe, işlenen bir günahattan sonra Tanrı'nın bağışını dilemek demektir. Bu kelimenin geçtiği 10.âyet, Allah'ın güzel isimlerinden birinin de Tevvâb, tövbeleri kabul edip günahları bağışlayan olduğunu bildirir. Sûrenin ilk âyetinde geçen berâe (berâat yâni ilişkiyi kesme) kelimesinden dolayı sûre, Berâ adıyla da anılır. Kur'ân'da besmelesiz başlayan yeğane sûredir. Hz.Muhammed Tebük seferinden döndükten sonra, Hicretin dokuzuncu yılında, Ebu Bekir'i kendi yerine vekil yaparak Hacc emiri tayin etmiş ve Mekke'ye göndermişti. Onlar yola çıktıktan az sonra Tevbe sûresinin âyetleri indi. Bunun üzerine Hz.Muhammed, Hz.Ali'yi Edhâ adındaki devesine bindirip Tevbe sûresini Mekkeli putperestlere okuması için arkalarından yola çıkardı. Dört aylık bir süre tanıdı, ya onlar bu arada müslüman olacaklardı ya da müslümanlar Mekkelilere savaş açacaklardı. Bu sûrenin bir çok âyetleri yine bu sûrenin başka âyetleri ile neshedilmiştir.

TİN: (95.sûre; 8 âyet; “incir”; Mekke)

Sûre “And olsun incire ve zeytine” âyetiyle başlar. Bazı yorumcular incirin Hz.Mûsâ'nın şeriatına işaret ettiğini, zey-

tinin ise islâmlığın simgesi olduğunu; İncil'de incirin kuruyup gideceğinden söz ettiğini söylerler. Güvenilir kent ise Mekke'dir. Kısa bir sûre olduğundan namazlarda çok okunur. (SAH c.1)

TÛR: (52.sûre; 49 âyet; "Tûr Dağı"; Mekke)

Tûr, Hz.Mûsâ'nın Tanrı'nın sesini duyduğu dağdır. Tevrat'taki adı Horeb'dir. Sûre, Hz.Mûsâ'nın Allah'la konuştuğu Sina dağına yeminle başladığından bu adla anılır. Hz.Muhammed'in peygamberliğinin ilk yıllarında inmiş olan sûrenin özelliği cenneti bütün ayrımlarıyla tarif etmesidir.

VÂKIA: (56.sûre; 96 âyet; "olay"; Mekke)

Sûrenin ilk âyetinde geçen vâkıa (vak'a, olay) kelimesinden dolayı bu adı almıştır. Sözü edilen olay, kıyamet olayıdır. Bunu kâfirlerin bu dünyada karşılaşacakları azâb günü olarak da yorumlayanlar vardır. 81-82.âyetlerin Medine'de indiği de söylenir. Sûrenin 10.âyetinde cennete girecekler de ikiye ayrılmaktadır. Sûrede, kıyametin, cennetin ve cehennemin gerçek olduğu; her şeyi Allah'ın yarattığı; hiçkimsenin yaptığıının karşılıksız kalmayacağı anlatılır.

YÂSİN: (36.sûre; 83 âyet; "Yâ-Sin harfleri"; Mekke)

Mukata'at harflerinden yâ ve sin ile başlar ve bunlar sûreye isim olmuşlardır. Sûre, Hz.Muhammed tarafından "Kur'ân'ın kalbi" olarak nitelendirilmiştir. Bu bakımdan müslümanlarca çok sevilir ve beğenilir. Bu sûrenin son âyetlerinde Tanrı'nın, ölümden sonra insanları nasıl dirilteceği anlatılır.

YÛNUS: (10.sûre; 109 âyet; “Hz.Yunus”; Mekke)

94-96 ve 40.âyetlerinin Medine’de indiğini ileri sürenler vardır. Hz.Yunus’dan söz edildiği için sûre bu adı almıştır. Mukata’at harfleriyle başlar. Aslında, Hz.Yunus’dan daha çok Saffât (37/139-148. âyetler) ve Enbiya (21/87-88) sûrelerinde bahsedilir.

YÛSUF: (12.sûre; 111 âyet; “Hz.Yusuf”; Mekke)

Bir önceki Hûd sûresinin devamı gibi olan bu sûrede Hz.Yusuf’un öyküsü anlatılır. Bu sûre yurttaşlarının ihanetine uğrayıp göçetmek zorunda kalacak olan Hz.Muhammed’in geleceğine işaret sayılmıştır.

ZÂRİYAT: (51.sûre; 60 âyet; “savurup tozutanlar”; Mekke)

Sûrenin ilk âyetinde zâriyat kelimesi geçer. Hz.Muhammed tarafından getirilen gerçeğin savrulup yayılacağına işaret edilir. İlk dört islâmın kesinlikle yayılacağı ve bütün dünyayı kaplayacağı müjdelenmiştir, şeklinde yorumlanmıştır.

ZİLZAL: (99.sûre; 8 âyet; “depremler”; Mekke)

Zilzal kelimesi birinci âyette geçer ve sûreye isim olmuştur. Bu sûrenin Medine’de inmiş olduğunu ileri sürenler de vardır. Zilzal kelimesi ile ifade edilen depremin, genellikle kıyamet gününde insanlığın uyandırılması için sarsılması anlamında yorumlayanlar vardır. (SAH c.1)

ZÜHRUF: (43.sûre; 89 âyet; “altın ve mücevherler”; Mekke)

Hâ-mim ile başlayan dördüncü sûredir. Zühurf kelimesi 35.âyette geçer. Bu sûre peygamberliğin neden zengin ve nü-

fuzlu bir kimseye verilmediğini açıklar. 23.âyette geçen mesnâ kelimesi tesmiye veya senâ kökünden gelen mesna'nın çoğuludur. Anlamı tesmiye kökünden alındığında ikişerli, tekrarlı, çift olarak, karşıtıyla birlikte sunulan kelâmlar demektir. Senâ kökünden alındığında ise güzellik, isabet, yücelik, demektir. Bu iki kelime birlikte düşünüldüğünde mesânî, iç içe dürülmüş en güzel anlamları bünyesinde barındıran kelâmlar demek olur ki âyetin anlatmak istediği budur ve Kur'ân böyle bir kelâmdır. 31.âyette geçen al-karyateyn , Mekke ile Taif⁷⁸ şehirlerini bir arada ifade etmektedir.

ZÜMER: (99.sûre; 75 âyet; bölük, takım"; Mekke)

Guref sûresi diye de tanınır. Zümer kelimesi 75.âyette geçer. 53-55 âyetlerin Medine'de indiği söylenir. 10.âyette geçen göç olayı, Medine'ye gidişi değil, müslümanlığın ilk yıllarındaki Habeşistan göçü ile ilgilidir. Bu bakımdan sûrenin Hz.Muhammed'in peygamberliğinin beşinci yılında indiği tahmin edilir. Bu sûrede Kur'ân terminolojisi bakımından önemli olan "Mesânî" (ikişerli, tekrarlanmış) terimi bu sûrede geçer.

78- Ta'if, Hicaz bölgesinde, Mekke'nin 120 km. Batısında bir şehirdir. Şehrin 630 yılında müslümanlar tarafından fethinden sonra Ta'if halkı islamiyeti kabul etmiştir.

MUKATTA'AT

Bazı sûrelerin başında bulunan ve “Huruf-u Mukatta’at” veya “Mukatta’at-ı süver” denilen harflerin çoğu âyet kabul edilir; bazıları da bir âyetin başıdır. Bunlar müteşabihattandır yâni Kur’ân’ın açıklanmasına gerek duyulan mecâzî anlam taşıyan kısımlarındandır. Bu başlangıç harflerinin bulunduğu sûreler Bakara ve Âl-i İmran dışında, son Mekke devrinde nazil olmuşlardır. Huruf-u Mukatta’at, 14 harftir ki bunlar arap alfabesinin yarısını teşkil ederler. Bu harflerden bazıları tekrarlandıkları halde bazılarına sadece bir kere rastlanır. 29 sûrede bu 14 harf değişik formlarda yer alır. Bu harflerden bazıları sûrelere isim olmuşlardır; Kaf, Sad, Ya-Sin, Tâ-Hâ.

Bu harflere bir açıklama getirme konusu müslüman âlimleri olduğu kadar Avrupalı âlimleri de çok uğraştırmıştır. Bu harflerin anlamları belli değildir. Yapılan tefsirler de birbirlerinden son derece farklıdır. Bazı müslüman yazarlar bunları, bir vahyin yaklaşmakta olduğuna Peygamberin dikkatini çeken alelâde harfler sayarlar; bazıları da bunları harflerin sayı

kıymetine bakarak Ebced usulüne göre sayısal değerlerinin hesaplanması ile yorumlama yoluna giderek mistik ve batınî tefsir yolunu seçerler. Ancak bu mistik mânâ, Kur'ân'ın açık-seçik bir kitap olma karakterine uygun görülmemektedir.

“Kur'ân'ın tabiatı sadedir ama onu kaç kişi anlayabilir”, diyenler de vardır. Ancak mânevî anlayışının kapasitesine göre, Kur'ân herkesin hayatı için açık bir rehberdir. İnsanoğlunun anlama kapasitesi arttıkça, Kur'ân'ı anlayışı da artar. Kur'ân, bütün devirler için geçerlidir. İnsanlığa karşı kendini derece derece açarak içerdiği gerçekleri meydana çıkarır. Bu bakımdan bu harflerin anlaşılmasını, medeniyetin ilerleyişi içinde bir zamana bağlamak gerekir.

Bazıları da bu harfleri, hallini yalnız Allah'ın kendisinin bildiği bir sır gibi görürler. Bazı araştırmacıların bu konudaki açıklamalarına göre bu harfler Kur'ân'ın semavî ilk hâlini veya son şeklini almadan önceki mistik işaretlerdir. Fakat bu görüşlerin hiçbiri kesin değildir.

Hattâ bazıları Zeyd bin Sabit'in örnek nüshayı yazmak için Kur'ân sayfelerini toplarken, bunları ellerinde bulunduranların isimlerinin ilk harfleri olduğunu dahi ileri sürmüşlerdir. Zira Mekkelilerin yıllık kervanlarında sefere katılan tüccarların her birinin, mallarının üzerine böyle işaretler koyması ve bu âdetin sonraları, bir yazının veya benzer bir şeyin sahibini isbat konusu olduğunda da kullanıldığı göz önüne alınırsa, böyle düşünenlerin çıkış yolu anlaşılır. Ancak bu görüş yanlıştır; zira Kur'ân'da bizzat “yedi hâ-mim” den bahsedilmektedir. Bu harflerin böyle basit bir anlamı olmaması gerekir. Onlara göre S=Hafsa, H=Ebu Humeyra, Nun=Os-

man, Tâ=Talha, Sad= Sa'd bin ebi Vakkas, Ayn=Ömer, Hz. Ali, İbni Abbas veya Ayşe, Kaf=Kasım bin Rabia'yı temsil etmektedir.

Bu 14 harf şunlardır: elif, lâm, mim, sad, rı, kâf, he, ye, ayn, tı, sin, hâ, kaf, nûn

Kur'ân'da Mukatta'at harfleri ile başlayan sûrelerin listesi:

2 Bakara	Elif-lâm-mim
3 Âl-i İmran	Elif-lâm-mim
4 A'raf	Elif-lâm-mim-sâd
10 Yunus	Elif-lâm-râ
11 Hud	Elif-lâm-râ
12 Yusuf	Elif-lâm-râ
13 Rad	Elif-lâm-mim-râ
14 İbrahim	Elif-lâm-râ
15 Hicr	Elif-lâm-râ
19 Meryem	Kâf-he-yâ-ayn-sâd
20 Tâ-Hâ	Tâ-hâ
26 Şuara	Tâ-sin-mim
27 Neml	Tâ-sin
28 Kasas	Tâ-sin-mim
29 Ankebut	Elif-lâm-mim
30 Rum	Elif-lâm-mim
31 Lokman	Elif-lâm-mim
32 Secde	Elif-lâm-mim

36 Yâ-sin	Yâ-sin
38 Sâd	Sâd
40 Mü'min	Hâ-mim
41 Fussilet	Hâ-mim
42 Şura	Hâ-mim/ ayn-sin-kaf
43 Zuhruf	Hâ-mim
44 Duhân	Hâ-mim
45 Casiye	Hâ-mim
46 Ahkaf	Hâ-mim
50 Kaf	Kaf
68 Nûn	Nûn

Mukatta'at harfleri ikili, üçlü, dördlü ve beşli harf gruplarından meydana gelmişlerdir. Buna göre yapılan bir sıralama aşağıda gösterilmiştir:

Tek harfli olanlar:

37 Sâd sûresi	Sâd
50 Kaf Sûresi	Kaf
68 Nûn sûresi	Nûn

İki harfli olanlar; bunlardan sadece üçü bir kere, dördü yedi değişik sûrede tekrarlanır:

20 Tâ-Hâ sûresi	Tâ-Hâ
27 Neml sûresi	Tâ-sin
36 Yâsin sûresi	Yâ-sin
40 Mü'min sûresi	Hâ-mim
41 Fussilet sûresi	Hâ-mim
42 Şura sûresi	Hâ-mim

Kur'ân Okurken

43 Zuhruf sûresi	Hâ-mim
44 Duhan sûresi	Hâ-mim
45 Casiye sûresi	Hâ-mim
46 Ahkaf sûresi	Hâ-mim

Üç harfli olanlar: Bu üç harf üç değişik bileşimde 13 sûrede kullanılmıştır.

2 Bakara sûresi	Elif-lâm-mim
3 Âl-i İmran sûresi	Elif-lâm-mim
29 Ankebut sûresi	Elif-lâm-mim
30 Rum sûresi	Elif-lâm-mim
31 Lokman sûresi	Elif-lâm-mim
32 Secde sûresi	Elif-lâm-mim
10 Yunus sûresi	Elif-lâm-râ
11 Hud sûresi	Elif-lâm-râ
12 Yusuf sûresi	Elif-lâm-râ
14 İbrahim sûresi	Elif-lâm-râ
15 Hicr sûresi	Elif-lâm-râ
26 Şuara sûresi	Tâ-sin-mim
28 Kasas sûresi	Tâ-sin-mim

Dört harfli olanlar:

7 A'raf sûresi	Elif-lâm-mim-sad
13 Ra'd sûresi	Elif-lâm-mim-râ

Beş harf olanlar:

19 Meryem sûresi	Kaf-hâ-sin-ayın-sad
42 Şura sûresi	Hâ-mim ve Ayn-sin-kaf

VAHIY

Türkçede “Vahiy” olarak kullandığımız vahy kelimesi, sözlüklerde “Allah tarafından bir peygambere ilhâm olunması” veya “bir fikrin veya emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi” şeklinde açıklanır. Arapça’da süratle işaret etmek, bir işte sürat göstermek, yazı yazmak, elçi göndermek, gizlice bir şey söylemek gibi değişik anlamları vardır. Aynı kökten yani Samî kökten gelen diğer dillerde ise bu kelime ile eş anlamlı olarak Yahudi-Aramî dilinde “acele etmek”, Habeşçe’de vahaya yâni “etrafını dolaşmak, gitmek, teşhis etmek”⁷⁹ gibi kelimelere rastlanıyor.

Yukarıda da belirtildiği gibi İslâm öncesinde Arap dünyasında, “vahiy”, yazı yazmak ve harf anlamına çok kullanılan bir kelimeydi. Arapça vahiy veya ilham, dilbilimciler tarafından harfler anlamında da açıklanır. O zaman “harfler” kelimesinin eş anlamlısı olan kalem kelimesi, olaganüstü bir önem ve çok derin mânâlar taşırdı. (68 Kalem sûresi)

79- İslam Ansiklopedisi, MEB,İst.1986, vahiy md.

Vahiy, hikmetin zirvesidir. Aşılmaz, erişilmez bir hikmettir, hikmet-i baliğ'dir. (Kamer 54/5): *"Doruk noktaya çıkmış, isabeti tartışılmaz bir hikmettir o. ..."* En büyük hikmet, ilâhî vahiy olduğu içindir ki en büyük delil (el-huccetul bâliğ) de Allah'ındır. (En'am 6/149): *"En mükemmel kanıt Allah'ındır. O dileyseydi hepinizi toptan doğru yola getirirdi."* Kur'ân bu noktada Allah'ın hikmeti ile Allah'ın delilini niteleyenken aynı kelimeyi kullanır. Vahiy, nasıl bir hikmetler kümesi sergilerse, vahye çağırma, vahyin mesajlarına davet de hikmet üzere olacaktır (Nahl 16/125): *"Rabb'inin yoluna hikmet ile, güzel öğüt ile davet et ve onlarla, en güzel olan neyse o yolla mücadele et. Şüphe yok ki Rabb'in, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. Ve O, gerçeğe kılavuzlananları da en iyi bilendir."*⁸⁰

Allah ile yarattığı varlıklar arasındaki haberleşme sürekli-
lidir. Bu haberleşme bütün varlıklara, yaratılış tarzını bildir-
me ve insanla olduğunda ise öncelikle konuşma şeklinde
olur. Bu bakımdan vahiy, ilâhî bir bildirme yolu olarak sürat-
le belirginleşen bir kavramı yâni bir bilginin, bir işaretin,
kendisine söz söylenen kimseye en hızlı ve en kestirme yol-
dan ulaştırılması anlamını taşır. Süratin esas oluşu, vahiyde
semboller kullanmayı ve imajı gerekli kılmıştır. Buna göre
vahiy, bir haberleşmedir. Bu haberleşmenin sözlü olması zo-
runluluğu olmamakla beraber daima bir gizlilik ve özellik
durumu vardır. Bu haber ulaştırma işi çeşitli vasıtalarla ola-
bilir.

80- Y.N.Ö "Kur'ân'ın Temel Kavramı" s.191, s.323; aynı yazar "Kur'ân'daki İslam" s.30

“Vahiy” kelimesini incelerken, kelimenin genel ve özel anlamlarını ayrı ayrı ele almakta yarar var. Buna göre genel anlamda vahiy, Allah'ın varlıklara hareket tarzlarını bildirmesidir. Kur'ân'da ilk nâzil olan sûrelerden Zilzal sûresinde dünya, vahyin muhatabıdır. (Zilzal 99/4-5): “İşte o gün yer-küre tüm haberlerini söyler/anlatır. Çünkü Rabb'in ona vahyetmiştir.” (Fussilet 41/12): “Böylece onları, iki günde yedi gök hâlinde takdir edip her göğe kendi iş ve oluşunu vahyetti..” (Nahl 16/68): “Rabb'in balarısına şöyle vahyetti: Dağlardan evler edin, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan da...”

Vahyin özel durumunda ise Allah, peygamberleri ve üstün tuttuğu kimselerle konuşmak isterse sözlü veya sözsüz bir takım işaretler yâni âyetler gönderir. Genel olarak sözlü âyetler vahiy kelimesi ile belirlenmiştir. İslâma göre vahiy, Allah iradesinin söz şeklindeki ifadesidir; Allah'ın kendi iradesini dil aracılığıyla bildirmesidir yâni bir Allah kelâmıdır. Bu anlamda vahiy sözüne Kur'ân'da sık sık rastlanır. Kur'ân vahye çok önem vermiştir.

(Tevbe sûresi 9/6): “Eğer müşriklerden biri senden güvence dilerse/senin yanına gelmek, sana komşu olmak isterse, ona güvence verip yakınlaşma isteğini kabul et ki, Allah'ın kelâmını dinleyebilsin. Sonra da onu, güvenli gördüğü yere kadar götür. ...”

(Bakara 2/75): “Şimdi siz bunların size inanmalarını mı umuyorsunuz? Bunların içlerinden bir grup vardır ki, Allah'ın kelâmını dinliyorlar, sonra onu kavramalarının ardından, bilip durdukları halde tahrif ediyorlar.”

Vahiy, Allah'ın ilk peygamberden sonuncuya kadar bütün nebîlerine ulaştırdığı emirlerdir. (Şura 42/51): *"Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur; yahut da bir resul gönderir de kendi izniyle dilediğini vahye-der. Yüceler yücesi O'dur; hüküm ve hikmet sahibi O'dur."*

Vahyi çok özel ve kuraldışı bir iletişim çeşidi kabul edebiliriz. Vahiy esrarengiz bir şeydir; tahlil edilemez, yalnızca inanılır. Vahiy, Allah'ın konuşmasına eşittir. Vahyi böyle olaganüstü özel bir konuşma durumuna getiren şey, o konuşmada konuşanın Allah ve dinleyeninin de insan olmasıdır. Ancak bu tabîî bir konuşma hareketi değildir. Aslında Allah ile insan arasında sözlü konuşma mümkün olamaz. Kur'ân'ın vahyindeki mucize ise Allah'ın insana ait olmayan esrarengiz bir dille değil, ancak insanın açıkca anlayabileceği bir dille konuşmasıdır. Kur'ân'da Allah daima "Biz" şeklini kullanıyor ve peygamberine söyleyeceği sözün başına "kul" (söyle, de) ifadesini koyuyor.

Allah kelâmı olması bakımından esrarengiz ise de, bu kelâm, konuşma olması bakımından insan konuşmasının bütün özelliklerini taşır. Kur'ân, vahiyi anlatmak için normal insan konuşmasına ait "kelime/söz" sözcüğünü kullanır. (Şura, 42/24): *"...Allah dilerse senin kalbini mühürler; bâtılı mahveder ve hakkı kendi sözleriyle gerçekleştirir. Kuşkusuz O, göğüslerin özündekini çok iyi bilir."*

Vahiy yerine "kavl" kelimesi de kullanılır. "Birine bir şey söyledi" anlamına bu kökten türemiş olan "kâle" kelimesi Arapçada çok eskilerden beri kullanılan bir kelimedir. (Müz-zemmil 73/5): *"Doğrusu Biz senin üzerine ağır bir söz bira-*

kacağız." Burada vahiy, kavl kelimesiyle ifade ediliyor ancak ağır bir söz olarak nitelendiriliyor.

Peygamberlerin aldıkları vahiyler bir kitap oluşturur. Peygamberlere kitaplar halinde gelen vahiyler Allah'ın katında olan bir ana kitabın veya "kitapların anası"nın parçalarıdır. (Burûc 85/21-22): *"İş onların iddiasının aksinedir. O, çok yüce bir Kur'ân'dır. Korunmuş bir levhada/ Levh-i mahfuzdadır⁸¹."* (Zuhruf 43/4): *"Ve o, bizim katımızdaki ana Kitap'da çok yüce, çok hikmetlidir."* Allah'ın ilk peygamberden sonuncuya kadar bütün nebîlerine ulaştırdığı emirler vahiy olarak nüzûl etmiştir. Kur'ân'da bir çok âyette vahyin nüzûlu, "avha" (vahiy olundu) şeklinde geçer. (Enbiya 21/7): *"Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz emirler gönderdik..."* (Nisa 4/163): *"Biz, Nûh'a, ondan sonraki peygamberlere, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup evladına (Yusuf), İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Hârun'a, Süleyman'a vahiy eylediğimiz gibi sana da vahiy eyledik."* (Nahl 16/43-44): *"Ey Muhammed! Doğrusu senden önce kendilerine kitaplar ve belgelerle vahyettiğimiz bir takım rical gönderdik. Bilmiyorsanız kitap ehline sorun."*

Allah, Hz.Nûh'a gemi yapmayı vahiy ile öğretmişti. (Hûd 11/37): *"Gözümüzün önünde vahyimiz ile gemi yap. Zalim olanlar hakkında Bana müracaat etme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır."*; (Mümin 23/27): *"Bunun üzerine Biz ona vahyettik ki gözümüzün önünde vahiy ve talimimiz ile bir gemi yap..."*; (A'raf 7/62): *"Size Rabb'immin ahkâmına ait ha-*

81- Levh-i Mahfuz: Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu mânevî levha

berler eriştiriyorum. Size hayırhahlık ediyorum. Ben, Allah'dan gelen vahiy ile bilmediğimiz şeyleri bilirim." Yusuf peygamber ile ilgili olarak da şu âyeti örnek gösterebiliriz. (Yusuf 12/15): "...Onların bu işini ileride onlara haber vereceksin. Onlar ise seni tanımayacaklardır, diye vahiy ettik." Hz.Mûsâ'nın aldığı vahiylerden biri de şöyle idi: (Tâ-Hâ 20/13): "Ben seni peygamberlik için ihtiyar ettim. Artık sana vahiy olunanı dinle."

Hız.Mûsâ'nın annesine vâki olan vahyi, peygamberlik vahyinden ayırmak için bazı âlimler bunu "rüyada bildirme" şeklinde açıklarlar.⁸² (Kasas 28/7): "Mûsâ'nın annesine şunu vahyettik: Emzir onu. Onun aleyhinde bir korku hissedince de nehre bırakıver onu. Korkma, üzülmeye. Kuşkun olmasın ki, Biz onu sana geri göndereceğiz ve onu resullerden biri yapacağız."

Vahyin taşıdığı gizli konuşma anlamı hakkında Meryem sûresinin 19/3-10 âyetlerinde ilginç bir örnek vardır. Kur'ân, normal şartlardaki konuşma için "kaâle" (dedi) yahut "eme-râ" (buyurdu) kelimelerini kullanır. Zekeriya peygamber olayında ise, yukarıdaki sûrenin 11.âyetinde geçen "fe'evha" (vahiy etti) fiilinde vahyeden Zekeriya peygamber, vahiy alan ise halkıdır. Zekeriya peygamber Allah'dan aldığı emirle geçici olarak dilsizdir. İşte bu âyette kullanılan vahiy kelimesi normal olmayan bu durumu belirtmek için kullanılmıştır. Meâllerde buradaki vahiy "avma'a" (imâ etti, işaret etti) olarak açıklanmaktadır. (Meryem 19/10-11): "Dedi: Rabb'im, bana bir işaret ver. Cevap verdi; İşaretin, sapasağ-

82- İslam ansiklopedisi, MEB, İst.1986, vahiy maddesi

lam olduğun halde üç gece insanlarla konuşmamandır. Bunun üzerine Zekeriyâ, yakarış yerinden ayrılıp halkının karşısına geçti ve onlara "Sabah akşam tespih edin" diye işaret verdi."

Kur'ân'da gördüğümüz bir başka şekli ile vahiy, sözlü bir konuşmada olduğu gibi iki şahıs arasında meydana gelir. Normal olarak Kur'ân'da vahiy konuşmasında, iki şahıstan, yalnız konuşmayı dinleyen insandır. Konuşan da Allah'ın kendisidir. (A'raf 7/117): "*Biz de Mûsâ'ya şöyle vahyettik: Hadi at âsânı!...*" Burada "Biz" diyen Allah'dır. Vahiy bir mânâda Allah'ın kendi isteğini aralarına bir aracı koymadan doğrudan insana bildirmesi demektir. Allah insan kafasını o biçimde çalıştırır ki insan, Allah'ın iradesini derhal anlar.

Kur'ân'da sözü edilen peygamberlerden sadece Hz. Mûsâ, bu yukarıda belirtilen şerefe ermiştir. Çok üstün bir durum olarak Allah, doğrudan doğruya Hz. Mûsâ'ya konuşmuştur. Hz. Mûsâ, Allah ile böyle aracısız konuştuğu için kendisine "Kelimullah" lakabı verilmiştir. (A'raf 7/143): "*Mûsâ Bizimle söyleştiği yere gelip Rabb'i de kendisiyle konuşunca şöyle yakardı. "Rabb'im! Göster bana kendini, göreyim seni."* dedi: "*Asla göremezsın Beni. Ama şu dağa bak. Eğer o, yerinde durabilirse, sen de Beni göreceksin. Rabb'i dağa tecelli edince onu parça parça etti. Ve Mûsâ baygın vaziyette yere yığıldı. Kendine gelince şöyle yakardı: "Tesbih ederim o yüce varlığını, tövbe edip sana yöneldim. İmam edenlerin ilkiyim ben."*; (Nisa 4/164): "*...Allah Mûsâ ile söz söylemiştir."*; (Meryem 19/52): "*Ona Tûr'un sağına gelen taraftan nida ettik, onu gizli konuşmak için yaklaştırdık."*

Yukarıdaki ilk iki âyette (A'raf 7/143 ve Nisa 4/164) Allah, Hz.Mûsâ ile konuştu derken “kelleme”, son âyette ise (Meryem 19/52) “nâdâ” ve “neciy” fiillerinin kullanılmış olmasına dikkat çekilmesi gerekir. “ve nâdeynâhü min cânibit-tûril'eymeni ve karrebnâhü neciyyâ”. Nâdâ (nida etti), kelleme (konuştu) kelimesi ile aşağı yukarı aynı anlama gelir. Yalnız iki kelime arasındaki fark, konuşan ile dinleyenin arasındaki mesafedir. Nâdâ “birine uzaktan konuşmak” demektir. Neciy kelimesine gelince, bu konuşmada konuşan ile dinleyenin arasında özel bir ilişki ve samimiyet vardır. Mesafe olarak da birbirlerine yakındırlar. Zekeriya peygambere (19/3-11) veya Hz.Nûh'a (11/45) gelen vahiylerde de nâdâ fiili kullanılmıştır.

Vahiy çok özel olarak da Hz.Muhammed'e gelmiş bulunan Tanrı emirleri için kullanılır. (Nahl 16/123): “Daha sonra, sana şunu vahyettik: Bir hanif olarak İbrahim'in dinine uy. O, müşriklerden değildi.”. Hz.Muhammed'e vahiy geldiği sıralarda daima Allah ile kendisi arasında Tanrı sözlerini onun kalbine getiren bir aracı vardı. Olaganüstü bir hadise olan vahiy, bu şekilde üç münasebetli bir kavramdır. Şûra sûresi 51. âyette işaret edilen “elçi göndermek” şeklindeki bu tarz vahiyde Hz.Muhammed yalnız konuşulan sözleri işitmekle kalmaz, aynı zamanda konuşanı da bizzat görür. Kur'ân'da iki yerde Allah'ın sözlerini taşıyan meleğin kendisine görüldüğüne işaret edilir. (Şûra 42/51): “Allah, bir insana ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur; yahut da bir resul gönderir de kendi izniyle dilediğini vahyeder. Yüceler yücesi O'dur; hüküm ve hikmet sahibi O'dur.” (Necm 53/4-10): “İndirilmiş bir vahiyden başkası değildir o.

Kuvvetleri çok müthiş olan belletip öğretti onu ona. Akıl, güzellik ve güç sahibidir. Doğrulup dikildi. En yüksek ufuktadır o. Sonra iyice yaklaştı ve sarktı, iki yayın beraberliği gibi, belki ondan da yakındı. Böylece vahyetti kuluna vahyettiğini.” (Tekvir 81/19-21): “Ki o, çok değerli bir elçinin sözüdür. Çok güçlüdür o elçi. Arş sahibinin katında saygındır. İtaat edilir orada kendisine. Emindir.”

Yukarıdaki bu âyetlerde bahsedilen melek, Cebrâîl'dir. Cebrâîl, “Cibril” veya “Cebril” olarak da tanımlanır. Mukaddes Peygamberimize Allah'ın sesi Cebrâîl aracılığı ile duyurulur. (Mümin 40/15): “...Buluşma günü hakkında uyarmak için emrinden olan Rûh'u kullarından dilediğine indirir.”

Hız. Muhammed sadece ilâhî vahyi alan bir insan değildir; o, aynı zamanda vahyi alıp insanlara aktaran kimsedir. Bu anlamda nasıl Cebrail Allah'ın Hız. Muhammed'e yolladığı elçisi ise Hız. Muhammed de Allah ile dünya halkı arasında aracı vazifesi gören bir Allah elçisidir. (Maide 5/92): “...Bizim resulümüze düşen sadece apaçık bir tebliğdir.” (Bakara 2/97): “De ki: Kim Cebrâîl'e -ki o, Allah'ın izniyle Kur'ân'ı kendinden öncekini doğrulayıcı, insanlara yol gösterici ve müjde olarak senin kalbine indirmiştir-...”

Peygamberimiz, vahiyleri aldığı zaman bunların onu kendinden geçiren vecdler olduğunu biliyoruz. Elbiseye bürünmek, bu durumu bize anlatan bir ifadedir. (Müzemmil 73/1): “Ey elbisesine bürünmüş peygamber!”, (Müderriş 74/1): “Ey örtüsüne bürünmüş peygamber!”

Vahyin Hz.Muhammed'e gelişinin başlangıçta rüya biçiminde olduğu ifade edilir. Bir anda gelen bilgi, aynen ve net biçimde Hz.Muhammed'in hem duygu aynalarına, hem de hafızasına işleniyordu. Bu işlem öylesine derindir ki Peygamberimiz kendisine gönderileni bir daha unutmuyordu. (A'la 87/6): "*Seni okutacağız da artık unutmayacaksın.*" Bu yüzdendir ki vahyin en emin kayıt yeri, Hz.Muhammed'in hafızasıdır. Hz.Muhammed'in hafızası Allah'ın denetimindeki bir tür levh-i mahfuz'dur. (Tâ-Hâ 20/114): "*...Sana vahyi tamamlamadan önce, Kur'ân hakkında aceleci olma. Şöyle de, Rabb'im, ilmimi artır!*" Bu âyet ile vahiy tamam olmadan, Peygamberimizin bu âyet hakkında konuşmaması veya unutmaktan korkmaması telkin edilmiştir.

Buharî ve Ahmed Hanbal gibi kimselerin eserlerinde vahiy gelişinin Peygamberimize zahmet verdiği ve çevresindekilerin bunu hemen fark ettiği belirtilmektedir.⁸³ Soğuk günlerde bile Peygamberimizin alnında terler birikir, benzi kızarır, uyuyan bir kimse gibi soluk alır, baygınlığa benzeyen bir hâl ile kendinden geçer, bakışları semâya doğru dönermiş. Zeyd bin Sabit, "Yanında bulunduğum bir sırada Hz. Muhammed'i sakina⁸⁴ kapladı. Bu durumu geçince bana "Yaz" buyurdular ve ben de A'raf sûresi 97.âyeti kaydettim." diye bildirmiştir. Ahmed bin Hanbal ise Abdullah bin Amr'dan şu olayı rivâyet etmektedir. "Resullullah devesine binmiş gidiyorken vahiy geldi. Hayvan buna fazla dayanamadı; o dere-

83- İslam Ansiklopedisi, MEB, İst.1986 Vahiy md.

84- Sekine (al-sakina): sükûnet, huzur, kalp huzuru ve vekâr. İbranicede aynı anlamdaki bu kelime sonraları Allah'ın huzuru, hazır olması anlamını aldı ki Bakara sûresinde (2/248) bu kelime İbranicedeki bu anlamı ile kullanılmıştır.

ce ki Peygamberimiz devesinden inmek zorunda kaldı." Bu olayda bahsedilen vahiy ile Maide sûresinin nüzul ettiği de kaydedilmektedir.

Vahiylerin gelişini Peygamberimizin nasıl fark ettiğine dair bilgiler Buharî, Tırmızî, Ahmet bin Hanbal gibi islâm âlimlerinin eserlerinde yer almaktadır. Bunlara dayanarak şu bilgiler edinilmiştir. Peygamberimizden nakledilene göre "Bazen bir çingırağına benzeyen bir sesle gelirdi ki bu en zahmetlisi idi. Vahyin inmesi bitince ben söylenenleri hemen hatırlarım. Bazen insan sûretinde bir melek gelir ve benimle konuşur. Ben de onun söylediklerini hatırımda tutarım. Bazen vahyi bana tevdi eden, genç bir adam sûretinde gelir."

Tırmızî ve Ahmet bin Hanbal'dan rivayetle; "Hz.Muhammed yüzünün yakınında arı vızıltılarına benzeyen bir ses işitti. İşte bunun üzerine 23.sûrenin (Müminûn) ilk on âyeti nüzul oldu." Buharî'de ise şu olay anlatılmaktadır. "Resulullah vahyin şiddetinden onu ezber etmek için dudaklarını kımıldatmıştı. 75.sûrenin (Kıyamet) 16.âyeti nazil olduktan sonra Cebrâil ayrılıp gidinceye kadar onu dinlemiş ve sonunda işittiğini tilâvet etmişti." Ahmet bin Hanbal'ın rivayetle, Abdullah bin Ömer'in şahid olduğu bir olay ise şudur: Peygambere "Vahiy geliyor mu?" diye sordum. "Evet, mâdenî bir eşyaya vurulduğunda çıkan sese benzer sesler işitiyorum. Sonra durup dinliyorum ve her defasında (duyduğu ağrıdan dolayı) öleceğimi sanıyorum."

Kur'ân âyetleri çoğu zaman olaylara göre vahyolunmuştur. Hz.Muhammed kendisine vahyolanları aynen bildirmiştir. Onun için âyetler insan sözüne benzemez.

Prof. Yaşar N.Öztürk vahiy konusunda ilginç bir noktaya daha dikkat çekiyor. “Vahiy özü bakımından ilim ve akılüstüdür. Ancak Kur'ân bize gösteriyor ki, vahiy peygambere indirilip insanlığa tebliğ edildiği anda bilim hâline dönüşür. Bu bilim kaynağı ise vahyin verilerini bünyesinde toplayan Kur'ân'dır. Bu demektir ki bizim için din konusunun hem bilgiyle irtibatı kaçınılmazdır hem de kesin bilgiler kaynağı olarak Kur'ân'ın alınması zorunludur.”⁸⁵

Hız.Muhammed ilk vahiyi 40 yaşındayken aldı. Ramazan ayının 17 sine rastlayan bir pazartesi günüydü. Ayın 17 si olduğu kesin değildir, 24 veya 27 Ramazan diyenler de vardır. (Bakara 2/185): “*Ramazan ayı ki; insanlara kılavuz olan, iyi-kötü ayırımıyla hidayetten kanıtlar getiren Kur'ân onda indirilmiştir...*” (Duhan 44/3): “*Biz onu kutlu/bereketli bir gecede indirdik. Hiç kuşkusuz, Biz uyarıcılarız.*”

“Yakın akrabaları islâma davet et” vahyinden sonra Hız.Muhammed, Allah kelâmını tebliğ etmeye başladı. Üç sene gizli davetten sonra islâmiyet yayılmaya başladı. Vahyin ilk zamanlarında Yahudiler rûh hakkında soru sormuşlardı. Bu arada Hız.Muhammed vahiy alamaz olmuştu. Bu gecikmenin 15 gün olduğunu söyleyenler hattâ 3 ilâ 40 gün olduğunu rivayet edenler vardır. Mekke putperestleri bunu, Rabb'in, Hız.Muhammed'i terk ettiği şeklinde yorumladılar. Peygamberimiz bu sözlerden derin üzüntü duydu. Nihayet vahiy gelmeye başladı. (Duhâ 93/3): “*Rabb'in seni bırakmadı.*”

Konuşan Allah değil de şeytan olursa buna vahiy değil

85- Y.N.Öztürk, “Kur'ân'daki İslâm” s.338-339

vesvese denilir. Vahyin kaynağı Allah, vesveseninki şeytandır. Vesvese, büyük vahiy alanında küçük bir bölümdür. Burada, bazen insan nefsinin de bizzat şeytan rolü oynadığına işaret edelim. (Kaf 50/126): “Biz insanı yarattık, onların hatırına gelen vesveseyi de biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.”

Allah'ın meleklerle konuşmasına da vahiy denir. (Enfal 8/12): “Rabb'in meleklerle şöyle vahyediordu: Ben sizinle beraberim. İmanı olanları sağlamlaştırın. İnkâr edenlerin kalpleri içine korku salacağım; ...”

İlham, Allah'ın bir feyzi olup vahiyden farklıdır. Vahiyle gönderilen Allah emri bütün insanlığa ait iken, ilham yalnızca bunu alan kimseye mahsusdur. Kısaca vahiy peygamberlere, ilham insanlara gelir. İlham, Kur'ân'da sadece Şems sûresinde geçer. (91/8): “Sakınma yollarını akılla ilham eden hakkı için,...” Dinî terminolojide ilham tabiri en çok evlilik ile ilgili kullanılır.

Vahiy kâtiplerinin isimleri de şöyle rivayet edilmiştir: Ebubekir Sıddık, Ömer bin Hattab, Osman bin Affan, Hz. Ali, Zübeyr, Âmir bini Fuheyre, Amr bin As, Abdullah ibni Erkam, Sabit bin Kays, Hanzale bini Rebi', Mugire bin Şu'be, Abdullah ibni Revaha, Halid bin Velid, Halid bin Said, Alâ bin Hadremi, Huzeyfe bin Yeman, Zeyd bin Sabit.

BESMELE

Müslümanların hem inanç, hem ibadet, hem de günlük hayatlarında büyük bir yer tutan Besmele, Türkçeye “Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı adıyla” şeklinde çevrilen “Bismillahirrahmanirrahim” tertibinin ismidir. Allah’ın adını zikretmek genellikle Besmele ile ifade edilir. Uluhiyet⁸⁶ (Tanrılık sıfatı) ile Ubudiyet (Kulluk) arasında sevgiye dayalı olan gönül münasebetini ifade eden Besmele islâmın bir sembolü, her iyiliğin anahtarı ve Allah’ın kullarına bir ihsanıdır.

Besmele yerine “isim koyma, adlandırma, isim verme” anlamlarına gelen Tesmiye kelimesi de kullanılır. “Bismillahirrahmanirrahim” Besmele şeklinde kısaltılmıştır. Arapçada iki veya daha çok kelimedenden bir kelime meydana getirmeye menhut isim denilir ki “Besmele” de böyle bir menhut isimdir. Buna benzer başka bir örnek de “Hemdele”dir. Bu da “Elhamdülillah” tebirini ifade eder.

86- Bk: “İman Nuru ve Gerçek Ahlâk” M.Kâzım Öztürk, İzmir, 1984

Besmele 114 sûrenin 113 ünün giriş cümlesi olarak Kur'ân'da yer alır. Sadece Tevbe sûresi Besmele ile başlamaz. Buna karşı Neml sûresinin 30. âyetinde Hz.Süleyman'ın Saba melikesi Belkîs'a yolladığı mektubun giriş cümlesi olarak kullanıldığından burada bir âyet olarak geçer. Böylece sûre sayısı kadar Besmele Kur'ân'da yer alır. (Neml 27/29-30): *"Saba melikesi: Ey ileri gelenler! Bana, (Merhamet eden, merhametli olan Allah'ın adıyla) başlayan ve sakin bana karşı baş kaldırmayın ve teslim olarak gelin" diyen Süleyman'dan gönderilen önemli bir mektup bırakıldı..."*

Neml sûresinin 30 âyetinde geçen Besmele'nin Kur'ân'dan bir âyet olduğu kesindir. Bu hususta bütün müslümanlar fikir birliğindedirler. Ancak Tevbe sûresi hariç tutulursa Kur'ân'daki sûre başlarında bulunan 113 Besmele'nin her birinin başlı başına birer âyet olup olmadığı meselesi, âlimler arasında anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Bu farklı görüşleri dört grupta toplamak mümkündür:

a) Besmelelerden hiç biri âyet değildir.

b) Ebu Bekir al-Razı al Cassas, "Ahkâm al-Kur'ân" adlı eserinde Kur'ân'daki bütün besmelelerin her birinin bağımsız birer âyet olduğunu ve sûrelerin arasını ayırmak için indiğini ileri sürer.

c) İmam Şaf'ii ve şafî ulemasına göre Besmele, başında bulunduğu sûreden bir âyettir.

d) Ahmet bin Hanbal sadece Fatiha sûresinin başındaki Besmele'nin bir âyet olup sûreye ait olduğunu, diğerlerinin ise ayrı bir âyet olmadığını ileri sürer. Kûfeliler, Iraklılar ve

Mekkeliler bu fikirdedirler. Bu görüşlerden dolayı Kur'ân'daki âyet sayıları da farklılıklar göstermektedir.

Besmele, kainatı yaratan ve ona hükmeden en yüce varlığın Kur'ân-ı Kerim'de en çok kullanılan ismi olan "Rahman" ve hemen onun ardından gelen "Rahim" isimlerinin kullanıldığı kutsal bir terimdir. Rahman ve Rahim isimleri, ilâhî rahmet ve koruyuculuğun bütün âlemi kucakladığını ifade etmektedir.

"Sonsuz rahmet sahibi, merhametli" anlamına gelen "Rahman" kelimesi, Allah'a has bir isimdir. Bu kelime sadece "Dünyada her canlıya, mü'min, kâfir ayırtetmeksizin herkese merhamet eden Allah" için kullanılır.

"Merhametli, esirgeyen, rahmet sahibi" anlamındaki "Rahim" kelimesi Allah'tan başkasına da sıfat olabilir. Burada kendisinden daha geniş anlamlı olan rahman kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Rahman'ın ifade ettiği "Rahmet" bütün âlemleri kaplar, "Rahim" in ifade ettiği rahmet ise mü'minlere aittir.

İslâmiyetten evvel Yemenliler hariç, arapların rahman kelimesini bilmedikleri muhakkaktır. Kelimenin Yemen'de bir ilah ismi olduğu ve İbranî dilinden geldiği ünlü din bilgini Suyutî tarafından ileri sürülmüştür.

628 yılında Hz.Muhammed ile Mekkeliler arasında yapılan ve müslümanların dinî ve siyasal bir topluluk olarak tanınmasını sağlayan Hudeybiye anlaşmasının yazılmasına Hz.Ali memur edildi. Antlaşmanın başına yüce Peygamberimiz emri ile Besmele yazıldıktan sonra Hz.Ali, "Allah'ın

peygamberi Muhammed" şeklinde bir giriş yapmış ama müşrikler bu iki cümleye itiraz etmişler. Süheyl bin 'Amr, rahmanın ne olduğunu bilmediklerini söyleyerek evvelce olduğu gibi "Bismi keallahümma" ile yazıya başlanılmasında ısrar edince, anlaşmadan bu iki cümle çıkarılmış ve bunların yerine "Allah'ın adıyla ve onun kulu olan Muhammed" şeklinde bir cümle yazılmış.

Peygamberimiz Neml sûresinin (27) 30 âyetindeki "inne-hü min süleymâne ve innehü bismillahirrahmanirrahim" (Süleyman'dan bir mektup. Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla başlıyor) ibaresindeki Besmeleyi, Allah'ın isminin her işimizde kullanılması için kalıplaşmış bir tabir olarak kabul etmiştir. Anlaşma ve sözleşmelerin başında Besmele'nin kullanılmasını istemesi bunu gösteriyor. Hz.Ali resul kelimesinin metinden çıkarılmasına üzölmüştü. Bunu tasvip etmeyen bir hal almıştı. Ancak Hz.Muhammed müslümanların selâmet ve huzuru için fedakarlığa razı olmasını istemiş ve antlaşmayı yukarıda belirttiğimiz şekilde imzalamıştı.⁸⁷

Neml sûresinin inişinden evvel, islâmiyetin başlangıcında Hz.Muhammed'in emri ile, yazıya başlanırken "Bismike Allahümma" (Senin adın ile, Allah'ım) yazılırdı. Hûd sûresinin inmesinden sonra (11/41): "...bismillahi macrâhâ ve mürsâhâ..." (...Onun akıp gitmesi de demir atması da Allah'ın adıyladır...) âyetindeki "Bismillah" alınarak yazıya bununla başlanmış, daha sonra İsrâ sûresindeki (17/110): "Kulid'ullâhe evid'urrahmân..." (..ister Rahman diye yakarın...) âyetin-

87- Hz.Ali Divanı, Mustakimzade Süleyman Saadeddin, Ana yayınevi, İst.1981 s.XVIII

den de “Rahman” kelimesi alınarak Besmele üç kelimeye çıkartılmış ve nihayet Neml sûresindeki (27/30) âyetinin nüzu-lü ile asıl tertip meydana gelmiştir.

“Allah’ın adı anılmadan başlanılan her iş kötü olur” hadisine uyularak, Kur’ân’dan başka da her yerde Besmele’nin yazılması veya söylenilmesi kabul edilmiştir.

Besmele’siz hazırlanan şeyleri yememek hususunda âyet vardır. (*En’am* 6/121): “*Üzerine Allah’ın adının anılmadığı kesilmiş hayvanlardan yemeyin, bunu yapmak Allah’ın yolundan çıkmaktır...*” Bu husus Musevilikte de vardır. Museviler bir haham gözetiminde dua edilmeden kesilen etleri yemedikleri gibi, yine aynı şekilde Allah’ın ismi anılmadan hazırlanan hiç bir yiyeceği de yemezler.

Kurân okuma üzerinde söz sahibi olanların hepsi Besmele’nin, Tevbe sûresi hariç, gerek Fatiha’da, gerek diğer bütün sûrelerin başında okunmasında aynı fikirdedirler. Bunların hiç birinden, Besmele’siz Kur’ân okunmaya başlanın mümkün olacağına dair bir şey rivayet edilmemiştir. Yalnız tilâvet esnasında sûrelerin Besmele ile vaslı (bir sûreyi bitirip diğerine geçmek) hususunda fikir ayrılığına düşülmüştür. Nâkıl-ler yâni işittiğini anlatanlar ile din âlimleri arasında Osman bin Affan’ın yazdırttığı ve sehabenin tasdik ettiği ana mushaf hakkında hiç bir şüphe yoktur. Mushafların hepsinde, Tevbe sûresi hariç, bütün sûrelerin başına Besmele’nin yazıldığı bilinmektedir. Allah’ın kitabını korumak arzusu ve kendilerinden sonra gelenlerin şüpheye düşerek Kur’ân’dan olmayanı Kur’ân zannetmeleri korkusu ile, Kur’ân’dan olmayan her şeyi mushafdan çıkarıldığı bilinir. Bu dönemde sûrelerin ad-

ları ile âyetlerin sayısının tesbit edilmiş, Amin'lerin bile yazılmasına izin verilmemiş ve herhangi bir kimsenin Kur'ân'dan olmayan bir şeyi yazmasına kesin olarak mani olunmuştur. Böylece Besmele'nin Kur'ân'dan olmadığını ileri sürmek sehabenin Kur'ân'a 113 besmele ilave ettiklerini kabul etmek demektir ki, buna imkan yoktur.

İmam Şafi'i'ye göre Tevbe sûresi hariç, Kur'ân sûrelerinin başlarındaki Besmele'ler sûrenin bir âyeti sayılmaları bakımından kârilerin yâni Kur'ân okuyanların okumaya Besmele ile başlamaları ve bir sûreyi bitirdikten sonra, yeni sûreye geçerken yine Besmele okumaları, hattâ başka birinin okumaya başladığı sûreye devam edenlerin dahi, okumaya hangi âyetten başlarsa başlasın önce Besmele çekmeleri şarttır.

FÂTİHA

Fâtiha, Kur'ân'ın birinci sûresidir⁸⁸. Fâtiha kelimesinin sözlük anlamı “başlangıç, methal, giriş”dir. Arabça “fâtiḥ” sıfatından türeyen bu kelime “açılacak ve derece, derece, basamak basamak ilerleme meydana gelecek şeylerin başlangıcı” anlamına kullanıldığından, ilk sûreye isim olmuştur.

Bu sûre İslâm dinini özlü bir biçimde özetler. Fâtiha, inanan insana kesin bir kural ve şaşmaz bir formüldür. Hidayetle yâni Hakk yolunu, doğru yolu bulma ile ibadetin önemini ve sonsuz ihsanın elde ediliş yöntemini bildirmektedir. Böylece sûreyi okuyan mümin Allah'a kul olduğunu ifade edip tekrarladıktan sonra kendisiyle yaratıcısı arasında hiç bir aracı bulunmadan doğrudan doğruya O'na seslenir, Allah'dan hidayet ve yardım ister.

Bu sûreye pek çok isim verilmiştir:

1- Fâtihat ul-Kitab: Kitab'ın başlangıcı

88- İslam ansiklopedisinde Kasım Küfrevinin yazdığı ilgili maddeden

- 2- Fâtiha: Başlangıç
- 3- Ümm-ül Kur'ân: Kur'ân'ın anası(dığer sûrelerin esası ve başlangıcı olduğundan)
- 4- Ümm-ül Kitab: Kitab'ın anası
- 5- Esas: Temel
- 6- Vafiya: Sözünde duran, sözünün eri
- 7- Kâfiye: Yeterli
- 8- Kenz: Hazine
- 9- Sab'al Mesani : Hicr sûresi 15/87'nin tefsiri; yedi âyetten meydana geldiğı için Fâtiha sûresinin adı; namazın iki rekâtında iki defa okunduğı için verilen bir ad; (mesâni: bir şeyin tekrarı demektir)
- 10- Salât: Fâtiha'sız namaz olmamasından dolayı
- 11- Şükür: Teşekkür
- 12- Duâ: Yakarı
- 13- Şifa veya Şafiya: İyileştirme, kalbin mânevî hastalıklarını giderdiği için
- 14- Talim-ül Mas'ala: Dilek yollarını öğrettiğı için⁸⁹
- 15- Hamd: Övgü; sûrenin Türkçe en çok kullanılan adı halk diliyle el-Ham'dır.

Sûrenin altı veya yedi âyetten ibaret olduğu, Besmele'nin bu sûreden bir âyet olup olmadığı konusunda fikir ay-

89- M.Hamdi Yazır, Kur'ân Dili, İst. 1935 cilt I s.6 vd

Kur'ân Okurken

rılığı vardır. Şafiîlere göre Fâtiha'nın ilk âyeti Besmele'dir. Besmeleyi âyet kabul etmeyen Hanefîler 6.âyetin yarısı olan "enamte aleyhim'i" bir âyet kabul ederek, âyetleri yine yediye tamamlarlar. Fâtiha sûresi, fasıla harfleri itibarıyla n,m,n,n,m ve n şeklinde sıralanmanın oluşturduğu ve okurken kulağa hoş gelen bir ahenge sahiptir.

Fâtiha; hamdin, âlemlerin rabbi olan Allah'a ait ve mahsus olduğunu bildiren âyetle başlar. Bu, tevhidi ifade ve ilan eder. Bu âyeti Allah'ın esirgeyen ve bağışlayan (Rahman ve rahim), aynı zamanda din gününün sahibi ve hükümdarı olduğunu ifade eden övgü âyetleri takip eder. Allah'ın sonsuz merhametini ve yüce kudretini bildiren giriş niteliğindeki hamd ve senâ âyetlerinin ardından bu yüce kudret sahibi karşısında insanoğlunun durumunu belirleyen âyet gelir. "Biz ancak Sana ibadet eder ve yalnız Senden yardım dileriz." meâlindeki beşinci âyetle kul konuşmaya başlar. Bu âyet bize Allah'ın birliğine inanma, yâni tevhid rûhunu verir. Altıncı âyetteki "İhdinas sırat-el müstakim" diyerek Allah'dan doğru yolu talep eden kulun bunu her an hatırlaması gerekir. Bu hususa Kur'ân'ın hemen başında dikkat çekilmiştir.

Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk "Biz" ifadesini kullanırken, isteklerini ve emirlerini kuluna doğrudan emir kipiyle bildirir. Fâtiha'nın 1-4. âyetlerinin ifadesi bu sebepten farklıdır. 5-7 inci âyetlerde kul konuştuğu için çoğul birinci şahıs şekline rastlanır. İnsan açısından Kur'ân'da "biz" vardır. Bu durum, insan asla "ben" dememeli; isteklerini Allah'a "biz" şeklinde söylemelidir şeklinde açıklanır. Burada Cenâb-ı Hakk, kullarına konuşma hakkı tanıyarak bir pâyeye vermektedir.

Fâtiha sûresinin Mekkî veya Medenî olduğunda da kesinlik yoktur. İbn Abbas, Katada ve Ebü'l Aliya gibi din adamları sûrenin Mekke'de nâzil olduğunu kabul ederler. Diğer taraftan Ebu Humeyra, Mücahit, 'Ata bin Yasar ve Zuhri Medine'de nâzil olduğunu söylemekte iseler de bu rivayetin sadece Mücahit'ten geldiğini de belirtenler vardır. Yarısının Mekke'de namaz farz edildiği zaman ve diğer kısmının da Medine'de kible değiştirilirken ⁹⁰ nâzil olduğu da söylenmiştir. Bütün bunlarla beraber sûrenin Mekkî bir sûre olup, Hicr sûresinin 87. âyetinde "Saba min al-masani" ile Fâtiha kastedilmiş olduğu da rivâyet edilir. Beş vakit namaz Mekke'de farz olduğuna göre, sûrenin Mekke'de nazil olmuş bulunduğuna hükmetmek gerekir, diye düşünenler çoğunluktadır. Zamahşari, Fâtiha'nın tam olarak nâzil olan ilk sûre olduğunu bildirmektedir.

Namazda ilk iki rekatta Fâtiha ile başka bir sûrenin okunması Hanefîlerce kabul edilmiştir. Şafilere ise Fâtiha'nın okunması farzdır.

Sûre aynı zamanda bir dua sûresidir; bundan dolayı dinî törenlerde ve herhangi bir işin başlangıcında veya sonunda okunması gelenekleşmiştir. Sûrede duâ (dilek) ve en mükemmel şeyi isteme yolları, açık bir dille anlatılmıştır. Duânın şartının evvela yapılan işde bilgili olmak sonra o yolda hareket etmek ve daha sonra da insanın o konuda yardıma muhtaç bulunduğunu hissetmek olduğu ve bunun yollarının da

90- Hz. Muhammed önceleri namazda Kudüs yönüne dönerdi. Bu, Hicret'in 2. yılına kadar sürdü. O yılın Recep ayında, Hz. Muhammed Beni Seleme mescidinde öğle namazını kıldırırken, ikinci rekâttan sonra kible'nin Mekke'deki Kâbe yönüne çevrildiği vahyedildi. (Bakara 2/142)

Kur'ân Okurken

Yaradan'a senâda bulunmak yani övmek, lâzım gelen vasıfları Allah'a tahsis etmek suretiyle en iyi şeyi seçmekten ibaret olduğu gösterilmiştir. İstenilen en mükemmel şey, nimenin kendisi değil, o nimete ulaştıran yoldur. Çünkü nimet kaybolabilir, fakat nimete ulaştıran yolda bulunmak, ona daimî olarak ulaşmak, demektir.

İşte bu surette duâların kabul edilmesine imkan sağladığı için dinî ayinler ile her hangi bir işin başlangıcında veya sonunda okunan duâlardan sonra bir Fâtiha okumak şarttır. Bundan dolayı Türkler arasında Fâtiha kelimesi duâ tabiri ile eş anlamlıdır.

ÂMİN

Genel olarak İbranîce bir kelime olduğu kabul edilmekle beraber bazı kimselere⁹¹ göre Süryanîce bir kelimedir. Âmin, Amîn, Âmîn gibi değişik şekillerde görüldüğü gibi anlamı hakkında da değişik rivayetler vardır. Allah'ın isimlerinden biri olduğunu bile söyleyenler olmuştur. Amin “duâyı kabul et, duâları işit, öyle yap” gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca “doğru, doğru!” anlamına geldiği de rivayet olunur.

Bu kelime her ne kadar Kur'ân'ın ilk sûresi olan Fatiha'nın sonunda söylenilmekteyse de Kur'ân'dan bir kelime olmadığına görüş birliği vardır. Osman bin Affan'ın emriyle hazırlanan Kur'ân nüshasında amin kelimesi bulunmadığı gibi ne sehabe (Hz.Muhammed'i görmüş ve kendilerinin sohbetlerinde bulunmuş olan mü'min kimse) ve ne de tâbiinden (Yâni Hz.Muhammed'i görmüş olanları görüp kendilerinden hadis dinlemiş olanlar) hiç bir kimse bunun Kur'ân'dan olduğunu rivayet etmemiştir. Fatiha sûresini

91- Şeyh Râzi

okuyan kimsenin sonunda "amin" demesi sünnettir ve af isteğini kuvvetlendiren bir kelimedir. Bir hadiste namazlarda imamın bir sûreyi okumasının sonunda cemaatin yavaşca amin demesi emrolunmuştur. İmamın da amin deyip dememesi konusunda değişik görüşler vardır. Hanifilerce makbul olan imamın gizlice amin demesidir. Şafilerce imam kelimeyi yüksek sesle tekrar eder. Şiilere göre namazda Fatiha'dan sonra amin denmez. Eğer kasten denilecek olursa namaz geçerli sayılmaz.

Amin kelimesi aynı anlamda ancak değişik telaffuzlarla hristiyanlarca da söylenmektedir.

KUR'ÂN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBERLER

Tanrı ile insanlar arasında habercilik ve elçilik görevlerini yapan kimselere değişik adlar verilir. Dini deyimler arasında çoğu zaman aynı anlamda kullanılmakla beraber peygamber, nebî ve resul birbirinden farklı anlamlar taşır.

Bugün için dilimizde en çok kullanılan Peygamber (peyamber) Farsca “haber getirip bildiren” anlamında bir kelime olmakla beraber dinî bir terminoloji olarak “Allah’ın buyruklarını insanlara bildirmekle görevlendirilip gönderilen kişi” demektir. Genellikle kendisine semâvî bir kitap gönderilmişse yâni yeni emirler bildirmek yerine daha önceki bir peygamberin görevlerini âdetâ devam ettirmekle vazifeli ise ona “Nebî” denilir. Nebe (haber) kelimesinden türemiş bir kelime olan nebi, “elçi, haber ulaştıran” anlamında Arapça bir kelime olup çoğulu “enbiya”dır. Ancak haberci anlamında hemen hemen hiç kullanılmamakta olup Tanrı elçisini ifade etmektedir. Nebîler, Tanrı tarafından görevlendirilen ve

O'nun buyruklarını insanlara ileterek onları aydınlatan, iyi ve doğru hareket etmeye yönelten kimselerdir. Başlangıçta yalnız İbraniler tarafından kullanılan nebi sözü İdris, Hûd, Salih, Yunus ve Eyyüp gibi peygamberleri niteleyen bir kavramdı. Mekke'de müslümanlığın yayılmağa başladığı sırada nabiyan (haberciler) şeklinde ifade edilen bu deyim, Medine'nin müslüman oluşundan sonra enbiya (haberciler) olarak kullanılmaya başlandı. Kitab-ı Mukaddes'de adı geçen bütün peygamberleri ifade eden nebi kelimesi, Hz.Muhammed'in Medine'ye gelişinden sonra onun için de kullanıldı. Kur'ân'a göre kendisine Tanrı tarafından kitap gönderilen (ehl-i kitap olan) bütün peygamberler nebidir. Daha sonraki çağlarda nebi kelimesinin İbrani dilindeki anlamı değişikliğe uğramış ve Resulullah (Tanrı'nın gönderdiği kimse) kavramının yerine geçmiştir. Nebiyan ve nebiin gibi enbiya kelimesi de nebi kelimesinin çoğul hâli olup nebiler, peygamberler demektir. Nübüvvet de nebe kelimesinden türemiş bir kelimedir ve Tanrı elçiliği, nebilik, peygamberlik ve risalet kelimeleri ile eş anlamlıdır. Kur'ân'da bu kelimelerin kullanıldığı Enbiya (21), Mürselat (77) ve Nebe (78) sûreleri vardır.

Allah tarafından yeni bir kitap ve yeni din kuralları ile vazifelendirilmiş olan peygamberlere Resûl denir. "Mürsel" kelimesi de gönderilmiş, yollanılmış demek olup aynı anlamda kullanılır. Peygamber sözcüğü genel olarak hem resûller hem de nebiler için kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm, Allah elçileri olan peygamberler hakkında sevinçli haber getiren anlamında "Beşir" (Bakara 2/119; Sebe 34/4) ve uyarıcı, korkutucu anlamında "Nezir" (Fâtır 35/24; Maide 5/19; Hûd 11/25; Sebe 34/44) sıfatlarını da kullanmıştır.

Çok kullanılmamakla beraber kitabı olan peygamber, resul anlamında Türkçede “Yalavaç” veya “Yalvaç” kelimeleri de kullanılmıştır.

İslâm inancına göre peygamberlerle öteki insanlar arasında maddî yaşayış bakımından bir ayrılık yoktur, bütün peygamberler de birer insandır. (Enbiya 21/7-8): “Senden evvel, peygamber olarak ancak bir takım erkek insanlar gönderdik ki kendilerine vahiy olunurdu. Bunu bilmezseniz ehl-i kitap'tan sorun. Biz peygamberleri yemez, içmez birer ceset yapmadık. Onlar dünyada da daim degillerdir.” Onları öteki insanlardan ayıran şey daha çok Cebrail aracılığıyla kendilerine Tanrı tarafından gönderilen vahiyler ve taşıdıkları bazı niteliklerdir. Bu nitelikler şunlardır: Masum olmak ve günah işlememek (ismet), kendine güvenilir ve emin olmak (emanet), akıllı ve anlayışlı olmak (fetanet), Allah tarafından bildirilen şariat hükümlerini ümmetlerine bildirmek (tebliği şariat).

Peygamberlerin hepsi aynı soydandır. (Bakara 2/136): “Şöyle deyin: “Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, onun torunlarına, Mûsâ'ya ve İsa'ya verilene ve diğer nebilere verilene inandık. Bunlar arasından hiç kimseyi ayırmayız. Biz yalnız O'na / Allah'a teslim olanlarız.” Yusuf Sûresi (12/6): “... ataların İbrahim ve İshak...” Hz. Muhammed'in “Ben Arapdanım ama Arap benden değil” meâlindeki sözleri de bunu açıklamaktadır.

Kur'ân'a göre her ümmete kendilerine doğru yolu göstermek ve Tanrı'nın buyruklarını bildirmek için bir peygamber gönderildi (Yunus 10/47): “Her bir ümmetin bir peygamberi

vardır..." Fakat bu peygamberlerin hepsinin ismi bildirilmedi.

Kur'ân'da 28 peygamberin adı geçer; bunlardan yirmibeşinin peygamber olduğu kesindir. Kur'ân'da çeşitli âyetlerde adı geçen bu peygamberlerin aynı soydan geldikleri yine bir âyetle kesinlik kazanmaktadır: *Meryem sûresi (19/58): "İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimet lutfettiği peygamberlerdendir.: Âdem'in soyundan, Nûh'la birlikte taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail'in soyundan, kılavuzluk edip seçtiğimiz kimselerden. Kendilerine Rahman'ın âyetleri okunduğunda, ağlayarak secdeye kapanırlardı."*

Hiz. Muhammed'in hayatı başı başına ayrı bir konu olduğundan burada ele alınmamıştır.

ÂDEM

Yahudi ve islâm inançlarına göre ilk insan Hz.Âdem'dir. İbranice, Kalde, Süryani⁹² dillerindeki, Habeşce ve Arapcadaki Adem/Adam kelimesi, batı dillerinde de aynen kullanılmaktadır. İbranicede Haowah diye anılan Hz.Havva'nın ise adı batı dillerinde Efe, Eva ve Heva olarak geçer. Kutsal kitaplara göre insanoğlunun babası olan Âdem'i, Tanrı "kumlu toprak ve pis kokan çamurdan" yaratmıştır. İslâm kaynaklarına göre Âdem, 80 yıl çamur yığını hâlinde kalmış; sonra kendisine biçim verilmiş, 120 yıl da rûhsuz bırakılmıştır. Yeğâne kaynak olan Kur'ân'dan Hz.Âdem yaratılışını öğreniyoruz.

92- Süryanice, Kuzey Mezopotamya'da konuşulan eski samî dillerinden Aramca grubuna giren bir dildir. Süryani, Suriye kelimesinden türemiştir.

(Âli İmran 3/59): "Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" dedi. Artık o, olur."

(Nisa 4/1): "Ey insanlar! Sizi bir tek canlıdan yaratan, ondan onun eşini de vücuda getiren ve o ikisinden birçok erkek ve kadınlar üreten Rabb'inize karşı gelmekten sakının...."

(En'am 6/98): "Sizi bir tek canlıdan vücuda getiren O'dur. Bu oluşumda bir karar kılma yeri var, bir de emanet olarak kalma yeri..."

(A'raf 7/11): "Andolsun ki sizi yarattık sonra sizi biçimlendirdik, sonra meleklerle: Âdem'e secde edin, dedik. Onlar da secde ettiler. Ama İblis etmedi, secde edenlerden olmadı o..."

İnsanoğullarının, Hz.Âdem ve eşi Hz.Havva'dan türediği çeşitli âyetlerle tekrarlanmaktadır: (A'raf 7/189-190): "O, odur ki, sizi bir tek canlıdan yarattı, eşini de ondan vücuda getirdi ki, gönlü buna ısınsın. Eşini sarıp kucaklayınca o, hafif bir yük yüklendi de bir süre onu gezdirdi. Ağırlaştığında ikisi birden Rabb'lerine şöyle dua ettiler: "Bize iyi huylu, yakışıklı bir çocuk verirsen yemin ederiz, şükredenlerden olacağız. Allah onlara ruhta-bedende güzel bir çocuk verince, kendilerine sunduğu nimette ikisi birden Allah'a ortak koşmaya başladılar. Allah, onların ortak koştığı şeylerden arınmıştır."

Hız.Âdem ile Hız.Havva'nın Kaabil ve Aklime adlı ikizleri oldu. İki yıl sonra da Hâbil ve ikizi Labuda doğdular.

(Batılilar Hâbil'e Abel, Kaabil'e de Cain derler. Kur'ân'da Hâbil ile Kaabil ismen anılmamaktadır. Bunlar dinî inaçlarda yakıştırılmış isimlerdir.) Ancak Hz.Âdem'in evladları arasında mücadele başladı. Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ın bildirdiğine göre babaları Kaabil'in Labuda ile ve Hâbil'in de Aklime ile evlenmesini buyurdu. Kaabil kendi ikizini daha güzel bulduğundan bu buyruğa karşı koydu ve kardeşi Hâbil'i öldürdü. Böylece ilk katil insan oldu. Ancak islâm inaçlarına göre iki kardeş Tanrı'ya birer kurban kesmişlerdi. Tanrı Hâbil'in kurbanını kabul edip Kaabil'inkini kabul etmeyince o kardeşini öldürmüştür. Yahudiler Kaabil'in cennette Hâbil'in yeryüzünde doğduğuna, müslümanlar da kardeşini öldürmekle Kaabil'in onun da günahlarını yüklendiğine inanırlar. (Mâide 5/27-31): *"Onlara Âdem'in iki oğlununun haberini de gerçek olarak oku. Hani ikisi birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmişti, ötekinden kabul edilmemişti. "Seni mutlaka öldüreceğim." dedi. Öteki: "Allah sadece takva sahiplerinden kabul eder." dedi. Beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatmayacağım. Şu bir gerçek ki ben, âlemlerin Rabb'i olan Allah'tan korkarım. "Ben istiyorum ki sen benim günahımı da senin günahını da yüklenip ateş halkından olasın. İşte budur zalimlerin cezası. Nihayet nefsi onu kardeşini öldürmeye ısındırdı, o da onu öldürdü. Böylece hüsrana uğramışlardan oldu. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl saklayacağını ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. O dedi ki: "Vay be! Şu karga kadar bile olamıyor muyum ki, kardeşimin cesedini saklayayım." Bu arada pişmanlık duyanlardan olmuştu."*

İDRİS

Adı, İncil ve İsrailoğullarının masalımsı kitaplarında Hanok ya da Hanoç olarak geçen İdris peygamberin adı Tevrat'da anılmaz. Müslümanlara göre 30 sahifelik kitap sahibi bir peygamberdir. İlk dikiş diken kişidir. İdris peygamberin adı Kur'ân'da sadece şu iki âyette geçer: (*Meryem 19/56*) "*Kitap'da İdris'i de an. Çünkü o, özü-sözü tam uyuşan bir kişiydi, bir peygamberdi.*" (*Enbiya 21/85-86*): "*İsmail, İdris, Zülkilf, hepsi sabredenlerdendi. Hepsini rahmetimize soktuk. Onlar hak ve barış için çalışanlardandı.*"

NÛH

Kur'ân'a göre Hz.Nûh, Âdem ve İdris peygamberlerden sonra gelen üçüncü peygamberdir. Bir rivayete göre ilk resuldür. Kur'ân'ın 71.sûresi "Nûh" adını taşır ve Hz.Nûh'dan bahseder. Yahudilik, hristiyanlık ve islâm geleneğinde büyük bir peygamber olarak kabul edilen Hz.Nûh'dan Eski Ahit'in Tekvin kitabında Âdem'in dokuzuncu kuşaktan torunu ve Lamek'in oğlu olarak söz edilir. Dinî geleneğe göre yeryüzünde bütün canlıların yok olduğu Tufan'dan sonra insanların Nûh'un oğulları Ham, Sam ve Yafet'in soyundan yeniden canlandığına, Nûh'un Tanrı buyruğu ile yaptığı gemiye aldığı hayvan çiftlerinden de diğer canlıların türediğine inanılır. Yahudilerin ve hristiyanların kutsal kitaplarında adı Noe (Noah) olarak geçer ve peygamber değildir. Sadece ünlü Tufan öyküsünün kahramanıdır; sularda boğulmaktan kurtulmak için bir gemi yapmıştır. Tevrat'ta anlatıldığına göre bu gemi çınar ağacından yapılmıştır. Tanrı, Hz.Nûh'a gemi

yapmak üzere çınar ağacı dikmesini buyurmuş; bu kırk yıl süresinde yeryüzünde hiç çocuk doğmamış. Tanrı, geminin içini ve dışını sıvaması için yerden zift fışkırtmış. Tahtalar birbirine çiviyle çakılmış. Gemi üç katlı, 80 endaze⁹³ boyunda, 50 endaze eninde ve 30 endaze yüksekliğindeymiş. Sümer mitolijisindeki ünlü Gılgamış destanında Utnapiştım'ın, antik çağ Yunan mitolojisindeki Deukalion'un yaptıkları gibi bir gemi inşa etmiştir. Kur'ân'da ise Tufan ve Nûh'un gemisi öyküleri özellikle Hud (11/23-48), Mü'minun (23/23-31) ve Ankebut (29/14-15) sûrelerinde anlatılır.

Hz.Nûh'un Tanrı'dan vahiy alan bir peygamber olduğu Kur'ân'da bildirilmiştir (Hûd 11/ 25, 36). Bundan ötürüdür ki Hz.Nûh, Sümer mitolojisinden hıristiyan kaynaklarına kadar anlatılan bütün öykülerinden daha çok ilk kez vahiy alan bir peygamber olarak büyük önem taşımaktadır. Saffât sûresi (37/75-83) âyetlerinde, özellikle 83.âyette *"Hiç kuşkusuz İbrahim de onun grubundandı."* denilir. Daha açık bir deyişle Hz.Mûsâ, Hz.İsa ve Hz.Muhammed'in getirdikleri tek tanrı dininin temelini atan Hz.İbrahim'den evvel Hz.Nûh'un tek Tanrı'yı bildirdiği anlaşıyor. (Şura 42/13): *"Sizin için, din-den Nûh'a önerdiğini, sana vahyettiğini, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsa'ya önerdiğimizi şöyle diyerek kanunlaştırdı: "Dini dosdoğru tutun; onda bölünüp fırkalara ayrılmayın." Onları çağırdığın bu tutum, şirke bulaşanlara çok ağır gelmiştir..."* denilmekle bütün bu dinler "islâmla yetkinliğe ulaşan" aynı dinler olarak bir tutulmakta ve bu gelişmenin başlangıcına da Hz. Nûh konulmaktadır.

93- Endaze: 60 santimetrelilik bir ölçü

Hız.Nûh da Allah'la antlaşma (ahd) ve sözleşme (misak) yapan peygamberlerdendir. (Ahzâb 33/7): *"Biz, peygamberlerden misaklarını almıştık. Senden de misak aldık. Nûh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan, Meryemoğlu İsa'dan, bunların hepsinden kuvvetli bir sözleşmeyle misak aldık;"*

Hız.Nûh'un karısı ona uymadığı için Tanrı tarafından günahkar kabul edilip cezalandırılanlardandır. Oğlu da putpe-restlerdendi.

HÛD

Kur'ân'ın onbirinci sûresi Âd ulusunun bir peygamberi olan Hız.Hûd'un adını taşır ve ondan bahseder. (11/50-60). Kur'ân'a göre Yemen ile Umman arasında Ahkâf adlı bölgede yaşayan Âd kavmi gelişmiş bir uygarlık kurmuştu. (Şuara 26/123-140) Ama bu halk zamanla Tanrı'ya ve Tanrı emirlerine uymamaya başlayınca (Fussilet 41/25) Tanrı Hûd'u peygamberlikle görevlendirdi. Hûd peygamber, Tanrı'nın tek olduğunu (A'raf 7/65-72), ona ortak koşulamayacağını (Hud 11/50), kendisinin Tanrı'nın peygamberi olduğunu bildirdiyse de onları inandıramadı (A'raf 67-69). Âd'lılar önce Hız.Hûd'dan söylediklerini kanıtlaması için mucizeler göstermesini istediler; sonraları eğer doğru söylüyorsa sözünü ettiği azabı başlarına getirmesini söyleyerek onunla alay ettiler. Çok geçmeden korkunç bir kuraklık sonucunda pınarlar kurudu, yeşillikler soldu. Ahkâf ülkesinin ünlü bağları yok oldu. Hız.Hûd halkını son kez uyararak tövbe etmelerini istedi. Bu çağrı da sonuç vermeyince Âd ulusunun üzerine bir kasırga indi (Kamer 19-20) (Şuara 26/123-140). Yalnızca Hız.Hûd

ve kendisine inanan bir kaç kişi Tanrı'nın rahmetiyle kurtuldu. (A'raf 72)

SALİH

Kur'ân'da Semûd kavmine gönderildiği bildirilen bir peygamberdir. Hz.Salih, Hicaz ve Şam arasında yaşayan ve Ashab-ı Hicr olarak da bilinen Semûd halkını putlara tapmaktan vazgeçerek Tanrı'ya inanmaya çağırır (Şuara 26/141-159) (Neml 27/45-53) (Hud 11/61-62). Ama onlar atalarının inançlarından vazgeçmek istemezler ve Hz.Salih'ten peygamberliğini kanıtlayacak bir mucize göstermesini isterler. Tanrı bir kayadan çıkardığı dişi deveyi Salih'e kanıt olarak verir (Hûd 11/64). Hz.Salih bu dişi devenin bir kanıt olduğunu ve ona iyi davranmalarını aksi takdirde helak olacaklarını söyler (A'raf 7/73). Ama halk, fazla ot yiyen ve su içen deveyi, Hz.Salih'i ve ona inananları öldürmeye karar verir. Tanrı onları kurtarır. Semûd halkı deveyi keser ve sonra da (A'raf 7/76-77) *"Eğer peygambersen bizi tehdit ettiğin azaba uğrat bakalım"* derler. Hz.Salih onlara üç gün mühlet verir (Hûd 11/65); bu sürenin sonunda Semûd halkı büyük azaba yakalanırlar. Hz.Salih ve ona inananlar bu azabın dışında kalırlar.

İBRAHİM

Kur'ân'ın 14.sûresi İbrahim adını taşır ve diğer başka sûrelerde olduğu gibi burada da Hz.İbrahim'den bahsedilir. Kur'ân'da Hz.İbrahim'le ilgili bilgiler, bazı farklılıklar dışın-

da Kitab-ı Mukaddes'in Tekvin kitabındaki anlatıya temelde uygundur. Kur'ân'da Hz. İbrahim'in babasının adı Terah değil, Âzer'dir. Bazı yorumculara göre Azer, güçlü anlamına gelen bir sıfattır. Bazı rivayetlere göre annesinin adı Uşa'dır.

Kutsal Kitap'da Hz.İbrahim'in soyu şöyle sıralanır: Nûh, Sam, Arfahşad, Kaynan, Salik, Abri, Falik, Argu, Saruğ, Nahur ve babası Tarih (Terah/ Azer)

Kur'ân'ın bildirdiğine göre ne yahudi ne de hristiyan olan (Âl-i İmran 3/67) Hz.İbrahim'e batı dillerinde Abraham, İbranicede de Avraham denilir. MÖ 2 binyıl başlarında (M.Ö 1263 ?) yaşamış olduğu tahmin edilen Hz.İbrahim'in adı önceleri Abram'dı. Avram veya Abram, İbranicede "Baba" (Tanrı) demektir. Hz.İbrahim müslümanlarca "Halil⁹⁴-ür Rahman" olarak anılır ve "Hanif"⁹⁵ lakabıyla tanınır. Üç büyük din tarafından kabul edilir. Kur'ân'da Hz.Muhammed'den sonra en çok ismi geçen peygamberdir.

Batılı kaynaklara göre Hz. İbrahim, Aşağı Mezopotamya'da Fırat kenarındaki Ur kentinde dünyaya geldi. Ailesi ile kuzeye Harran'a göç etti; bu göç ya Dicle kıyısından ya da Fırat kıyısından yapılmıştır. Kur'ân'a göre putperest bir toplum içinde büyümüştür. Daha çocukken puthaneye girip putları kırarmış. Putları kimin kırdığını soranlara "En büyük put ötekilerini kırdı." dermiş. "Put böyle şey yapabilir mi?" diyenlere ise "Bu kadarcık işi beceremeyene ne diye tapıyorsunuz?" karşılığını verirmiş. (Enbiya 21/52-69) İlk sünnet olan

94- Halil: samimî (dost)

95- Hanif: İslam dinine sımsıkı bağlı bulunan kimse; geniş bilgi için "Bazı Bilgiler" bölümüne bak

kişidir. Müslüman inancına göre Babil hükümdarı Nemrud tarafından ateşe atılmış ancak mucizevî bir şekilde kurtulmuştur. Kendisine Tanrı tarafından on sahifelik bir kitap verilmiştir. Tanrının gönderdiği bu kitaba müslümanlar suhuf derler.

Kitab-ı Mukaddes'in Tekvin Kitab'ına göre Tanrı'nın kendisini görevlendirmesi üzerine, yetmişbeş yaşındaki Abram bu çağrıya hiçbir şey sormadan uyarak kısır karısı Saray/Sarai (prenses anlamına gelen ismi sonra Sara/Sâre olarak değiştirildi), kardeşi Harran'ın oğlu Lût, onun karısı Sariye ve yanındakilerle Harran'dan ayrılarak batıya yöneldi; Lübnan dağlarının doğu eteklerini takiben bugünkü Halep, Hama ve Şam'ın bulunduğu toprakları geçerek güneye göç etti ve Kenan vadisine geldi. Burada, Scechem (Balata) adlı yerde Tanrı, Hz. İbrahim'e ailesinin devamlı olacağı vaadini verdi. Burası ile Mısır arasında kalan ve sonradan adının Kenan diyarı olduğunu öğrendiği ülkede yeni bir kavim kurdu.

Zürriyetsiz yani evladı olmayan Abram, Tanrı'dan bu diyarın "zürriyetine" kalacağına dair söz alır. Tanrı onun yönetimindeki kavme Filistin'i vaad etmiştir. Bu yüzden Filistin'e Arz-ı Mev'ud (Vaad edilmiş ülke) denilmektedir. İbrahimîler bu yüzden İbrahimogulları adıyla da anılırlar. Karısının cariyesi Hacer (Hagar)'dan doğan oğlu İsmail (Ishmael)'den sonra, 100 yaşında iken karısı Sara'dan da İshak (Isaac) adlı bir oğlu olur.(Tekvin 18:12; Kur'ân Hûd sûresi 11/72) Tanrı bundan sonra adının İbrahim/Abraham olacağını bildirmiştir. Karısı Sara'nın ölümünde bir aile mezarlığı kurmak üzere Hebron yakınlarında bulunan Makpela mağarası-

nı ve mağaranın yakınındaki araziyi satın alır. Kitab-ı Mukaddes'e göre (Tekvin 25/10) Hz. İbrahim de buraya gömülmüştür. Böylece vaad edilmiş topraklardan bir bölümünün mülkiyeti ilk kez onun ve soyunun mülkiyetine geçmiş olur.

Tanrı onu sinamak için oğlu İsmail'i kurban etmesini bildirmiş, bu buyruğu yerine getireceği sırada gökten, çocuğun yerine kurban edilmek üzere bir koç indirilmiştir. (Saffat 37/102-107) Koç kurban etme geleneği de bu olaydan kaynaklanmıştır. Kitab-ı Mukaddes'de ise kurban edilmek istenilen evladın İshak olduğu bildirilir. Kâbe'yi oğlu İsmail ile birlikte inşa etmiştir.(Bakara sûresi 2/125-127)

Hz.İbrahim, Allah'i birlemek, kendini O'na vermek ve O'na eş koşmamayı bildirmekle görevliydi. Bu temel zamanla bozulduğundan Hz.Mûsâ gönderilmiş ve yahudilikle düzeltilmiş; yahudilik de bozulduğu için Hz.İsa gönderilmiş ve yahudilik hıristiyanlıkla düzeltilmiş, zamanla hıristiyanlık da bozulduğundan Hz.Muhammed gönderilmiş ve ilk iki din islâm dini ile düzeltilmiş ve din kurumu tamamlanmıştır.

LÛT

Hz.İbrahim'in kardeşi Harran'ın oğlu olan Hz.Lût'un adı, Kitab-ı Mukaddes'de Lot (Tekvin 14/12) olarak geçer. Amcasıyla beraber Kenan diyarına göç etmişti. Günahkârlığın ve özellikle cinsel sapkınlığın simgesi olan Sodom ve Gomorra halkını doğru yola çağırmakla görevliydi. Bu iki şehrin bugünkü Ürdün topraklarında olduğu veya Ölü Deniz'in (Lut Gölünün) güneyinde sulara gömülmüş olduğu tahmin edilmektedir.

Hız.Lût, Hız.İbrahim'e ilk inanan kimsedir; onunla bir süre dolaşmış daha sonra ondan ayrılarak Şeria ırmağı havzasına yerleşmiştir. İslâm kaynaklarında Sedum, hristiyan kaynaklarında ise Sodom olarak anılan kentin halkı Lût kavmi olarak bilinir. Halkını uyarmakla görevli Lût peygamber büyük tepki ile karşılaşır ve bu çağrılara bir son vermezse ülkeden atılmakla tehdit edilir (Şuara 26/167-169). Hız.Lût "Rabbim beni ve ailemi bunların elinden kurtar" diyerek Tanrı'ya sığınır. Lût kavmi için gazap haberini ulaştıracak olan melekler önce Hız.İbrahim'e gelirler ve ona oğlu İshak'ın doğacağı müjdesini verirler. (Hud 11/71-73; Tevrat, Tekvin bölümü 18:9-15) Melekler daha sonra Hız.Lût'un evine iki erkek görüntüsünde gelirler. Sodomlular evi kuşatır ve misafirlerini kendilerine vermesini isterler. Gerek Kur'ân'da (Hûd 11/78; Hicr15/71) ve gerekse Kitab-ı Mukaddes'de (Tekvin 19:8) Hız.Lût'un Sodomlulara, bu kötü niyetlerinden caydırabilmek için onlara iki kızını vermeyi önerdiğinden sözedilir. Bunun üzerine melekler kimliklerini açıklarlar ve Hız.Lût'un ailesi ile birlikte hiç arkalarına bakmadan o gece kenti terk etmesini isterler (Hûd 11/81; Tekvin 19:12-18). Hız.Lût meleklerin isteğini yerine getirir ancak karısı arkasını dönüp baktığı için gazaba uğrar Saffat 37/134-35 (Hûd 11/81). Kitab-ı Mukaddes'e göre bir tuz direğine dönüşür. Bundan sonra Hız.Lût, kızlarıyla birlikte Hız.İbrahim'in yanına gelir. Kur'ân, Hız.Lût'un bundan sonraki yaşantısından bahsetmez.

İSMAİL

Kur'ân'a göre, Arapların atası kabul edilen Hız.İsmail, Din-i İbrahim peygamberlerinden biridir. Hız.İbrahim'den

Hız.Mûsâ'ya kadar olan peygamberlerin elçilik ettiği dine bu ad verilir. Hız.İbrahim'in yaşılığında Hacer'den doğan oğlu (İbrahim 14/39; Saffat 37/100-101) olan Hız. İsmail "Tanrı'nın kurbanı" anlamında "Zabihatullah" adıyla anılır (Saffat 37/101-108). Hız.İsmail, Kur'ân'da yüce mertebe sahibi (En'am 6/82), sözüne sadık (Meryem 19/54), doğru konuşan, sabırlı (Enbiya 21/85) ve seçkin kullardan (Sad 38/48) gibi sıfatlarla anılır.

İslâm kaynaklarına göre Hız.İsmail, Hız.İbrahim'in öteki karısı Sara'nın ısrarları üzerine babası tarafından annesi ile birlikte Mekke vadisine getirilir ve oraya bırakılır. Hacer onu büyük güçlüklerle göğüs gererek yetiştirir. Tanrı, Hacer'e zemzem suyunu bağışlar. Rivayete göre Hacer, oğlu için su ararken henüz bir bebek olan İsmail ayaklarını yere vurarak ağlıyormuş. Ayaklarını vurduğu yerden su çıktığını gören annesi, suyun akıp gitmemesi için telaşla "dur,dur" anlamında "zem,zem" diye bağırmış. Su, durarak yayılmamış. Kitab-ı Mukaddes'e göre Hacer'in, İsmail'in doğumundan sonra yerleştiği yer Beerseba çölüdür.

Hız.İbrahim üç gece rüyasında oğlunu kurban ettiğini görür (Saffat 37/102). Bunu oğluna söylediğinde Hız.İsmail bunun bir tanrı buyruğu olduğunu söyleyerek yapmasını ister. Ama bu sınav olduğu için kurban gerçekleşmez, onun yerine Hız.İbrahim'e gökten bir koç iner. İsrailoğulları kurban edilecek olan oğulun İshak olduğunu söylerler.⁹⁶

96- İsmail/İshak'ın babaları Hız.İbrahim tarafından kurban edilmek üzere, üzerine yatırıldıkları kayanın, Kudüs'deki Kubbet-ül Sahra adlı camiin içinde bulunup el-Muallak adıyla anılan kaya olduğu rivayet edilir.

Yine islâm kaynaklarına göre Hz.İbrahim'in Mekke'ye dönmesinden sonra Hz.İsmail ile birlikte Kâbe'nin yapılmasında babasına yardım eder. (Bakara 2/127-129)

Hız.İsmail önce Cürhüm kabilesinden Mudad'ın kızı Seyyide, sonra da Amr kızı Ra'le ile yaptığı evliliklerinden doğan 12 oğlunun arapların atası olduğuna inanılır. Kitab-ı Mukaddes'e göre (Tekvin 25/13-15) Hz.İsmail'in oğulları şunlardır: Nabayot, Kedar, Abdeel, Mibsaam, Tema, Mişma, Duma, Massa, Hadad, Yetur, Nafiş, Kedema.

Kur'ân Hz.İbrahim'in ölümünden sonra Hz.İsmail'in Hicaz halkına peygamber olarak gönderildiğini bildirir (Meryem 19/55)

İSHAK

Babası Hz.İbrahim ve annesi Sara'nın yaşlılığında dünyaya gelmiş ve onların tek evladı olan Hz.İshak, Kur'ân'da salih insanlar (Enbiya 21/72), hidayete erdirilenler (En'am 6/84), bereket verilenler (Saffat 37/113), anlayışı ve kavrayışı güçlü, seçkin kimseler (Sad 38/45-47) ve bilginler (Zâriyat 51/28) arasında sayılır. Tevrat'ta Tanrı, İbrahim'in, İshak ve Yakub'un tanrısı olarak anılır. Çünkü Tanrı'nın onlara verdiği söz hepsi için geçerlidir. Kur'ân'da da İsrailoğullarına verilen Hak dini "İbrahim, İshak ve Yakub'un dini" olarak tanımlanır (Yusuf sûresi 12/38). Esav ve Yakub'un babasıdır.

YAKUB

Hız.Yakub, Hz.İshak ve Rebecca'nın oğlu, Hz.İsmail'in ise yeğenidir. İbranice Yaakov veya İsrail olarak bilinir. Yis-

rael de denilen Hz.Yakub, İsrailoğullarının atası sayılan bir İbrani peygamberidir. Tevrat'a göre Yakub, Edom'luların atası kabul edilen Esav'ın (Edom) ikiz kardeşi idi. Atalarının geldiği Arami kabilesine giderken Beyt-el'de (Tanrı'nın evi) Tanrı'dan vahiy almıştır. Her biri için yedişer yıl hizmet etmek şartıyla dayısı Leban'ın kızları Lea ve Rahel ile evlendi. Bunu izleyen altı yıl içinde büyük bir servet elde ederek Filistin'e döndü. Peniel denilen yerde Tanrı'dan gelen ikinci bir vahiy ile İsrail adını aldı ve Kenan'a yerleşti.

Hız.Yakub'un Lea'dan adını Dina koyduğu bir kızı; eşlerinden ve Zilpa ve Bilha adlı cariyelerinden 12 oğlu oldu. Ruben, Şimeon, Yahuda, Levi, İssakar, Zebulun, Gad, Aşer, Dan, Naftali, Benyamin ve Yusuf. Levi ve Yusuf dışındaki oğulları, İsrailoğullarını oluşturan 12 kabilenin onunun kurucusu sayılırlar. Levi kabile kurmamakla beraber Levililerin atasıdır. Yusuf da kabile kurmamıştır ama onun oğulları kendi adlarıyla kabile kurmuşlardır. Yahudaoğullarının atası olan Yahuda aynı zamanda Davud hanedanının da atası sayılır.

Hız.Yakub, ömrünün sonlarına doğru kıtlık yüzünden Mısır'a göç etti; orada yıllardır haber alamadığı oğlu Yusuf'u buldu. Oğlu Yusuf'un hasretinden döktüğü göz yaşları yüzünden kör olduğu rivayet edilir. Öldükten sonra Kenan'daki Hebron'a gömüldü.

Kur'ân'da Hız.Yakub'un öyküsü, Yusuf sûresinde (12.sûre) oğlu Yusuf'un hikayesi ile içiçe anlatılır. Başka sûrelerde de Hız.Yakub'un dinde kuvvetli, halis (Sad 38/45,46), salih (Enbiya 21/72), bitmeyen güzel bir sabra sahip (Yusuf

12/83), hidayete erdirilmiş (En'âm 6/84), seçkin ve hayırlı (Saffat 37/47) bir insan olarak tanımlanır.

YUSUF

Hiz.Yusuf, Hiz.Yakub'un eşı Rahel'den doğan iki oğlundan biridir. Öz kardeşinin adı Benyamin'dir.

Hiz.Yusuf'dan Kur'ân'da Yusuf sûresinde uzun uzun bahsedilmiştir. (12/4-102) Bunlardan başka Kur'ân'da iki yerde daha ondan söz edilir (En'am 6/84; Mümin 40/34).

İsminin sözlük anlamı "Arttırsın" olan Hiz.Yusuf'un öyküsü Tevrat'ın Tekvin kitabında anlatılır ve bunlar Kur'ân'daki anlatımlara benzer. Babasının ilgisi ve sevgisi yüzünden diğer kardeşlerinin kıskançlığını üzerine çekmiştir. Kardeşleri onu Medyenli⁹⁷ kervancılara satarlar. Mısır'a götürülen Yusuf bir rüya yorumuyla Firavun'un gözüne girer ve yüksek bir mevkiye getirilir. Ülkelerindeki kıtlık yüzünden yiyecek almaya Mısır'a gelen kardeşlerine kimliğini açıklamak zorunda kalan Hiz.Yusuf, babasının da Mısır'a getirterek onları Goşen bölgesine yerleştirir.

Hiz.Yusuf'un Potifar'ın kızı Asenat ile evlendiği ve ondan Manessa ve Efraim adını verdiği iki oğlu olduğu rivayet edilir.

EYYÜB

Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde sözü edilen bir yahudi peygamberi olan Hiz.Eyyüb, Tanrı'nın sevgili kulu ve çok zengin

97- Medyen: Arap yarımadasının kuzeybatısında, Filistin ile Hicaz arasında bir bölge

biridir. Eski Ahit'i oluşturan kitaplardan biri Eyyüb adını taşır. Hz.Eyyüb, Tanrı tarafından sinanmak için bir çok derslere uğratılmış; bütün vücudunu yaralar kaplamış olmasına rağmen o, bütün bunlara katlanmış. "Eyyüb sabrı" deyimini de bu katlanıştan türemiştir.

Şeytan tarafından da kandırılmaya çalışılan Eyyüb her şeye karşı Tanrı'ya olan sevgisini ve Tanrı bağlılığını kanıtlamış ve Tanrı'dan yardım dilemiştir (Enbiya 21/83-84). Kur'ân'da bildirildiğine göre sinama sonunda Tanrı, ona "Ayağını yere vur" demiş; O da bu emre itaat etmiş (Sâd 38/41-44). Yerden çıkan su ile bütün yaraları iyi olmuş ve Hz.Eyyüb Tanrı'nın ödülüne layık olmuştur (En'am 6/83-84).

ŞUAYB

Kur'ân'ın Hûd sûresinden anladığımıza göre Medyen halkını Tanrı dinine davet etmek üzere görevlendirilmiş bir peygamberdir. (Yunus 11/84-95; A'raf 7/85-93) Mekke döneminin ortalarında inmiş olan bazı sûrelerden onun "Koruluk halkı" (Ashâb-al ayka)'na gönderilmiş olduğu öğrenilir. Kur'ân tercümesi yapanlar bunu Eyke'liler olarak yorumlarlar (Şuara 26/176). Kur'ân'da hiç bir dayanağı olmadığı halde Hz.Şuayb'i, Hz.Mûsâ'nın, Tevrat'ta adı Yetro ya da Yitro olarak geçen kayınpederi olarak kabul edenler vardır.

MÛSÂ

MÖ XIV.yüzyılda yaşadığı ileri sürülen Hz.Mûsâ, yahudiliğin kurucu peygamberi olarak kabul edilir. Bundan dola-

yı yahudilik, "Musevilik" olarak da anılır. Mısır'da İbrani adıyla anılan topluluklardan Levioğulları ailesine mensup Amran ile Yokebed'in küçük oğludur. Mısır'da Tutakhamon'un firavunluğu sırasında doğmuştur. Mısırlıların İbrani-lerin çoğalmasını denetlemek için uyguladığı önlemlerden biri olan "erkek çocukların öldürüldüğü" bir yılda dünyaya gelmiştir. İnanişa göre annesi ve babası onu bir süre sakladıktan sonra sazdan bir sepet içinde Nil sularına bıraktılar. Firavun'un kızının ırmakta yıkanırken bulduğu çocuk sarayda büyüdü ve onu süt anne olarak kendi öz annesi emzirdi (Tâ-Hâ 20/37-40; Kasas 28/7-14). İbranî olduğunu öğrendiğinde 25 yaşında vardı. Bir İbraniyi döverken gördüğü bir Mısırlı memuru öldürünce Mısır'ı terk etmek zorunda kaldı ve Medyen'e yerleşti. Burada Yetro adında bir kahinin kızı Tsippora ile evlendi.

Günün birinde bir dağın eteğinde, Tuva vadisinde, bir çalının alevler içinde yandığını gördü. Çalıya yaklaşınca daha fazla yaklaşmamasını bildiren bir ses duydu (Kasas 28/14-35; Tâ-Hâ 20/9-46; Nâziat 79/15-19). İbrahim, İshak ve Yakub'un Tanrısı olduğunu söyleyen ses onu İbranileri Mısır'dan çıkarmaya çağırıyordu. Tanrı, Hz.Mûsâ'nın, kendinden daha güzel konuşan ağabeyi Hârun'un ona yardımcı olması dileğini kabul etti. Bir olasılıkla Kadeş savaşından (MÖ 1286) bir kaç yıl önce Mûsâ ile Hârun Firavun'un karşısına çıktılar ve İbranilerin serbest bırakılmasını istediler (Tâ-Hâ 20/24,41-48; Şuara 26/16-17). Ramses, bu isteği red ederek baskıyı artırdı. Hz.Mûsâ Firavuna peygamberliğini kanıtlamak için bir takım mucizeler yaptı (Tâ-Hâ 20/65-70; Mümin 40/26-46; A'raf 7/130-135; Kâf 50/13-14) Bunun üzerine

Mısır'da bir takım felaketler yaşandı. Tanrı Mısırlıları "ilk doğan erkeğin ölmesi" ile cezalandırdığında Firavun'un oğlu da öldü. Bu beklenmedik ölümle çok sarsılan Firavun, İbranilerin Mısır'dan çıkmasına izin verdi. Başka bir inanışa göre bu ölümler dolayısıyla yas tutulan ülkeden İbranilerin çıkması kolay olmuştur. Onbeşbin kişilik İbrani grubu Yam Suf (Saz denizi) denilen yerden bir mucize ile karşı sahile geçtiler; Firavun'un askerleri onları yakaladıysa da aniden kaba-
ran denizde helak olup öldüler.

Uzun süren bir yolculuktan sonra Hz.Mûsâ halkını Sina dağına getirdi. Tanrı burada Hz.Mûsâ'ya göründü ve ona "On Emir"⁹⁸ verdi (Bakara 2/253; Nisa 4/164; A'raf 7/143-145,154; Meryem 19/52). Hz.Mûsâ bundan sonra İsrailoğullarının gitgide artan bir direniş ve yılgınlıkla karşılaştı (Bakara 2/51-52, 92-93; A'raf 7/148-152; Tâ-Hâ 20/83-97; A'raf 7/155-156). Mısırlı Kuşi ailesinden bir kadınla evlenmesine kızkardeşi Miriam ve ağabeyi Harun karşı çıktılar.

Tanrı, "Kutsal Toprakları" 40 yıl İsrailoğullarına haram kıldı. (Mâide 5/20-26). Uzun süren göçün sonunda Hz.Mûsâ ve Mısır'dan onunla birlikte ayrılan bir kaç kişi ile birlikte Sina Ahdi'ye vardı; burada dinini bir kez daha yeniledi. Şeria vadisindeki bu son kamp yerinden Pisga dağına çıkan Hz.Mûsâ'yı İbraniler bir daha hiç görmediler.

98- On Emir;1-Yalnız Tanrı'ya tapacaksın ve O'nu her şeyden çok seveceksin; 2-Tanrı'nın adını saygı ile anacaksın; 3-Rabb'in gününü kutlulaştıracaksın; 4-Ananı babanı sayacaksın; 5-Öldürmeyeceksin; 6-Zina yapmayacaksın; 7-Hırsızlık yapmayacaksın; 8-Yalan söylemeyeceksin; 9-Kendini kötü isteklere kaptırmayacaksın; 10-Başkasının malına göz dikmeyeceksin

Kur'ân Okurken

Hız.Mûsâ, Hız.Âdem'den başlayarak bütün peygamberlerin getirdiği dini getirmiştir (Şura sûresi 42/13; 14/4-8). İslâm dini, Hız.Âdem'den başlayarak İbrahim dininden geçerek Hız.Mûsâ ve Hız.İsa'nın öğretileri ile gelişmiş; Hız.Muhammed'e gönderilmiş Kur'ân ile son ve kesin biçimini almış ve tamamlanmıştır.

Hız.Mûsâ'nın öyküsü Kur'ân'da (Kasas 1-43; Tâ-Hâ 20/9-97; Şuara 26/10-66 ve A'raf 7/103-172) uzun uzun anlatılır. Bu öyküsü Tevrat'takine çok benzer.

Hız.Mûsâ, tanrılığını ileri süren Firavun'u yola getirmek üzere gönderilmiştir, bir anlamda İbranilere değil Mısırlılara gönderilmiş bir peygamberdir. Risaletini kardeşi Harun ile paylaşmıştır (Meryem 19/53; Tâ-Hâ 20/29-36; Şuara 26/13-15; Kasas 28/34-35).

Hız.Muhammed'in gönderileceğini müjedeleyen bir peygamber olan (A'raf 7/157) Hız.Mûsâ da Hız.Nûh gibi yalancılık ve büyücülükle suçlanmıştı. (Kasas 28/36-37). Hız.Mûsâ, kutsal kitap indirilen ilk peygamberdir (A'raf 7/143; Bakara 2/53,87,136; Âl-i İmran 3/84; En'am 6/91,154; Hûd 11/110; İsra 17/2; Tâ-Hâ 20/23 ve diğerleri). Tevrat (Torah) ya da hristiyan geleneğindeki adı ile Eski Ahit'in ilk beş kitabının, Hız.Mûsâ tarafından yazıldığı biçimindeki geleneksel inanç tarihe uygun değildir. Bu metinlerin ancak bir kısmını Hız.Mûsâ'nın yazdırmış olduğu ihtimal dahilindedir.

Bu konuda daha geniş bilgi için M.Kâzım Öztürk'ün "İsrailoğulları ve Büyük Göç" adlı kitabını okuyabilirsiniz.

Hız.Mûsâ, Hız.Âdem'den başlayarak bütün peygamberlerin getirdiği dini getirmiştir (Şura sûresi 42/13; 14/4-8). İslâm dini, Hız.Âdem'den başlayarak İbrahim dininden geçerek Hız.Mûsâ ve Hız.İsa'nın öğretileri ile gelişmiş; Hız.Muhammed'e gönderilmiş Kur'ân ile son ve kesin biçimini almış ve tamamlanmıştır.

Hız.Mûsâ'nın öyküsü Kur'ân'da (Kasas 1-43; Tâ-Hâ 20/9-97; Şuara 26/10-66 ve A'raf 7/103-172) uzun uzun anlatılır. Bu öyküsü Tevrat'takine çok benzer.

Hız.Mûsâ, tanrılığını ileri süren Firavun'u yola getirmek üzere gönderilmiştir, bir anlamda İbranilere değil Mısırlılara gönderilmiş bir peygamberdir. Risaletini kardeşi Harun ile paylaşmıştır (Meryem 19/53; Tâ-Hâ 20/29-36; Şuara 26/13-15; Kasas 28/34-35).

Hız.Muhammed'in gönderileceğini müjedeleyen bir peygamber olan (A'raf 7/157) Hız.Mûsâ da Hız.Nûh gibi yalancılık ve büyücülükle suçlanmıştı. (Kasas 28/36-37). Hız.Mûsâ, kutsal kitap indirilen ilk peygamberdir (A'raf 7/143; Bakara 2/53,87,136; Âl-i İmran 3/84; En'am 6/91,154; Hûd 11/110; İsra 17/2; Tâ-Hâ 20/23 ve diğerleri). Tevrat (Torah) ya da hıristiyan geleneğindeki adı ile Eski Ahit'in ilk beş kitabının, Hız.Mûsâ tarafından yazıldığı biçimindeki geleneksel inanç tarihe uygun değildir. Bu metinlerin ancak bir kısmını Hız.Mûsâ'nın yazdırmış olduğu ihtimal dahilindedir.

Bu konuda daha geniş bilgi için M.Kâzım Öztürk'ün "İsrailoğulları ve Büyük Göç" adlı kitabını okuyabilirsiniz.

HÂRÛN

Hız.Mûsâ'nın ağabeyi ve risalette onun ortağıdır. Hız.Mûsâ'dan üç yaş büyük olduğu tahmin edilen Hârûn'a batı dillerinde Aaron veya Aharon denilir. Kur'ân Hız.Hârûn'u da yahudi peygamberlerinden saymaktadır (Nisa 4/163). Adı, Kur'ân'da pek çok yerde geçer. Hız.Mûsâ, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkartmak için ağabeyi Hârûn'un kendisine yardımcı olmasını Tanrı'dan istemiş, Tanrı da onun bu dileğini kabul etmiştir. (Meryem 19/53; Tâ-Hâ 20/25-36; Furkan 25/35; Şuara 26/13; Kasas 28/34-35). Büyük göç sırasında Hârûn, kumandanlık yapmıştır. Dilinde rekâket⁹⁹ olan Hız.Mûsâ Hârûn'u, güzel konuştuğu için risaletine ortak etmiştir. Hız.Mûsâ, büyük göç sırasında Sina dağına çıkarken kavmini ağabeyine emanet etmiştir (A'raf 7/142) Ancak halkı onu dinlememiştir (Tâ-Hâ 20/90-94) İsrailoğulları, Hârûn'u, Hız.Mûsâ'dan daha çok sevmişler ve hareketlerini takdirle karşılamışlardır.

DÂVÛD

Kur'ân'ın bir çok âyetinde sözü edilen yahudi peygamberlerinden biridir. Kur'ân'da adı geçen dört kutsal kitaptan biri olan Zebur, Tanrı tarafından Hız.Dâvûd'a gönderilmiştir. Bu kitap Mezmûrlar veya Mezâmir adıyla da anılır. (Bakara 2/251; Nisa 4/163; Maide 5/78; En'am 6/84; İsra 17/55). Bu âyetlerden başka bir çok sûrede de adı geçen Hız.Dâvûd hakkındaki Kur'ân ve Tevrat bilgilerinde farklılıklar vardır. (Sâd 38/17-19, 24)

99- rekâket: kekemelik

Hız.Dâvûd Beytlehem şehrinde doğmuş ve MÖ 962 yılında Kudüs'de ölmüştür. Yahuda kabilesinden Boaz ile Ruth'un torunu olan Yasa'nın en küçük oğludur. İsrail'in ilk kralı Saul'un sarayında yaverlik yaptı. Saul'un oğlu ve varisi Yonatan'la yakın dostluk kurdu ve Saul'un kızı Mikal'la evlendi. Filistinlilere karşı yapılan savaşlarda büyük yararlılık gösterdi. Bu durumu çekemeyen Saul onu öldürmek isteyince saraydan kaçarak Filistin'e gitti. Yöre halkını koruyarak herkesin sevgisini kazandı. Yahuda halkı Hız.Dâvûd'u, kral Saul'a bağlılığını sürdüren suçsuz bir yurtsever olarak görüyordu. Önce Hebron'daki Yahuda kabilesi sonra da bütün İsrailoğulları onu kralın varisi gibi görmeye başladılar. Saul ve oğlu Yonatan Filistinlilere karşı savaşırken ölünce Yahuda kabilesi onu kral seçti. Ancak diğerleri Saul'un oğlu İş-boşet'in etrafında toplandılar. Bunun üzerine Dâvûd onunla savaştı, prens öldürölünce, Hız.Dâvûd, İsrail'in ilk kralı seçildi.

İsrail'in bütün kabilelerini kendine bağlayarak merkezi Kudüs olan bir krallık kurdu. Krallığın kurulmasından önceki İsrail toplumunda Tanrı ile halk arasında kabile şefleri aracılığıyla bir anlaşma yapılırdı. Hız.Dâvûd, Kudüs'ün eski kültürünü İsrail toplumuna uygulayarak, kendisinin kral olarak konumunu ve bunun kutsal anlamını ön plana çıkaran yeni bir ibadet düzeni geliştirdi. Kudüs'ün en yüce tanrısına İsrailoğullarının tanrısı Yehova'nın adını verdi. Böylece Kudüs'ün kuruluşundan beri var olan rahip krallar geleneğini sürdürdü. İsrailoğullarının krallık öncesi dönemlerini birbirine bağlamak ve yeni düzeni İsrail kabilelerine benimsetmek

için bu yolu seçti. Kudüs kutsal kent ve Hz.Dâvûd da beklenen mesihin habercisi oldu.

Subaylarından Uriya'nın karısı Batşeba (Batshaba)'yı (Samuel XII,1-25) sevdi; onunla evlenebilmek için kadının kocasını savaşa yolladı. Uriya, bu savaşta hayatını kaybetti. Dâvûd'un Batşeba'dan doğan ilk oğlu öldü. Daha sonra Süleyman ve üç oğulları daha oldu. Hz.Dâvûd, 40 yıl hükümdarlık ettikten sonra öldüğünde oğlu Süleyman, kral-peygamber olarak babasının yerine geçti.

Hz.Dâvûd, bir gün yemek yiyip bir gün oruç tutarmış. Çok güzel ve gür bir sesi varmış; bunun için erkeklerdeki kalın seslere Dâvûdî denir. Mevlânâ Celaleddin Rumî ünlü Mesnevî'sinde Hz.Dâvûd'un sesinin güzelliği üstüne bir çok abartılı hikayeler anlatmaktadır. Hz.Dâvûd'un öyküsü Ahd-i Atik'in Birinci Krallar Kitabında anlatılır.

SÜLEYMAN

Babası Hz.Dâvûd gibi kendisine egemenlik verilmiş bir kral-peygamberdir. MÖ X.yüzyıl ortalarında yaşamıştır. Annesi Hz. Davud'a bağlı Hitit komutanı Uriya'nın eski karısı Bat-şeba idi. Hz.Süleyman, İbranice Şlomo diye anılır. Zenginliği ile ünlüdür (Fetih 27/16; Hûd 38/30). Tanrı ona bazı bilgiler vermiştir (Enbiya 21/78-81; Hâkka 38/12; Fetih 27/15-17). Hz.Süleyman doğa ve doğaüstü bütün yaratıklara sözünü geçirebilme yeteneğine sahip, kuşların ve hayvanların dilini bilen ve pek çok mucizesi olan efsanevî biridir (Fetih 27/18-19). O, aynı zamanda bir düşünür (hâkim) ve ozan-

dır. Tevrat'a 31 bölümlük Meseller (Emsâl-i Süleyman) ve sekiz şarkıdan ibaret Neşideler Neşidesi (Agniyet-al-agaani) adlı iki kısım eklemiştir. Bestelediği şarkıların sayısının 1005 olduğuna inanılır.

Saba melikesi Belkîs ile olan öyküsüne Kurân'da ayrıntıları ile yer verilmiştir. (Neml 27/20-44; Hâkka 34/12-13; Sâd 38/31-38;)

İsrail tahtına çıkar çıkmaz muhaliflerini birer birer yok ederek konumunu güçlendirdi. Evlilik yoluyla kurduğu ittifaklarla durumunu sağlamlaştırdı. Pek çok kralın kızkardeşi veya kızıyla evlenerek büyük bir ticaret imparatorluğu kurmak için gerekli askerî ve ticarî gücü elde etti. Koloni kentleri kurdu. Hz. Süleyman'ın kurduğu temelde ticarete dayalı devlet yapısı onun ve dost hükümdarların kara ve deniz ticaretinin gelişmesine yardımcı oldu. Kur'ân'ın Neml sûresinde sözü edilen Saba melikesi Belkîs ile olan öyküsü çok tanınmıştır. İnanişâ göre melikeden bir de çocuğu olmuştur. Belkîs'in Arabistan yarımadasının güneyindeki, Kızıldeniz yoluyla Hint Okyanusuna açılan ülkesi altın madenleri ve değerli bitkileri ile çok önemliydi. Hz. Süleyman'ın ticaret ağını koruyabilmesi için Saba ülkesinin ürünlerine ve ticaret yollarına; Belkîs'in da mallarını Akdeniz'de pazarlayabilmek için Filistin limanlarına ihtiyacı vardı.

Hız. Süleyman ülkesinin imarına özen gösterdi; özellikle başkent Kudüs'e önem verdi. Kenti bir surla çevirdi, bir kraliyet sarayı, ünlü Kudüs tapınağını yaptırdı. Ayrıca kentin dışına yabancı ticaret toplulukları için binalar ve mabetler inşa ettirdi.

İLYAS

İbranice Eliyyahu diye anılan İlyas peygamberden Tevrat, İlya olarak söz eder. MÖ 9.yüzyılda yaşamış bir İsrailoğulları peygamberidir. İlyas peygambere ayrıca Elia veya Eliyyah de denilir. Tek tanrılı dinin, Kenan tanrısı Baal ile yozlaşmasını önlemek için çalışmıştır. Eski Ahit'e göre İsrailoğullarının Yehova'dan başka tanrısı olmadığı gerçeğini savunan, coşku ve vecd yerine akıl ve ahlak temeline dayalı bir inancı vurgulayan bir peygamberdi. Yahudi ve hristiyan inancına göre İlyas peygamber, kral Ahab'ın Finikeli karısı İzabel'in Yehova yerine Baal'a tapınmayı desteklediği bir dönemde yaşamıştır. (Baal, eski ibranîlerin büyük tanrısıdır. Eskiçağlarda Fenike, Kartaca ve bütün güney Arabistan Baal'lere tapardı. İncil'de baal dini, putataparlık anlamında kullanılmıştır. Hristiyan metinlerinde ise Baal'lar "yalancı tanrılar" olarak nitelenir.) İlyas Peygamber, İsrailoğullarını doğru yola çekmek için çeşitli mucizeler göstermiştir. Bu yalancı puta tapanlara ceza olarak ülkeye kuraklık getirmiş sonra da selli yağmurlar yağdırtmıştır. İnanca göre Karmel dağında Baal'ın 450 peygamberiyle mücadele ederek onları yenmiştir. Ateşten bir ata binerek göğe yükseldiğine inanılır. Halk inançlarına göre Hz.İlyas ölümsüzlüğe ulaşan kişilerden biridir. Hristiyan Karmel tarikatı rahipleri onu, tarikatlarının kurucusu bilirler.

İslâm inançlarında da efsanevî kişiliğinden dolayı Hızır kavramıyla ilişkilidir; her yıl baharda 6 Mayıs günü onun Hızır'la buluşması kutlanır. Halk arasında bu güne Hızır ve İlyas (Hidrellez)¹⁰⁰ denir.

100- Hidrellez hakkında doğru bilgi için: M:Kâzım Öztürk "İslâm'da Kutsal Günler ve Geceler" adlı eserine bakınız.

Kur'ân Okurken

Kur'ân'da Hz.İlyas'a Tanrı'nın peygamberlik ve hidayet verdiği belirtilir (En'am 6/85; Saffat 37/123-130). Hz.İlyas'ın peygamber Elyesa ve peygamber İdris ile aynı kimse olduğu da ileri sürülmüştür.

ELYESA

Kur'ân'da ismi iki yerde geçer (En'am 6/86; Saffat 38/48). Hakkında fazla bir şey bilinmemektedir.

YUNUS

Kur'ân'da Zünnun ve Sahibü'l Hut olarak da anılan Yunus peygamberin babası Eski Ahit'e göre Amittay'dı. Bu durumda Yunus peygamberin, MÖ 785 yılında II.Yereboam döneminde kahanetlerde bulunan Yunus'la (II.Krallar 14:25) aynı kişi olduğu düşünülür. Kur'ân'ın onuncu sûresine ismini vermiş olmakla beraber bu sûrede sadece bir âyette anılır. (Yunus 10/98): "...Yunus'un kavmi müstesna. Onlar inanınca, dünya hayatında rezillik azabını üstlerinden kaldırmış ve kendilerini belirli bir süreye kadar nimetlendirmiştik."

Hadis ve tarih metinlerinde adı, Yunus bin Matta olarak geçer. Kur'ân'a göre Asur'da Ninovalılara peygamber olarak gönderilen Yunus, çağrısına uymayan halka kızarak şehirden ayrılır (Enbiya 21/87). Dicle kıyısına inerek bir gemi ile şehirden ayrılır. Bir başka inanışa göre de Yunus peygamber Tanrı'nın gazabından korkar ve şehirden kaçır. Yafa'da bir gemiye biner. Yolda şiddetli bir fırtına çıkar. Çıkan fırtınanın sorumlusunu ortaya çıkarmak için çekilen kurada kaybedince

Kur'ân'da Hz.İlyas'a Tanrı'nın peygamberlik ve hidayet verdiği belirtilir (En'am 6/85; Saffat 37/123-130). Hz.İlyas'ın peygamber Elyesa ve peygamber İdris ile aynı kimse olduğu da ileri sürülmüştür.

ELYESA

Kur'ân'da ismi iki yerde geçer (En'am 6/86; Saffat 38/48). Hakkında fazla bir şey bilinmemektedir.

YUNUS

Kur'ân'da Zünnun ve Sahibü'l Hut olarak da anılan Yunus peygamberin babası Eski Ahit'e göre Amittay'dı. Bu durumda Yunus peygamberin, MÖ 785 yılında II.Yereboam döneminde kahanetlerde bulunan Yunus'la (II.Krallar 14:25) aynı kişi olduğu düşünülür. Kur'ân'ın onuncu sûresine ismini vermiş olmakla beraber bu sûrede sadece bir âyette anılır. (Yunus 10/98): "...Yunus'un kavmi müstesna. Onlar inanınca, dünya hayatında rezillik azabını üstlerinden kaldırmış ve kendilerini belirli bir süreye kadar nimetlendirmiştik."

Hadis ve tarih metinlerinde adı, Yunus bin Matta olarak geçer. Kur'ân'a göre Asur'da Ninovalılara peygamber olarak gönderilen Yunus, çağrısına uymayan halka kızarak şehirden ayrılır (Enbiya 21/87). Dicle kıyısına inerek bir gemi ile şehirden ayrılır. Bir başka inanışa göre de Yunus peygamber Tanrı'nın gazabından korkar ve şehirden kaçır. Yafa'da bir gemiye biner. Yolda şiddetli bir fırtına çıkar. Çıkan fırtınanın sorumlusunu ortaya çıkarmak için çekilen kurada kaybedince

Kur'ân Okurken

denize atılır ve deniz hemen sakinleşir. Tanrı'nın görevlendirdiği büyük bir balık tarafından yutulur (Saffat 37/139-142). (Yunus balığı adını ondan alır.) Balığın karnından kurtulmak için dua eder, balık da onu kıyıya kusar. Tanrı, Yunus'un üzerinde sık, geniş yapraklı, kabağa benzer bir ağaç bitirir (Saffat 37/143-146). Sağlığına ve gücüne kavuşur (Kalem 68/48-50). Hz. Yunus "100 bin ya da daha çok insanın" yaşadığı Ninova'ya döner ve halk, Tanrı gazabı gelmek üzereyken iman eder. İslâm tarihçileri Yunus'un balığın karnında geçirdiği süreyi 40, 20, 7, 3 ya da 1 gün olarak hesaplarlar.

Eski Ahit'e eklenen iki sahife tutan dört bölümlük bir kitabı da vardır.

ZÜLKİFL

Hız.Muhammed'in dışında Kur'ân'da adı anılan 24 peygamberden biridir Kur'ân'da sadece Sad (38/48) ve Enbiya (21/85,86) sûrelerinde adı geçer; bunlardan başka, Zülkifl peygamberle ilgili başkaca bilgi yoktur.

Genellikle peygamber olduğu kabul edilmiş olmakla beraber kimileri onun bir peygamber değil, bir ermiş yani velî olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kimileri de onun Hız.İlyas, Yuşa ve Hız.Zekeriya ile aynı kişi olduğu kanısındadırlar. Ancak bu takdirde Kur'ân'da İlyas ve Zekeriya peygamberlerin adları ayrıca anılmazdı.

ZEKERİYA

Hız.Zekeriya, Hız.Meryem'in amcası yani İmran'ın kardeşidir. Hız.Yahya'nın babası ve Hız.İsa'nın büyük amcasıdır.

Hız.Meryem'e bakmaya memur edilmiştir (Âl-i İmran 3/37). İmran ailesi tam bir peygamber ailesidir. Kur'ân'ın Âl-i İmran sûresinde bu aile anlatır (3/38-41). "İyi insan" olarak anılan (En'am 6/85) Zekeriya'nın kendisine bir çocuk vermesi için Tanrı'ya yakarışından da söz edilir (Meryem 19/2-11; Enbiya 21/89-90). Bu duâları neticesinde Tanrı ona Hz.Yahya'yı vermiştir. Kur'ân'da Hz.Zekeriya ile ilgili bilgiler sadece bunlardır.

Yahudilerin kutsal kitabı onu Zakarya olarak anar. 14 bölümlük kitabı, Tevrat'ın bir bölümüdür. Kitap şöyle başlar: "Darius'un ikinci yılında, sekizinci ayda İddon'un oğlu, Bekarya'nın oğlu Zakarya peygambere Tanrı'nın şu sözü geldi..." Böylece Hz.Zekeriya'nın ailesi hakkında da bilgi edinmiş oluyoruz.

YAHYA

Hız.Zekeriya ile Hız.Meryem'in kızkardeşi ya da teyzesi olan Elisabeth'in oğludur. Kaynaklara göre Yahya, En-Kerem adlı bir yerde doğmuştur. Hız.İsa ile kardeş çocukları olurlar. Meryem sûresinde anlatılan doğumu, Âl-i İmran ve dolaylı olarak da Enbiya (21/89-90) sûrelerinde tekrarlanır. Kur'ân'ın bildirdiğine göre Zekeriya peygamber, "Yakuboğullarına mirascı olacak bir oğul bağışlamasını" Tanrı'dan istemiştir (Meryem 19/7; 12-15). Yahya'nın doğumunu müjdeleyen melekler onun "Tanrı'dan gelen bir kelimeyi" yani Hız.İsa'nın doğumunu doğrulayacağını bildirmişlerdir (Âl-i İmran 3/38-41). İslâm geleneğinde Yahya, İsrailoğullarını Tevrat'ın hükümlerine çağıran son yahudi peygamberi olarak

Kur'ân Okurken

kabul edilir. Yahya En-Kerem adlı bir yerde doğduğu rivayet edilir. Ürdün vadisinin aşağı kesiminde Salim yakınındaki Ainon'dan (bugünkü Nablus yakınları) Ceriko'nun doğusuna kadar geniş bir alanda peygamberliğe başladı.

İyilik ve barış sever bir kimse olan (En'am 6/85) Yahya peygamber, hristiyan inançlarına göre hristiyanlığın öncüsü kabul edilir. Hristiyanların Hz.İsa'nın habercisi saydığı Yahya peygamber "Vaftizci Yahya" lakabıyla anılır; Hz.İsa'yı o vaftiz etmiştir. Tövbe edenleri akarsuya daldırarak yaptığı vaftiz, kendi mürid topluluğuna katılım için yapılan bir tören değil, kişiyi ilahî yargı gününe hazırlamayı amaçlayan bir tövbe ayiniydi.

Hız.İsa'yı vaftiz ettikten bir süre sonra Hız. Yahya Celile ve Ürdün'ün orta kesimlerinde hüküm süren kral Herodes Antipas'un emriyle hapse atıldı. Suçu dinî öğretisinden dolayı değildi. Kral Herodes Nebati kralı IV.Aretas'ın kızı olan ilk karısını boşadıktan sonra, yahudi yasalarına aykırı biçimde, üvey kardeşi Heredos Philippos'un dul karısı Herodias'la evlenmek istemişti. Yahya peygamber bu evlenmeye karşı çıkmış ve nikahlarını kıymamıştı. Bunun üzerine peygambere düşbüleyen Herodisas ile kızı Salome, onu öldürtmüşlerdir. Hız. Yahya'nın kafasını kesen Kudüs kumandanı, peygambere başını bir tepsiye koyarak onlara sunmuştur.

Kur'ân'da Yahya peygamberin ölümüyle ilgili bilgi bulunmamasına karşı islâm tarihçileri İncil'deki anlatımı doğru kabul ederler. Mezarının Salim'deki Ainon yakınlarındaki Sebaste'de (Samaria) olduğu belirtilir.

kabul edilir. Yahya En-Kerem adlı bir yerde doğduğu rivayet edilir. Ürdün vadisinin aşağı kesiminde Salim yakınındaki Ainon'dan (bugünkü Nablus yakınları) Ceriko'nun doğusuna kadar geniş bir alanda peygamberliğe başladı.

İyilik ve barış sever bir kimse olan (En'am 6/85) Yahya peygamber, hristiyan inançlarına göre hristiyanlığın öncüsü kabul edilir. Hristiyanların Hz.İsa'nın habercisi saydığı Yahya peygamber "Vaftizci Yahya" lakabıyla anılır; Hz.İsa'yı o vaftiz etmiştir. Tövbe edenleri akarsuya daldırarak yaptığı vaftiz, kendi mürid topluluğuna katılım için yapılan bir tören değil, kişiyi ilahî yargı gününe hazırlamayı amaçlayan bir tövbe ayiniydi.

Hız.İsa'yı vaftiz ettikten bir süre sonra Hız.Yahya Celile ve Ürdün'ün orta kesimlerinde hüküm süren kral Herodes Antipas'un emriyle hapse atıldı. Suçu dinî öğretisinden dolayı değildi. Kral Herodes Nebati kralı IV.Aretas'ın kızı olan ilk karısını boşadıktan sonra, yahudi yasalarına aykırı biçimde, üvey kardeşi Heredos Philippos'un dul karısı Herodias'la evlenmek istemişti. Yahya peygamber bu evlenmeye karşı çıkmış ve nikahlarını kıymamıştı. Bunun üzerine peygambere düşbüleyen Herodisas ile kızı Salome, onu öldürtmüşlerdir. Hız.Yahya'nın kafasını kesen Kudüs kumandanı, peygambere başını bir tepsiye koyarak onlara sunmuştur.

Kur'ân'da Yahya peygamberin ölümüyle ilgili bilgi bulunmamasına karşı islâm tarihçileri İncil'deki anlatımı doğru kabul ederler. Mezarının Salim'deki Ainon yakınlarındaki Sebaste'de (Samaria) olduğu belirtilir.

İSA

Hız.İsa, hıristiyanlığın kurucusudur. İbranice Yeşu (Yunanca İesous, Latince Iesus) olan adı, "Yehova'nın yardımı" anlamındaki yehoşua'dan gelir (yah:Yahuva ve hoşia:yardım) Kur'ân, Hız.İsa'yı bir çok isim ve niteliklerle anmaktadır: Mesih, Meryemoğlu, Allah'ın elçisi, Allah'ın sözcüsü, Allah'ın kulu, Allah'ın ruhu gibi. Antakyalı Yunanlılar ona, İbranice Mesih deyiminin yunanca karşılığı olan Khristionos (Hıristiyan) adını takdılar. Daha sonra onun getirdiği yeni anlayışa bu deyimden türeyen hıristiyanlık adı verildi. Arapcada hıristiyan anlamına, Hız.İsa'nın doğduğu kentten dolayı Nasranî ve hıristiyanlık anlamına da Nasraniyyet deyimleri kullanılır. (2/62).

Hıristiyanlığın kutsal kitabı İncil'dir. Hız.İsa'nın söyledikleri ve yaptıklarını anlatan İncil, yahudi şariatını kapsayan Eski Ahid'e eklenmiş ve Yeni Atik adıyla anılmıştır. Hıristiyan kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes bu iki şeriattan ileri gelir. İncil, Hız.İsa'nın havarilerinden Matta, Yuhanna, Luka ve Markos'un yazdığı dört kitaptan oluşur.

Hız.İsa, bozulmuş olan yahudiliği düzeltmek için gönderilmiştir. Ne var ki daha evvel de yazdığımız gibi Hız.İsa'nın getirdiği din de zamanla bozulmuş ve Hız.Muhammed'e verilen Kur'ân'la düzeltilmiştir. Yahudilerin, hıristiyanların ve müslümanların tanrısı aynı Allah'tır ve kitapları da aynı kitaptır. Bu yüzden ki yahudilerin ve hıristiyanların bu gerçeği kabul edip müslüman olmaları gerekir. (Âl-i İmran 3/48-51)

Tanrı'nın muzicelerinden olarak Hz.Âdem anasız-babasız, Hz.Havva babalı ama anasız, Hz.İsa analı ancak babasız¹⁰¹ doğmuştur. Annesi Hz.Meryem, İmrân ve Hannah'ın tek çocuklarıydı. Mabede adanmıştı. Yeni Ahit'teki metinlere göre Yahuda kralı I.Herodes'in döneminde Beytlehem'de dünyaya geldiği söylenirse de Kur'ân ve İncil'de sık sık "Nasıralı" diye anılması bu fikrin doğru olmadığını açıklar. Tanrı Meryem'e Cebrail adlı meleği yollayarak Hz.İsa'nın mucizevî yaratılışını sağlamıştır. (Âl-i İmran 3/45-47; Nisa 4/171). Yahya peygamber onu Şeria ırmağında vaftiz etmiştir. Hz.İsa'nın hayatı ile ilgili bilgiler zaman içinde değişikliğe uğradığı gibi mucizevî doğum olayı da yanlış tefsir edilmiştir.

Hız.İsa, peygamberlik görevini Celile (Galilea) köylerinde, Beytsayda, Horazin ve Kefernahum (Cabernaum) gibi kentlerde halk arasına karışarak ve insanların yaşamını paylaşarak sürdürmüştür. Dönemin yahudi toplumunda, Romalı yöneticilerle yakın ilişkide bulunan yüksek ruhban zümresi karşısında dinî buyruklara titizlikle bağlı olan Ferisîler¹⁰², şeriat kurallarına uyulmasını savunuyorlardı. Hız.İsa'nın öğretisine en büyük tepki bunlardan geliyordu. Ferisiler ve yandaşları, Romalıların putperest düzeninin yıkılması ve Yahudi şeriatına dayalı bir devletin kurulması için çağrıda bulunuyorlardı. Büyük olasılıkla Hız.İsa'nın çarmıha gerildiği Pesah (Hamursuz) günlerinde böyle bir ayaklanma olmuş ve Hız.İsa da ayaklan-

101- Daha geniş bilgi için: M.Kâzım Öztürk'ün "Niçin Hız. İsa?"

102- II.Tapınak döneminde Yahuda'da var olan çeşitli yahudi tarikatlarından biridir. Ferisî, (İbranice peruşim) ayrılmışlar, demektir. Ferisîlerin, Hassidim'lerin halefi olduğu Kabul edilir. Yunanlaşmaya karşı olan Ferisî'lere haverim (dernek üyeleri) de denilir. O dönemde etkili olan diğer iki tarikat: Saddûkiler ve Essen'lerdir.

macılardan biri olarak tutuklanmıştı. O günlerde Hz.İsa'nın Kudüs'de bulunmasının sebebi Pesah dolayısıyla toplanan bütün İsrail halkına seslenmektir. Yahuda bölgesinin Romalı yönetici Pontus Pilatus, Hz.İsa'yı suçlu bulmamış, karardan kaçınmak için onu Celile yöneticisi Herodes Antipas'a göndermiştir. Herodes de onu suçsuz bulmakla beraber halkın baskısıyla çarمیha gerdirmeye cezası vermiştir. Hz.İsa'nın çarمیha gerildiği gün olarak kilisenin kabul ettiği geleneksel tarih 3 Nisan'dır. Zira o gün güneş tutulmuştur.

• • •

Kur'ân'da adı geçen ancak peygamber ya da velî olduğu tartışmalı bulunan, Tanrı tarafından övülmüş kimseler vardır.

ÜZEYR

Kur'ân'da adı sadece Tevbe sûresinde (9/30) geçen Üzeyr hakkında şöyle denilmektedir: *"Yahudiler: "Üzeyr Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih, Allah'ın oğludur." dediler. Kendi ağızlarının sözüdür bu. Kendilerinden önce inkâr edenlerin sözlerine benzetme yapıyorlar. Nasıl da yüz geri çeviriyorlar!"*. İsrailoğullarına gönderilmiş bir peygamber olarak görünmekle beraber hakkında Kur'ân'da başkaca açıklama yoktur.

Buna karşılık yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta çok önemli bir peygamber olarak Ezra (Arapcası Azra) adıyla anılır. MÖ IV.yüzyılda yaşamış olduğu sanılmaktadır. Üzeyr'in öncülüğünde ya da peygamberliğinde Tevrat'a yeniden bağlanan yahudiler bir süre sonra tekrar sapkınlığa

başlamışlardır. Tanrısal bir cezaya uğramışlar; Tevrat hafızalarından temelli silindiği gibi Tevrat'ın saklandığı Sandık/Tabut da ellerinden alınmıştır. Üzeyr'in yalvarışlarını kabul eden Tanrı, ona Tevrat'ı yeniden vahyetmiştir. İsrailoğulları, Üzeyr'in anlattıkları ile Tabut'taki Tevrat'ın aynı olduğunu görerek ona inanmışlar ve bu yüzden ona "Allah'ın oğlu" demişlerdir. Hz. Muhammed'in 316 peygamberin ismini saydığı ünlü hadisinde Üzeyr'in de adı olduğundan onu da peygamber saymak gerekir.

LUKMAN (LOKMAN):

Kur'ân'ın oyuzbirinci sûresine adını veren Lokman bir Habeşlidir. Tarihsel açıdan islâmlıktan önce arapların mitolojik bir kahramanı idi. Adına Muammer (Muammar) de denilen Lokman, halk tarafından filozof sayılıyordu. Halk inançlarına göre, her kartalın ölümünde yeni doğmuş bir kartal beslemeye başlayarak, yedi kartalın ömrü süresince yaşamış ve Lubad adını taşıyan yedinci kartal ölünce o da ölmüştür. Lokman, Kur'ân'da da bir hikmetli sözler söyleyicisidir, peygamber değilse de hakîmdir. İslâmlıktan sonra da hikmetli sözler ve atasözleri kitapları hep Lokman'a dayandırılmıştır. Bu hikmetli sözlere örnek olarak Lokman sûresi (31/13,17-19) âyetleri gösterilebilir.

ZÜLKARNEYN

Kur'ân'da adı geçen, Tanrı'nın sevgili kullarından biridir. Peygamber olup olmadığı tartışmalıdır. Kehf sûresinde (18/83-98) de sözü edilir ve gerçekten de bir peygamber niteliğinde görülür.

KUR'ÂN'DA ADI GEÇEN KAVİMLER

ACEM

Arapça eserlerde Acem ve Eâcim tabiri genellikle İranlı anlamına anlaşılmaktadır. Halbuki Acem, Araptan başkası, Araptan olmayan demektir.

ÂD (Şeddat)

Kur'ân'da peygamber kıssalarında adı sık sık geçen bir ulusdur. Hangi devirde yaşadıkları bilinmemektedir. Araplar bu kavmin Umman ile Yemen arasındaki kum çöllerinde yaşadıklarını söylerler. Hz.Hûd çağından sonra yaşamış olan Âd kavmi mensupları kibirli insanlardı. Fazla servet ve refah yüzünden gurura kapıldılar. Kendilerine doğru yolu göstermek için gönderilen peygamberleri Hz.Hûd'a fena davrandılar. Bu yüzden Tanrı tarafından cezalandırıldılar; büyük bir kuraklık ve fırtına ile yokedildiler. A'raf sûresinin 65. ve onu izleyen âyetleri bu öyküyü anlatır.

BEDEVÎ ARAPLAR

Özellikle Arabistan, Irak, Suriye ve Ürdün olmak üzere Ortadoğu çöllerinde yaşayan ve Arapça konuşan göçebe halklardır. Bedevi toplumu Kaysî (Kuzey Arabistanlı) ve Yemenî (Güney Arabistanlı) kökeninden geldiğini ileri süren “soylu” kabilelerin yanı sıra büyük soylu kabilelerin koruması altında barınan ve onlar için çalışan dağınık “atasız” küçük kabile gruplarından oluşurlar. (Tevbe 9/120)

ÇÖL ARAPLARI

Kur'ân'da geçen bir deyimdir. Tevbe sûresinde (9/97) onlar hakkında “Çöl Arapları; küfür, parçalanma / ikiyüzlülük yüzünden daha şiddetli; Allah'ın resulüne indirdiği şeylerin sınırlarını tanımamaya da yatkındırlar.” denilmektedir.

HİRİSTİYANLAR

Hız.İsâ'nın getirdiği dine inananlara verilen genel addır. Türkçede hıristiyanlık, Hız.İsâ'dan dolayı İsevilik veya doğduğu Nâsıra kentinden dolayı Nasrânîlik adlarıyla anılır. Khristos, İbranicedeki Mesih deyiminin Yunanca tercümesidir ve kutsanmış demek olan “yağlanmış, yağ sürülmüş” anlamına gelir. Bu kelime ilk kez Antakyalı paganlar tarafından kullanılmıştır; onlar Hız.İsa'ya ilk inananlara “hıristiyan” demişlerdir. Hıristiyanlar, İsrailoğulları ve Yahudilerden aldıkları bütün kutsal geleneği Eski Ahit adıyla kabul ediyorlardı. Baba-oğul-Rûh ul Kudüs üçlemesinin esas olduğu öğretileri ise Yeni Ahit adını verdikleri kitapta topluyorlardı. Hıristiyanlar kendilerinden önceki Hız.Mûsâ dinini kabul ederler; ancak onun zamanla bozulduğuna ve içine yalanlar karıştırıl-

diğına, Hz.İsa'nın bu yalan ve yanlışları düzeltmiş olduğuna inanırlar. Ne var ki zamanla bozulan Hz.İsa öğretisi de bozulmuş ve Hz.Muhammed'e verilen Kur'ân ile düzeltilmiştir. Zira Yahudilerin, hristiyanların ve müslümanların Tanrı'sı aynı Tanrı'dır ve kitapları da aynı kitaptır.

Hız.İsa'nın mesajı yıllar içinde değişik şekillerde yorumlandı. İstanbul patriği Mikhael Kerularios 1054 de Papa ile ilişkilerini keserek Roma hristiyanlarından "Ortodoks"¹⁰³ denilen doğu kiliselerini ayırdı. XVI. yüzyılda protestan¹⁰⁴ reformu Roma'nın resmî öğretisini tartışma konusu yaparak Roma katolikliği¹⁰⁵ dışında bir hristiyanlık kurdu. Bugün islav kökenli ülkelerde ortodoksluk, anglosakson ülkelerde yâni Kuzey Amerika'da, Kuzey Avrupa'da protestanlık ve latin kökenli ülkelerde ise katolik inanç hakimdir.

İBRAHİM KAVMI

Hız.İbrahim'den Hız.Mûsâ'ya kadar geçen zamanda Hız.İbrahim öğretisiyle Tanrı'ya inanan insanlar.

İSRAİLOĞULARI/ YAHUDİLER/ BENİ İSRAİL/ İBRANİLER/ MÜSEVİLER

İsrailoğulları, Yahudi ulusunu dilegetirmek için kullanılan bir terimdir ve Kur'ân'ın bir çok âyetinde geçer. Yahudi

103- Ortodoks: Dogmaya, kilise doktrinine uygun. Hata içinde olduğunu, doğru görüşten saptığını kabul etmeyen kilise görüşü. Bunlar yedi konseyin kararlarına uyar ve 787 senesinden sonar toplanan konseyin aldığı kararları Kabul etmezler.

104- Protestan: Reform hareketinden doğan dinî doktrin ve kilisenin tümüne verilen ad.

105- Katolik:Roma kilisesinin kendine verdiği addır."Evrensel" anlamına gelen Yunanca bir kelimedenden türetilen katolik terimi, Hız.İsa'nın Aziz Petrus'a devrettiği yetkilerin varisi olan Papa'ya inananları işaret eder.

ise Yahuda kabilesinden olan kimselere verilen bir addır. Daha sonraları Hz.Mûsâ'ya indirilen Tevrat'la oluşmuş hak dinini kabul edenler Yahudi ismiyle anılmıştır. Bu kelime de İsrailoğulları gibi Kur'ân'ın bir çok âyetinde geçer. Kendilerine kitap gönderilmiş bir ulus oldukları için İslâmî eserlerde de anılırlar.

Kitab-ı Mukaddes'e göre İsrailoğullarının atalarını oluşturan Kuzey Sami kavimlerinden olan İbranilerin, Hz.İbrahim'in önderliğinde o dönemde Mitannilerin¹⁰⁵ egemenliği altındaki Harran'¹⁰⁶dan Kenan ülkesine göç ettiği kabul edilir. İbranî adı Kenanlıların nehrin öte yakasından gelen göçmenlere "Öte yakanın insanları" anlamında (Hibri) demelerinden türemiştir. Kıtık nedeniyle Hz.Yusuf zamanında Mısır'a göç eden İbraniler bir süre orada köle olarak yaşamışlardır. MÖ 13. yüzyılda Hz.Mûsâ tarafından kurtularak Hz.İbrahim'e vaad edilen topraklara, Kenan'a dönmüşlerdir. Tevrat dışında, Yahudilerden bahseden en eski belge, Teb tapınağında bulunan M.Ö 1200 tarihli "İsrail tahrip edilmiştir." Yazılı bir Mısır yazıtıdır.

KURAYZA KABİLESİ

Medine'de yaşayan üç Yahudi kabilesinden biridir. Hz.Muhammed Medine'ye göç ettiğinde bunlarla bir antlaşma yapmıştı. Ancak Uhud savaşında müslümanların yenilgiye uğraması üzerine Kurayza oğulları müslümanların aley-

106- Mitanni:M.Ö II binli yıllarda Yukarı Suriye ve Mezopotamya'da Hurriler tarafından kurulmuş olan devlet

107- Harran'ın adı, çivi yazılı yazıtlarda "harranu" olarak geçer. Bu adın "yol" anlamına gelmesi buranın ticaretten yana önemini belirtir.

hinde bulunmaya başladılar ve onların düşmanları ile işbirliğine gittiler. Hendek savaşından sonra Medine'ye dönerken Hz. Muhammed'e Kurayza'lıları cezalandırmadan silahlarını bırakmamalarına dair bir vahiy geldi. Müslümanlar Kurayzalılara saldırdılar ancak bir netice alamadılar. Sonunda Kurayza oğulları kendilerini koruyan müslüman Evs kabilesinin başkanı Sa'd İbn Mûaz'ı hakem yaptıklarını ve onun vereceği kararı kabul edeceklerini bildirdiler. Kurayza oğullarının toprakları beşe bölündü, bunlardan biri Hz. Peygamber'e verildi diğerleri ise ahsâb arasında kur'ayla paylaştırıldı. Kur'ân'ın bir çok sûresinde Kurayza oğullarının adı geçer. (33 Ahzâb sûresi 26 ve onu izleyen âyetlerde).

KUREYŞ

Kur'ân'ın 106. sûresine ismini veren Kureyş, Hz. Muhammed'in mensup olduğu kabilenin adıdır. Kureyş, Mekke'nin en büyük ve en güçlü kabilesiydi. Mekke'nin müslümanlar tarafından alınışına kadar bu şehri yönetmişlerdir. Adını Kureyş lakabı ile anılan en-Nazr adlı atadan aldığını ileri sürenler olduğu gibi, onun torunu Fahr için de aynı şey söylenir. Bu adın eski bir Mekke tanrısı olduğunu savunanlar da vardır. Kureyş kabilesinin doğuşu hakkında az bilgi vardır. Güney Hicaz'ın yoksul ve dağınık bedevî toplulukları içinde, büyük dedeleri Kinane soyundan gelen kabileler arasında yaşadıkları tahmin ediliyor. Mekke civarındaki dağlarda yaşar, tüccarlara deve kiralar ve kılavuzluk ederlerdi. Kuzey bozkırlarından gelen ve aynı aileden olan Kusayy kabilenin dağınık kollarını bir araya getirerek onları M.Ö V. yüzyılda Mekke'nin ortasına yerleştirdi. Kureyşlilerin yönetimini elle-

rinde tutan Huzaâ kabilesini yenilgiye uğratarak şehrin yönetimini ve ticareti ele geçirdiler; daha sonra Kâbe'nin idaresini ve hac işini yüklendiler. Ticarî merkezler kurdular. Kureyş zenginlerinin Serat dağlarında Taif adını verdikleri bir yazlık şehirleri vardı.

Kureyşliler şu on kola ayrılıyorlardı:Umayya (Emevî), Navfal, Zuhra, Mahzûm, Asad, Cumah, Sahm, Hâşim, Taym, Adiy. Kâbe'nin onların elinde olması kabileye dinsel bir üstünlük sağlamıştır. Bunlardan Haşimiler, kabilenin ileri gelenleri olmalarına rağmen Umayya ve Mahzûm aileleri onlardan daha zengindi. Özellikle bedevîler onların zekâlarına ve güzel konuşmalarına hayranlardı. Ticaret alanındaki başarıları da onları güçlü kılmıştı. Müslümanlık önce onların büyük direnciyle karşılaştı. Hicret'in ilk sekiz yılı Hz.Muhammed'in Kureyşlilerle yaptığı savaşlarla geçmiştir. Mekke'nin müslümanlarca alınışından sonra önemleri bir hayli azalmıştır. Kureyşlilerin müslümanlığa karşı çıkmalarının sebebinin dinsel olmaktan ziyade ekonomik nedene bağlayan görüşler de vardır. Mekkeliler refahlarının mevcut toplumsal düzenlerine bağlı olduğunu biliyorlar ve müslümanlığın bu düzeni altüst edeceğinden korkuyorlardı. Mekke ileri gelenlerinin bu korkularını Hz.Muhammed'e açtıkları ve O'ndan "Allah size daha fazlasını verir." karşılığını aldıkları saptanmıştır. (Tevbe 9/ 28): *"Eğer yoksulluktan korkuyorsanız Allah dilerse sizi vergisinin bolluğuyla zenginleştirecektir."*; (Kasas 28/57) *"Dediler:Eğer biz seninle doğru yolu tutacak olursak yerimizden, yurdumuzdan oluruz."*

LÛT KAVMI

Kitâb-ı Mukaddes'e göre bugünkü Ürdün'de bulunan Sodom ve Gomore şehirlerinde yaşayan halka verilmiş isimdir. Bu kentlerdeki erkekler arasındaki cinsel ilişki sapıklığını düzeltmek üzere Hz.Lût, Tanrı tarafından görevlendirilmiştir. Onlar peygamberlerini yalancı saymışlardır. Tanrı onları cezalandırarak helak etmiştir. (Hûd 11/74)

MECÛSÎLER

Arapların ateşe tapanlara verdiği isimdir. Farsca ateşe tapan anlamında muğ sözcüğünden ya da Yunanca büyücü anlamında magos sözcüğünden türediğini ileri sürenler vardır. Bu yüzden Zerdüşt dininden olanlara Araplar Mecûsî derler. (Hacc 22/17) İslâmiyetin İran'da yayılmasından sonra Mecûsîler VIII. yüzyılda Hindistan'a göçtüler.

MEDYEN

Arap yarımadasının kuzeybatısında, Filistin ve Hicaz arasında, Akabe körfezinin doğusunda bir bölgedir. Kur'ân'da adı geçen Medyen halkı, Tevrat'la ilişkili olarak bu bölgede oturan bir kavme işaret eder. Medyenliler kendilerine gönderilen Şuayp peygambere inanmadıkları için cezaya çarptırılmışlardır. Onlar da peygamberlerini yalancı saymışlardır.

NASÂRÂ

Hız.İsâ, Nâsıra (Nazareth) kentinde doğmuştur ve Nasârâ deyimini bu kökten kaynaklanmaktadır. Müslüman egemenliği altında bulunan doğu hristiyanlarına verilen bir addır. Batı

hristiyanlarına da Rum denilirdi. Süryâniceden Arapçaya geçmiş olan nasârâ kelimesinin tekil hâli nasrâni'dir; nasrâniyet ise hristiyanlık demektir. Araplarda islâmiyet öncesi kullanılan bu deyim Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde geçer. (Âl-i İmran 3/67; Bakara 2/62; Maide 5/18 gibi)

NÛH KAVMI

Hız.Nûh'un gönderildiği günahkâr ulus, Kur'ân'da Nûh ulusu (kavm-i Nûh) olarak nitelenir. Putlara tapınan halkına peygamber olarak gönderilen Hız.Nûh ile ilgili Kur'ân âyetleri ile Eski Ahit'teki öyküler arasında fark vardır. Hûd sûresi (11/89): *"Ey toplumum! Bana kafa tutmanız, sakın sizi Nûh kavminin yahut Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelen musibetle yüzyüze getirmesin. Lût kavmi de sizden pek uzak değildi."* Hız.Nûh, ulusunu doğru yola çevirme çabalarının başarılı olamaması üzerine gelecek kuşakları korumak için "yeryüzünde dolaşan tek kâfir bırakmaması" için Tanrı'ya yakardığı anlatılır (Ankebut 29/14,15): *"Andolsun Biz Nûh'u toplumuna gönderdik de o onların arasında bin yıldan elli yıl eksik kaldı. Sonunda onları tufan yakaladı. Çünkü zalimlerdi onlar. Biz Nûh'u ve gemi halkını kurtardık ve o gemiyi âlemlere ibret yaptık."*

RESS HALKI

Peygamber Şuayb'in kavmidir. Ress kelimesinin sözlük anlamı "Taşla örülmüş kuyu" demektir. Kur'ân'da iki yerde adları geçer (Mâide 5/38; Kaf 50/12) Beni Ress veya Eshab-ür Ress olarak da anılırlar. Semud kavminin peygamberini bir kuyuya attıktan dolayı bu adı almışlardır.

RÛM

Kur'ân'ın otuzuncu sûresine ad olan bu kelime Kur'ân'da Bizanslıları dile getirir. Rûm deyimini o zamanlar hem Bizans hem de Roma için kullanılıyordu. Sonraları Rûm deyiminin anlamı gittikçe daralmış ve bir ara Konya, Amasya ve Sivas bölgeleri bu isimle adlandırılmışdır. Rûm, daha sonra sadece Anadolu için kullanılmış ve ülkemize Diyâr-ı Rûm denilmiştir. Trakya için kullanılan Rumeli ve Erzurum kentinin adı olan Arz-ı Rûm bu kullanımların ürünleridir. Osmanlılar ise Yunanistan halkını Yûnâniyân adıyla dilegetirdikleri eski Helenlerden (İyonyalılar) ayırmak için onlara (Urum) demişlerdir.

SABA

Saba veya Sebe denilen ulus Arabistan'nın güneyindeki Yemen'de San'a kenti ahalisidir. Peygamberlerine uymayıp doğru yoldan çıktıklarından Tanrı onları cezalandırmak için kentlerini sular altında bırakmıştır. (Neml 27/22-24; Sebe 34/15-21)

SÂBİÎLER

Yarı yahudi yarı hristiyan bir mezheptir. Kur'ân'da Ehl-i Kitap yâni Tanrı tarafından gönderilen kitaplara inananlar olarak nitelenirler. Sabiî deyimini daldırmak anlamındaki İbrânice sab kökünden türetilmiş ve vaftiz edenler anlamında kullanılmıştır. Ancak bu vaftizcilerin yanında bir de yıldızlara tapan Harran Sabiîleri vardır. Müslümanlar bunlara sapıklıktan doğru yola dönenler anlamında Hunefâ da demişlerdir. Kimilerine göre de Hz.İbrahim dinine bağlı bir yahudi

Kur'ân Okurken

mezhebidir ve öğretilerine Mandeizm denilir. Tarihsel kaynaklara göre el-Cezire yani Arabistan bölgesinde yaşayanlara Mandeen'ler, Harran'da yaşayanlara Sabiîler denmiştir. Her iki kol da vaftizcilik temelinde birleşmekle beraber Mandeen'ler yahudiliğe, Sabiîler hıristiyanlığa yakındır. (Bakara 2/62; Mâide 5/69; Tevbe 9/60; Hacc 22/17; Kasas 28/52)

SEMUD

Hız.Salih'in cezalandırılmış ve ortadan kaldırılmış ulusudur. Asurluların egemenlikleri altına aldıkları doğu ve merkezî Arabistan kavimleri arasında sayılır. Hicaz sınırı üstündeki al-Hicr (Hegra) da oturdukları saptanmıştır. Bu bölgede onlardan kalma, kayalara yazılmış yazıtlar bulunmuştur. Arkeologlar o yöredeki harrâ denilen geniş lav alanlarının varlığından Semudların 400-600 yılları arasında bir yanardağı patlaması sonucu yokoldukları neticesini çıkarmaktadırlar. Kur'ân, onların bazı âyetlerde bir deprem (racfa), bazı âyetlerde de yıldırım (şaike) nedeniyle yok olduklarını bildirmektedir. (Hûd 11/74; Hakka 5; Zariyat 43; Araf 73)

TÜBBA ULUSU

Bu ulusun adı Kaf sûresinde (50/14) "*peygamberlerini yalancı sayan bir ulus*" ve Duhan sûresinde (44/37) "*Onlar mı daha hayırlı yoksa Tübbâ halkıyla onlardan önce gelenler mi?*" şeklinde isimleri geçer. Putatapar bir ulusdu. Tanrı tarafından cezalandırılmışlardır. Tübbâ, ayrıca Himyeri devletinin hükümdarlarına verilen bir addır.

KUR'ÂN'DA ADI GEÇEN YERLER

ARAFAT

Mekke'nin doğusunda bir tepenin adıdır. İslam inançlarına göre Hz.Âdem ve Hz.Havva burada buluşmuşlar; Hz.İbrahim, Cebrail ile burada konuşmuş; Hz.Muhammed de hacıları burada toplarmış. Araplar bu tepeye "Rahmet dağı" derler. (Bakara 2/198)

BÂBİL

Bâbil adı Kur'ân'da sadece bir kere, Bakara sûresinde geçer (2/102). Aşağı Mezopotamya'da bulunan ve ilk çağın ünlü kentlerinden biri olan Bâbil, M.Ö II.binyılın başlarından M.Ö I.binyılın başlarına kadar Bâbil uygarlığının ve daha sonra da M.Ö VII-VI. yüzyıllarda Kaldea (Yeni Bâbil) imparatorluğunun başşehri idi. Asur hükümdarı Asurpanibal ile Bâbil'i yöneten kardeşi arasında çıkan savaştan sonra şehir, Kaldealı Nabolassar'a geçti. Onun oğlu Nabukadnesar bu devleti büyük bir imparatorluğa dönüştürdü. Nabukadnesar yönetimindeki Bâbil, dünyanın en büyük kenti oldu. Şehrin

hattâ Bâbil medeniyetinin simgesi olan ve yaygın adıyla “Bâbil kulesi” diye bilinen yedi katlı zigguratın bir kenarı 91 metre olup, kulenin yüksekliği de 91 metre idi. Bâbil’i imparatorluğunun başkenti yapmak isteyen Büyük İskender M.Ö 232 de Nabukadnesar’ın sarayında öldü. Yunan kültürünün yörüngesine giren Bâbil, zamanla önemini kaybetti.

Tevrat’taki Babel adı, Sümerce “Tanrı’nın Kapısı” anlamına gelen kelimenin Akadca tercümesidir. Şehrin kimin tarafından kurulduğu bilinmemekte ancak adından dolayı Sümerler tarafından olduğu düşünülmektedir. Kutsal Kitap yazarları ve Yunanlı tarihçiler, sadece şehrin Nabukadnesar II devrindeki altın çağından bahsederler.

CUDİ DAĞI

Hız.Nûh’un gemisinin üstünde durduğu dağın adıdır. Hız.Nûh’un tufan hikayesinin anlatıldığı Hûd sûresinde adı geçer. (11/44)

HAYBER KALESİ

Medine’den Suriye’ye giden yol üzerinde yahudilerin oturduğu bir alandaki kaledir. Hız.Muhammed Hudeybiye anlaşmasının kötü izlenimini silmek için yahudilerle burada uzun ve güç bir savaş yapmıştır. Yahudilerin bütün mallarına el konulduğu ve ürünlerinin yarısını müslümanlara vermek koşuluyla tarlalarında çalışmalarına izin verildiği bu savaş (48) Fetih sûresinde anlatılmaktadır.

HİCR

Hicr, Hicaz’ın kuzeybatısında, çok eskiden Semud kavminin yaşamış olduğu bir arap kasabasıdır. (Hicr 15/84)

KÂBE

Beytullah veya Makâm-ı İbrahim diye de anılan Kâbe-i Mükerrerme, Arabistan'ın Hicaz bölgesindeki Mekke şehrinde bulunan ve dünyanın en eski mabedi olan yapıdır. Âl-i İmran sûresinin (3/96): *"Halk için ilk konulan beyt, Bekke¹⁰⁸ deki beyttir. Onun hayır ve bereketi çoktur. O, âlemlere aynı hidayettir. Orada hürmete açık alâmetler, İbrahim'in makamı vardır..."* Buharî, Ebu Zerr'den şu olayı rivayet eder: *"Yâ Resulallah dedim, yeryüzünde ilk kurulan mescid hangi mesciddir? Mescid-i Haram¹⁰⁹'ı buyurdular. Sonra hangi mescid kuruldu, dedim; Mescid-i Aksa buyurdular. İkisinin arasında dedim ne kadar zaman var? Kırk yıl buyurdular."*

[Burada şu soru aklımıza gelebilir; Hz. İbrahim ve büyük oğlu Hz.İsmail'in Kâbe'yi yapmalarından kısa bir süre sonra acaba Hz.İbrahim'in diğer oğlu olan Hz.İshak, Kudüs'deki Mescid-i Aksa'yı mı yapmıştır? Yâni bugün Hz.Süleyman'ın mâbedinin bulunduğu yerde daha önceleri bir mâbet mi vardı?]

Kâbe, Tanrı evi anlamına Beyt-ul-lah denilmesinden çok küp biçiminden dolayı "Kâbe" ismile anılmaktadır. Allah evi deyimi, Allah'a inananların toplandıkları, Allah'a ibadette yâni namazda oraya yönelmelerinden dolayı hürmet için söylenen bir sözdür. Maide sûresinde (5/97) Kâbe'ye *"Beyt-ül Harâm"*¹¹⁰ denilmektedir. *"Allah Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi (Beyt-ül Harâm), o saygıya lâyık ayı, o boynu bağısız ve bağ-*

108- Bazı kimseler Kâbe'nin yapıldığı yere Bekke, şehre Mekke demektedirler.

109- Nehcül Belâga, s.30

110- harâm: kutsal, mübarek

lı kurbanlıkları insanlar için bir dayanak, bir güven unsuru kaldı... İsra sûresinin ilk âyetinde (17/1) Kâbe, "Mescid-ül Harâm" olarak anılmaktadır: *"Bütün varlıkların tesbihi o kudrettedir ki, kulunu gecenin birinde Mescid-i Haram'dan, çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya yürütmüştür..."* İbrahim sûresinde (14/37) ise: *"Ey Rabb'imiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını senin kutsal evinin yanındaki, ziraata elverişsiz vadiye yerleştirdim ki, namazı kılsınlar..."*

İslâm tarihleri Kâbe'nin Hz.İbrahim ve oğlu Hz.İsmail tarafından yapılmasından sonra tam on kez yeniden inşa edildiğini yazarlar. Hz.Muhammed de, Hz.İbrahim ile Hz.İsmail'in inşaat sırasında harçlarının az olması bakımından kutsal mabedi dar tuttuklarını, sonra Hz.İsmail'in yaptığı temelin başka bir duvarla çevrildiğini belirtmiştir ve "Ulusumun bilgisizliklerinden ötürü yüreklerine şüphe düşeceğinden çekinmeseydim Kâbe'yi İsmail'in temelleri üstüne yeniden yapardım." buyurmuşlardır. Bu hadise dayanarak Zübeyr oğlu Abdullah, Kâbe'yi ilk temeli üzerine yeniden yaptırmıştır. Haccac-ı Zâlim, orayı alınca bunu yıktırıp Kureyş'inki gibi yaptırdı. Abbasi hükümdarı Harun Reşid onu da yıkıp Hz.İsmail'in yaptığı temel üstüne yeniden inşa ettirmek için imam Mâlik'den fetva istediye de alamamıştır. Kapının bulunduğu duvar ile arkasındaki duvar 10 metre, diğer iki duvar 12 metre ve duvarların yüksekliği de onbeşer metredir. Her yıl değiştirilen bir siyah örtü ile örtülür. İçinde, tavanı tutan üç ağaç direk vardır. İç duvarları ve yer mermer döşelidir. İçerişi altın ve gümüş kandillerle aydınlatılır. Tavana çıkmak için mermer bir merdiven vardır. Kapısı kuzeybatı duvarındadır ve yerden iki metre yüksekliktedir; açıldığında önüne tahta

bir merdiven sürülür. Doğu köşesinde yerden 150 cm.yüksekliğinde Hacer-i Esved (karataş) yerleştirilmiştir. Kuzey-batı duvarının üst kenarında dışarıya doğru çıkan ve altından yapılmış bir yağmur oluğu vardır. Buna Mızâb al-rahmâ denilir. Bu olukla batı köşesi arasındaki yer tam kible yâni kutsal yöndür.

MEDİNE

Arapça adı eskiden Yesrib (Jathrippa) olan Medine, bugün Medine-i Münevvere (Aydınlık kent) veya Medinetü'r Resulullah (Allah'ın elçisinin kenti) isimleriyle anılmaktadır. Peygamberimiz Hz.Muhammed'in göçettiği ve vefatına kadar oturduğu kenttir. Arâmî dilinden Arapçaya geçmiş olan Medine deyimini kent/şehir anlamınadır. Yesrib adı Kur'ân'da bir kaç kere geçer. (Ahzâb 33/13,60; Tevbe 9/101,120) İslâm dünyasının Mekke'den sonraki en önemli merkezi kabul edilen Medine, Hicaz bölgesinde Uhud ve Ayr dağlarıyla çevrili bir yerdedir. Medine'nin bulunduğu vahaya M.S 135 de Filistinden sürülen yahudiler yerleşmişti. Hz.Muhammed Mekke'de islâmiyeti yaymanın imkansız olduğunu görünce 622 yılında Mekkeli müslümanlarla birlikte (muhâcirin) Medine'ye göç (hicret) etmiştir.

Buharî Sahihi'nde Ebu Hüreyre'den şu hadis nakledilmektedir: Peygamberimiz "Ensâr (Medineli müslümanlar) dağ yolunu tutarsa ben de o yolu tutarım. Onlar neredeyse ben de oradayım. Mekke fethedildi ama ben orada kalmayacağım. Hak yolunda göç büyük bir ibadet olmasaydı ben kendimi Medineli sayardım, göçmenin sevabı üstün olduğundan kendimi göçmen (muhâcir) sayıyorum." buyurmuşlardır.

Ebu Hüreyre, Haşır sûresi (59)'nin dokuzuncu âyetinin de şu olay üzerine indiğini rivâyet ediyor: "Peygamberimizin yanına gelen biri, aç ve susuz olduğunu söylemiş. Peygamberimiz "Bu adamı doyurup barındıracak kim var?" diye sormuş. Ensârdan biri kabul edip adamı evine götürmüş. Meğer evlerinde pek az yiyecekleri varmış. Karısı, çocuklarını yatırarak olan yiyeceğini misafirin önüne koymuş ve mumu söndürmüş. Karı koca konuk anlamasın diye yemeği çiğnermiş gibi yaparak karanlıkta konuğun karşısında aç oturmuşlar. Ertesi sabah Peygamberimiz "Sizin için bir âyet geldi, dedi ve okudu. "Medineli müslümanlar kendileri muhtaçken göçmenleri öne aldılar. Mal sevgisinden, cimrilikten kendilerini koruyanlar elbet âhirette de kurtulacaklardır."

Enes'den bir rivâyete göre: Peygamberimiz vefatından az önce son kez mindere çıktığında, hamdû senâdan sonra "Ensâr benim cemaatım, sırdaşım, emniyetli, yardımcılarımdır. Görevlerini mallarıyla canlarıyla tam yaptılar. Onlara cennete girmekten başka şey kalmadı. Siz onların iyilik edenlerini mükâfatlandırın, kötülük edenleri bulunursa bağışlayın." buyurmuşlardır.

MEKKE

Eski adı Bekke olan ve Yunanca Makoraba denilen Mekke Hz. Muhammed'in doğduğu kenttir. Arabistan'ın batısındaki Hicaz bölgesinde, Kızıldeniz'e 100 kilometre mesafededir. Mekke, Medine ile birlikte anıldığında Haremeyn denirdi. "Saygın Mekke" anlamında Mekke-i Mükerrerme, Mekke-i Müşerreffe, Mekke-i Mübareke, Mekke-i Nadire, Mek-

ke-i Camia gibi yüceltici sanlarla da adlandırılır. Müslümanlar arasında Beledü'l Emin, Batha¹¹¹, Beledü'l Haram, Ümmü'r-rahme¹¹², Beldetü'l Merzuka¹¹³, Belde-i Tayyibe¹¹⁴, Medinü'r-rab adlarıyla da anılır.

Sırat dağı üzerinde, İbrahim ırmağı ve kollarının kurumuş yatağında yer alır. Kur'ân'a göre buraya ilk yerleşenler Hz.İbrahim, eşi Hacer ve oğlu Hz.İsmail'dir. Hz.Muhammed'in büyük dedesi Kusey bin Kılâb, daha önce saygı nede-niyle ev yapılmayan Kâbe civarını, Kureyş kabileleri arasın-da paylaştırmıştır. Putperest arapların Lât, Menat, Uzza gibi büyük putları Mekke'deydi. Kutsal zemzemden başka su yokken sonraları kuyular açılarak yeni kaynaklar elde edil-miştir. Ticaret yollarının kavşak noktasında özellikle ünlü "Baharat Yolu" üzerinde bulunan Mekke'nin Etiyopya ve Av-rupa ile ticaret bağları vardı. Hac ve alış veriş merkezi olma-sının yanı sıra şiir panayırılarıyla da ünlüydü.

Kureyş sûresinde (106/2) Mekke'den yaz ve kış kervan seferlerinin sürekli işlediği kent olarak bahsedilir. Bakara sû-resinde (2/275) ise islâmiyet öncesi Mekke'de yüzde yüz fa-iz (riba) alındığı belirtilir. Mekkelilerin hemen hepsi tüccar-dı. Peygamberimizin ilk eşi Hz.Hatice de bir tüccardı.

Mekkelilerin müslümanlara karşı çıkmalarının bir nedeni de ekonomiktir, yeni dinin onların kurulu ticaret düzenini al-tüst edeceğini biliyorlardı, nitekim öyle de olmuştur. Hz.Mu-

111- Batha: çakıl taşlı büyük dere, Mekke'de dağ arasında bulunan bir dere

112- rahme: esirgeme, koruma

113- merzuka: bahtiyar, mutlu

114- tayyibe: iyi, hoş, güzel

hammed'e para teklif ederek bu işten vazgeçmesini istedikleri bilinmektedir. Beled sûresinin (90) 1-2. âyetlerinde Hz.Muhammed'in göç etmek zorunda kaldığı bu şehre döneceği müjdeleniyordu.

MERVE

Mekke'de bir tepenin adıdır. İslâm öncesi bu tepede Naile adında bir put, yakınındaki Safa tepesinde de Esef adlı bir put vardı. Araplar bu putlara taparlar ve çevrelerinde dönerlerdi (Tavaf). Mekke'nin müslümanlarca alınmasından sonra bu putlar kırıldı. Müslümanlar bu tepelere gitmeye ve sa'y¹¹⁵ etmeye çekindiler. Bunun üzerine Bakara sûresinin 158.âyeti nâzil oldu: *"Safâ'yla Merve Allah'ın nişanlarındandır. Beytullahı hac ya da umre edecek kimsenin onları dolanmasında hiçbir zarar yoktur."*

MESCİD-İ AKSA

Sözcük olarak "en uzak mescid" demektir. İlk olarak İsra sûresinin ilk âyetinde anılmıştır. Bu âyet aynı zamanda miraç olayını da anlatmaktadır. Bilindiği gibi Hz.Muhammed, bir gece mucizevî bir şekilde Mekke'den Kudüs'e götürülmüş ve oradan da göğe çıkarılmıştır.

İslâm kaynaklarına göre Hz.Muhammed'in göğe çıkışı, 619 yılının Recep ayının 27. günü olmuştur. Bu olaya Hz.Muhammed'in "Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksa'ya gidişi" de denilir. İnanişâ göre Cebrail, Peygamberimize, Allah'ın kendisini yedi kat göğe çıkaracağını bildirdi; Hz.Mu-

115- sa'y: buradaki anlamı koşma, yürüme diğer anlamları çalışma, gayret, emek'dir.

hammed de Burak'a binerek Kudüs'deki Mescid-i Aksa'ya vardı. Bazı din adamlarına göre miraç, manevîdir.

Mescid-i Aksa, Kudüs şehrinin en büyük camiîdir. Emevîler zamanında Harem-i Şerif diye adlandırılan Süleyman mabedinin bulunduğu yerdeki cami, Emevi hükümdarlarından Abdülmelik veya Velid tarafından yaptırılmıştır. Ulu Cami de denir. Osmanlı padişahlarından I.Süleyman (Kanunî), eski camii restore ettirerek bugünkü şekline getirtmiştir.

MESCİD-İ HARAM

Mekke'de Kâbe'nin bulunduğu alandaki camiîn adıdır. Bu deyimle bizzat Kâbe dile getirildiği gibi Mekke de anılmış olur. Gerçekte büyük bir alan üzerinde bulunan Kâbe, Zemzem ve Makâm-i İbrahim bu makamın birer parçasını oluşturur. Haram deyimi islâm şeriatının yasak ettiği şeyleri ifade eder; bundan ötürü müslümanlardan başkasının girmesi yasaklanan yerler bu deyimle nitelendirilmiştir. Mescid-i Haram deyimiyle hicretin 8.yılında yaptırılan bu cami değil, bütün Mekke kenti dilegetirilirdi. İsrâ (17/1) sûresinde geçen Mescid-i Haram deyimiyle Mekke anlatılmaktadır. Bakara (2/196), Tevbe (9/7) ve Mâide (5/2) âyetlerinde ise yine Mekke'ye işaret edilmektedir.

MEŞ'AR-I HARAM / MÜZDELEFE

Hacı olurken Kâbe'de durulan yerlerden biri. Bakara 2/198 de şöyle buyurulmaktadır: "Arafat'tan toplu olarak ayrıldığınızda Meş'ar-ı Harâm'da Allah'ı anın."

Yukarıda belirtilen âyette "Meş'ar-ı Haram" deyimiyle nitelenmiş olan Müzdelife, Hicaz bölgesinde Arafat ile Mina

Kur'ân Okurken

arasında bulunan bir hac durağıdır. İslamiyetten çok önce Kureyş kabilesinin kurucusu ve Hz.Muhammed'in beşinci dereceden atası olan Kusayy, kutsal ateşi Müzdelife'nin Kuzah tepesinde yakarmış. Ertesi gün de Mina'ya çıkılır.

SAFA

Mekke'de bir tepenin adıdır. Vaktiyle Hz.İbrahim'in karısı Hacer, oğlu Hz.İsmail'e su bulmak için Safa ve Merve tepeleri arasında yedi kez koşmuş. Bu olayı anmak için hacıların bu iki tepe arasında yedi kere gidip gelmeleri sevap kabul edilir. Kur'ân'da bakara sûresinin 158. âyetinde adı geçer.

SEBE (SABA)

Güney Arabistan'da Yemen'de San'a yakınlarında bir kent olan Sebe'ye Saba da denir. Kent, Ârim vadisinde Sedd-ül Ârim denilen bir çeşit su bendinin önündeydi; bu suyla sürekli olarak sulandığından ötürü de olaganüstü bağlık ve bahçelikmiş. Ünlü İrem bağı bu bahçelerden biriymiş ve kent, bu yüzden cenneti andırırmış. Peygamberlerine uymayıp doğru yoldan çıktıklarından Tanrı onları cezalandırmak için su bentlerini yıkmış, kenti sular altında bırakmış. Tarihlere göre bu olay M.Ö I. yüzyılda gerçekleşmiştir. Hz.Süleyman'ın krallık ettiği çağda Belkis'in kraliçe olarak bulunduğu Sebe'nin uğradığı ceza tanrısal öfkenin örneklerinden biridir.

SİNA / SÎNİN / SİNA DAĞI /TÛR-İ SİNA

Kur'ân'da adı geçen bir dağdır. Sina kelimesi Nebatça¹¹⁶ dır ve güzel demektir. Sina ile eş anlamlı olarak Sinin ismi

¹¹⁶- Nebatça hakkında daha geniş bilgi için "Bazı Bilgiler" kısmında bakınız

de kullanılmıştır. Habeşce olan Sinin kelimesinin de anlamı güzel demektir. Kur'ân'ın Müminun sûresinde adı geçen Tûr-i Sina deyimindeki tûr, dağ demektir. Âyette 23/20: *"Ve bir ağaç yetiştirdik ki Tûr-i Sina'dan çıkar, yağlı olarak biter; yiyenlere katıktır."* buyurulmaktadır. Tûr kelimesi Süryanice'dir; kelimenin Arapça karşılığı cebel, Türkçesi dağdır. Bu kelime Kurân'ın bir çok yerinde geçmektedir. Tûr, Hz.Mûsâ'nın Allah'ın sesini duyduğu dağı ya da tepeyi dile getirir. Tevrat'ta bu tepenin adı Horeb'dir.

TUVA

Eski Mısır'da Sina dağında olduğu kabul edilen kutsal bir dere yatağı ya da vadinin adıdır. Arapça olmadığı kesin olan bu deyimın İbranice olduğu sanılmaktadır. Hz.Mûsâ'ya, Tanrı tarafından peygamberliğinin bildirildiği kutsal yerdir. Hz.Mûsâ burada dolaşırken nereden geldiğini bilmediği bir ses duydu. Bu ses ona Tuva vadisinde gezerken ayakkabılarını çıkarmasını, bu toprakların kutsal olduğunu bildiriyordu. Kavmini Firavun zulmünden kurtarması için Tanrı tarafından görevlendirildiği kendisine müjdelendi.(Tâ-Hâ 20/12; Furkan 25/53; Fâtır 35/12; Rahman 55/19; Vâkıa 56/70):

KUR'AN'DA ADI GEÇEN VEYA DOLAYLI GEÇEN KİMSELER

(Peygamberler haricinde)

ASIYE

Hız.Mûsâ'nın annesinin adının Asiye oluşu daha çok islâm kaynaklarında geçer. Kutsal kitaplarda ne Hız.Mûsâ'nın annesinin ne de Fıravun'un karısının isminden bahsedilir. Bu bakımdan Asiye bazı yorumlara göre Hız.Mûsâ'nın annesi, kimilerine göre de Fıravun'un karısıdır. Kur'ân'da Asiye, iman edenlere örnek gösterilmiştir.

ÂZER

Kur'ân'a göre Hız.İbrahim'in babasıdır. Adı, Kur'ân'da tek bir âyette anılır. En'am sûresi (6/74): "*İbrahim babası Âzer'e şöyle demişti: Putları, tanrılar mı ediniyorsun? Seni de toplumunu da açık bir sapıklık içinde görüyorum.*" Bunun dışında bütün metinlerde Hız.İbrahim'in babasının adı Tarah

olarak geçer. Azer'in güçlü, kuvvetli anlamında bir lakap olduğu da düşünülmektedir.

AZİZ

Hız.Yusuf'u satın alan Mısırlının adı Kur'ân'da geçmez; sadece "Aziz" ünvanıyla ondan bahsedilir. Adı, Yahudi anlatımlarında Potifar, islâm anlatımlarında ise Kıtır veya Itır olarak anılır. Çocuğu olmayan Kıtır, Yusuf'u evlad edindi. Karısı Zeliha'nın iftirası üzerine hapse atılan Yusuf buradan kurtulunca Kıtır'in yerine maliye nazırı oldu.

BELKIS

Yemen'deki Saba kentinin melikesinden Kur'ân'da bahsedildiği halde ismi geçmez. Belkis'in, Asur yazıtlarında adı anılan Aribî kraliçelerinden biri olduğu sanılmaktadır. Belkis, Saba hükümdarı Şerahil bin Mâlik bin Reyyan'ın kızıydı. Erkek kardeşi olmadığından babasının yerine hükümdar oldu. Rivayete göre çok zengin olan Yemenliler, Belkis'in melikeliğini onun hiçbir erkekle cinsel ilişki kurmaması koşuluyla kabul etmişlerdi. Sûrede anlatıldığına göre Belkis, Hz.Süleyman'ın billur döşeli köşkünü görünce iman etmiştir, çünkü böylesine görkemli bir köşkün Allah tarafından ancak peygamberine verileceğini anlamış ve Hz.Süleyman'ın peygamberliğine inanmıştır. Saba ulusu güneşe tapardı. Saba, Kur'ân'da Sebe' şeklinde geçer. (Sebe sûresi 15-21) Güneşe tapan melikenin, Hz.Süleyman'ın davetine uyarak hak dinini kabul ettiğinin öyküsü Neml sûresinde anlatılır. (27/20-45). Hz.Süleyman ile Saba melikesi arasında haber taşıyan Hüd-hüd kuşu, halk arasında çavuş kuşu olarak tanınır.

CÂLÛT

M.Ö 11 yüzyılda Hz.Dâvûd'un sapanla öldürdüğü Câlût, devâsa gövdeli bir Filistî'dir. Tevrat'ta Golyat olarak anılır. Kur'ân'da Bakara sûresinde adı geçer (2/249-251). Filistiler yahudi kralı Saul'a karşı savaşmaya geldiklerinde Golyat, teke tek dövüşmek için ortaya çıkar. Ona karşı dövüşmek için sadece Saul'un sarayında yaşayan Dâvûd tehlikeyi göze alır. Bir sapan ve çakıl taşlarıyla Golyat'ı yener. Filistîler¹¹⁷ bunun üzerine geri çekilirler.

EBREHE

Etiyopya (Habeş) kuvvetlerinin güney Arabistan'daki kumandanı ve valisi olan Ebrehe, Al-Airam lakabıyla anılır. Habeş dilinde İbrahim demektir. Araplar ona Abraha derler. 526 yıkında bölgeye hakim olan Himyeri kralığını ele geçirip tahta sahip oldu. Yönetimi çevre ülkelerce ve yerli kabilelerce kabul edildi. Mekke ve civarındaki kabilelere karşı etkin bir politika izledi. Ebrehe'nin Mekke'ye karşı açtığı ve Kur'ân'da (Fil sûresi 105/1-5) bahsedilen savaş 570 yılından önce olmalıdır. Amacı, San'a kentinde yaptırdığı kiliseye bir arabın ettiği hakaretin öcünü almak ve Kâbe'yi yıkarak arapları hıristiyanlaştırmakdı. Ordusunda filler bulunduğu için Kur'ân'da bu ordudan "fil sahipleri" diye bahsedilir. Yine Kur'ân'ın bildirdiğine göre bu ordu başarıya ulaşamamış, gökte beliren kuş sürülerinin attığı taşlarla mahvolmuştur. Bir rivayete göre Ebrehe, ordusunda baş gösteren çiçek hastalığı yüzünden savaştan çekilmek zorunda kalmıştır.

117- Filistîler hakkında "Bazı Bilgiler" bölümüne bakınız.

Kur'ân'ı çağdaş bir anlayışla yorumlamak isteyen araştırmacılar kuşların orduya çiçek hastalığı mikrobunu taşıdığı için ordunun mahvolduğunu ileri sürerlerse de bu yorum genelde benimsenmiş değildir. Gerçek bir çağdaş yorum için Seyyid Ahmet Hüsameddin Hz.'lerinin Kur'ân tefsirindeki Fil Sûresi bölümünü okumak gerek¹¹⁸

Himyeri¹¹⁹ reisleri Etopyalıları bölgeden çıkarmak için İran'da hüküm süren Sasanileri yardıma çağırdılar. Ebrehe'nin hakimiyetini kısa sürelerle iki oğlu takip etti. Ebrehe sülalesinin son hükümdarı Masruk, İranlılarla yapılan savaşta öldü. Yemen'deki Sasani idaresi Hz.Muhammed'in vefatından kısa bir süre öncesine kadar sürdü.

Çok küçük bir kuş olan dağ kırlangıcına Farsca Ebrehe denir. Kur'ân'da Fil sûresinde bahsedilen bu kuşlara Arapçada Ebabil denilir.

EBU LEHEP

Peygamberimiz Hz.Muhammed'in amcalarından Abd al-Uzzâ bin Abdülmüttalib'e Kur'ân'ın verdiği lakaptır. Peygamberimiz ve müslümanlıkla ölünceye kadar mücadele ettiği için Kur'ân onu Ebu Lehep "Alev babası" yani cehennemlik olarak anar. Peygamberimize "Hay kuruyan" Abd-al-Uzzâ'yı lanetlemek üzere Mekke'de inen Tebbet (111) sûresi

118- M.Kâzım Öztürk "Kur'ân'ın XX Asra Göre Anlamı", c.1 s.107

119- Himyeri Devleti: Güney Arabistan'da eski bir kavim. M.S 70'de bölgenin büyük bir kısmına hakimdiler. Ülkeyi Saba ve Himyeriler adına bir kral yönetiyordu. Hz.Muhammed islamlığı yaymak için ilk sahabelerini Yemen'e gönderdiği zaman Himyeri krallığı yıkılmıştı; Himyeri emirleri direnç göstermeksizin müslümanlığı kabul ettiler.

“Lehep” adıyla anılır. İslâm tarihleri bu olayı şöyle anlatır: Kabilesini Hak dinine davet ve kabul etmedikleri takdirde Allah azabıyla korkutması için nazil olan Şuara sûresinin (26/214) “*En yakın akraba ve hısımlarını uyar*” âyeti vah-yolunduğunda Hz.Muhammed Mekkeli aileleri Safa ya da Mina tepesine çağırmış ve onlara “Büyük bir azapla karşılaşacağınızı size haber veriyorum.” demiş. Bunun üzerine amcalarından Abd al-Uzzâ bin al-Muttalip (Ebu Lehep) “Ey kahrolasica, bizi bunun için mi topladın?” diye Peygamberimize çıkışmıştır.

Bedir savaşında müslümanların kazanmasına çok üzülen Ebu Lehep, kısa bir süre sonra 624 yılında çiçek hastalığından ölmüştür. Sûrede adı geçen karısı Cumayl binti Harb bin Umayya, Hz.Muhammed’in başlıca düşmanlarından Ebu Sufyan’ın kızkardeşidir.

FİRAVUN

Kendilerinde tanrısallık bulunduguna inanılan eski Mısır hükümdarlarına verilen isimdir. Tevrat ve Kur'ân'da, Firavunların tek tanrılı dine karşı çıkışları, kendilerini tanrı gibi görerek halkı kendilerine tapmaya zorladıklarının öyküsü anlatılır. Hz.Yusuf öyküsünde de sözü edilen kral, Mısır firavunudur (12/44-55). Kur'ân'da Hz.Mûsâ ile çağdaş olan firavunun adı verilmemekle birlikte bir çok sûrede ondan bahsedilerek örnekler verilir. Firavun'un, Hz.Mûsâ tarafından hak dinine davet edilişi en detaylı olarak şu sûrelerde anlatılır: A'raf 7/103-142; Tâ-Hâ 20/9-79; Şuara 26/10-67 ve Kasas 28/38-42.

FİRAVUN'UN KARISI

Kur'ân'da Firavun'un karısının ismi belirtilmeden Hz.Mûsâ'nın bebekliği münasebetiyle Kasas sûresinin (28/9) âyetinde bahsedilir. Ayrıca Tahrim sûresi (66/11) de de "Allah, iman edenlerle ilgili olarak Firavun'un karısını örnek verdi..." denilerek zikredilir.

HACER

Hız.İbrahim'in karısı Sara'nın cariyesidir. Sara, kendi çocuğu olmadığından Hız.İbrahim'in soyunun devam etmesi için kendi cariyesi olan Hacer'i kocasına verdi. Hız.İbrahim'in Hacer'den adını İsmail koyduğu bir oğlu oldu. O zamanın geleneklerine göre İsmail, Sara'nın çocuğu sayıldı. Ancak bu doğum iki kadının aralarını açtı. Hacer, Sara'nın kıskançlığı yüzünden evden ayrılmak zorunda kaldı. Hız.İbrahim, Hacer'i ve oğlunu alarak Hicaz bölgesine göç etti. Daha sonraları Hız.İsmail, Arapların atası sayıldı. Hacer, Kut-sal Kitap'da Hagar olarak anılır.

HÂMÂN

Hâmân, efsanevî İranlı vezirdir. Eski Ahit'in Ester kitabında musevî düşmanı olarak gösterilir. Kur'ân'a göre Kârûn'la birlikte Firavun'un veziridir. Hız.Mûsâ'nın doğacağı-nın işaretlerini alınca o yıl doğacak bütün erkek çocukların öldürölmesini Firavun'a öğütleyen kimsedir. Rivayete göre Firavun, Hâmân'a Hız.Mûsâ'nın tanrısına erişmek için gök-le-re varan bir kule yaptırmış, Cebrâil de bu kuleyi yıktır-mıştır. Eski Ahit'de bu hikaye bazı değişikliklerle anlatılır. Hâmân ve Kârûn zenginlikleriyle ünlüdür. (Kasas 28/6,8,38; Anke-but 29/39; Mü'min 40/24,36)

KÂRÛN

Kârûn, Yahudi geleneğinde anılan Korah'ın Kur'ân'daki adıdır. (Kasas 28/76-82; Ankebut 29/39; Mü'min 40/23-24) Zenginliği ile ünlüdür. Bir rivayete göre paranın ve büyüünün bulucusudur. Eskiçağ tarihlerinde Kârûn ile ilgili değişik bilgiler vardır. Bunlara göre firavunlar tarafından İsrailoğullarını ezmek ve sindirmek için Hâmân ile beraber çalışan Kârûn kendisini herkesden akıllı bulan, Tanrı adaletini hiçe sayan biridir. Bu yüzden Tanrı'nın gazabına uğrar. Bazı tarihçilere göre Kârûn ile ilgili öyküler, Lidya kralı Kroisos'un masallaşan hayatından doğmuştur. Parayı icad eden Kroisos'un, her tuttuğunun altın olması için Tanrı'ya ettiği duâ kabul edilmiştir. Ancak karnını doyurmak için eline aldığı her şeyin altın olması üzerine bir kez daha Tanrı'ya yalvarmak zorunda kalmıştır.

HZ.MERYEM

Hız.Meryem, Hz.İsâ'nın annesidir. Kur'ân'da Hz.Meryem'in babasının adı İmran olarak geçerken, annesinin adından söz edilmez. Hristiyan geleneklerinde ise babasının adı Yuahim, annesininki Hannah'ır. Kur'ân'da Hz.Meryem, Hârûn'un (İbranice Aaron) kızkardeşi olarak gösterilmişken, hristiyan geleneğinde bu yoktur. (Meryem (19/28): "*Ey Hârûn'un kızkardeşi!...*") İslâma göre "Vaftizci" olarak bilinen Yahya peygamberin babası Zekeriya (İbranice Zakarya) Hz.Meryem'in amcasıdır. Babası İmran, Meryem doğmadan önce öldüğünden Zekeriya çocuk üstünde veraset hakkını istemiştir. Hahamlar buna karşı çıkınca Zekeriya bu konuda bir sınav geçirmiştir.

Kur'ân'ın 19.sûresi Meryem adını taşır. Ancak Hz.Meryem'in hayatından, ailesi ile ilgili olan Âl-i İmrân sûresinde söz edilir. (3/35-47; 19/16-28). Hz.Meryem hıristiyan geleneklerinde "Bakire"(Virgin) olarak adlandırılır. Araplar ise onu Sıddıka (dosdoğru kadın, pek doğru) Azrâ veya Betûl (bakire) adıyla anarlar. Bu deyim Hz.İsa'nın babasız olarak dünyaya geldiğini dile getirir. (Enbiya 21/19) âyetinde ise "ırzını koruyan kadın" olarak nitelendirilir. Bu husus (Tahrim 66/12) âyetinde de aynen tekrarlanır. Kur'ân'da Hz.İsa'dan, sık sık "Meryem oğlu İsa" diye bahsedilerek Hz.Meryem'in önemi vurgulanır. (Daha geniş bilgi için M.Kâzım Öztürk'ün "Niçin Hz.İsa?" adlı eserine başvurulabilir.)

HZ.MÛSÂ'NIN ANNESİ

HZ.Mûsâ'nın annesinden Kasas sûresinin (28/ 7,10-13) âyetlerinde söz edilir. Yine aynı sûrenin (28/9) âyetinde de Firavun'un karısından bahsedilir. Tahrim sûresinin (66/11) âyeti de ondan bahseder.

İslâm eserlerinde annesinin adı Asiye olarak geçerken Yahudi geleneğine göre Hz.Mûsâ'nın annesi Hz.Yakub'un oğullarından Levi soyundan Levi kızı Yokebed'dir. (Tevrat, Sayılar 26:59) Aynı aileden Kobat oğlu Amran'la evlenmiş, bu evlilikten Miriam adlı bir kızları ile Harun (Aaaron) ve Mûsâ adını verdikleri iki oğulları olmuştur.

İMRAN

HZ. Meryem'in babası olup ve Hz.İsa'nın dedesi olan İmran, Kur'ân'ın üçüncü sûresine (Âl-i İmran) isim olmuştur. İmran, islâmî eserlerde Amr bin Mâsân veya Amr bin Sâhim

ismiyle anılır. İmran bin Mâsân'ın, Matta İncil'indeki (I/15) Matthan ile aynı kişi olması gerekir. Karısı Hannah, Fakuz'un kızıdır. Kendisi ve karısı Hannah, geç yaşlarında bir çocuğa sahip olduklarından Tanrı'ya şükran olarak doğacak bebeği Tanrı'ya adanmışlardır. İmran, Hz.Meryem dünyaya gelmeden kısa bir süre önce ölmüştür. (Daha geniş bilgi için bk:M.Kâzım Öztürk "Niçin Hz.İsa?")

İMRAN/AMRAN

Hız.Mûsâ'nın babası olan İmran veya Amrân, Yaşhar bin Kahis bin Levi'nin oğludur. Aynı soydan Yokebed ile evlendi. 70 yaşında iken oğlu Mûsâ dünyaya geldi. İslam tarihleriyle Tevrat'ın anlattıkları farklıdır.Hız.Mûsâ'nın babasından sadece Levi ailesinden bir erkek olarak bahsedilir. (Çıkış II/1) Yahudi inançlarına göre Firavun'un veziri imiş. Karısı hamile kalınca, kâhinler Firavun'u öldürecek olan çocuğun ana rahmine düştüğünü bildirirler. Bütün evler aranır ama hiç kimse Firavun'un en güvenilir adamı olan İmran'dan şüphe etmezler. (Daha geniş bilgi M.Kâzım Öztürk'ün "İsrailoğulları ve Büyük Göç" adlı eserine başvurulabilir)

LUT'UN KARISI

Hız.Lût'un eşi, peygamberin nikahı altındayken ona ihanet etmiş ve Allah tarafından "ateşle" cezalandırılmıştı. (Tahrîm 66/10 ;Hûd 11/89; A'raf 7/83; Şuara 26/171; Neml 27/57 Saffat 37/135)

LUT'UN KIZLARI

Hız.Lût'un iki kızı vardı. Babalarıyla birlikte Sodom'dan kurtulanlar arasındaydılar. (Hud 11/78,79)

MÂRİYE

Hicret'in yedinci yılında Mukavkis tarafından Hz.Muhammed'e gönderilen Mâriye, Mısır'ın eski yerli halkı olan bir kıptilerdendir. Peygamberimiz daha sonra onunla evlenmiştir. Çok güzel olan Mâriye Peygamberimiz tarafından da çok sevilince diğer eşlerinin kıskançlığını çekmiştir. Peygamberimizin ondan İbrahim adını verdiği bir oğlu olmuş ama küçükken ölmüştür. İbrahim öldüğü gün güneş tutulduğu söylenir. Bu söylenti doğruysa İbrahim, 27 Kânun-u sâni¹²⁰ 632 de ölmüştür. Bu tarih Peygamberimizin vefatından bir kaç yıl öncesidir. Kur'ân'da (66) Tahrim sûresinde ondan bahsedilir.

MİRİAM

Hz.Mûsâ'nın kızkardeşi olan Miriam'dan Kasas sûresinde bahsedilir (28/11). (Daha geniş bilgi için bk:M.Kâzım Öztürk, İsrailoğulları ve Büyük Göç, sayfa 9-10)

NEMRUD

Kutsal kitaplarda Tanrı'ya inanmayan ve Hz.İbrahim'i ateşe atan kişi olarak adı geçen efsanevî kraldır. Kitab-ı Mukaddes'de adı Nimrod olarak geçen Nemrud'dan Kur'ân'da dolaylı olarak bahsedilir. (Bakara 2/258; Enbiya 21/68-70; Ankebut 29/24; Saffat 37/97-98) Hristiyan kaynaklarında Allah'a saldırmak için kule yaptırma öyküsü Nemrud için anlatılır; Kur'an'da ise bu öykü Firavun'un veziri Hâmân'a atfedilir.

120- Kânun-u sâni: İkinci kânun yani Ocak ayı

Hristiyan kaynaklarına göre Hz.Mûsâ'nın doğumunun Firavun'a haber verilmesi öyküsü gibi Hz.İbrahim'in doğumu da, Nemrud'a, hükümdarlığı için bir tehlike olacağı şeklinde bildirilmiştir. İslâm inançlarına göre Tanrı'ya inanmayan Nemrud, Hz.İbrahim'i ateşe attırmıştır. Ancak Hz.İbrahim ateşten mucizevî şekilde kurtulur ve içine atıldığı ateş, bir mucize sonucu gül bahçesine dönüşür. Ama bütün bunlar Nemrud'un tek Tanrı'ya inanmasını sağlayamaz. Nemrut olanlara daha da kızar ve Tanrı'yı inkâra devam eder. Rivayete göre Tanrı Nemrud'un beynine bir böcek sokmuş; bu böcek beyinde dolaştıkça Nemrud kafasını tokmaklarla dövürürmüş ve neticede tokmaklana tokmaklana ölmüş.

NÛH'UN KARISI

Hız.Nûh'un karısı Kur'ân'da küfre sapanlara örnek olarak gösterilerilen kişilerden biridir. Tanrı'nın "Barışcı kullarımızdan" dediği Hz.Nûh'un nikahı altındayken ona ihanet etmiştir. "Ateşe girecek kullar " arasındadır. (Tahrim 66/10)

SA'D İBN MUÂZ

Sa'd İbn Muâz (Medine 590-627) Evs kabilesinin büyük bir kolu olan Beni Abd-ül Eşhel'in reisiydi. Hicret'ten sonra Medine'ye gelen müslümanlara yardım etti. Hz.Muhammed'in güvenini kazandı. Bedir savaşına katıldı. Hendek savaşında yaralandı. Bu savaşda müslümanlara ihanet eden Kurayza kabilesine karşı çarpışıldı. Bu gazada yenilen yahudiler, Sa'd bin Muâz'ın kararına uyacaklarını bildirdiler. Kararın uygulanmasından iki gün sonra Muâz, savaşta aldığı yara yüzünden öldü. (Ahzâb 33/26)

SÂMİRİ

Hız.Mûsâ, ulusunu Mısır'dan çıkardıktan sonra Tanrı ile konuşmak üzere dağa çıktığında Sâmiri, Mısırlılardan alınan altın ziynet eşyalarını ateşe atıp kaynatarak elde ettiğı karışından altın buzağı yapan kimsedir.(Tâ-Hâ 20/80,96,97) Bu olay, Tevrat'ın Hurûc bölümünde (XXXII) anlatılanlara aşağı yukarı uymaktadır. Ancak Tevrat'ta altın buzağıyı yapan Hz.Harun'dur.

SARA

Hız.İbrahim'in karısı ve Hız.İshak'ın annesidir. İsmi önce-leri İbranice prenses anlamına gelen Sarai/Saray idi. Arap kaynaklarında Sâre biçiminde yazılır ve söylenir. Kur'ân'da sözü edilen bir kadındır (Hûd 11/72). Kalde'de Ur şehrinde Hız.İbrahim ile evlendi; onunla beraber Kenan ülkesine gitti. Sara kısırmış; ancak kısırlığı Tanrı tarafından gidirilerek çok yaşlı olduğu sırada, Allah'ın izni ile, oğlu İshak'ı doğurduğu bildirilir. Kıskançmış; Hız.İbrahim'in hizmetçisi Hacer'den olan oğlu İsmail'in onun bu kıskançlığı yüzünden kurbanlık olarak seçilmiş olduğu rivayet edilir. Neticede Sara, İsmail ve annesi Hacer'i evden kovdurur. Yahudi kaynaklarında Kur'ân'dan farklı bir öyküsü vardır.

TÂLÛT

Tevrat'ta adı Saul olarak geçen Yahudi kralı Tâlût'un MÖ 11 asırda yaşadığı tahmin edilmektedir. Yaşamına ait hikayeler Eski Ahit'in Samuel kitabına dayanır. Benyaminoğulları kabilesinin varlıklı üyelerinden Kış'ın oğludur. Filistî'lerin gitgide artan tehdidi karşısında güçlü bir öndere gerek duyan

12 İsrail aşiretinin kurduğu birlik tarafından kral seçilmiştir. Hükümdarlığı sırasında güneydeki Filistîleri ve Amelekleri yendi. Halk inançlarında Tâlût konusunda pek çok hikaye uydurulmuştur. Kimi yorumcular Tâlût adının onun çok uzun boylu (tûl, tavi) oluşunu dilegetirdiğini ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılar Kur'ân'da geçen bütün ikili adlar arasındaki ses uyumuna da dikkat çekmektedirler. Hârut'la Mârut; Yecüc'le Mecüc; Hâbil'le Kâbil; Münkir'le Nekir'de olduğu gibi Tâlût'la Câlût hattâ Dâvûd arasında ilginç bir ses uyumu vardır.

TSİPPORA

Hız.Mûsâ'nın eşi, Medyan kâhini Yetro'nun kızıdır. Tanrı tarafından Medyen'e gönderilen Şuayp peygamberin kızı olduğuna dair de rivayetler vardır; ancak Kur'ânda bunun hiçbir dayanağı yoktur. Hız.Mûsâ'nın evlenmesinin anlatıldığı Kasas sûresindeki (28/21-29) âyetlerde kızların babasının adı geçmez. Hız.Mûsâ'nın Tsippora'dan adını Gerşon ve Eliazer koyduğu iki oğlu olmuştur.

ZEKERİYA'NIN KARISI

Enbiya sûresinde adı verilmeksizin ondan bahsedilir. (Enbiya 21/ 89-90): *"Ve Zekeriya hani Rabb'ine yakarmıştı: Rabb'im beni yapayalnız, bir başıma bırakma. Sen mirasçılarının en hayırlısıdır. Kendisine hemen cevap vermiş, Yahya'yı ona hediye etmiş, karısını kendisi için doğurmaya elverişli hale getirmiştik. Onlar hayırlarda yarışıyorlar, umarak ve korkarak bize yalvarıyorlardı. Onlar, bize ürpererek saygı gösterirlerdi."*

ZELİHA

Hız.Yusuf'un Mısır'daki sahibi Aziz'in karısıdır. Kur'ân'da adı anılmamakla beraber Zeliha veya Züleyha olarak bilinir. Hız.Yusuf'u baştan çıkarmaya çalışmıştır. Yüz bulamayan Zeliha'nın iftirası ile Hız.Yusuf zindana atılmıştır; aslında bu Yusuf'un dileğidir. (Yusuf 12/21-23) Zeliha'nın adı Yahudi anlatımlarında geçmez. Yusuf ile Zeliha'nın hikayesi pek çok ozan tarafından bir çok kere aşk destanı olarak işlenmiştir.

ZEYD

Hız.Muhammed'in azadlı kölesi olan Zeyd bin Hâris'in (574-629) islâm tarihinde bir çok bakımdan büyük önemi vardır . Peygamberimizin ilk eşi Hız.Hatice'ye satılmıştı. Bir müddet sonra babası Suriye'den gelip oğlunu geri almak istediye de Zeyd, Hız.Muhammed'in yanında kalmayı tercih etmiştir. Aynı zamanda Peygamberimizin mânevî oğluydu. Her şeyden önce Tanrı, (33) Ahzâb sûresinin 37.âyetinde onun adını anmıştır. Hız.Muhammed'in amcasının kızı olan Zeynep binti Cahş'ın ilk eşidir. İlk müslümanlardan olan Zeyd Bedir, Uhut, Hendek gibi savaşlarda büyük yararlılık göstermiştir. Hadis anlatıcıları arasında önemli bir yeri vardır. Peygamberimizin Hicretten sonra Hız.Muhammed'in Mekke'de kalan çocuklarını o, Medine'ye götürmüştür. 629 yılında Mû'te seferine komutan seçilmiştir. Sefer öncesi Peygamberimiz Zeyd şehit olursa yerine Hız.Ali'nin kardeşi Cafer, o da şehit olursa Abdullah bin Revâha komutan olsun, buyurmuşlardır. Nitekim Zeyd bu savaşta şahit edilmiştir.

ZEYD'İN EŞİ

Zeyd bin Hâris'in eşi olan Zeynep binti Cahş'ın annesi, Hz.Muhammed'in amcasının kızıdır. Olaganüstü güzel bir kadın olan Zeynep, ailesi ve özellikleri ile iftihar edermiş. Ancak azadlı bir köleye vardığından dolayı üzüntü içindeymiş. (33) Ahzâb sûresi 37.âyetin aksine Zeyd eşi Zeynep'i boşadı. (33/37). Peygamberimiz bu sefer onunla evlendi. Berre olan asıl ismini Zeynep olarak değiştirdi. Hz.Muhammed'in vefatından sonra ölen ilk eşidir. Hicretin yirminci yılında 53 yaşında Medine'de ölmüştür.

ÂYETLERE SEBEP OLAN SAVAŞLAR

BEDİR SAVAŞI

Hicretin ikinci yılında (M.624) yapılan Bedir savaşı, Hz.Muhammed'in kazandığı ilk savaştır. Bu savaşla Mekkelilere ciddî bir darbe vurulmuştur.

Bedir, Mekke ile Medine'yi birleştiren yol üzerinde, 8-9 km. uzunluğunda ve 6 km. genişliğinde düz bir arazidir.¹²¹ Eski dönemlerde burada kervanlar konaklar, Arabî aylardan onbirincisi olan zilkade ayında büyük bir panayır kurulmuş. Ancak tarihî önemini müslümanların Mekkeli müşriklere karşı kazandıkları savaşın burada geçmesi ile elde etmiştir.

Müslümanlar Medine'ye hicretten sonra Mekke-Suriye arasındaki kervanları engellemeye başladılar. Hz.Muhammed, Emevî ailesinin başı olan Ebu Süfyan'ın 1000 develik bir kervan ile Suriye'den gelmekte olduğunu öğrendi. 300 ki-

121- Bedir, Arapça "dolun ay, ayın ondördü" demektir. Savaş da ayın 14 ünde yapıldığına göre, o mahal acaba bundan dolayı mı Bedir ismini almıştır? A.Ö

şilik küçük bir birlik oluşturarak Medine'den hareket etti. Ancak durumu haber alan Ebu Süfyan, Mekke'den yardım istedi ve yolunu değiştirerek baskından kurtuldu. Mekkeliler Ebu Cehil'in kışkırtması ile aralarında Peygamberimizim amcası Abbas da olduğu halde 950 kişilik bir kuvvetle, kervanın kurtulmasına rağmen, yürüyüşe devam ederek Bedir'e geldiler. Hz. Muhammed konaklama bölgesindeki kuyuları taşla doldurttu. 14 Mart 624 Cuma günü müslümanların arzusu ile her iki taraftan birer kişi çıkıp mücadele ettiler. Öğleye doğru genel hücumla geçildi. Müslümanlar Mekke kuvvetlerine karşı ezici bir zafer kazandılar. 14 müslüman şehit oldu; müşrikler 70 ölü ve bir bu kadar da esir verdiler.

Bundan evvel pasif mücadele vermiş olan müslümanlar için Bedir savaşı islâm tarihinin bir dönüm noktasıdır.

Kur'ân'da bu olaydan bir kaç kere bahsedilir. Âl-i İmran 3/13: *"Yüz yüze gelen şu iki toplulukta sizin için bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışıyordu; ötekisi küfre batmıştı. Allah yolunda çarpışanları, kafa gözleriyle kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah, öz yardımıyla dilediğini destekler. İşte bunda, gözleri olanlar için gerçek bir ibret vardır."* Âl-i İmran sûresinin 121-127; 173-174. âyetlerinde yine Bedir savaşından bahsedilmektedir. 3/123 de ise Bedir ismi doğrudan geçmektedir: *"Yemin olsun ki, ezik-boynu bükük olduğunuz bir sırada Allah size Bedir'de de yardım etmişti. O halde Allah'tan korkun ki, şükredesiniz."*

Enfâl sûresinin 8/7-12, 19, 42-44, 67, 71. âyetlerinde Bedir savaşı tekrar ele alınmakta ve özellikle 42-44. âyetlerde kazanılmasındaki mucize belirtilmektedir. *"O vakit siz, vadi-*

*nin beri yamacında idiniz, onlarsa öte yamacında idiler. Ker-
van sizden daha aşağıda idi. Sözleşmiş olsaydınız buluşma
yer ve saatinde ayrılığa düşerdiniz. Ama Allah olması karar-
laştırılan işi yerine getirmek istiyordu. Tâ ki ölen beyyine
üzerine ölsün, yaşayan da beyyine üzerine yaşasın. Allah el-
bette ki çok iyi işitir, çok iyi bilir. Allah onları sana uykunda
az gösteriyordu. Eğer onları sana çok gösterseydi, yılgınlığa
düşer, işi kotarmada çekişmeye başlardınız. Ama Allah, sizi
selamete çıkardı. O, göğüslerin içindekini çok iyi bilir. Kar-
şılaştığınızda onları sizin gözlerinize az gösteriyordu. Sizi de
onların gözlerinde azaltıyordu ki, yapılmasına karar verilen
iş yürürlüğe koysun. Zaten bütün işler Allah'a döndürülür."*

Sad sûresinin 38/11. âyetinde "Kabilelerden oluşmuş, sö-
züm ona bir ordudur bu; şurada bozguna uğratılacaktır." bu-
yurularak müslümanların zaferinden bir defa daha söz edil-
mektedir.

UHUD SAVAŞI

Uhut, ahdlar yâni antlar demektir. Medine'nin 4 km. ku-
zeyindeki bir dağın adıdır. 625 yılında Hz.Muhammed'in ön-
derliğindeki müslümanlar ile Mekkeliler arasında Uhud da-
ğının eteklerinde yapılan bu savaş müslümanların yenilgisi
ile sonuçlanmıştır.

Bedir'de yenilen Mekkelî müşrikler, islâm dininin kendi-
leri için tehlikeli olduğunu ileri sürerek çeşitli arap kabilele-
rinden büyük bir ordu topladılar. Hicret'in 3. yılında Mekke-
lilerin Bedir'in öcünü almak amacıyla bir savaşa hazırlandık-
larını öğrenen Hz.Muhammed, savaş konusunda izlenecek

stratejinin belirlenmesi için Medinelilerin fikrini aldı. Çoğunluğunun görüşüne uyarak 1000 kişilik bir ordu ile kentten ayrıldı. İslâm ordusu Uhud dağının eteklerine mevzilendi. 3000 kişilik iyi donatılmış müşrik ordusu karşısında müslümanlar sayı ve savaş araçları bakımından zayıftı.

Hız.Muhammed, Uhud eteklerinde bir boğazdan girilen bir alana karargahını kurdu; boğaza hakim Ayneyn tepesine 50 okçu yerleştirdi. Mekke birliklerinin kumandanı olan Ebu Süfyan, ordusunu ikiye ayırdı. Ikime kumandasındaki süvariler hücumla geçerken, Halid bin Velid kumandasındaki başka bir süvari birliği müslümanları arkadan kuşatma hareketine girişti. Savaşın ilk anında Mekkeliler yenilgiye uğradılar. Halid bin Velid'in süvarileri de müslüman atlılar ve Ayneyn tepesindeki okçular tarafından püskürtüldüler. Müşrik ordusunun dağıldığını gören müslümanlar, Peygamberimizin emirlerinin aksine, yağmaya ve düşmanı kovalamaya başladılar. Halid bin Velid okçuların arkasına geçmeyi başardı. Müslüman askerler, süvarilerin saldırısına karşı koyabilmek için geri döndüler. Bu sırada savaş alanından çekilmekte olan müşrikler yeniden saldırıya geçtiler.

İki ateş arasında kalan müslüman askerleri düşman okçularından birinin Hız.Muhammed'i vurduğunu söylemesi üzerine müslümanlar kaçışmaya başladılar. Hız. Muhammed taşla yüzünden yaralanınca bir kaç kişi ile birlikte Uhud dağındaki bir mağaraya sığındı. Peygamberimizin ölmediğini öğrenen müslümanlar da mağaranın çevresinde toplanmaya başladılar. Mekkeliler mağaraya saldırdıysa da geri püskürtüldüler. Ebu Süfyan müslümanlara yeterince kayıp verdiği

ni ve Bedir'in intikamının alındığını düşünerek geri çekilme emri verdi. Ancak Hz.Muhammed bu çekilmeden şüphelendi; Mekkelilerin peşine keşif birlikleri çıkardı. Kendisi de Medine'den 16 km. Hama-ül Esed bölgesinde Zul Hulefa'da konakladı. Askerlerine gece boyunca 5000 ateş yakmalarını emretti. Bir kaç gün sonra müslümanlar Medine'ye döndüler.

Uhud savaşından Kur'ân'da, Âl-i İmran sûresinde söz edilir. (3/71, 120-122, 128, 153-155, 166-168)

Enes bu savaşı şöyle nakleder: Hz.Muhammed başından yaralandı, bir dişi kırıldı. Mübarek yüzünden akan kanları silerken "Kendi peygamberini yaralayan bu ulus nasıl kurtulur?" diye buyurdular. Savaştan sonra Peygamberimiz, Mekkelilerin geri dönüp tekrar geleceklerinden kuşkuluydu. Bundan ötürü "Kim gidip izler onları?" diye sordu. Savaşa katılan 70 kişi Mekkelilerin peşine düştü. Gerçekten de yeni bir saldırı niyetinde olan putperestler, Allah'ın yüreklerinde oluşturduğu bir korku ile bozguna uğramışcasına Mekke'ye döndüler.

Bu savaşta Utbe bin ebi Vakkas'ın attığı bir taşla Peygamberimizin sağ alt çene kesici dişi ile ön dişlerinden biri kırılmıştı. İbni Kamie adlı birinin attığı taş ise mübarek yüzlerini yaralamıştı. Bu iki zalim derhal öldürüldüler. İbni Kamie'nin attığı taşla, Peygamberimizin başını korumak için giydiği zırhın iki halkası yüzünün elmacık kemiklerine batmıştı. Bu halkaları güçlkle çıkardıkları sırada iki ön dişi daha kırıldı, mübarek ağızlarından ve yüzünden sel gibi kanlar akmaya başladı."

HENDEK SAVAŞI

Hicret'in beşinci yılında (M.627) müslümanlarla Mekke-
li müşrikler arasındaki üçüncü karşılaşma olan Hendek sava-
şı bir savunma savaşıdır. Hendek savaşından Ahzâb gazası
olarak da bahsedilir. Ahzâb sûresinin (33/9-25) âyetleri bu
savaşla ilgilidir. Savaşın tertipcisi Vadi-ur Kurâ üzerindeki
Hayber vahasına yerleşmiş olan Beni Nadir Kabilesiydi. Be-
ni Nadir'liler bir süre önce kendilerini Medine'den süren
müslümanlara düşman olmuşlardır. Gatafan kabilesi ile Hay-
ber bölgesinin bir yıllık hurma ürününün tamamı karşılığın-
da bir antlaşma yaptılar. Daha sonra Ehabîş, Mürre, Eşca, Sü-
leym ve Fezare kabileleri de onlara katıldılar. Mekkeliler bu
kabileleri Medine'ye hücumu teşvik ettiler.

Önceden planlandığı üzere Dümet-ül-Cendel'de bulunan
bir kabile Medine'ye gitmekte olan bir kervana hücum ede-
cekti. Maksat, Hz.Muhammed'i 15 günlük mesafedeki bir
yere çekmekti. Nitekim Hz.Muhammed askerî bir birlikle
yola çıktı; fakat Beni Nadir'in planını öğrenince geri döndü.

Medine'de savunma hazırlıklarına girişildi. Peygamberi-
mizin, yanındakilerle yaptığı görüşmede şehrin dışında sa-
vaşmak yerine, şehri içeriden savunmaya karar verildi. Bu-
nun için Medine'nin etrafına hendekler kazılmaya başlandı.
Bazı tarihçiler bu fikrin Selman-ı Farisî'ye ait olduğunu söy-
lerlerse de Hz.Muhammed'in "Allah bunu bana ilham etti."
dediği de rivayet edilir. Hendek kazılarak bir şehrin savunul-
ması o güne kadar arapların bilmediği bir yöntemdi. Arami-
ce "çukur" demek olan handak sözcüğünü araplarda ilk kul-
lanan Selman-ı Farisî'dir.

Medine halkı bir kaç ayda beşbuçuk kilometre uzunlu-

ğunda hendek kazdı. Güneyden ve kuzeyden düşman şehre hücum ettiğinde hendeklerin kazılması tamamlanmıştı. 10.000 kişilik düşman ordusu Medine'nin kuzeyinde; 3000 kişiden meydana gelen müslüman ordusu ise Sal dağı yakınında ordugah kurdu. Düşman kuvvetleri, yaptıkları hücumlarda hendeği aşamadılar. Kuşatmadan bir sonuç alamayacaklarını anlayan Mekkeli müşrikler, Medine'de müslümanlarla birlikte yaşayan Beni Kureyza yahudilerini müslümanlara karşı savaşa girmeye teşvik ettiler. Beni Kureyza'nın hazırlıklarının öğrenilmesi üzerine 500 kişilik bir birlik, müslüman mahallelerini savunmaya başladı. Bir ara düşman saldırıları çok şiddetlendi. Müslümanların namaz kılmak için bile vakit bulamadıkları oluyordu.

Düşman ordusunu oluşturan kabileler arasında anlaşmazlık çıktı. Düşman saflarında savaşın uzun sürmesinden dolayı meydana gelen bıkkınlık, erzakın azalması ve hava şartları sebebiyle bir çözülme halini aldı. Çıkan bir fırtına Mekkelilerin çadırlarını darmadağın etti. Hac mevsiminin gelmesi üzerine Ebu Süfyan kumandasındaki Mekkeli müşrikler savaştan vazgeçtiler. Mekke'ye dönüp, gelen hacıları karşılamayı ve ticaret yapmayı daha uygun buldular. Bu zaferden sonra Mekkelilerin ticareti büyük zarar gördü.

Hendek savaşından Burûç sûresinde de (85/4-7) bahsedilir.

KURAYZA GAZASI

Beni Kurayza, Medine'de yaşayan üç yahudi kabilesinden biriydi. Peygamberimiz Medine'ye göç ettiği zaman bunlarla bir antlaşma yapmış, mallarıyla canlarını emniyete

almıştı. Ancak Uhud savaşındaki yenilgi üzerine Kurayza kabilesi müslümanların aleyhinde hareket etmeye başladılar. Hendek savaşından sonra Hz. Muhammed'e Kurayza'yı cezalandırmak hakkında bir vahiy geldi. Bunun üzerine Hendek savaşında müslümanlara ihanet eden Kurayza kabilesinin mahalleleri kuşatıldı. Kurayzalılar teslim olmayı redd ederek direndiler. Ok ve taş atmalarla geçen bir kaç günlük bir kuşatmadan sonra teslim oldular. İki tarafta da ölen olmadı. Kurayzalılar kendilerini koruyan müslüman Evs kabilesinin başkanı Sa'd bin Muâz'ı hakem yaptıklarını ve onun vereceği hükme razı olacaklarını bildirerek bulundukları kalelerden çıktılar. Bunun üzerine Peygamberimiz, Hendek savaşında aldığı yara sebebiyle çadırında tedavi gören İbn-i Muâz'ın gelmesi için haber gönderdi. Hz. Muhammed, istekleri üzerine onlara Tevrat'ın hükümlerini uyguladı. Muâz'ın kararına göre savaşçılar öldürüldü, kadın ve çocuklar esir alındı. Toprakları müslümanlar arasında bölüştü.

Beni Kurayza'nın adı Ahzâb sûresinde geçer. (33/26-27): *"Allah, Ehl-i Kitap'dan onlara arka çıkanları, kulelerinden/kalelerinden indirdi, kalplerine korku saldı: bir grubunu öldürüyorsunuz, bir grubunu da esir ediyorsunuz. Sizi onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve henüz ayak basmadığınız bu toprağa mirasçı kıldı. Allah'ın her şeye gücü yeter."*

HUDEYBİYE ANTLAŞMASI

628 yılında imzalanan Hudeybiye antlaşması, müslümanlığın siyasal bir topluluk olarak kabul edilmesini sağlaması bakımından çok önemlidir. Müslümanlığın kitlelere yayılıp güç kazanmasında mühim bir dönüm noktası olmuştur. Mek-

ke'nin birbuçuk yıl sonra fethedilmesinin yolunu açmıştır.

Mekke'den 17 km. uzaklıktaki Hudeybiye vadisindeki kuyu ve yanındaki ağaç, Hicret'in ilk yıllarında burada yapılan bu antlaşmadan dolayı önem kazanmıştır. Hendek savaşından sonra Mekke'nin ticaret yollarının bir çoğunun müslüman olan kabilelerin eline geçmesi yüzünden Mekke'de büyük bir yiyecek sıkıntısı baş gösterdi. Bazı Mekkeliler, Hz.Muhammed'e haber göndererek yiyecek sağlayabilmek için serbest geçiş izni istediler. Hz.Muhammed onların bu isteklerini hemen yerine getirdi; ayrıca Mekkelili fakirlere dağıtılmak üzere 500 dinarlık para yardımı yaptı. Mekke ile aralarındaki düşmanlık duygularını azaltmak için çok miktarda Medine hurması gönderdi ve bunları, satamadıklarından dolayı ellerinde kalan derilerle değiştirmek istedi. Barışma teşebbüslerini daha da ilerletmek için Ebu Süfyan'ın Habeşistan'a göç eden ve orada kocası ölen kızıyla evlendi. Hz.Muhammed, Medinelilere hacca gideceğini açıkladı. Haberin etkisini öğrenmek üzere bir adamı gizlice Medine'ye gönderdi.

Mart 628 de Hz.Muhammed müslümanlara, Kâbe'yi ziyaret için kurbanlıklarını da yanlarına alarak yola çıkmalarını emretti. Silahlı olarak 1600 kişilik bir birlik, gruba eşlik ediyordu. Güç gösterisi bakımından önemli olan bu grubun sayısı bizzat Hz.Muhammed tarafından tesbit edilmişti. Amaç, Mekkelilere göz dağıvermekti. Mekke'de bir çok kimsenin Hz.Muhammed'in gelmesini beklemesine rağmen savaş taraftarları haberi alınca büyük bir orduyla müslümanlara karşı harekete geçtiler.

Hz.Muhammed savaşa yanaşmayarak Cidde yolu üzerin-

de bulunan ve Mekke'ye doğru giden yolu, yüksek dağlar ve dar bir geçitle koruyan Hudeybiye'ye kadar ilerledi. Buradaki kuyunun civarında konakladı. Diplomatik görüşmelere başladı. Umreye izin vermeyen Mekkeliler Suheyl bin Amr'ı elçi olarak gönderdiler. Sonuç alamayınca önce Hiraş bin Ümeyye'yi sonra da Ebu Süfyan'la akrabalığı bulunan Osman bin Affan'ı antlaşma şartlarını görüşmek üzere Mekke'ye gönderdi. Onun Mekke'de tutuklanması üzerine dönmesi gecikti, bu arada öldürüldüğü hakkında söylentiler çıktı. Durumun ciddileştiğini gören Peygamberimiz bütün müslümanları bir ağacın altına topladı ve onlardan son nefeslerine kadar savaşacaklarına dair söz aldı. "Biât eş-şecer" (ağaç biâtı)¹²² veya "Biât-ı rıza" (rıza biâtı) denilen bu yemin Kur'ân'da Fetih sûresinde (48/18) anılır: *"Andolsun, Allah müminlerden, o ağacın altında sana bey'at ettikleri sırada hoşnut olmuştur.onların gönüllerindeki bilmüş, üzerlerine huzur ve sükûn indirmiş ve kendilerine yakın bir fetih nasip etmiştir."*

Olayların kendileri için kötüye geliştiğini fark eden Mekkeliler, Hz.Muhammed'e antlaşma yapmak için bir heyet gönderdiler. Hz.Muhammed amacına ulaşmıştı; Kureyş oligarşisini¹²³ kendisiyle eşit koşullar altında görüşme yapmaya zorunlu bırakmıştı. Müslümanlar ilk kez Arabistan'da bir güç olarak kabul ediliyorlardı. Bu, büyük bir zaferdi. Görüşmelerden sonra Hz.Muhammed'in Kâbe'yi gelecek yıl ziyaret etmesi kararlaştırıldı. Bu, on yıl süreli bir antlaşmaydı ve

122- biât: kabul ve tasdik muamelesi

123- oligarşi: gerçek iktidarın birkaç kişilik küçük bir grubun veya bir aileler grubunun veya bir sosyal sınıfın elinde bulunduğu siyasal rejim

her iki tarafın müttefikleri de antlaşma kapsamına alındılar. Kendine sığınan Mekkelileri iade etmeyi kabul eden Hz. Muhammed, Medinelilere getirdikleri kurbanları kesmelerini emretti.

Antlaşma müslümanlar arasında hayal kırıklığı doğurmasına rağmen yeni dinin Kureyşlilerce ilk defa tanınmasından dolayı çok önemlidir. Hz. Muhammed'in, Allah'ın kendisine böyle hareket etmesini vahyettiğini bildirmesi üzerine kimse bir şey söylemeye cesaret edemedi. Fetih sûresi Mekke'nin fethiyle ilgili olarak inmiştir. (48/1): *"Şu bir gerçek ki, Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik."* Mümtetine sûresi (60/1-2) âyetleri de Hudeybiye antlaşması ile ilgilidir. Gerçekten de müslümanlar kısa bir süre sonra bu antlaşmanın siyasal bir zafer olduğunu anladılar.

HAYBER'İN FETHİ

Medine'den Suriye'ye giden yol üzerindeki vahadaki bu kale, yahudilere aitti. Hendek savaşının düzenlenmesinde rol oynayan Hayberli yahudilere karşı Hz. Muhammed Hicret'in 7. yılında (Mayıs 628/ Nisan 629) 1600 kişilik bir kuvvetle bir sefer hazırladı. Yahudilerin bundan haberi vardı; ancak aralarında birlik olmayışından ve bölgenin çeşitli yerlerinde dağınık halde bulunduklarından bir savunma ittifakı kuramamışlardı. Bu, müslümanların işini kolaylaştırdı. Bir buçuk ay süren kuşatmadan sonra bütün bölge müslümanların eline geçti. Yahudilerin, eskiden kendi mülkleri olan topraklarda karıları ve çocukları ile birlikte rençber olarak çalışmalarına izin verildi. Elde edilen ürünün yarısının müslümanlara verilmesi şart koşuldu. Bu vergi usulü, yahudilerin Ömer bin Hat-

tab devrinde Arabistan'dan kovulmalarına kadar devam etti. Hayber zaferi, kuruluş aşamasında olan islâm devleti ile kendisine bağlı kıldığı müslüman olmayan bir topluluk arasındaki ilk askerî ve siyasî antlaşma olarak daha sonraki benzerlerine örnek olmuştur.

Hız.Âli'nin, Hayber kuşatması sırasında ve Hısnü'l Kamis önündeki çarpışmalarda gösterdiği yiğitlik, sonradan islâm menkıbeleri arasında destansal bir konu olmuştur.

Hudeybiye antlaşmasından Fetih sûresinde (48/20) bahsedilir. *"Allah size elde edeceğiniz bir çok ganimetler vaad etti; şunu da size alelacele verdi ve insanların ellerini de sizden uzak tuttu ki bu inananlara bir ibret olsun ve Allah sizi dostdoğru yola kılavuzlasın."*

İLK HACC

Hudeybiye antlaşmasına göre Mart 629 da müslümanlar Mekke'ye Kâbe'yi ziyarete gittiler. Müslümanlar şehre girince Mekkeliler şehri terk ettiler ve dağlara çekildiler. Üç günlük sürenin bitiminde Mekkeliler bir heyet göndererek müslümanların bölgeden ayrılmasını istediler. Hız.Muhammed onları saygıyla karşıladı ve bütün Mekkelileri bir ziyafete davet etti. Peygamberimizin daveti kabul edilmeyince müslümanlar şehirden ayrıldılar. Hız.Muhammed'in tutumu, Mekkelilerin yumuşamasına sebep oldu. Halid bin Velid ve Amr ibnül Âs gibi ünlü kumandanlar dahil bir çok kişi müslüman oldular.

MÛTE SEFERİ

H.z. Muhammed zamanında Şam'ın Belka bölgesinde yapılan bir savaştır. H.8. yılda (629-630) hristiyan araplardan Gassanilere¹²⁴ gönderilen elçinin öldürülmesi üzerine düzenlenmiştir. Peygamberimiz savaşa bizzat katılmayıp, azadlı kölesi Haris bin Zeyd'i kumandan seçmiştir. Saferden önce şöyle buyurmuşlardır: "Zeyd ölürse sancak Ali'nin kardeşi Ca'far'e geçsin; ona da bir şey olursa sancağı Revâha oğlu Abdullah alsın; ona da bir şey olursa aranızdan birini seçin."

3000 kişilik müslüman ordusu, 100.000 kişilik Bizans ordusu ile savaşa tutuştu. Peygamberimizin isimlerini andığı üç kişi şehit olunca ordunun kumandası Hâlid bin Velid'e verildi. Velid, askeri yeniden düzenledi; yeni bir kuvvet geliyormuş gibi gösterdi. Ertesi gün saldırı emri verdi. Düşman bocalayınca Velid bundan yararlanarak artçı savaşçılarıyla yavaş yavaş geri çekilerek Medine'ye döndü. Ashâb, Velid'in bu şekilde geri dönmesini hoş karşılamadı. Ancak Peygamberimiz Velid ile görüşükten sonra çekilmeyi doğru buldu.

Enfâl sûresi (8/16) âyetinin bununla ilgili olduğu söylenir. *"Her kim böyle bir günde, savaşmak için başka bir yer tutmak yahut başka bir birliğe katılmaya gitmek dışında onlara arkasını dönerse, Allah'dan bir gazaba çarpılmış olur. Varacağı yer cehennemdir onun. Ne kötübir varış yeridir o!"*

124- Suriye'de hüküm süren ve arap tarihinde en az bilinen eski bir hanedandır. Bizans imparatorluğuna bağlıydı. Marib bendinin yıkılmasından sonra Yemen'den ayrılan Gassaniler, kuzeye göçtüler. Adlarını yerleştikleri bölgedeki Gassan gölünden aldılar. 614 de İran'ın yöreye hakim olmasıyla Gassani devleti yıkıldı.

MEKKE'NİN FETHİ

Mûte seferinden kısa bir süre sonra Hudeybiye antlaşması bozuldu. Ebu Süfyan, antlaşmayı yenilemek üzere Medine'ye geldiyse de bir sonuç elde edemeyerek Mekke'ye geri döndü. Hz. Muhammed, bir sefer için tam bir gizlilik içinde hazırlanılmasını emretti. Bir çok kabile de müslüman ordusuna katıldı. Böylece 10.000 kişilik bir kuvvet oluştu. Mekke'nin arkasındaki dağlarda ordugah kuruldu. Bu haber Mekke'de duyulunca Ebu Süfyan başkanlığında bir heyet durumu anlamak için keşfe çıktı. Merruzzahran'a vardıklarında islâm ordusunun ileri karakolları ile karşılaştılar. Hz. Muhammed'in emriyle her asker bir ateş yakmıştı. Bu sebepten Mekke heyeti, daha büyük bir ordu olduğunu sandığından savaşa girmeye cesaret edemedi.

630 yılında müslümanlar savaşmadan Mekke'ye girdiler. Sancağı, Zübeyr bin Avvâm taşıyordu. Mübarek sancağı, Mekke'nin üzerindeki Gedâ'ya dikmesi için Halid bin Velid'e emir verildi. Mekke'nin fethi sırasında müslümanlardan iki kişi şehit olmuş, müşriklerden de onüç kişi ölmüştür.

Hz. Muhammed Kâbe'ye gitti ve buranın putlardan ve resimlerden temizlenmesini istedi. Bu sırada İsrâ sûresinin (17/81): *"Ve de ki Hak geldi bâtil yıkılıp gitti. Bâtil yok olmaya zaten mahkumdu."* Ve Sebe sûresinin (34/49): *"De ki: Hak geldi, artık bâtil ortaya yeni bir şey çıkaramaz; eskiyi de geri getiremez."* âyetleri okunmuştur. Mekke halkına hür ve serbest olduklarını bildirdi. Şehir halkının hemen hemen hepsi müslüman oldular.

Üç gün sonra da komşu bölgelerdeki putların yok edilmesi için birlikler yollandı. Halid bin Velid, Mekke ile Taif arasındaki Nahle'ye giderek ünlü Uzza putunu kırdı.

HUNEYN SEFERİ

Mekke'nin fethi, kendi putları Lât¹²⁵ için endişelenen Taiflileri heyecanlandırdı. Kuzey Arabistan'ın en güçlü kabilelerinden olan Hevazinler, soy yakınlıkları ve ekonomik ilişkileri nedeniyle Kureyşlilerin müttefikiydi. Bu nedenle Hz.Muhammed'in davetini red etmiş, düşmanca tavırlara girmişlerdi. Hevazin kabilesinin başkanı Mâlik bin Arf, Mekke üzerine yürümek amacıyla Beni Sakif başta olmak üzere bütün Hevazin kabilelerini bir araya getirdi. Bunu haber alan Hz.Muhammed, düşmanla karşılaşmak için Mekke'den ayrıldı. Müslüman ordusu oniki bin, düşman ordusu ise dört bin kişiydi. 630 yılının Şubat ayında Mekke yakınlarında (bugün Şerai denilen) Huneyn vadisinde müslüman öncüler Hevazinler tarafından pusuya düşürüldüler. Sabahın ilk saatlerinde ani bir saldırıya uğradılar. Ok yağmuruna tutulan süvariler geri çekildi, geri kalanlar da dayanamayınca ordu dağıldı. Büyük bir yenilgiyi Hz.Muhammed'in kararlılığı ve Abbas bin Abdülmuttalib'in çabaları kurtardı. Az sayıda askerle karşı saldırıya geçen Hz.Muhammed, dağılan kuvvetlerini topladı. Yeniden savaşa katılan müslümanlar Hevazinleri büyük bir bozguna uğrattılar. Kaçan Hevazinlerin bir kısmı Taif'e sığındı.

Kur'ân'da bu olay dolayısıyla müslümanların dikkati çekildi. Sayılarının çokluğu ile övünmemeleri bildirildi. Tevbe

125- Kur'ân 53/19-20: "Lât ve Uzza'ya; üçüncü olarak Menat'a ne dersiniz?"

sûresi (9/25-26): “Yemin olsun ki Allah size bir çok yerde yardım etti. Huneyn gününde de. Hani, çoğunuz sizi böbürlendirmişti de bu hiçbir işe yaramamıştı. Tüm genişliğine rağmen, yeryüzü size dar gelmişti. Sonra da sırtınızı dönüp kaçıştınız. Sonra, Allah, resulünün üzerine de müminlerin üzerine de sükûnetini indirmiş, ayrıca sizin görmediğiniz ordular göndermişti de küfre sapanlara azap etmişti. Kâfirlerin cezası işte budur.”

TAİF SEFERİ

Huneyn seferinden sonra Taif'i yirmi gün kuşatan Hz.Muhammed, rivayete göre, gördüğü bir rüya üzerine kuşatmayı kaldırmışlardır. Kendisine elçi gönderen Hevazinlerin biat etmesini istedi. Mâlik bin Arf, Hevazinlere vali oldu. Ertesi yıl da Taifliler topluca müslüman oldular. H.9 yılda (630-631) Arabistan'ın bir çok bölgesinden Hz.Muhammed'e bağlı olduklarını bildirmek için heyetler geldi. Taif de müslümanlığı kabul ettiğini bildirdi.

TEBÜK SEFERİ

630 yılında Bizans imparatoru I.Heraklios'un (575-641)¹²⁶ müslümanlara karşı bir savaş hazırlığında olduğu ve bunun için Arabistan'daki arap kabilelerini iş birliğine çağırdığı haberi üzerine Peygamberimiz bir sefere karar verdi. Bizans ordusunun büyük gücü biliniyordu. Hicret'in 9. yılında müslümanlar bütün varlarını yoklarını ortaya koyarak 30.000 kişilik bir ordu hazırladılar. İslâm ordusu hazırlanırken Bi-

126- I.Heraklios, doğu Roma imparatoru olarak da tanınır.

zanslıların büyük gücünü işitip duraksayan kimi müslümanlar için Tevbe sûresi (9/38-39) da şöyle buyurulmaktadır: *“Ey iman sahipleri! Size ne oldu ki, “Allah yolunda seferber olun” denilince yere çakılıp kaldınız. Ahiretten vaz geçip iğreti hayata mı razı oldunuz? O iğreti hayatın nimeti ahiret yanında pek azdır. Eğer seferber olmazsanız Allah size korkunç bir azapla azap eder ve yerinize sizden başka bir topluluk getirir. Allah’a hiç bir şekilde zarar veremezsiniz. Allah her şeye Kadir’dir.”* Aynı sûrenin 81. âyeti ve devamı da aynı konuyla ilgilidir. Tevbe sûresinin büyük bir kısmı Tebük seferi hakkındadır.

Ordu, Suriye sınırındaki Tebük’e vardığında haberin asılsız olduğu anlaşıldı. Bizans ordusu müslümanlarla savaşmayı göze alamamıştı. Müslümanlar bir pınar yeri olan Tebük’de 15-20 gün konakladılar. Bu arada bölgedeki kabilelerle anlaşmalar yaptılar. Müslümanlığı kabul etmeyen kabilelerin cizye vermesi sağlandı. Cizye, islâm devletinin müslüman olmayan uyruklarından aldığı verginin adıdır.

Hız. Muhammed, Tebük’den dönünce iki rekat namaz için Mescid-i Nebevî’ye gitti. Sefere katılamayanların kendilerini mescidin direklerine bağladıklarını gördü. Tevbeleri kabul edilip, ipleri Peygamberimiz tarafından bizzat çözülene kadar böyle bağlı kalacaklarına yemin etmişlerdi. Kısa bir süre sonra Tevbe sûresi 102.âyeti inince Peygamberimiz bunların iplerini kendi elleriyle çözdü. *“Diğer bazıları da günahlarını itiraf ettiler. Bunlar, iyi bir işle kötü olan bir işi birbirine karıştırdılar. Belki Allah tövbelerini kabul eder. Çünkü Allah Gafûr’dur, Rahim’dir.”* 103. âyete göre de Peygamberimiz

onların mallarının üçte birini sadaka olarak almış ve hayır işlerinde kullanmıştır. *"Bunların mallarından bir sadaka al ki, onunla kendilerini iyice temizleyip aklayasın. Onlar için duâ et, çünkü senin duân onlar için bir sükûnettir. Allah Semî' dir, Alîm' dir."*

Tevbe sûresi (9/118) âyet şöyledir: *"Geride bırakılan üç kişinin de tövbesini kabul etmiştir. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş, öz benlikleri kendilerini sıkıştırmıştı; Allah'ın öfkesinden kurtulmak için yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını fark etmişlerdi. Sonra onlara tövbe nasip etti ki, eski hallerine dönsünler. Hiç kuşkusuz Allah, tövbeleri çok çok kabul eden, rahmeti sınırsız olandır."*

Bu âyette işaret edilen üç kişi Kâab bin Mâlik, Hilal bin Umeyye ve Merâre bin Rebi'dir ki bunlar Bedir savaşına katıldıkları halde Tebük'e gitmemişlerdir. Sefer dönüşü Hz.Muhammed bunların yüzüne bakmadı ve konuşmadı. Bunun üzerine diğer müslümanlar da onlarla selamı kestiler. Üçü de evlerine kapandılar. Kâab bin Mâlik çok zengin ve çok güçlüydü. Hıristiyan Gassani mâliki bunun duyunca bir mektupla onu kendi ülkesine davet ettiyse de Kâab bunu asla kabul etmemiştir. Yukarıdaki âyetin inmesiyle yeniden topluma kabul edilmişlerdir.

Bu olayı bizzat Kâab bin Mâlik'in şöyle anlattığı rivayet edilir. *"Ben Tebük seferi hariç Peygamberimizin bütün seferlerine katıldım. Bedir'e savaş amacıyla değil sadece Kureyş kervanını yakalamak için çıkmıştı, bunun için Bedir'e katılmayanların hiç biri azarlanmadı. Allah müslümanlarla düşmanlarını birbirlerinden habersiz olarak yolda karşılaşt-*

tırmıştı. Biz, Medineliler Akabe gecesı Peygamberin önünde islâma yardım için biat etmiştik. Akabe sözleşmesi islâmın yayılmasında çok önemlidir. Peygamberimiz bir sefere çıkacağı zaman gideceğı yeri açıkca söylemezdi. Sadece Tebük seferine çıkarken bunu açıkca bildirmişti; çünkü mevsim çok sıcaktı ve susuz çöllerden geçilerek Şam'a kadar uzun bir yol gidilecekti, ona göre hazırlanılması gerekiyordu. Bu sefere katılanlar o kadar çoktu ki divan defteri bile onların adlarını almaz oldu. Bu kadar kalabalıkta yokluğumun fark edilmeyeceğini sandım. Hurmalar olgunlaşmıştı, toplanması gerekiyordu. Niyetim sefere katılmaktı ama ağırdan alıyordum. Hatta onlar yola çıktıktan sonra arkalarından yetişirim diye düşünüyordum. Nitekim Peygamberimiz Tebük'e varıncaya kadar beni sormamış. Neden sonra Kâab gelmedi mi? demişler. Medine'ye döndüklerinde sefere katılmayanlar akın akın gelip özürlerini bildirmeye başladılar; Peygamberimiz onların dış durumlarına göre bağışlanmaları için duâ ediyor, ama iç durumlarını Allah'a bırakıyordu. Ben yanlarına gittiğimde öfke ile yüzüme baktı "Bu gazadan seni ala koyan ne idi?" diye buyurdular. "Allah'dan bağışlanmamı diliyorum; hiç bir özrüm yoktu aksine, herkesden daha iyi hazırlanacak güce sahiptim, her nasılsa geri kaldım." dedim. Peygamberimiz "Allah hükmünü verinceye kadar evine git." buyurdular. Ben sadece namazlara katılmak için evimden çıkıyordum. Bu zor dönemin ellinci gününün sabahında "Ey Kâab müjde" seslerini duydum. Peygamberimizin yanına koşup selam verdim. "Müjde senden mi, yoksa Allah'dan mı?" diye sordum. Allah'dan olduğunu söyleyen Hz.Muhammed'in yüzünün parlamasından onun

da sevindiğini anladım. Allah tövbemi kabul ettiği için bütün malımı sadaka veriyorum, dediğimde “Birazını sakla sana yararlı olur. Doğduğundan beri en hayırlı günün olan bugünü müjdelerim.” buyurdular. Bunun üzerine Hayber ganimetinden elime geçeni sadaka olarak verdim.

VEDA HACCI

Artık islâm devletinin sınırları genişlemiş, sivil idare kuvvetlendirilmişti. (Nisan 631-Mart 632; H.10) de Hz.Muhammed Kâbe’yi ziyaret edeceğini bildirdi. Bu, Hz.Muhammed’in son haccı olduğundan “Veda Haccı” denilir.

Hz.Muhammed haccan dönerken Gadir Hûm (Göl başı) mevkiinde konakladı. Burada bir vahiy aldı. Maide sûresi (5/67): *“Ey Resul! Rabb’inden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Allah, küfre batmış topluluğa kılavuzluk etmez.”*

Buradaki 140.000 müslümana verdiği ve insan hak ve hürriyetlerini anlatan hutbe de “Veda hutbesi” diye adlandırılır. Öğle namazından sonra deve semerlerinden yapılan bir mîmberin üzerine çıkarak yüksek sesle halka hitab etti. “Ben, müminlere nefislerinden daha yakın değil miyim?” (Elestü evlâ bil müminine min enfisiküm) buyurdular. Evet cevabı alınca Hz.Ali’nin elinden tutarak “Beni âlemi bekâya davet ederler, sizin mabeyinizde iki şey bırakıyorum, ikisi de birbirinden büyüktür. Bunlardan birisi Kur’ân, diğeri de Ehl-i Beyt’imdir. Bu iki emir birbirinden ayrılmaz. Tâ ki kevser havuzunun kenarında bana erişinceye kadar. Benden sonra

bunların hukukuna ne keyfiyet ile riayet edeceğinizi bildiriyorum. Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onunla dost olanlara Sen de dost ol. Ali'yi hor tutanları Sen de hor tut. Ve ona nusret verene nusret ver, ona düşmanlık edene Sen de düşmanlık et. Onu hakir göreni, hakir gör ya Rabb'i, ona zulm edene zulm et ve nerede olursa hakkı ona mukarın eyle!"

Bu sözler üzerine aynı gün vahyedilen bir âyet ise Hz.Muhammed'in ilâhî görevini açıklar. Maide sûresi (5/3):
“...bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetleri tamamladım ve sizin için din olarak islâmı seçtim...”

HZ.MUHAMMED'İN SOYAĞACI¹²⁷

Adem

Ham-Sam

İdris (Ahnuh)

Mettuşelah

Lemek

Nuh (Âlûsi'den doğru bir rivayete göre Süryanicede sa-
kin anlamınadır.)

Erfahşez

Kaynan

Şâleh

Âbir

Faleg

Rau

Sârûg

Nahur

Tarih (Azer)

İbrahim (M.Ö 2008) (Abraham)

127- Bu listenin Hz.İbrahim'den sonra olan bölümü Hz.Ali'nin "Nehcül Belaga" adlı eserinin ingilizcesinden alınmıştır.

İsmail (M.Ö 1874, Hz.İbrahim'in büyük oğlu)) (Hışmael)

Nâbit

Yeşcub

Ya'rub

Teyrah

Nâhur

Mukavvim

Udd (Uded)

Adnan (Adnan sülalesinin kurucusu)

Ma'ad (Babil kralı Naehed Naezer'in çağdaşı.M.Ö 605 de Hicaz'ı Babil istilasına karşı korudu, ancak esir oldu. Serbest kalınca arap kabilelerini yeniden organize etti)

Nizâr

Mudar

İlyas

Mudrike

Huzeyme

Kinâne

Nadr

Mâlik

Fahr (Tarihte Kureyş olarak bilinir. Büyükbabasının Ma'ad'ın, İsmailî kabilelerini birleştirme işini başarı ile yürüttü. Bu yüzden kendine ve soyuna "toplayıcı" anlamına gelen Kureyş adı verildi.).

Galib

Lu'eyy

Kâ'b

Murra

Kilâb

Kuşayy (Zeyd) (Beni Huza'a ve Beni Baker'e karşı savaşta, Kâbe'nin koruyuculuk görevini üstlendi. Kureyş kabilelerini yeniden organize etti; klan başlarından bir konsül kurdu. Bu konsülün toplantıları için Nudua adı verilen bir bina inşa ettirdi.

Abdu Menâf (Ebî Munaf)

Hâşim (Amr) (Romalılar ve Persliler tarafından Hicaz, Najd ve Yamun devletlerinin başkanı olarak kabul edildi. Hicaz'da ticaret ve endüstriyi organize etti. Mısır, Roma ve Pers saraylarında elçileri kabul gördü. Emeviler (Ummmaiye) onun elinden gücü almak istedilerse de başaramadılar)

Abdulmuttalib (Asıl ismi Shaeba idiyse de Abdul Muttalip olarak tanınır. Zemzem kuyusunu yeniden açtırmıştır. Zamanında Mekke Yaminite kralı Abraha tarafından işgal edilmişti. 10 oğlu vardı:

1. Haris
2. Zübeyr
3. Ebu Talip (Asıl ismi İmran idi. Ebu Talip ve Abdullah'ın anneleri Makzum kabilesinden Amr kızı Fatma idi)
4. Abdullah oğlu HZ. MUHAMMED
5. Hamza
6. Ebu Lehep
7. Kadir
8. Almakum
9. Zaraar
10. Abbas

BAZI BİLGİLER

ÂL-İ ABÂ

Peygamberimizin abası altına girenler, demektir. Bir gün Hz.Muhammed, kızı Hz.Fatma, yeğeni ve damadı Hz.Ali, torunları Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'i kucaklamış, sonra onların üstüne geceleri örttüğü abayı örtmüş ve "Abamın altındaki âl'im için" diye başlayarak Allah'a niyaz etmişti. Bu niyaz, Kur'ân-ı Kerim'in 33. sûresinin (Ahzâb) inmesine sebep olmuştur. Bundan sonra Hz.Muhammed bu en yakınlarından daima "Âl-i Abâ" olarak bahsetmiştir. Soy anlamındaki "âl" kelimesi, islâm terminolojisinde özellikle Hz.Muhammed'in soyunu dile getirir. Ehl kelimesindeki (h) harfi zamanla düşmüş, e harfi uzayarak a'ya dönmüş ve kelime de âl haline gelmiştir. Ehl-i Beyt terimi de bu anlamdadır; "ev halkı" demektir. Âl-i Abâ, âl-i Nebi ve âl-i Resul de denilir. Bu deyim, Hz. Muhammed'in soyu için okunan "Allahümme salli alâ Muhammed ve alâ âlihi" adlı duâda en geniş anlamını kazanmıştır.

ARAM

İncile göre Sam'ın oğullarından biri ve Suriye ve Mezopotamya'da yerleşen Aramilerin atasıdır.

ARAMÎ

Hız. İbrahim zamanında Yukarı Mezopotamya'da oturdıkları belirtilen Aramîlerden bahseden en eski metin, M.Ö XIV. yüzyıldan kalmadır. Bu devirde Fırat nehrini geçmişler; M.Ö 1320 yılına doğru Asur sınırlarına dayanmışlar ve M.Ö 1100 yılına kadar Asur'dan Hitit krallığına ve Filistin'e giden yolu tehdit etmişlerdir. M.Ö 1000 yılına kadar Habur vadi-sinde bir çok küçük devlet kurmuşlardır.

Sümerlerin bir zamanlar, M.Ö IV.binin ikinci yarısında, hakim oldukları Aşağı Mezopotamya'da Basra körfezinin çamurla dolması yüzünden buraları M.Ö 1650 den sonra Aramî göçebelerinin ve asillerinin barınağı hâline gelmiştir.

Aramî'lerden İncil'de bahsedilmektedir.

ARAMCA

Aramca bir tek dilden ziyade, Sâmi dilin büyük kollarından biri olan Batı Sâmi lehçelerinin bütününe verilen addır. Aramca, Fenike diliyle İbranî dilinin yakın akrabası olan bir dildir. Arapçayı hatırlatan bir takım özellikler gösterir. Başlangıçta, M.Ö XIV.yüzyılda Ahlama diye anılan Dicle ve Fırat vadilerinin sınırlarında yaşadığı söylenen göçebe kabile diliydi. Tevrattaki İbranî diliyle karşılaştırıldığında Aramca'nın çok daha belirgin bir değişikliğin izlerini taşıdığı görülmektedir. Çok aşınmıştır.

Ortak Aramca denilen dönem, M.Ö.IX.yüzyıldan Büyük İskender'in ölümüne kadar (M.Ö 323) olan zamana rastlar. İskender doğuyu ele geçirince Aramcanın yerine Yunanca aldı. Aramca çeşitli lehçelere bölündü:

A- İbranî dili (ve onlar tarafından benimsenen dört köşeli yazı)

B- Nebat dili

C- Tedmür (Palmyra) dili

D- Süryan dili

E- Manac dili

AMHARİK

Habeşistan'ın resmî dilidir.

CÜZ

Kur'ân'ın 30 bölümünden her birine verilen addır. Cüzler Tebareke, Amme gibi özel isimlerle de anılır.

EBCED (Abced veya Abuced)

Arap alfabesindeki harflerin kolaylıkla akılda kalması için düzenlenen sekiz kelimenin ilkidir. Bunlar: Abced, havvaz, huttiy, kalaman, safaş, karaşat, sakez, zazag. Magrip yani batı Afrika müslümanları son dört kelimeye safaz, karasat, sa haz, zağaş derler.

Bu düzende harflerin vaziyeti, yalnız Sâmi diller dikkate alınır, İbranî ve Aramî dillerindekinin aynıdır. Bu da Arap alfabesinin araplara Nebatî'ler tarafından geldiğini gösterir. Arapçaya has olan altı harf sıranın sonuna konulmuştur.

Alfabadeki harflerin sıralanışında bir başka sistem daha

vardır. Buna göre aynı yazı şeklinde olan harfler bir araya getirilmiş ve her grubun ilk harfinden sonra o harfe benzeyen diğer harfler sıralanmıştır. Meselâ te ve sin harfleri be'den sonra konulmuştur. Yalnız he, vav ve sin harfleri sona bırakılmıştır.

Arap alfabesinin İbranî-Aramî kökenli olduğu kabul edilir. Ama kendilerini çok beğenen arapların bu teoriye sıcak bakmadıkları bilinir. Bazı rivayetler vardır; bunlara göre altı Medyen hükümdarı arap harflerini kendi adlarına göre tertip etmişlerdir. Bir başka rivayete göre ebced'in ilk altı kelimesinin altı şeytanın adıdır. Üçüncüsü ise bunların haftanın günlerinin isimleri olduğudur. Arap alfabesinin neden 22 harf olduğu neticesine varmak için bu rivayetlerin hiç biri geçerli değildir.

Ebced hesabına göre Hamzeden k'ya kadar olan harfler 1-100; son dokuzu da 200-1000 sayılarıyla değerlendirilmiştir. Eskiden ebced ile büyü yapılmış.

FASILA

Şiirdeki kafiye veya reviiyy¹²⁸; nesirdeki sec'i¹²⁹ gibi Kur'ân sûrelerinde de fasıla denilen bir veya bir kaç harf vardır ki her âyetin diğeriyle uyumu ve farkı bu fasılalardır. Türkçemizde buna durak denilir.

FİLİSTİLER

Filistîler, İsrailoğullarının bölgeye gelişinden kısa bir süre önce MÖ. 12.yüzyılda Filistin'in güney kıyılarına yerleşen

128- Reviyy: şiirde kafiye olan kelimenin son harfi

129- sec'i: nesirde yapılan kafiye veya kafiyeli olan cümle sonlarından biri

Ege kökenli halklardan biridir. Kitab-ı Mukaddes'de Kaf-tor'dan (bir olasılıkla Girit'ten) geldikleri belirtilir. Anadolu, Suriye ve Kıbrıs'ı yakıp yıktıktan sonra MÖ 1190'da Mısır'a saldıran Deniz Halklarından biri olarak söz edildikleri Mısır kayıtlarında, geri püskütülünce İoppe'den (bugün Tel Aviv) Gazze Şeridi'ne kadar olan kıyı düzlüğüne yerleştikleri anlatılır. Bu bölgeye verilen Filistiya (Filistî ülkesi) adı daha sonraları bütün ülke için kullanılan Filistin adına kaynaklık etmiştir.

GOMORA (Gomore/ Gomorrah)

Eski coğrafyada Filistin'de (Bugünkü Ürdün) olan bir şehir. Kutsal Kitaplara göre Sodom ile birlikte gökten inen bir ateşle yok edildi.

HANİF

Sözcük anlamı bakımından “İslâmiyetten evvel tek tanrıya inanan” demektir. “Allah’a saf ve temiz bir tarzda ibadet etmenin” mümessili olarak İbrahim peygamberin lakabıdır. (Bakara 2/135). Genel olarak kelime “gerçek ve saf din bağlıları” anlamında kullanılmıştır. Kur'ân'da puta tapmamak koşuluyla ne yahudi, ne hristiyan ve ne de müslüman olan ama tek bir tanrıya inananları dilegetirmektedir. Yâni hanif olmak için puta tapmamak baş koşuldur. Âl-i İmrân sûresi (3/67): “İbrahim ne yahudiydi, ne de hristiyan. O, sadece hanif bir müslümandı. O, müşriklerden değildi.” Buradaki müslüman kelimesi tanrının birliğini kabul eden anlamında kullanılmıştır. İbrahim peygamberin saf dinini temsil ettiğinden dolayı “hanif” ekseriya müslüman anlamında kullanılmaktadır.

HANİFİYE

İbrahim peygamberin dinini ifade eder.

HATİM

Hatim indirme, (Hatm yahut hatma) Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuma anlamına gelen bir deyimdir. Hatim şeklinde telaffuz ettiğimiz ve “bitirme” anlamına gelen hatm kelimesi, Arapça bir isimdir ve “mühürleme, mühürlenme” anlamını da taşır. Kelimenin asıl anlamı, “üzerine mühür hakkedilmiş yüzük” demektir. Mührün bir vesikanın sonuna basılması gibi. Kur'ân'ı baştan sona kadar özellikle az zamanda sekiz günde tilavetin sevap olduğu rivayet edilirse de anlamadan okumanın bir faydası olmayacağı açıktır.

İRHASAT

Bir peygamberin gönderilmesinden önce, gönderileceğine işaret olmak üzere meydana gelen harikulade hâller.

KENAN

Kenan, dinî inanişâ göre Hz.Nûh'un oğlu veya torunudur. (Hud 11/42) Hakkında bilgi azdır ve birbirini tutmaz. Kur'ân'da Hz.Nûh'u dinlemeyip, onunla gemiye binmeyen bir oğuldan bahsedilir. Taberî, bu çocuğun Kenan olduğunu söyler. İncil'in Tekvin bölümünde (9/18) Kenan'ın (Canaan), Hz.Nûh'un öbür çocuğu Ham'ın oğlu olduğu belirtilir. Beyzavî'ye göre Kenan Nemrud'un babasıdır. İbni Haldun'a göre ise Berberî¹³⁰lerin babasıdır.

130- Berberî: Kuzey Afrika'da özellikle dağınık bölgelerde yerleşmiş etnik bir grubun adıdır.

KENAN İLİ

Batı Asya'da, Akdeniz ile batı Şeria ırmağı arasında kalan, Filistin ve Fenike'yi içine alan bölgeye Kenan İli denilir. Ülke halkı buraya M.Ö 9000'e¹³¹ doğru yerleşmiş olan Samilerdir. İsrailoğulları Kenanilinin kendilerine Tanrı tarafından vaad edilmiş olduğuna inanırlar. "Vaad Edilmiş Topraklar"ı M.Ö 1200 yılına doğru, Hz.Mûsâ ile yaptıkları büyük göçten sonra Yeşua döneminde ele geçirmişlerdir.

KUTSAL KİTAPLAR

Tek tanrılı dinlerin kitaplarına "Kutsal Kitaplar" denilir. İslâmın kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerim'dir. Musevilik ve Hıristiyanlığın kutsal kitabı ise Kitab-ı Mukaddes (Kutsal Kitap)dir. Hz.İsâ'dan evvelki kutsal kitapların tümü Ahd-i Atik (Eski And)'da toplanmıştır. Kitabın bu bölümü daha çok Tevrat adıyla anılır; Hz.İsâ'dan sonraki kutsal kitaplar da Ahd-i Cedit (Yeni And)'ı oluşturur. Bu da İncil adıyla anılır. Her ikisi de Kutsal Kitap denilen kitabı meydana getirirler.

Kitab-ı Mukaddes'e göre Allah ile Beni İsrail (İsrailoğulları) arasında bir ahd vardır.(Ahd, söz vermek, and etmek, vaad etmek anlamına gelen Arapça bir kelimedir) Bu ahde göre Beni İsrail Allah'ın emirlerini yerine getirirse Allah da onlara "Arz-ı Mev'ud'u (Vaad Edilmiş Topraklar) verecek ve musevi olmayan komşu kavimleri yenilgiye uğratmasını sağlayacaktır. Yâni Tevrat (Ahd-i Atik) bir ahddır, bir anddır. Ancak yahudiler putperestlik etmeye devam ettiler ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeyerek ahdi bozdular; ceza

131- Kaynak, Meydan Larousse Ansiklopedisi

olarak memleketlerinden kovuldular. Fakat Allah onlara acıdı ve kendileriyle yeni bir ahit yaptı (Ahd-i Cedit). Ama museviler Hz.İsâ ile gelen bu yeni ahde de uymadılar. Batılıların Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedit'e "Testament" demeleri bu kelimeyi ittifak, anlaşma anlamına, dinî bir kelime olarak kabul etmelerinden gelmektedir.

İbranice Torah denilen Tevrat, Yunanca ve Latince "Biblia"; Avrupa dillerinde de "Bible" (Bibel) olarak adlandırılır. Ahd-i Atik'in büyük bir kısmı İbranice veya Aramca; Ahd-i Cedit ise Yunanca yazılmıştır.

Tevrat'ın birinci kitabı, beş kısımdan meydana gelen Töre bölümüdür. Hz.Mûsâ'nın Kitabı olarak kabul edilir. Bu beş kısım şunlardır: Tekvin¹³² (Genesis), Çıkış (Exodus), Leviler (Leviticus), Sayılar (Numbers), Tesniye¹³³ (Deuteronomy). Modern ilim adamları, geleneksel olarak Hz.Mûsâ'ya atfedilen bu ilk bölümün, kaynak belgelerin bir araya getirilmesiyle M.Ö 800 ilâ 600 yılları arasında yazılmış olduğu fikrinde birleşirler.

İkinci kitap Eski Peygamberler (İbranice "Nebi'um") adını taşır. Üçüncü kitap Hz.Davud'un mezmurları (Psalm) ve Hz.Süleyman'ın terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikayelerini yâni mesellerini (Proverbs) de içeren "Ketubim" kısmıdır. Mezamir-i Davud denilen Zebur, İbranice yazılmış 150 şiirden oluşur. Tek tanrılı dinler döneminin ilk kitapların-

132- Tekvin:vâr etme, yaratma

133- Tesniye: İkilenen; Arapça ikilik çoğulunu gösteren ve kelimenin sonuna -an veya -eyn getirilerek yapılan kelime

dan biri olan Zebur, doğruluktan şaşan, ahlâk kurallarını tanımayan, kötülüğe ve günaha dalan yahudi kavimlerine Allah yolunu göstermek için indirilmiştir. Kur'ân'a göre Zebur sonradan değiştirilmiş, Allah'ın gönderdiği gibi saklanmamıştır. Zebur Arapça kitap, mektup anlamına gelmektedir. Ancak kelime Hz.Davud'a nâzil olan mukaddes kitap olarak özel bir anlam taşır. Zebur'un sûrelerinden her birine "mezmur" denilir. Kelimenin çoğul hâli mezâmir'dir. Kavalla söylenen ilâhî anlamında da mezmur kelimesi kullanılmaktadır.

Ahd-i Atik'in M.S III yüzyılda "Yetmişler" adı verilen bir Yunanca tercümesi yapılmıştır. M.S IV yüzyılda Aziz Hieronymus, Kutsal Kitab'ın tümünü Latinceye çevirmiştir. Buna "Vulgata" denilir.

Hristiyanlığın kutsal kitabı olan Ahd-i Cedit'in Arapçası "İncil", Yunancası "Evangelion"¹³⁴dur. Hz.İsâ'nın yasası ve öğretisi içinde Hz.İsâ'nın hayatı da anlatılır. İncil'i oluşturan dört kısım, Hz.İsâ'nın havarileri (apostle) Matta, Markos, Luka ve Yohanna tarafından M.S 50-100 yılları arasında yazılmıştır. Katolik kilisesi bu dört İncil'in de gerçek olduğunu savunmuştur. İskenderiyeli Clement'in 200 yılında yaptığı yorum ile Yohanna İncil'inin rûhanî bir değer taşıdığı fikri geniş destek görmüştür.

Birinci İncil Matta'ya (Metthew) aittir. Geleneğe göre Matta, Filistin ve Habeşistan'da Hristiyanlığı yaymaya çalışmış ve bu uğurda can vermiştir. İncil'inin ilk önce Aramca yazıldığı ve daha sonra Yunancaya çevrildiği tahmin edil-

134- Evangelist, Evangelion kelimesi ile aynı kökten olup İncil neşreden kimse, İncil muharriri demektir. İyi haber müjdecisi, habercisi anlamını da taşır.

mektedir. Katolik olmayanlar esas metnin Yunanca olduğunu ileri sürerler. Filistin geleneğini dile getiren ve yahudiler için yazılmış olan Matta İncil'i, Tanrı mutluluğunu ve bu mutluluğun Nazaretli İsa tarafından gerçekleştirilmesi teması üzerinde durur.

İkinci İncil'in yazarı Markos (Mark)'dur. Kudüs'de doğduğu ve Mısır'da öldüğü ileri sürülür. IX.yüzyılda Venedikli tüccarlar Markos'un tabutunu alıp Venedik'e götürdüler. Matta'nın Aramca olan İncil'i ile Petrus'un anlattıklarının birleşmesinden meydana geldiği sanılan Markos İncil'i M.S 65 veya 70 yıllarında yazılmıştır. Şimdiki Matta İncil'inin bir kısmı bu Markos İncil'inden alınmadır. Diğer üç İncil'den daha kısa ve daha yalın bir dille yazılmıştır.

Luka, Sinoptik İncil'lerin üçüncüsü olan İncil'ini M.S 64-70 yıllarında yazdı. Bir rivayete göre Suriye'de, bir başka rivayete göre Antakya'da doğan Aziz Luka (Luke) hekimlik yapmaktaydı. Paulus'un en yakın arkadaşıydı. "Havarilerin İşleri" adlı bir kitabı daha vardır.

Yohanna (John)'nın İncil'i "Sinoptikler"¹³⁵ denilen ilk üç İncil'den çok farklıdır. Hz.İsa'nın yaşantısına tanık olduğu için, hatıralarını heyecanla anlatır. Hz.İsa, annesi Hz.Meryem'i ona emanet etmiştir. Yuhanna İncil'inde, gördüklerini ve düşündüklerini yazarak, yaşadığı dönemde yaygınlaşan yanlış anlamalara cevap vermek ve hristiyanları Hz.İsa'nın imanına yöneltmek istemiştir.

İncil'de bunlardan başka "Havarilerin Mektupları" adlı

135- Sinoptik: Bir bütünün çeşitli kısımlarını bir bakışta görme imkanı veren; genel bir görünüş sunan demektir

bir bölümle Paul'ün Romalılara, Korintlilere ve Efeslilere yazmış olduğu mektuplar vardır

LEBBEYK (Telbiye)

Lebbeyk, Labbayka yâni “lebbeyk Allahümme lebbeyk” ibaresini söylemek anlamına gelir. “Emrini ve hizmetini ifaya hazırım” demek olan labbayka kelimesi “hizmete hazır, emri ifâya amâde” anlamına gelen labbâ kökünden gelir. Arap gramercilerine göre labbay kelimesinin içinde “tekrir” (tekrarlama) ve “teksir” (çoğaltma) anlamlarına gelen iki anlam vardır.

Bu ibare, farklı şekillerde ve değişik hallerde kullanılmıştır. Telbiye, bilhassa hacc esnasında ve hattâ daha ihramda iken yapılır ki, peygamber ve başka müslümanlar bu hallerde şu ibareleri kabul etmişlerdir: “Labbayka bi-haccet in va umrat in” veya “Labbayka bi umrad in va haccat” yahut sadece hacc'ı zikretmek suretiyle umra'nın başlangıcında “labbayka bi'l-umat”. Telbiye hacc esnasında taşlamaya kadar devamlı olarak ve yüksek sesle söylenir.

MELEKLER

Arapça inandım demek olan “Amentü”ye göre Tanrı'ya, meleklerle, kutsal kitaplara, peygamberlere ve âhiret gününe inanmak şarttır. İslamiyetin temel inançlarına göre melekler, gece gündüz Allah'a taparlar ve O'nun her buyruğunu hemen yerine getirirler. Onlar her yerde bulunurlar, rûhanî ve nûranî olduklarından insanlar onları göremezler. Meleklerin sayısını ancak Allah bilir. Dört büyük melekden başka melekler de vardır. Kur'ân'ın iki âyetinde “iki melek” anlamında “melekeyn” deyimini geçer. Bakara (2/102): “...Ve Bâbil'de Hârût

ile Mârût adlı iki melek üzerine indirileni öğretiyorlardı..." A'raf sûresi (7/20): "...Rabb'inizin sizi şu ağaçtan uzak tutması, iki melek olmayasınız yahut ölümsüzler arasına katılmayasınız diyedir."

Kur'ân'da melek kelimesi tekil halde sadece oniki âyette geçerken çoğul hâli olan "melâike" bir çok yerde geçer.

CEBRAİL: Cibril veya Cebre'il de denilen Cebrail, Tanrı'ya en yakın olan dört melekten biridir. İbranice "Allah'ın kulu" ya da "zorla olgunlaştırmak" anlamlarını dile getiren "cibr" kelimesinden türemiştir. Allah ile peygamber arasında elçilik yaparak Tanrı emir ve vahiylerini peygamberlere getirmekle görevlidir. Bu yüzden islamiyette olduğu gibi yahudilik ve hristiyanlıkta da kutsal kabul edilir.

Kitâb-ı Mukaddes'e göre Daniyal peygamber, Zekeriya peygamber ve Hz.Meryem Cebrail'i görmüşlerdir. Kur'ân'da üç yerde Cebrail'in adı geçer. (Bakara 2/97-98): "*De ki: Kim Cebrail'e -ki o, Allah'ın izniyle Kur'ân'ı kendinden öncekini doğrulayıcı, insanlara yol gösterici ve müjde olarak senin kalbine indirmiştir- düşman kesilirse,* " "*Kim Allah'a onun meleklerine, resullerine, Cebrail'e, Mikâil'e düşman kesilirse, Allah da bu tür inkârcılara düşman kesilir.*"; (Tahrîm 66/4): "...Cebrail'le iman sahiplerinin barışçıları da. Bütün bunlardan sonra melekler de ona arka çıkarlar."

Ayrıca Kur'ân'ın bir çok yerinde Cebrail, Rûh-ül Resul, Rûh-ül Emin ve Rûh-ül Kudüs gibi adlar ile de geçmektedir. Mekke'deyken, yukarıdaki isimlerle bilinen bu melek, Medine döneminde Cebrail diye adlandırıldı.

İslam inancına göre Hz.Muhammed, Cebrail'i ilk defa gördüğünde melek asıl yaratıldığı suret ileydi. Hz.Muhammed onu böyle iki defa gördü. Necm sûresi (53/5-13): *"Kuvvetleri çok müthiş olan belletip öğretti onu ona. Akıl, güzellik ve güç sahi,bidir. Doğrulup dikildi. En yüksek ufuktadır o. Sonra iyice yaklaştı ve sarktı iki yayın beraberliği gibi, belki ondan da yakındı.böylece vahyetti kuluna vahyettiğini. Kalp yalanlamadı gördüğünü. Onun gördüğü şey hakkında kuşku ya düşüp onunla çekişiyor musunuz? Andolsun ki onu bir başka inişte de görmüştü."*

Bu âyetlerde kuvvetli, kudret sahibi ve kemale erıştırıcilik nitelikleriyle bildirilen varlığın vahiy meleği yâni Cebrail olduğu kabul edilmektedir. Buharî'ye göre Hz.Muhammed, Cebrail ile ilk defa Hira dağındaki mağarada karşılaştı. Peygamberimiz burada tek başına düşünürken Cebrail "İkra" (Oku) diye seslenmiş ve Tanrı'dan ilk vahiy bu suretle inmiştir. İnen âyetler Alak sûresinin (96) ilk beş âyetidir.

MIKÂİL: Dört büyük melekden biri olan Mikâil Kur'ân'da sadece bir kere Bakara sûresi (2/98) da geçer: *"Kim Allah'a O'nun meleklerine, resullerine, Cebrail'e, Mikâil'e düşman kesilirse, Allah da bu tür inkârcılara düşman kesilir."* Bunun dışında bu melek ve görevleri hakkında Kur'ân'da başkaca bilgi verilmemektedir. Bu âyetin iniş nedeninin şu olduğu söylenir: peygamberliğinin doğru olup olmadığının sınamak için yahudiler, Hz.Muhammed'e vahyin kendisine nasıl geldiğini sormuşlar. O da Cebrail aracılığıyla geldiğini söylemiş. Bunun üzerine yahudiler Cebrail'in yakıp, yıkma ve yoksulluk meleği olup, kendilerine düşman ol-

duğunu, buna karşı Mikâil'in bereket ve kurtuluş meleği olup kendilerinin koruyucusu olduğunu anlatmışlar.

Tevrat'ta beş yerde adı geçen Mikâil, Daniyal kitabında, büyük hükümdar ve Beni İsrail'in efendisi deyimleriyle nitelenir; kurtuluş ve bereket meleği olduğu bildirilir.

İSRAFİL: İslâm inancında melekler sayısızdır; onların sayısını sadece Allah bilir. Ancak dört büyük melek vardır. Cebrail, Mikâil ve Azrail ile adı geçen İsrail, Kur'ân'da adı geçen ve özel görevlerle Tanrı tarafından görevlendirilmiş bu dört büyük melekten biridir. Kur'ân'ın on sûresinde "nufiha fil' sûr" deyiimiyle dile getirilir. Sadece bir âyette "Nukira fil' makur" diye anılır. Kur'ân'ın bir âyetinde bir nefesde (nafha vâhide) çalınacağından söz edilir. Hakka sûresi (69/13-15): *"Sûra bir üfleyişle üflendiğinde, yer ve dağlar yükletilip bir birine bir çarpılışla parça parça edildiğinde, işte o gün, olması gereken olmuştur."* Başka bir âyette iki nefes çalınacağı; birinci çalınışında gökte ve yerde bulunan her şeyin yıkılıp öleceği (şa'ika) ve ikinci çalınışında dirilip kalkacakları (kıyâme) bildirilir. Zümer sûresi (39/68): *"Sûra üflenmiştir; Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerde kim var, yerde kim varsa çarpılıp yere yıkılmıştır. Sonra sûra bir daha üflenmiştir. İşte hepsi ayağa kalkmış bekliyorlar."*

Yahudi ve hristiyan inançlarında da ondan semavî rûh olarak söz edilir. Bu inançlara göre o, baş melektir. İsrail İbranice bir kelimedir.

İslâm ilâhiyatında İsrail'in çok büyük olduğu, başı arzın üzerinde, ayakları yedi kat yerin dibinde ve dört kanadı oldu-

ğu söylenir. Bu meleğin görevi Levh-i Mahfuz'da yazılanları okumak, onların yerine getirilmesi için görevlendirilen meleğe bunları iletmektir. Kıyamet gününü öttüreceği bir boru ile bildirecektir. Tanrının emriyle sûr'unu (Sûr-u İsrafil) üflediği zaman bütün evren yeniden dirilecek ve Hakk'ın divanına çekilecektir. İsrafil'in yağmurları yağdıran melek olduğuna da inanılır.

AZRÂİL: Tanrı'nın emriyle vakti gelince insanların canını alan bir melektir. Azrâil'in adı Kur'ân'da geçmemekle birlikte, bunun yerine canları almağa memur edilen ve "melek-ül mevt" (ölüm meleği) adını taşıyan bir melek zikredilmektedir. Kur'ân'da tanımı yoktur. Secde sûresi (32/11): *"Söyle onlara, size vekil edilen ölüm meleği canınızı alır, sonra doğrudan doğruya Rabb'inize döndürülürsünüz."*

Tevrat ve İncil'de adı geçer ve nitelikleriyle tanımlanır. Yahudi eserlerinde yetmişbin ayağı olduğu ve dörtbin kanadı bulunduğu yazılı olan Azrâil'in dünyayı kaplayacak büyüklükte olduğu ve dördüncü veya yedinci gökte ışıktan bir yeri olduğu bildirilir.

MİNA

Mûnâ da denilen Mina, Mekke'nin kuzeyinde Arafat'a giden yol üzerindeki kutsal bir yerin adıdır. Dar bir vadi içindedir. Hz. Muhammed ile Medineliler arasında görüşmelerin yapıldığı Akabe şehri bu vadinin ucundadır. Hacılar burada gecelerler. Mina'daki hac törenleri islâmiyetten önceki dinlerden kalma geleneklere göre yapılır. Hz. Muhammed, bu geleneği değiştirmek için yalnız Sabır'da değil Mina'nın her

yerinde kurban kesilebileceğini söyledi. Hacılar Mina'da öğle namazını kılar, güneş indikten sonra Arafat'a doğru yola çıkarlar. Arafat'a vardıktan sonra da kurban kesilir; daha sonra Akabe'de şeytan taşlama töreni yapılır.

MÜNAFIKÛN

Kur'ân'ın 63.sûresi "Münafikûn" adını taşır. Arapça nifak kelimesinden türemiş olan münafikûn, Hz. Muhammed zamanında kâfirlikte devam ettiği halde kendisini müslüman gösterenler için kullanılmış bir kelimedir. Peygamberimizin Medine'de sadâkatlarından ve gayretlerinden emin olmadığı Medineliler hakkında Kur'ân'da bir çok âyette kullanılmıştır. Araplar bu kelimeyi nafika'dan (tarla farelerinin saklandıkları deliklerin girişinden biri) türetmişlerdir. Ancak kelimenin habeshlerden alınmış olduğu tahmin edilmektedir. Kelimenin karakterindeki "kararsız, mütereddit" mânâsı Kur'ân'da kullanılan amlamına uymaktadır; genelde "murâî, fâ'sid, riyâkar" anlamı yalnız bazı yerlere uygun düşmektedir..

Bu kelime bazen başlangıçtan beri Peygamberimize mecburî olarak ve isteksiz katılmış olanlar hakkında, bazen de ona inanarak katılmış oldukları halde, bu iman ve heyecanlarını muhafaza edememiş kimseler için kullanılmıştır. (Tevbe 9/67): "*Münafik erkekler ve münafik kadınlar nifakta hep birdir...*", (Münafikûn 63/3) "*Şunun için ki onlar dilleriyle iman ettiler. Sonra kalplerinde gizli olarak kafir kaldılar da kalpleri üzerine mühür basıldı, onlar imanın hakikatını anlayamazlar.*" Bir defa da Bedeviler arasındaki münafıklardan bahsedilmiştir (Tevbe 9/102). Bunlar Uhud (Âl-i İmran 3/160), Hendek (Ahzâb 33/1,12-24,60,73) ve Tebük (Tevbe

9/65-69,74,78) seferinin arifesinde olduğu gibi tehlikeli anlarda Peygamberimizi çok büyük güçlükler karşısında bırakabiliyorlardı. Medine eşrafının asıl mümessilleri olarak hareketleri ve belagatları ile Peygamberimize bir dereceye kadar tesir edebiliyorlardı; fakat yakından bakıldığında onların "birbirine dayanmış keresteden" (Münafikûn 63/4) başka bir şey olmadıkları ortaya çıkar. Neticede onlar kâfirlerden daha iyi değillerdir.

NEBATİLER

Nebati krallığı, Lût gölü çevresinde Cebeli Harun civarında, Edom ve Havran dahil Kuzey Arabistan'da kurulmuş eski bir devlettir. Başşehri Petra'dır. Nebatilerin yazısı arap yazısının başlangıcıdır. Arap olan Nebatilerin dilleri Arapça, yazı dilleri ise Aramcaydı. Araplar, islam devrinde kuzeyde yaşayan ve çoban veya asker olmayan, Aramca konuşan köylülere Nebati derlerdi. Hicaz'dan Suriye'nin güney sınırlarına kadar uzanan eski Nebat topraklarında ortaya çıkan yazıtlar sayesinde Nebatça'nın bütün bu bölgede kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

PUTLAR

Putperestlerin ilahları için genellikle mâbut kelimesi kullanılır. Bunlara putlar anlamında asnâm ve avsân da denir.

İslam öncesi putlardan sadece üçünün ismi Kur'ân'da geçer. Necm sûresi (53/19-20): "*Gördünüz mü Uzzâ'yı Lât'ı. Ve ötekini üçüncü olan Menât'ı*"

Al-Lât deyiminin Al-Îlâhât'tan geldiği ve ilâhe demek olduğunu ileri sürenler olduğu gibi arapların Alilat ya da Alit-

ta dediklerinin Eskiçağ'da yunan tanrıçası Afrodit olduğunu söyleyenler de vardır.

Manat da denilen Menât'ın Uzzâ ve Lât ile birlikte bir put-tanrılar üçlüsü oldukları bilinir. İslâmiyetin savaştığı putlardan biri olan Menât, kader özellikle de ölüm kaderi tanrıçasıymış. Avs ve Hazrec kabilelerinin taptıkları bu dişi put, Mekke'nin kuzeyinde, Medine yolu üzerinde, Musallal tepesinin yanında bulunmaktaymış. Kur'ân'ın açıkladığına göre kız çocuklar bu puta kurban ediliyormuş. Yine Necm sûresinin 21. âyetinde "*Erkek size, dişi Allah'a mı?*" denilmektedir.

Tevrat'ta peygamber Eş'ya (İşaya/ Isaiah) (65/11) "Ama sizler, Rabb'i bırakanlar, kutsal dağımı unutanlar, o sürüye sofra kuranlar ve karıştırılmış şarap sunanlar, ben de sizleri kılıcın kaderi edeceğim, boğazlanmak için hepiniz eğileceksiniz." bölümünde sürü tabiriyle Gad adlı tâli put ile Meni adlı Kader putunun imâ edildiği söylenir.

Üçlü kızlar denilen putlardan sonuncusu Uzzâ'dır. Uzzâ güçlü, kuvvetli demekmiş. Hassan bin Sâbit'in anlattığına göre bunun asıl yeri Mekke'den Taif'e giden yol üzerindeki Nahle vâdisinde bulunuyormuş. Bu tapınma yeri üç yayvan akasya ağacından birinin içindeymiş; ona sunulan kurbanlardan akan kanlar da Gabgab denilen bir mağaraya akarmış. Özellikle Kureyşlilerin taptıkları bu üç puta "Allah'ın kızları" da denilirmiş. Bu tabiri, bunların üstünde bir Tanrı düşüncesinin var olduğu şeklinde açıklayanlar vardır.

Kur'ân'da Nûh sûresinde adı geçen bir kaç put daha vardır. (71/23): "*Dediler ki: İlahlarınızı sakın bırakmayın.*

Ved'di, Süva'ı asla bırakmayın. Yeğuş'u, Yeuk'u, Nesr'i de bırakmayın."

SİCCÎN

Kur'ân'da anlamı tam olarak bilinmeyen kelimelerden biridir. Kelime, kötü insanların işlerinin yazılı bulunduğu bir kitabın saklı olduğu yer veya bizzat bu kitabın kendisi olarak yorumlanmıştır. Siccîn, (harf-i tarifsiz olarak) cehennem ateşi anlamına gelen özel bir kelimedir. Bazen Arapça olmayan kelimeler arasında sayılsa da bu fikrin bir dayanağı yoktur. Bazen de sicc (hapishane) kelimesinden türetildiği ileri sürülmektedir.

Siccîn, Kur'ân'da Mutaffifin sûresinde (83/7-9) geçer.

SİDRET-ÜL MÜNTEHA

Sidre, Arabistan kirazı da denilen hünnap ağacıdır. Ancak dinî konular açısından kelime, arşın sağ yanında bir ağacı temsil eder ki bu ağaçtan ötesine hiç bir mahlûk geçemez. Bu terim göğün yedinci katında bulunduğu inanılan bir makam olarak da tanımlanır. Nihayet kelimesinden türemiş olan münteha, nihayet bulmuş, bir şeyin varabileceği en uzak yer demektir. Tasavvufda Sidret-ül Münteha (Sidre-i münteha) deyimini, beşerî ilmin son haddi olarak izah edenler vardır; bundan ötesi Allah'ın Zât âlemidir.

Kur'ân'da Necm sûresinde geçer.(53/14): *"Son sınır ağacı, Sidret-ül Münteha yanında."*